

Professor

C. F. GELLERTS

Moraliska Föreläsningar.

Öfwersatte ifrån Tyskan.

Andra Uplagan.

LUND 1799.

Tryckt hos Prof. *Joh. Lundblad.*

Öfwersättningen underkastar jag Läsarens billiga omdöme. Af det wal jag gjort, torde man någorlunda kunna sluta at min afsigt warit: at gagna. Och jag hoppas, at ingen som har lust och höjelse at lära sig känna och älska dygden, skal i detta arbetet sakna rik föda för en så ädel åtrå.

Mine unge Landsmän! I som ännu icke blifwet slafwar under begärelsernas och lastens tyrannie! Eder upmuntrar jag i synnerhet at fatta förtroende til denna boken; I skolen finna at jag ej bedragit Eder. Utan I skolen twärtom få ymnig anledning at med mig wörda en Gellerts Minne, som så härligen arbetat för Dygd, Religion och goda Seder.

Stockholm d. 16 Febr. 1775.

Carl Pet. Blomberg.

Inne-

Innehåll.

Första Afdelningen.

Förklarar Sedolärans Grunder och Egenskaper i allmänhet.

1 Föreläsn.

2 Föreläsn.

3 Föreläsn.

4 Fö-

Til Läsaren.

Utan at beswära Läsaren med något widlyftigt Företal, öfwerlemnar jag härmedelst Sal. Herr Professor Gellerts Moraliska Föreläsningar i deß händer. De äga, så wäl i anseende til ämnets wigt, som i afseende på den styrka och behaglighet, med hwilken det i dem blifwit utfördt, et wärde, som ofelbart måste falla hwar och en i ögonen. Sedoläran är deras föremål och Gellert, en Man, känd för de angenämaste snilles-gäfwor och för et igenom Nåden helgat hjerta, är deras Författare. Mera torde jag ej behöfwa erinra. Skulle wid detta arbetet den anmärkning blifwa gjord, at Sedoläran här ej afhandlas så systematiskt, som i wåra öfrige Läro-böcker i denna wetenskapen, så swaras: at den wärde Författaren mera påsyftat den practiska än den theoretiska nyttan, och det är ju Moralens hufwud-afsigt? men härom får man tilfälle at se mera i Författarens Erinran til sina Åhörare.

Öfwersättningen underkastar jag Läsarens billiga omdöme. Af det wal jag gjort, torde man någorlunda kunna sluta at min afsigt warit: at gagna. Och jag hoppas, at ingen som har lust och höjelse at lära sig känna och älska dygden, skal i detta arbetet sakna rik föda för en så ädel åtrå.

Mine unge Landsmän! I som ännu icke blifwet slafwar under begärelsernas och lastens tyrannie! Eder upmuntrar jag i synnerhet at fatta förtroende til denna boken; I skolen finna at jag ej bedragit Eder. Utan I skolen twärtom få ymnig anledning at med mig wörda en Gellerts Minne, som så härligen arbetat för Dygd, Religion och goda Seder.

Stockholm d. 16 Febr. 1775.

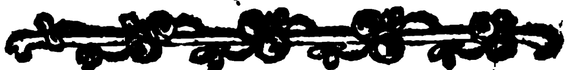
Carl Pet. Blomberg.

Inne-

Innehåll.

4 Fö-

Erinran Til Åhörarena.

Mine Herrar. Wid de Föreläsningar öfwer Sedoläran, som jag, om Gud behagar, denna sommar tänker hålla, går min afsigt icke blott därpå ut, at föreställa Eder Sedoläran, så wida hon, betragtad såsom en Wettenskap, underwisar, uplyser och öfwertygar Förståndet; det är et arbete, hwilket så många grundlärde Män redan med önskeligaste framgång företagit sig; utan mit egenteliga syftemål är, at wisa Eder Sedoläran ifrån den sidan, där hon rörer, bildar och förbättrar hjertat.

Den Wisheten, hwars föremål är, at göra oß fromme och förnögde, igenom de grundsatser förnuftet ger wid handen; den Wisheten, som skal lära oß blifwa wänner med oß sjelfwe och med andra människor, som skal lära oß blifwa Guds wänner och

tilbedjare, är icke swår at fatta, i anledning at den upfostran, som i wåra tider gifwes Ungdomen. Huru många Läro-böcker finnas icke, i hwilka hon blir förestäld på et åfwen så tydeligt som alfwarsamt sätt! Och huru mänge studerande Ynglingar skulle ej lemna Skolor och Academier med et ädelt hjerta och med förbättrade Seder, om Dygden beredde på en blott kännedom af en Moralisk Läro-byggnad; om hon blott wore et Förnuftets, men icke et Religionens Werk; blott en följd af upfostran och icke en Gudomlig wårt hjertas förändring! Men torde hända är sielfwa det torra föreställnings-sättet, som wi betjene oß af, då wi skole underwisa i Sedoläran, en iblaud de orsaker, hwarföre det wärde, hon i sig sielf äger, ej nogsamt rörer oß. Ja, jag wil nästan tro, at detta är den wigtigaste orsaken, som gör, at wi endast med Minnet, högst med Förståndet, fatte Sedolärans sanningar. Wi smickre oß, då wi läre henne, därmed, at hon gör oß bättre och dygdigare, efter hon i wißa stycken gör oß klokare. Wi inbille oß wara öfwertygade om Dygdens skönhet, då det ofta endast är om wårt goda Systeme, som wi äro wiße. Den tid wi anwände til at förwärfwa oß insigter i Sedoläran och at lära känna deß Bewis, skrifwe wi på dygdens räkning, och wi tro oß med skäl kunna anse det för en möda, som wi anwändt på dygdens ernående och på utöfningen af deß lagar.

gar. Men oaktat all wår wishet blir hjertat likafult tomt, och, wid minsta motstånd, obenäget at rätta sig efter de insigter, som ligga i förståndet; ja, ofta handle wi i nästa ögnablick just twärt emot den samma skyldigheten, hwars wigt wi nyß förut på et öfwertygande sätt sökte bewisa.

Jag ärnar därföre göra försök, om jag är i stånd, at på et lifligare sätt framställa de förnämsta delar af Sedoläran; jag skal icke nöja mig med blotta Förnufts-bewis, utan taga hjertats utsagor, den inre känslokraftens och Samwetets röst til hjelp, samt anföra exempel och målningar til upplysning. Och huru lyckelig skulle jag ej skatta mig, om jag kunde upfylla denne afsigten, om jag igenom mina föreställningar kunde blifwa et redskap til befordran af dygd hos Eder! Huru ansenligen skulle jag icke därigenom bidraga til Eder högsta wälfärd för hela Edar lefnad! Måtte jag dock, så ofta jag träder up på detta stället, til at underwisa Eder, på det ömaste hos mig känna denna ädla ifwer, och måtte den göra mig nog wältalig, at framställa för Eder de pligter, som Sedoläran föreskrifwer, såsom de älskwärdaste och heligaste Lagar, utom hwilkas efterlefnad wi ej kunne hoppas någon wälgång.

Ja, Yngling, eho du må wara, af högre eller nedrigare Börd, förgät icke hwarföre

före du lefwer och hwarföre du studerar. Lärdomen är din kallelse wid Academien. I sanning en wigtig kallelse! Men wet, at Lärdom utan dygd, at förstånd utan et förbättradt hjerta, at insigter och smak utan fromhet, är hwarken för dig sjelf eller dina medmänniskor någon lycka eller heder, utan snarare wanära, skam och skada för din odödeliga anda. Wil du söka den sanna Wisheten, den bästa förnöjsamheten, så sök henne i Religionens kännedom och i deß dageliga utöfning; sök henne i de allmänna och enskilta människo-pligternes utöfning.

At fredat Samwet ha', det all din sällhet gör;
Och Lyckan i dig sjelf du endast söka bör.

Men mine Wänner! förliten Eder icke wid Eder dygd, åfwen på den bästa Förnuftets Sedolära. Hon är god, men ej tilräckelig, at ändra och omskapa det fördärfwade hjertat. Det förmår Religionens Gudomliga kraft allena Därföre skal jag wid alla tilfällen i mina föreläsningar bjuda til at utstaka åtskilnaden och gränts erne imellan Förnuftets dygd och Religionens dygd, samt därigenom söka stärka Edar högaktning för Religionen. En ganska nödig försigtighet, Mine Wärdaste Kamerater! Ty wi, som upoffre oß åt Wetenskaperne, begynne icke sällan af en omåttelig kärlek til alt, hwad som heter Förnufts-ljus och af et Philoso-

phiskt

synnerligt högmod och förtröstan på wåra egna krafter, at ej akta Uppenbarelsens upplysning och Nådens högre kraft för så angelägne; utan smickre oß snarare i hemlighet därmed, at wi nog kunne blifwa wise och dygdige människor igenom Förnuftets hjelp, igenom de grundsatser och bewekande ordsaker, som det gifwer oß. Nej, Förnuftets öga, som ej kan fördraga Religionens ljus, är wißerligen et swagt och skumt öga.

Wid de underwisningar i Sedoläran, som jag årnar lemna Eder, har jag icke föresatt mig at egenteligen följa något wißt Systeme, men wäl wil jag söka til Edar fördel nyttja en Mosheims, Baumgartens, Crusii, Hutchesons, Fordyces med flere skarpsinnige och wältalige Måns Moraliska Skrifter. Innehållet af deßa Föreläsningar delar sig beqwämligast i 3:ne Afdelningar. I den Första skal jag i några Afhandlingar tala om Moralens Natur och afsigt; om de twänne Källor, ur hwilka wi kunne hämta wåra kunskaper om Sedoläran, nemligen: Förnuftets och Hjertats eller Samwetets känslor; om Pligt, Dygd och Lycksalighet; om det Företräde, som wår tids Sedolära har framför de gamle Werlds-wisas, och om åtskilnaden imellan Förnuftets och Religionens Sedolära. I Andra Afdelningen wil jag gifwa anwisning på de allmänna Medel at ernå Dygd; jag tänker innefatta

dem i några korta reglor, hwilka jag skal bjuda til at uplysa och lämpa på åtskillige lefnads omständigheter. Ändteligen skal jag i den Tredje, likaledes på et practiskt sätt, afhandla de förnämsta pligter emot oß sielfwa, emot andra människor, och emot Gud.

Jag börjar således mina Föreläsningar med den hjerteliga önskan, at de måtte blifwa Eder nyttiga; nyttiga under hela Edèr lefnad, ja, at den nyttan, som I kunnen hämta af dem, ej endast måtte innebegripa den korta tiden, som utgör detta lifwet. Uphofsmannen til all wår wishet, dygd och lycksalighet gifwe detta, och låte kärleken til det goda och afskyn för det onda i wåra själar dageligen blifwa mer och mer kraftig och lefwande, til Sit Namns ära och wår beständiga wälfärd!

Första Afdelningen,

Som förklarar

Sedolärans

Grunder och Egenskaper

i allmänhet.

1. Föreläsningen.

Inledning til Sedoläran, hwarutt handlas om des Beskaffenhet, Gräntsor och Nytta.

Sedoläran, eller kunskapen om människors skyldigheter, skal böja wårt Förstånd til Wishet och wårt Hjerta til Dygd, samt medelst dem leda oß til Lycka. Ingen lärer kunna söka en lycka, som han ej känner; icke eller lärer han kunna anwända Medlen därtil, när han åfwen så litet känner dem, eller, när han icke är öfwertygad, at de äro de bäste och endaste. Moralen skal altså lära oß, hwaruti wår Sanna Lycka eller wårt Högsta Goda består, d. ä. hwad som är anständigast för et kreatur, hwilket äger en odödelig Själ och en dödelig Kropp; hwad som är tjenligast til Sinnets lugn och til utwärtes wälmåga, samt på hwilken wäg wi säkrast kunne hinna til detta målet.

Då wi kaste ögonen på oß sjelfwe, finne wi oß wara försedde med mångfaldiga

 Kraf-

Krafter, Förmögenheter och naturliga Böjelser; utrustade med konstigt sammansatta och underbara Kropps-werktyg; wi upträcke tusende behof, utom hwilka wi ej kunne lefwa, och dem wi måste söka; wi känne alla en medfödd drift til lif och förnöjelse; wi äro omgifne af mångfaldigt ondt, för hwilket wi hyse en lika så naturlig afsky; wi se tusende föremål, de där reta wåra begär, förnöja i början, men straffa oß fort därpå med oro och plågor: Wi erfare, at icke alla slags nöjen, som wi fike efter, äro af enahanda wärde; at somliga äro flygtiga, somliga waraktiga, at några äro mera afpaßade för wår kropp, några åter igen mera för wår själ; at sedan wi åtnjutit somliga, gille wi dem med et hemligt bifall, på somliga däremot se wi tilbakas med ånger, skam och mißnöje; ändteligen finne wi, at wi kunne anwända wåra Krafter och Böjelser, än på det ena, än på det andra sättet, än til wår förmån, än til wår skada.

Widare se wi oß omgifne med människor, hwilkas biträde och sällskap wi swårligen kunne wara förutan, lika som de ej eller kunna umbära wårt; människor, som stundom kunna befordra, stundom störa wårt lugn, och wi likaledes deras. Wi känne hos oß wißa Böjelser för wåra likar, dem en inwärtes öfwertygelse stundom förklarar för goda och ädla, stundom för olofliga och förkasteliga. Böjelser, hwilka Förståndet igenom

sit

sit Utslag, och på skäl och grunder, än gillar, än förbjuder. Wi finne gärningar, de där efter en inwärtes domares utsago än äro goda, än onda; och så länge wi ej uprõras igenom paßioner, dömer wårt hjerta, utan widlyftiga bewis af Förståndet, utan lång undersökning, deßa gerningar för det, som de werkerligen äro, för lofliga eller skamliga.

Änteligen när wi betrakte oß Sjelfwa, andra Människor, Naturen med deß skiften, Werlden och de Under, som där möta, tillika med den Ordning, Mängfaldighet, Skönhet, Wishet, Prakt och Fullkomlighet, som alt detta wisar både i deß delar och i det hela, både i Stort och Smått, när wi betrakte henne så wäl på Nyttans som Nöjets sida, så finne wi så många spår af en Wis, God och Alsmägtig Skapare, at det ej en gång kommer an på wår egen wilja, om wi skole erkänna och tro på Honom, eller ej. Har Han gjort oß, har Han gifwit oß alla de krafter och böjelser, som wi besitte; så har Han också ofelbart haft Sin wisa afsigt, efter hwilken wi skole anwända wåra förmögenheter. Tänk hwilken orimlighet, om människan, som har et så ädelt rum ibland Skapelsens werk, icke skulle wara ämnad til et ändamål, som öfwerensstämde med det öfriga, som är skapadt.

Til denna Guds afsigt med människan, går Förnuftets Sedolära tilbakas, och upsöker

söker den i hennes natur, eller i de krafter och böjelser, som människan fått. Denna afsigten uptäckes, dels i wåra egenskapers naturliga beskaffenhet, som förnuftet ger oß tilkänna, dels blir den uppenbar igenom en hemlig känsla i hjertat, eller en drift af samwetet, hwilken ej allenast nödgar wårt Förstånd, at i allmänhet erkänna en Gudomlig Lag, utan hwilken åfwen låter oß tydeligen förstå, hwad som är til sin natur rätt eller orätt, lofligt eller straffbart, berömligt eller nesligt. Den Philosophiska Sedoläran lärer oß således märka och utleta afsigten, til hwilken wi af Gud äro skapade, och de medel, som wi måste anwända, til denne afsigtens ernående. Denne högste afsigten kan ej wara någon ting ringare, än en waraktig och allmän Människo-slägtets förnöjelse och lyckfalighet genom en friwillig lydnad för deß HErre och Skapare. At med undergifwenhet, med trohet, med ifwer söka och befordra den af honom anordnade lyckfaligheten, det är skyldighet, wishet och dygd; och likasom de Pligter, hwilka Naturen lärer oß, äro Medel til en sann lycka, så äro de åfwen Oföränderlige, grundade i Guds ewiga wilja och i Hans helighet. Ty at föreställa sig en Gud, som blott är god och alsmägtig, men ej tillika helig och rättfärdig, som ej frågar efter, antingen wi lyde Hans wilja, den han uppenbarat oß igenom samwetet och förnuftet, eller ej; det

kallar

kallar jag, at försmåda Gud och uphäfwa Hans wäsende. De pligter, som Moralen lärer oß, äro helige; de äro för oß salige. Den lärer oß skilnaden imellan godt och ondt, imellan det som är ädelt och oädelt, berömligt och skamligt, på det wi desto lättare må söka det goda och förkasta det onda. Huru willigt borde wi då icke lära deß befallningar och jämwäl utöfwa dem, då wi hos oß sjelfwe känne en ouphörlig längtan efter at blifwa lyckelige?

Men de Böjelser och Passioner, som Gud gifwit oß, hwilka skola wara såsom drifffjädrar til wår lycka, til deß ernående, eller til det ondas afwärjande, äro sådane krafter, som fordra et friwilligt, et efter omständigheter afpaßat och sorgfälligt bruk. Et alt för häftigt eller alt för swagt begär, en alt för häftig eller alt för swag afsky, äro bägge twå lika starka hinder för wår lycka. At eftertrakta det goda, at sky det onda, men ändå icke wilja söka eller nyttja de medel, hwarigenom det förra kan erhållas, det sednare undwikas, det är en barnslig, en orimmelig, en uproriſk längtan efter lycksaligheten.

Widare: wåra böjelser och wåra behof äro mångfaldiga. At tilfridsställa en böjelse, som tilhörer wår natur, på de andras bekostnad, det strider emot det lugn, som bör råda i wår själ och emot de grunder, på hwilka wår lycka hwilar. Äfwenledes äro

wi

wi i stånd at äga många Nöjen, af hwilka det ena har mindre wärde än det andra, och hwilka wi omöjeligen kunne på en gång åtnjuta; wi äro därjämte utsatte för många olägenheter, de där likaledes äro af åtskillig storlek, och det står icke i wår magt, at afböja dem alla ifrån oß. Om wi nu tage miste wid wårt wal; wälje wi icke et större godt, då wi icke tillika kunne winna et mindre; wälje wi icke et mindre ondt, då et större därigenom kan undwikas; wilje wi, at jag så må säga, hafwa Wår och Sommar, Sånings och Skördé-tid på en gång i wåra Själar, sky wi mera för et bittert läkemedel, än för sjelfwa sjukdomen; så handle wi emot naturen och tillika emot wår lycka, hwars wäsende ej kan ändras igenom wår wilja.

Alt detta förutsätter en Anförare, hwars röst och utsagor wi med all aktsamhet böre åtlyda. Denne Anföraren är Förståndet och den inra Känslan af det, som är godt, eller ej. Men at tilbörligen rådfråga förståndet, höra deß omdömen, och jämföra deß utsagor med samwetet, därtil fordras Uprigtighet, Lärgirighet och Lugn ifrån häftiga Begärelser. Är det då at undra på, om wi ofta aldeles icke, ofta på et dunkelt och oredigt sätt förstå denna Förståndets och Samwetets röst? Det fordras ofta af oß, at wi skole bewisa wår lydnad emot För-

ståndets

ståndets befallningar medelst upoffrandet af en kär böjelse eller medelst den oordenteliga Egenkärlekens styrande. Båda delarne äro beswärlige; det gäller arbete, ja, wi måste likasom göra wåld på oß sjelfwe. Är det icke en solklar sanning, at Dygden, at wår lycka, utan möda, utan beständig möda, hwarken kan ernås eller bibehållas; at Sedoläran således är et werk för wår hela lifstid, för wår ungdoms, manliga och sena ålder; at hon ej är någon fåfäng Skol-Wetenskap, icke någon kraftlös Minnets föda, icke någon prålande wettenskap, til at lysa med i Sällskaper eller Böcker; utan en underrättelse, den wi måste följa i wårt hjerta och hela wår wandel, i stillhet och i buller, i wåra arbets- och ledighets-stunder, i lyckan och i olyckan, i hälso- och sjukdoms-tiden, då wi äro nära til döden åfwen så wäl som då wi äro fjerran ifrån grafwen, i alla lifwets förhållanden; som Barn, som Fader, som Broder, som äkta Make, som Wän, som Lärare, som Regent, som Undersåtare, som Fäderneslandets Borgare och som werldens och ewighetens Borgare? Ty hwem kan uptäcka et enda Sinnes-tilstånd, en enda Tide-punkt, en enda Händelse, där et tilbörligt, moraliskt och fritt wåra krafters bruk icke fordras? Och wisa mig et enda fall, då det wore bättre, at handla emot et allwetande, godt, rättfärdigt och alsmägtigt Wäsendes heliga och oföränderliga ordning,

vår alt förenar sig til wår lycka eller til wårt fördärf?

Sedoläran är, lik Solen, et Ljus, som uplyser wår Själ. Hon upbagar för månniskans öga deß mångfaldiga skyldigheter och wisar affsigterne med hennes warelse af hennes förmögenheter och åtskilliga kallelser. Men hon är ej blott et ljus, som uplyser, hon skal också uplifwa hjertat. Hon skal upwärma såden til de naturligen goda böjelserna, at den må båra sina frukter, dygds- och lycksalighets-frukter för oß och andra. Wår smak för det goda tar til, ju mer wi låre kånna Dygdens Skönhet och Gudomlighet och des wälgörande inflytande på alla lifwets omständigheter. Wi begynne lifligen, snart och efter deß åtskilliga grader kånna, hwad som är Lofligt, Råttskaffens och Lagligmätigt i tankar, böjelser och handlingar. Och denna känslan, om hon wårdas och skötes, så ledsagar hon oß genom alla lifwets omständigheter, upmuntrar oß til wåra Skyldigheter och gör oß flitige och ifrige, at på båsta sätt i akt taga dem. Detta i akt tagandet, då det fortsättes, flyter åter igen uppå wår Böjelse och stärker henne med nya krafter. Det blir oß låttare, at wara gode, efter wi redan hafwe warit det. En hemlig förnöjelse, at hafwa handlat rätt, utbreder sig i wårt hjerta, gör oß modige, ljuflige för oß sielfwa, ljuflige för andra; glada emot Gud; ty den dygdige, säger den

wisaste

wisaste bland Konungar, Ordspr. B. 27: 1, är munter, såsom et ungt Lejon. Det stilla nöjet, Dygdens första wälsignelse, strömar likt en sakta bäck, igenom hjertat, och wattnar deß ädla böjelser; de stå rötter och wäxa, och med det samma wäxer ledan för Lasterne. Wi erkänne deras wederstygglighet, deras skadliga werkan, deras strid med Förnuftet och med Guds Lag; wi känne i wåra egna dårskaper och förseelser det ondas straff, och läre oß at hata det. Detta hatet ledsagar oß under frestelserne och hjelper oß segra. Wi finne et wälbehag til de Godas sällskap, och wårt hjerta följer med ifwer deras exempel, och blir därigenom ädlare. Wi se med mißhag de Lastbares efterdömen: wårt hjerta tilsluter sig för deras umgänge, och skattar det goda desto högre. På samma sätt, som en lyckligt träffad Målning, då den upställes bredewid en ful, gör wårt tycke för den wackra ännu lifligare; och wårt mißhag til det sämre Konst-stycket uphöjer kärleken til det skönare. På detta sättet bildar och bättrar Sedoläran hjertat.

Men förnämligast wisar Moralen oß wårt Förhållande med den Ewige, Andarnas och all fullkomlighets Fader. At känna Honom, det måste hafwa det saligaste intryck på wårt hjerta. At känna Honom, heter tillika at älska, ära, tilbedja Honom, frögda sig i Honom, underkasta sig Hans befallningar och skickelser utan undantag, spörja hos sig

tacksamhet och förtroende för Honom, förundran och kärlek för Hans werk och fullkomligheter. Om Sedoläran upwäcker och stadgar denne kännedomen och deßa Böjelserne, så är det klart, at hon uphöjer wårt hjerta til högsta spetsen af den wärdighet och lycksalighet, hwartil wi af naturen kunde wara förmögne. Denne kännedom och deßa böjelser äro stora i anseende til deras föremål, och därföre uphöja de hjertat. De förena oß med Källan til all fullkomlighet, och därföre göra de wårt hjerta roligt och tilfridsställdt. De gifwa Ordning och L[illegible] åt wåra enskildta Böjelser och åt wåre Sämfunds-pligter, och blifwa de heligaste och mägtigaste bewekningsgrunder til en rättskaffens wandel utan wittnen, utan affeende på jordiska Belöningar, på Beröm och Egennytta, blott af en wördsam hörsamhet emot Guda-Majestätet. De gifwa oß styrka, at förgäta egne fördelar, at göra dygden swåra offer, så snart wårt egit nöje ej kan bestå med wåre Pligter: Styrka, at, om Gud så behagar, ädelmodigt försaka Ro, Beqwämlighet, Gods, Hälsa, ja, sielfwa Lifwet; at af Hans hand emottaga elände med tacksamhet, plågor med tolamod och högre hopp om et tilkommande bättre lif. Detta är just det, som utgör den ypperska glantsen i en god, Moralisk Character, nemligen, Wißheten om et ewigt fortsättande, som wårt hjerta önskar, wåra själs krafters inrättning

lofwar

lofwar och begrepet om Guds godhet, magt, wishet och helighet understödjer. Sedolä- ran, som bildar wår Själ til Dygd, är således en wettenskap för met än et lif; och wår Moraliska lycka är det endaste, som följer med wårt hjerta in i odödligheten. I detta lifwet blommar wår dygd, men ewig- heten bringar henne til mognad, och då blir wår andeliga skörd. Men hwilka äro Se- dolärans Lagar?

Sedolärans och Wishetens Lagar äro ej många; det är bara Förklaringarne, Bewi- sen och Tillämpningarne, som äro många. Gör, så lyder Moralens Hufwudlag, Gör af Hjertans hörsamhet och uprigtighet emot din Alsmägtige Skapare och HErre, alt hwad som öfwerenskommer med Guds fullkomligheter, med din egen san- na lycka och dina Med-människors wäl- färd, och lämna det, som strider däremot. Deße Lagar och förbindelsen at lyda dem, äro icke swåre at känna för et igenom up- penbarelsen uplyst förnuft. Ty utom Re- ligionens ljus skulle wi ej se klarare in i läran om Gud och Dygden, än Forntis- dens Wise, som dock woro de skarpsinniga- ste Män, och likwäl wet det minsta Torp i wåra tider mera om den Ende Guden och om Människornas Pligter, än de Städer, där Konster och Wettenskaper så utmärkt florerade, än Rom och Athen wißte. Det är således ej någon swår wettenskap för oß,

at känna och bewisa Moralens Lagar; men at utöfwa henne i alla tider, i alla omständigheter och i alla förhållanden af wördnad för Gud, det är den swåraste och högsta Wisheten. Egenteligen at tala, så har hjertat ej mer än en Dygd, och den är Samwetets och Förnuftets lefwande och kraftiga föresats, at i all ting handla wäl och likmätigt Guds skickelse, utan undantag, efter wi ej kunne göra något som är lycksaligare. Af denna hjertats dygd flyta, likasom ur en ymnig källa, många strömar med Enkla Dygder och Pligter.

De Förnämsta ibland deßa Dygderne, i hwilkas besittning människan finner sin ro och förnöjelse, och den sanskyldiga sinnets höghet, äro: Wördnad och Kärlek emot Gud; Herrawälde öfwer sina Begär; Rättrådighet och Kärlek emot människorna, wåre Bröder; Flit och arbetsamhet i sin Kallelse; Tålamod i Olyckan; Ödmjukhet, Förtröstan på Guds Försyn och Undergifwenhet under Deß skickelse. Deßa Dygder äro Samwetets och et wäl anwändt Förnufts Inkomster. Eller, at jag må tala tydeligare, wi känne hos oß Böjelser til godt, dem Samwetet ger oß in och förnuftet gillar; wi känne Böjelser i hjertat til ondt, dem Samwetet säger wara skamliga, och Förnuftet bewisar det igenom grunder. I mangel på deßa olofliga Böserna och i et tilräckeligit förråd på de

goda,

goda, i den naturliga driftens och wiljans begärs styrande efter den erkände Gudomlige Lagen och deß afsigter, i herrawäldet öfwer wåra sinnen och i wåra paßioners kufwande, i den säkra öfwertygelsen, at wi äro så beskaffade, som wi efter Guds Plan och Anordning skole wara, eller fast mer, at wi ifrigt och uprigtigt arbete uppå, at wara så gode, som wi skole wara: — Däri måste wår högste pligt och Själens högsta lycksalighet bestå.

Men at herrawäldet öfwer sina begärelser, hwartil fordras wakſamhet och försigtighet; at kärlek och nit för det goda, at rättrådighet, godhet och Människo-kärlek, som altid äro i förwantskap med wår och andras lycka, och göra oß Gud likast; at oförskräckthet, undergifwenhet och tålamod wid lifwets mångfaldiga faror och oundwikeliga ofall; at ödmjukhet, utom hwilken människan är en ewig lögn; at kärlek, wördnad och förtröstan til Gud samt en stilla och beständig undergifwenhet för Hans wisa skickelser, at de, säger jag, äro Själens dyrbaraste Förmoner och altså wår högste pligt, d. ä. at wi dem förutan ej kunne äga någon werkelig förtjenst, någon beständig lycka, därom öfwertygas wi både af erfarenheten och förnuftet.

Den Lastbare, som ej besitter deße förmonerne, ger igenom sin oro och sina rådlösa känslor tilkänna, at de äro de hög-

ste. Hwarföre båfwar han, om icke hans lycka fattas honom? Den dygdige förklarar igenom sin förnöjsamhet och en hemlig öfwertygelse dem för de högste. Hwarföre skulle han wara rolig och förnöjd med deras ägande, om ännu större fördelar wore för handen för hans hjerta? Med en oemotsägelig wältalighet förkunnar wårt samwete oß deße egenskaperne såsom ädle och älskwärde, men de däremot stridande såsom förskräckelige och straffwärde. Man föreställe sig, at man ägde alla de utwärtes fördelarnes härlighet, at man wore omgifwen med öfwerflöd på Ära, Rikedomar och Höghet, med alla Inbillningskraftens förnöjelser, riktad med alla Wettenskapers och Konsters kännedom och begåfwad med det förträffeligaste förstånd; och tillika föreställe man sig, at man ägde et hjerta, där de åfwannämnde förmonerne, Måttelighet emot sig sjelf, Rättrådighet och Guds kärlek, feltes, skulle wäl wårt samwete förklara oß för lyckelige? Man ställe sig före, at en högre Ande, den där öfwersåge hela wårt öde och för hwilken detta hjertat i oß låge öppet, skulle fälla utslag öfwer wårt wärde; monne han wäl kunde hedra oß med sit bifall? I wår själ, där godhet och wälwilja skulle herrska, såge han en krypande egennytta, i stället för Wördnad och förtroende til Gud, en barnslig egenkärlek och wårt eget förgudande; Skulle han icke, oaktat all wår utwärtes lycka, oaktat alla

För-

Förstånds-gåfwor och all wår jordiska hög-het, hålla oß för de uslaste dårar, dem ordning och öfwerensstämmelse feltes? Skulle wäl en rättskaffens Man finna oß wärdige sin aktning och kärlek, om han kände oß med denna Character? Och sjelfwa Guda-Majestätet, med hwad för ögon skulle Det se ned på et sådant hjerta? Är icke Gud en rättfärdigare Domare, än den frommaste Människa och den högste Ängel? Kan man utan Guds försmädelse tänka, at Han, Källan til alt godt, skulle skatta et rättskaffens hjerta ringare än Änglar och Människor? At Han ej skulle hata och straffa wårt hjertas onda beskaffenhet, som är Honom altid uppenbart och som strider emot Hans heliga Wäsende samt Hans afsigter med oß? Hjertats Moraliska goda måste altså wara det, som gifwer wår ande det högsta wärdet, högsta förnöjelsen och högsta bifallet. Och så litet en människa kan befinna sig wäl utan hälsa, äfwen så litet kan hon wara nögd och lyckelig utom et godt hjerta; ty Dygden är Själens hälsa; och såsom Dygden innefattar alt hwad som wäsenteligen fordras til wårt wäl i detta lifwet, så kan hon äfwen anses likasom et frö til wår lycksalighet i ewigheten, emedan Dygden är en egendom, som Själen ej kan förlora utan at ombyta sin natur.

Deßa hjertats egenskaper och förmoner kunna ocksä sökas af alla människor och ge-

nom outtrötteligt efterstråfwande i wißt mått erhållas; et tydeligt bewis, at de åro de förnåmste. Den öfriga lyckfaligheten står sällan helt och hållit i wår magt. Det fordras til deß ågande wißa besynnerliga tider och omståndigheter. At besitta höga insigter och wettenskaper, at hafwa hålsa, åra och magt, och det beståndigt, kommer ej an på wår wilja, på wårt bemödande och försigtighet allena; de bero ofta af födsel, ofta af andra lyckeliga omståndigheter, dem wi hwarken kunne framkalla eller förutse. De åro aldeles icke wåra. Men hjertats ågodelar utbjuda sig åt alla Dödeliga. En och hwar kan förwårfwa sig det sanna Själenes goda, som består i Förnuftets och Samwetets Lagars råtta bruk. Han kan wara en Konung i stillhet och wisligen regera öfwer sina Böjelser; han kan såtta de anwista grântserne för sina Begår, kufwa sina paßioner, så at de ej öfwer ånda kasta ordningens Rike och Själens wålfård; han kan förwara sig ifrån mißbruk af den naturliga driften, som syftar på lifwets uppehållande och det månskliga slågtets fortplantande, och styra den igenom den råttmåtige affigt, hwartil Försynen har inplantat den samme hos oß; d. å. han kan wara Måttelig, Återhållsam och Kysk; han kan hjeltemodigt uthårda de smårre olågenheter, i affeende på et högre godt, sakta sin oro öfwer brist på wißa lifwets beqwåmligheter och

igenom

igenom wisa betraktelser lätta den olycks- och lidandes-bördan, som ej kan skiljas ifrån mänskliga naturen; således kan han wara Ädelmodig, Nöjd och Tolig.

Människan kan på wißt sätt göra andras lycka til sin egen, befordra den igenom sina gerningar, mildra deras plågor igenom sit medlidande, undanrödja dem igenom sit råd och biträde, och inom sig sjelf erfara den ljuswa känslan, at hon är god och rättrådig, at hon älskar och blir älskad, at hon är sina likars wän och wälgörare. Hwilken wällust för et godt hjerta! Hwilken ädel sinnes-författning är icke det, när en människa wet, at ej hålla sig för bättre, än hon är, och andra ej för sämre, än de äro; när hon förstår, at rätt wärdera andras goda egenskaper, och at döma beskedligt om sina egna; och framför alt, när hon erkänner sin owärdighet i anseende til Honom, som af blotta nåd skänkt henne och alla andra Sinnets, Kroppens och Lyckans fördelar och gåfwor! Detta ödmjuka tankesättet, långt ifrån at det skulle göra henne nedslagen, upwäcker snarare hos henne det ädla beslut, at dageligen blifwa bättre och wärdigare, och bewarar henne ifrån högmodets bedrägeliga ingifwelser, som ej tål någon sanning i hjertat. Det hindrar henne ifrån at förakta andra, och ifrån Afund, den nedrigaste af alla paßioner; det gör henne Saktmodig, Fogelig, och God emot andra, och

följakteligen skickeligare at utöfwa sina skyldigheter och at smaka Samhälls-lefnadens och Wänskapens nöjen. Människan kan i sin själ upwäcka och underhålla Wördnad, Förtroende, Kärlek och Tacksamhet emot Honom, som är alla skapade tings Fader och uppehållare. Hon kan därigenom förskaffa sig all den förnöjelse, som et sådant hjerta ofelbart måste äga, hwilket anser hela werlden för et stort Hushåll, som regeras af det wisaste, mägtigaste och bästa Wäsende, som wakar öfwer alt och som har, för sina Kreatur, för sina Barn, en oändelig kärlek. Alla människor, säger jag, kunna besitta detta goda såsom sin egendom; och til deß ernående, bewarande och förökande ger naturen oß i alla åldrar medel och tilfällen. Barnet, Ynglingen, Mannen och den Ålderstegne kunna alla, ehuru med olika krafter, trakta efter deßa egenskapers besittning, dessa hjertats förmoner; ja, utom denna egendomen gifwes ingen werkelig förnöjelse, i hwilket ålderskifte, eller i hwilka omständigheter, som wi hälst må befinna oß. Men såsom deße förmoner gifwa åt wår utwärtes lycka mera behag och göra henne lika som mera retande för oß, så meddela de oß äfwen i olyckan och motgången tröst, lugn och goda råd. Ja, utom dem är den Wise icke annorlunda at anse än lika som en Solwisare, som emottager Solstrålarne, men känslolös och onyttig för sig sjelf, gagnar endast

dast andras ögon; då däremot den swagaste och inskränktaste i anseende til förståndet, kan igenom deßa Dygder blifwa nyttig och lyckelig. Ingen, hwarken hög eller låg, kan umbära dem, utan at inom sin krets wara et Mißfoster; mißhagelig i egna och andras ögon och en styggelse för sin Skapare. Ja, i det sidsta inträdet af wår lefnad, då wi måste lemna alla andra ägodelar, wisar det sig änteligen, at hjertats förmoner äro de förträffeligaste och dyrbaraste; de försötma dödsens bitterhet och göra det ögonblicket, i hwilket sjelfwa hjelten darrar, för oß roligt och tröstefullt. Sådan är den lycksalighet, om hwilken Sedoläran och utöfningen af de Pligter hon föreskrifwer, försäkrar alla människer, utan at undantaga någon enda, icke en gång den nedrigaste. Och huru mycket lyckligare skal hon då ej göra en Förste, en Regent, hwars lycka står i så nära förbindelse med hela Rikens, hela Folkslags wälfärd! Han kan och han bör wara Guda-Majestätets likaste afbild.

Det är då wißt, efter de öfwertygande skäl, som förnuftet ger oß, at wi kunne och böre bemöda oß at winna deße förmoner, som äro så wäsentelige för wår fullkommelighet och wår wälfärd; men, at wår naturliga Dygd blir ganska ofullkommelig, at wi ofta fruktlöst anwände tusende försök, at bättra oß, at wi bäre med oß wid wår födsel en böjelse til det onda, som tiltager ige-

nom

nom upfostran och exempel; at den bästa människa ej helt och hållit kan öfwerwinna denna onda benägenheten; at wi spörje hos oß en stor tröghet och ofta oförmögenhet til det goda, det lärer oß Erfarenheten.

Och at wi icke igenom blotta naturs-krafter kunne öfwerwinna detta fördärfwet, denna oförmögenheten, utan endast igenom et högre, et Gudomeligit bistånd, det lärer Religionen oß; och et ögnakast på wårt hjerta, på wår lefnad, stadfäster denna läran. Om nu en människa icke fådt någon annan, än den naturliga Religionen, så är det Systemet, om hwilken jag redan talt, godt och sant, och det måste hon följa. Men har hon en närmare uppenbarelse om Gud och sina skyldigheter, som hwar och en Christen har, och har hon högre medel til Förståndets upplysning och hjertats förbättring än naturens medel äro, så bör den naturliga Religionen wara en wägledare för henne til den uppenbarade, eljest bedrifwer hon det skändeligaste mißbruk med sit förnuft, och blir en Rebell emot Guds wishet och godhet.

De allmänna Medel, som Naturen erbjuder oß, til at ernå dygden och göra framsteg i deß utöfning, äro ej swåra at uptäcka, om man brukar eftertanka: "Förwärfwa dig, "så lyder Förnuftets och Erfarenhetens lära, "förwärfwa dig en tydelig, öfwertygande och "full-

"fullständig kunskap om dina Pligter, om "deras nödwändighet och förträffelighet; Förnya och stadfäst ofta denna kunskapen; bewara honom ifrån willfarelser, winlägg dig "om en sorgfällig utöfning därutaf i hela din "lefnad, och gör dig innerligen öfwertygad "därom, at din skyldighet, åfwen den aldra"swåraste, är din lycka. — Waka öfwer di"na paßioner och din sinnlighet, som så lätt "kan förföra dig; sätt därföre et wißt miß"troende til dig sielf och pröfwa dageligen ditt "hjerta och din wandel med upriktighet; ty "hwar ny dag är et nytt lif för dig. — Syß"losätt dig ofta, i andäktig stillhet, med wörd"nadsfulla tankar om Gud; låt betraktan"det af Hans fullkomligheter och werk samt "af Hans Försyn och Kärlek emot dig, "blifwa för dig en helig påminnelse, at be"ständigt handla rätt, efter Han allestädes "märker dig; låt denna betraktelsen leda dig "til ödmjuk tacksamhet och willig bön om "nåd och hjelp; ty hwad wore du utan Hans "biständ? — Lär dageligen och med sorgfäl"lighet känna dig sielf och andra människor, "af hwilka du är omgifwen, och werlden, "som du bebor, med deß fördelar och deras "rätta wärde. — Tänk flitigt på den store "afsigten, hwarföre du lefwer på jorden; "tänk ofta på lifwets korthet, på din själs "wärde och odödelighet, på Dygdens belö"ningar och Lasternas straff, ej allenast här "i lifwet, utan i en hel ewighet. — Däm"pa

"pa icke samwetets aningar och din hemli-
"ga blygsel för det onda; de äro Skydds-
"änglar för din dygd. — Wän dig tidigt
"at lefwa samwetsgrannt, innan dit hjerta
"förhärdar sig för det goda. — Sök städse
"syßlosätta dig med nyttiga göromål, och låt
"icke möda afskräcka dig; ty utan möda gif-
"wes ingen lycka och ingen förtjenst och in-
"gen dygd. — Förneka dig ofta äfwen tillåte-
"liga nöjen, på det du måtte behålla her-
"rawäldet öfwer dina begärelser. — Fly de
"lastbaras sällskap; sök goda människors um-
"gänge; lär klokhet af deras exempel, och
"wishet af Förståndigares underrättelse och
"sådana Skrifters låsning, som gagna för-
"ståndet och hjertat. — Gör detta, och fort-
"far at så göra, så tilwäxer du i dygd och
"lycksalighet." Deßa äro Förnuftets för-
nämsta råd.

Man måste dock bekänna, at människans hela lycksalighet ej kan sättas i hjertats goda författning. Människan, som ej är ande allena, utan äfwen kropp; och som igenom sina sinnen kan åtnjuta så många angenäma känslor, behöfwer ocksä utwärtes Lyckones omständigheter. Beqwämlighet, hälsa, en stark kropps-constitution, et godt namn, frihet och säkerhet, anseende och rikedom äro wäl förmoner för henne, men dock icke de önskanswärdaste. Sjukdom, armod, förakt, brist på beqwämligheter,

en

en bräcklig kropp äro wäl sådane olägenheter, wid hwilke wi ej kunne wara lika nögde; men dock äro de ej de wigtigaste. De största Skälmar hafwa ofta besutit all magt, alla rikedomar; men likwäl tilstått, at de ej woro lycklige; då däremot de bästa och frommaste ibland människor hafwa warit utan utwärtes lycka, men likwäl igenom sin förnöjsamhet tydeligen wisat, at de ej woro olyckelige, utan at deras dygd hölt dem skadeslöse. Man fråge uprigtigt sit hjerta, hwem det håller för lyckeligare, en med sinnes-lugn döende Socrates eller en orättrådig Domare, som fäller döds-domen öfwer honom? En oskyldigt fången Joseph eller den lyckeliga Lasten, som smider honom i kädjor? En Paulus, glad äfwen i sina bojor, eller en Felix, som icke kan höra honom utan bäfwan? Kan wäl höghet och anseende, kunna wäl rikedomar och förmögenhet, minska et upwaknadt samwetes pina eller dödens fasa? Wi åtlas efter deße fördelarne, wi winne dem, och så snart wår önskan är hörd, så blifwe wi ännu girigare at förwärfwa mera. Det är omöjeligt, at de aldeles kunna mätta wåra begär, ty wåra begär äro omåtteliga; och om wi också skulle kunna stilla dem, beror wäl detta helt och hållit af oß sielfwe eller står framgången af wårt företagande altid i wår magt?

I den händelsen, at wi icke ernå deße

yttre förmonerne, då wi fike efter dem, så förwandlas wårt mißlyckade hopp i oro; då däremot det Moraliska goda (hwilken förträffelig egenskap!), upfyller oß redan på den tiden, då wi trakte därefter eller ännu ej fullkomligen århållit det, med en innerlig ro och et stilla bifall. Jag söker t. ex. at råda öfwer min wrede, men det lyckas icke aldeles för mig eller ej så snart, som jag önskar; emedlertid har jag en innerlig öfwertygelse om min goda affigt; och det tröstar mig. Jag har länge stråfwat efter at kunna wara tålig, men jag erfar stundeligen, at denna goda egenskapen ej helt och hållit ännu hörer mig til; emedlertid tilfridsställes jag af den tankan: Du har icke arbetat förgäfwes, du har gjort din skyldighet. Jag wil hjelpa til at befrämja någon gagnelig anstalt. Medlet, som jag wäljer, är godt; men min flit och min möda skaffa mig icke den utgång, jag önskat. Likwäl äro de ej förlorade. Åtankan af min goda affigt, af min redeliga flit, blir en belöning för mig, som til en del håller mig skadeslös för det ändamålet, som slagit mig felt. Jag har likwäl blifwit bättre, efter jag finner, at mit hjerta har welat uträtta något godt; och denne fördelen kan ingen tid, ingen tilfällighet, ingen människas omdöme, rycka ifrån mig. Huru wida öfwerträffar icke således det Moraliska goda, i anseende til deß beskaffenhet, alt annat godt? Hwad för en ljuflig belö-

ning

ning är icke det, at uphöjas ifrån en lägre grad af Wishet och Dygd til en högre, at se sig befriad ifrån det eller det felsteget, at hafwa gjort et olofligt begär emotstånd, segrat öfwer en stormande sinnes-rörelse, at finna sig försigtigare och wak samare, måtteligare och kyskare, beskedeligare och tåligare, i farligheter modigare och dristigare, i olyckor tilfridsställdare, och at kunna trösta sig med Försynens höga bistånd och fägna sig af Dess ewiga Nåd.

****

2. Föreläsningen.

Om den Naturliga Känslan af godt och ondt, losligt och skamligt.

Utom den underrättelse, som Förnuftet erbjuder oß, så gifwes det ännu et annat slag af Underwisning, hwilken hjertat, igenom en medfödd känsla af godt och ondt, meddelar oß. Denna hjertats Känslo-kraft, understöder och förekommer ofta Förståndet, när det håller på at döma om wåra skyldigheter; eller, at jag annorlunda må uttrycka min mening: wi hafwe i wår natur ej allenast Förnuftets ljus, som nödgar oß at erkänna en Gudomelig Dygde-Lag, utan wi bäre äfwen i wårt hjerta en förmåga, igenom hwilken wi kunne utröna och känna, hwad som är Rätt eller Orätt, Lof- eller Lastwärdt, Tilläteligt eller Otilläteligt. Denna förmågan, denna hjertats känsla är grunden til Samwetet, som egenteligen endast uppenbarar sig igenom den dom det fäller öfwer wåra gärningars goda eller onda natur, art och beskaffenhet. Om denna naturliga och Moraliska Känslan wilje wi nu i synnerhet tala, då wi betrakte människan wid deß åtskilliga Böjelser och fria gärningar, i anseende til Sig sjelf, andra Människor och Gud. Frågen, Mine Wänner, Ert hjerta, hwad det gillar eller ogillar,

lar, ålskar eller hatar, högaktar eller skyr, hwad det förklarar för rätt eller orätt och orsaken hwarföre det så gör; och försöken, om I igenom denna wägen kunnen komma til kånnetecknen på det Moraliska goda och onda.

Damon sörjer för ingen ting annat, ån huru han må tilfridsstålla sina önskningar och paßioner. Han ålskar egenteligen intet annat, ån det som kitlar hans sinnen; och hela hans syßla består dåruti, at förtåra de låckraste råtter och angenåmaste drycker, så ofta och så långe han kan, och at upfinna nya retelser åt smaken. Kroppens wållust ligger honom dageligen om hjertat. Han sofwer, på det han måtte blifwa skickelig at å nyo gå åstad til sinnliga förnöjelser, och han förnyar sina nöjen, på det han åter måtte kunna sofwa. Monne Ert hjerta gillar deßa Gårningar och Böjelser? Kunnen I se på denna månniskan med et hemligt bifall? — Såtten Er i hans stålle; och Eder egen eftertanka såge Eder, om et dylikt upförande wore i stånd at göra Er nögde med Er sjelfwe?

Men Damon drifwer sin sinnlighet så högt, at hans hålsa förswagas och han tilskyndar sig odrågeliga plågor. Blir han icke ånnu förakteligare i Edra ögon? Han går så wida i åtnjutandet af sinnliga nöjen, at han fördårfwar och förgiftar sina Lifskrafter. Hans Anhörige, hans Wånner, behöfwa hans hjelp och råd. Men han kan

icke tänka; han är för trög til eftertanka; han skyr den ringaste möda och betygar ingen hog, ingen beredwillighet för de sinas wälfärd. Han wil helt och hållit upoffra sit lif åt smaken, åt låttjan, åt wekligheten. Han wil blott wara til för sin egen skull. Monne icke Edar owilja emot denna människan tiltar? Skullen I wilja wara i hans ställe?

Denne Damon, som nu ej längre förmår stilla sina begär utan wåldsamma medel, bryter de löften han gjort sine wänner, bedrager dem igenom list, nekar til en penningesumma, som blifwit hans wård anförtrodd, skadar sine wälgörare, och förråder sit Fäderneslaud. Kunnen I tänka på denne Mannen utan afsky? Och hwad är det då, som hos Eder wäcker förakt och hat för honom? Jo det, at han lefwer utan Regel och ordning, at han blott lefwer för sig sjelf; at han ej wil inskränka sina sinnliga begär; at han ej gör sig samwete öfwer at lemna andre hjelplöse, ja wäl at göra dem aldeles olycklige, när han kan upfylla sina önskningar.

Men hwadan kommer det, at I förakten eller styggens wid denne Damons gärningar, då I betrakten deße åtskillige graderne af hans oanständiga lefnad, såsom blotte åskådare? Strider hans lefnadssätt endast emot Edar egenkärlek, emot Edra egna förmånelar? Än om han skulle lefwa i et främmande

mande land, i en annan werldsdel, eller om han långst för detta skulle wara död? — Är det ej annat än Ert eget omdöme, som kommer Er at ogilla denne Mannens upförande? Men Förståndets omdömen gifwa ej i och för sig sjelf allena en sak sitt wärde och wanwärde: Förståndet är endast det ljuset, som uptäcker för oß detta wärdet eller wanwärdet i en månniskas Böjelser, afsigter och fria gårningar. Utan at wi först behöfwe gå lång tid til råds med wårt förnuft, så kånne wi hos oß, då wi föreställe oß denne Damon, en wiß innerlig motwilja til hans upförande, som ej beror på wår egen wilja och som twingar oß, at ogilla Mannens Caracter; på samma sått som wi finne oß nödgade at med.mißhag åskåda et ansigte, dår de ädlaste delarne, dår ögon och låppar fattas.

Låt oß gå ånnu et steg långre fram. Det blir Er berättat om äfwen denne samme Damon, at han ej har någon wördnad, någon kårlek och tacksamhet, någon lydnad för det högsta och fullkomligaste Wäsendet, för Gud; utan fast mer föder och underhåller hos sig de tånkesått, som strida twärt däremot, och dem ger han oförsynt tilkånna igenom sina gärningar. Blir icke denne Mannens Caracter ånnu hiskeligare för Er? Ställen Eder före, at J sjelfwe woren så illa artade. Kunnen J göra Eder denna tanka med roligt sinne? Och hwad år ord-

 saken,

saken, at I bären sådan afsky för denna Sinnes-fattningen? Är det därföre, at Guds rättigheter kränkas? Men Gud winner eller förlorar ju ej något igenom all wår högaktning eller all wår motwilja. Han är och förblifwer Gud.

Föreställen Eder nu å andra sidan en Man, hwars Caracter är aldeles stridande emot den förres. Semnon, nyttjar sinnliga Nöjen med en wiß inskränkning, som gör at han behåller sin hälsa. Wi gille wäl honom mer än Damon; men ännu hafwe wi icke något synnerligt wälbehag til honom. Förr stängde han sig ensam inne wid sina måltider. Nu står hans bord öppet för hans wänner; och han blir straxt drägeligare för Sinnets öga. Han anwänder sina rikedomar til prydnader och beqwämligheter, efter det förnöjer hans wänner, och de tacka honom därföre. — Semnon behagar redan mera.

Semnon roar sig med Konster och Wetenskaper, och igenom detta tidsfördrifwet upfyller han en del af sina lediga stunder. Han är oß, i wåra tankar, kärare, då han sysselsätter sig med Naturens werk, med Byggnings-konsten och Musiquen, än han war wid de kostbaraste måltider, där han endast förnögde sin läckre gom.

Han förbättrar sin smak och sina insigter så ansenligen, at han därigenom kan förnöja andra; och det är äfwen hans affigt, at

at wara dem til nöjes. Wi märke redan hos oß mera tycke för honom.

Han upodlar sit Förstånd så märkeligen, at han kan anwända det på sådana förrättningar, som befordra det allmänna bästa. Wår högaktning för honom wäxer. Igenom flitig öfning har han förwärfwat sig en god och snabb urskilnings-kraft, et färdigt minne, et odladt wett; och deße egenskaperne, som göra honom nyttigare för Samhället, göra honom ock fullkommeligare. Han inskränker sina sinnliga förnöjelser ännu mera; han är outtröttelig i sådana syßlor, som gagna Fäderneslandet, ehuru de ej sträcka sig lika til wår enskilta nytta. Känne wi icke hos oß något annat, som talar för honom, än för Damon, hos hwilken wi sakne både förstånd och smak och arbetsamhet?

Semnon ser människor, som äro olyckelige. Det är honom rätt okärt at de så äro, och han önskar at de hade et blidare öde. Han är bättre än Damon; wi känne det inom oß. — Han fägnar sig, at det går hans wänner och anhörige wäl. Han förtjenar, efter wår öfwertygelse, företräde framför den kallsinnige Damon. — Han drar omsorg för de sinas lycka, efter en naturlig kärlek ålägger honom det. Wi gille hans upförande. — Men han sörjer blott för de sinas wälgång. Han har förmåga och tilfällen, at åfwen tjena andra; men det

gör. han icke. Wi ogille hans upförande. — Han begynner, at också wara andra til tjenst. Wi sätte straxt mera wärde på honom.

Han har räddat en måns lif. Denna gärningen får wår förundran. Men det kostade honom icke mycken möda, ej så stor fara. Wi förundre oß mindre däröfwer. Han har til äfwentyrs gjort det, efter han kunde weta, at den andre skulle rikeligen belöna honom, eller på det han måtte förwärfwa sig anseende och namnkunnighet för månnisko-kärlek. — Wår högaktning för Semnón faller. Den enda mißtankan, at han arbetat i egennyttig afsigt, förringar hos oß wärdet på hans gärning.

Han har befrämjat en månniskas lycka med ganska stort beswär och möda, utan afseende på någre andre fördelar. Wi bewärdige en sådan gärning med bifall; ty den sätter förut hos honom en oegennyttig böjelse, et godt och wälgörande sinnelag. — Han har med ännu större beswär sökt befordra flere Familiers, en hel Nations, wälfärd; han har i den afsigten upoffrat ädelmodigt alla sina krafter, ja ända intil sit lif; han har gjort det, efter han ansåg, såsom en skyldighet, den Gud ålagt honom, at bidraga til andra månniskors wälfärd; och efter det war hans önskan och upsåt, at upfylla denna Guds wilja. — Här märke wi hos oß den högste grad af wäl-

behag

behag til en Semnon, betraktad i jämnförelse med sina med-människor.

Hwarföre kunne wi nu icke neka detta hans upförande wårt bifall? Jo, efter hans gärningar bära så tydeliga märken af oegennytta, af wälwilja och af en godhet, som bör mätas efter des ädle afsigter, och efter myckenheten af dem, til hwilka den sträcker sig. Men ibland deßas antal räkne wi icke oß nu. Således, efter wi endast anse oß såsom blotta åskådare, är icke gärningen wacker för wår winnings skull, utan i afseende på deß eget inre wärde; icke för de fördelar, som hon tilskyndat Semnon, efter hon ej hade hans gagn til grund, utan snarare stridde däremot. Huru kunde hon altså behaga oß, efter hon i och för sig sjelf ej hade sitt wärde? Huru kunde wi så enhälligt gilla henne, om det icke i wårt hjerta skulle finnas en naturlig böjelse at känna hwad som är lofligt eller olofligt, at anse wißa begär och gärningar för goda eller onda, och hwilken känslo-kraft aldeles icke beror uppå wår wilja eller wåra omdömen?

Läggen widare til Semnons Caracter et hufwudsakeligt renseldrag. Föreställen Eder, at han är fullommeligen öfwertygad, om det högsta Wäsendets Magt, Wishet, Godhet och Helighet, at han anser detta Wäsendet såsom hela naturens ursprung, såsom källan til alt hwad skönt och godt är. Han märker hos sig den högsta kärleks och tacksamhets

samhets känslor, det barnsligaste förtroende och en oinskränkt undergifwenhet för denne Allsmägtige Fadren. Han stråfwar efter at winna denna högsta Godhetens och Wishetens bifall, förlåter sig i lycka och olycka på Des uppehållande och skyddande magt, och tröstar sig i döden med hoppet om en lyckelig odödelighet och med Guds ouphörliga nåd. Gillen J ej en sådan sinnes-författning? Tycken J icke, at Semnon har et hederwärdt hjerta? Hållen J honom icke efter Edar öfwertygelse för så god, som en människa någonsin kan wara? Och önsken J icke at wara i hans ställe? Men hwad är det som twingar Eder därtil, at hysa så mycken aktning för denne Mannen, hans sinnelag och gärningar? Det är ofelbart den inre känslan, som hans goda Caracter upwäcker hos Er.

Denne Moraliske känslo-kraften, af det som är godt och ädelt, har Förnuftet fått til sin hjelp och biträde, wid deß undersökning om Skyldighet och Dygd. Men man bör därjämte erinra sig, at den, lika som alla öfriga själens krafter och förmögenheter, tarfwar sin upodling och öfning; och ehuru det icke finnes något hjerta, där denna egenskapen helt och hållit fattas, kan den dock igenom sinnlighet, bekymmerslöshet och förtryck lätteligen qwäfwas och fördärfwas. Dock, likasom wi, när wi åstunde at weta, hwad som är försigtigt och anständigt, ej låre fråga

ga den okunnigaste, utan snarare den klokaste, til råds, så måste wi ock, då wi wilje inhämta, hwad som är godt och wackert i moraliskt afseende, oändeligen högre wärdera den känslan, som en för dygd och redlighet allmänt känd man har därutinnan, än en sådan människas känslor, som icke fådt någon upfostran, utan alt ifrån sin ungdom öfwerlemnat sig åt sina sinnliga intryck och sina stormande begärelser. Det gifwes en smak i Moralen, den wi åfwen så wäl kunne bilda och förbättra, som wi kunne uparbeta wår naturliga smak för det, som är skönt i Naturens och Konstens Werk; den sednare upodlas, ju mer wi göre oß bekante med det som är skönt och mästerligt; ju mera intryck wi låte det göra hos oß, ju nogare wi betrakte deß delar och öfwerensstämmelse och jämföre dem med hwarandra. Åfwen så wäxer ocksä smaken för det Moraliska goda, när wi fäste wåra tankar på ädla, på berömeliga böjelser, afsigter och gärningar, när wi ofta sysselsätte oß med, at betrakta deras förbindelse med människornas lycka, deras förträffelighet och öfwerensstämmelse med wår natur, som är et Guds werk, när wi bemöde oß at känna deras skönhet och söke igenom alt detta, at stärka wår afsky för de däremot stridande lastbara böjelser.

Begrepet om Dygd och Last, eller det, som utgör människans sanskyl

tjenst eller sanskyldiga nesa, stödjer sig wäl fårnämligast på Förnuftets utsagor och grunder, men ock därjämte på denna Moraliska känslan eller på en wiß hjertats och samwetets drift och ingifwelse, som lärer oß, och låter oß känna, huruwida deße böjelser, beslut och friwilliga gärningar hafwa en naturlig förbindelse och förträffelighet, eller ej. Hwar och en fråge sig sjelf upriktigt, om icke det är intryckt i hans hjerta et skilsfång på godt och ondt, som nödgar honom, utan widlöftiga Förståndets bewis, at känna, det den eller den gärningen, den eller den affigten, det eller det begäret, är antingen ädelt och rättmätigt, eller brottsligt och straffwärdt? Ja, at dömma efter likheten med wåra öfriga känslo-krafter, är det högst sannolikt, at wi måtte äga en sådan Moralisk förmåga at känna och at fälla wårt omdöme om det, som wi känne. Wi hafwe ju en känsla, som lärer oß, hwad som är skickeligt eller oskickeligt, i anseende til utwärtes anständigheten; hwad som är ostridigt eller orimligt, som styrer wår själ wid bruket af tänke-kraften; hwad som är wackert eller fult, som leder snillet, då det företager sig at efterapa naturen, och ofta arbetar efter naturens reglor, utan at weta det. Skulle wi då icke också, i anseende til de krafter och gärningar, som äro af fast större wigtighet, hafwa erhållit en särskild känsla? Skulle icke också et omedelbart wälbehag wara intryckt i

wårt

wårt hjerta, til sådana böjelser och Handlingar, hwilka förnuftet wål gillar och anser för billiga och goda, men dock wid tusende tilfållen så långsamt och hos de flåste månniskor så swagt och oförmårkt, så framt icke denna Moraliska Kånslan skulle komma det til hjelp och understöd? Men om wi opartiskt fåste wår upmårksamhet på det, som wår naturs innerliga kånsla nödgat oß at hålla för rått och godt, och om wi eftersinne de begrep, som wi hafwe om det goda, så hinne wi dårigenom til en fullkomlig öfwertygelse om wåre allmånne pligter, som åro grundade uti naturens högsta Lag, nåmligen: "Gör alt hwad som instämmer med Guds "fullkomlighet, med din egen naturs och andra "månniskors wålfård, efter du kånner dig wa"ra dårtil förbunden; och låt alla dina böjel"ser, affigter och gårningar wara samwe"tet och din hörsamhet emot Gud under"gifna. Lemna motsatsen, efter han strider "emot den förbindelse, som dit samwete på"lågger dig. — Lemna alt, hwad antingen "medelbarligen eller omedelbarligen kan hindra "denna hörsamheten; men gör alt, som kan "låtta, befråmja och stadga densamma."

Så wißt wi åro öfwertygade om det högsta Wåsendets warelse och fullkommeligheter, åfwen så tilförlåteligt wete wi ock, at wår naturs moraliska beskaffenhet år Hans werk. Hwad annat kunne wi då sluta dåraf, ån at det år Hans wilja enligt, at wi skole såtta

ta oß i en sådan sinnes-författning och utwälja et sådant sätt, at wilja och handla, som närmast kommer öfwerens med wår naturs så tydeliga affigt och ändamål, och at altså härutinnan wår pligt, och i denna pligt wår allmänna och enskilta lycksalighet och fullkomlighet, måste bestå? Til denna förbindelsen, grundad i sjelfwa wår natur, är det ej otjenligt at tillägga andra förbindelser, i affeende på Guds wilja och på werkningarna af Hans nåd eller Hans straff antingen i denna eller andra werlden. a) Nej, alt hwad som hos oß kan befrämja och inskärpa det godas kunskap och utöfningen af dygden; af dygden, ifrån hwilken wi så lätt afwike, och hwars innerliga förträffelighet gör så ringa intryck i de mästa hjertan, alt sådant, tillika med alla de grunder, som förnuftet ger oß, räknas med til wår förbindelse. Och så snart jag erkänner, at det utom den Naturliga Lagen gifwes en annan, som är af Gud uppenbarad, är jag förbunden at också göra mig nytta af denna uppenbarelsens grunder, hwilka grunder äfwen böra äga främsta rummet. Och änteligen om Gud har bestämt för last och dygd, utom de naturliga straffen och belöningarna i detta lifwet, ännu andra straff och belöningar i en tilkommande werld, så är det med min förbindelse enligt, at jag tror bäggedera, och anwänder denna tron

a) Se Företalet til Hutchesons Moral s. 15 i Anmärkningen.

tron såsom högsta upmuntran til dygd. Ty en Lag kan ej äga rum utan straff och belöningar, efter han dem förutan wore fåfäng; ehuruwäl deßa straff och belöningar hwarken utgöra lagens natur, eller den Moraliska förbindelsen, at rätta sig därefter, utan äro endast at anse, såsom lagens nödwändiga följder.

Af alt detta, göre wi nu den slutsats, at om människans kallelse och sanna wärde består i kärleksfulla böjelser och gärningar emot andra människor och i den högsta wördnad och kärlek emot Gud; däri, at wi styre och kufwe wår naturliga kärlek til oß sjelfwa samt des önskningar och begär, på det han ej må kunna hindra oß ifrån wår wördnad för Gud, och ifrån sådana böjelser och gärningar, som tjena til det allmänna bästa och til wår egen högsta wälfärd; om så är, säger jag, så är det wißt, at Dygden äfwen består häri, och at wi i wåra hjertan röne en naturlig förbindelse, at igenom fönuftet lära känna henne, och det altjå är wår skyldighet, at wara dygdige, d. ä., så gode, fullkomlige och lyckelige, som människan, efter den förmögenhet hon af Gud fådt, kan wara. b) Ja, Dygden är säkert icke något egenwilligt påfund af förnuftet.

Från

b) Nemligen: I oskyldighetens stånd skulle människan framför alt ära och älska sin Skapare, wara ömsint, rätträdig och upriktig emot sina med-

Från Philosophens wett wi ej deß ursprung föra.
Nej, hon är Himlens röst, den hjertat borde höra;
Och det är hennes kraft, som werkar i min själ,
Som warnar ifrån brott och råder göra wäl.

Wiljen I ännu kortare öfwertyga Eder om, hwari själens rätta wärdighet består och hwad Dygden är: så föreställen Eder en människa

människor, wisligen och mätteligen bruka de krafter och förmoner, som henne af Försynen woro förlånte. På det sättet skulle människan förhållit sig likmätigt med sin högsta Wälgörares affigter, arbetat på sin egen fullkommelighet och befordrat det Allmänna Bästa. Detta är innehållet af den naturliga Lag, som Samwetet och förnuftet tydeligen lära oß, när wi rådfråge dem. Men likwäl wisar den äldre och nyare Historien samt dageliga erfarenheten oß människoslägtet i en hel annan skapnad. I stället at det goda skulle, om icke beständigt herrska hos henne, dock åtminstone hafwa öfwerhanden, så råder det onda; och i det stället at en wiß grad af ondska borde wara så sällsynt, som et mißfoster i naturen, så förekommer den ej allenast ofta, utan wi finne den ej sällan hos hela folkslag och hela Århundraden igenom i all sin förfärliga styrka. Et tydeligt bewis huru sant det är, som Uppenbarelsen lärer oß om mänskliga naturens förfall, och huru nödigt wid alt det, som Förnuftet och Samwetet säga oß om Dygdens skönhet och nödwändighet, Religionens högre biständ är, för at werkeligen ernå denna Dygden. Imedlertid blir dock förbindelsen til Dygd nödwändig äfwen i det naturliga fördärfwets stånd, emedan den är grundad i Guds oföränderliga wilja i mänskliga naturens första Gudomeliga inrättning. Och skulle icke denna nödwändigheten göra oß desto begärligare efter Religionens underwisning och biständ? Författ. Anmärkn.

niska, som icke har någon wördnad och kärlek för Gud, inga goda böjelser för andra människor; som gör, alt hwad hon gör, blott af egennytta eller äregirighet, eller af en sinnlig, ja wäl aldeles djurisk drift; som ej wil underkasta sig någon inskränkning i sina förmögenheters och krafters bruk; kunnen I hålla en sådan människa för god? Hindrar icke Edar egen känsla Eder därifrån? Gifwen åt denne mannen de största förstånds-gåfwor, de djupaste insigter i alla mänskliga konster och wettenskaper, den lyckeligaste minnes-kraft, den lifligaste inbillnings-gåfwa, de största rikedomar, den skönaste kropp, den bästa hälsa och ansenligaste kropps-styrka; tilläggen honom mod, tapperhet och et i alla tider oförsagdt hjerta. Men eftersinnen därjämte, huru han anwänder alla deßa egenskaper och gåfwor, endast har afseende på sig sjelf, utan at tjena någon människa, så snart det kostar honom den ringaste möda, icke gör någon, ej en gång sin wän lyckelig, är känslolös för det Gudomeliga Majestätet och wil icke hafwa at tacka Det för sin warelse eller förödmjuka sig för sin Skapare. Föreställen Eder, huru han, i det stället han borde kufwa sina retande begär til afwund, hat, hämndgirighet och wällust, snarare är deras slaf och underdånige tjenare. Är det möjeligt för Eder, at sätta något wärde på en sådan människa? Föreställen Eder ändteligen ock, at han betjenar sig

af alla deßa naturens förmoner, til at afhända andra deras lycka, hälsa, åra och lif, så ofta hans egen fördel det fordrar. — Ansen I honom icke för en ohyra, et mißfoster? Och hwad slute wi däraf; jo, at dygden ej kan bestå i förståndets egenskaper eller kroppens fullkomligheter, utan i wiljans Böjelser, i kärleksfulla och goda Böjelser emot andra, i en fri och ödmjuk undergifwenhet under det Högsta Wäsendets behag, i et willigt wårt förstånds anwändande til det, som anbefalles oß såsom godt af wårt samwete, i herrawäldet öfwer alla wåra begär efter den af oß erkände Gudomliga regeln. Härutinnan måste dygden bestå, emedan alt detta innefattar den högsta fullkomlighet, hwartil et förnuftigt Creatur efter sin egen känsla kan önska sig at hinna. Hon fordrar all aktsamhet och et beständigt bemödande at segra öfwer oß sjelfwa; ty om hon wore oß lika så lått och naturlig, som sömn eller hunger är, så skulle hon icke wara et den fria wiljans och själens werk. Nej, hon består altid däri, at wi icke wåge företaga oß något sådant, som wi känne, eller hwarom wi kunne döma at det strider emot naturens ordning, d. å. emot Guds affigter, och således består hon också däri, at wi sorgfälligt utforske deße Gudomlige affigterne, beware dem i wårt förstånd såsom helige kunskaper, de där äro oumbärlige för wår wälfärd, och beständigt förnye öfwertygelsen därom, emedan

dan den eljest utslocknar; widare, at wi låte denne kunskapen werka på wår wilja och afwärja de hinder, som göra den fruktlös. Hon består städse däri, at wi söke så förbättra och anwända alla wåra Böjelser, förmögenheter och krafter, som wår förnuftiga åtrå och längtan, at blifwa lyckelige, oß det ålägger. Och hwilken människa, den där tror en Gud och upriktigt bemödar sig at känna Honom, samt följakteligen icke allenast erkänner Hans godhet utan ock Hans helighet; hwilken människa, säger jag, tror sig wäl kunna blifwa god och lyckelig utan wördnad och hörsamhet för Honom samt utan människo-kärlek? Hwilken människa, som hos sig känner huru qwäljande och plågsamma begärelserna äro, tiltror sig wäl kunna blifwa tilfridsstäld och lyckelig på annat sätt, än at hon tyglar och inskränker dem, d. ä. låter förnuftet och samwetet mera gälla hos sig än sina sinnens flygtiga retelser, än inbillnings-kraften och de yra begären? Så snart wi erkänne en Gud, som är idel kärlek och helighet; så gifwes icke något enda fall, så kan ingen hjertans böjelse, ingen angenäm själens eller sinnenas känsla, ingen jordisk fördel uptänkas, hwarwid det skulle wara bättre, at icke förhålla sig dygdigt, eller då det wore bättre, at handla emot Guds wilja, som allena är det högsta goda, hwars bifall allena är den sanna lyckan, och hwars mißhag til oß nödwändigtwis måste wara

det största elände. Det wore ju at wilja blifwa lycklig igenom uprор emot sin Skapare.

Ack! Mine Wänner och i synnerhet I Ynglingar, som upoffren Eder åt wettenskaperne, inpräglen denna Sedolärans grundsats djupt i Edart hjerta. All ting bewisar honom; både begrepet om Gud och et tilfredsstält hjertas känsla. Låten denna sanningen blifwa Edart käraste föremål, Edar högsta klokhet: Det kan icke något fall uptänkas, då det wore bättre, at icke wara dygdig, nej icke et enda, utan undantag; så sant det gifwes en belönande och hämnande Försyn, och så sant wår själ är odödelig. Ja, det gifwes ännu en werld, som är ewig och därföre finnes intet enda fall i den närwarande, då det wore bättre, at icke wara dygdig. Hwad är då det älskwärdaste, det gudomeligaste hos en människa? Jo, hörsamhet och dygd. Hwartil är lifwet oß gifwet? Til wåra pligters beständiga utöfning.

Du Yngling, som ännu ej Lasten nämna lärt,
Låt i din oskulds wår det bli dit hjerta kärt,
At älska Dygdens bud och hennes läror fatta;
Låt första stegen ej på Dygdens wäg bli' matta;
Men gack med munterhet, och sök wid hwarje fjät,
At wisligt wakta dig för Lastens dolda nät.
Låt minsta odygd ej i själen intrång göra,
Hon dig från smärre fel i grofwa brott kan föra;
Och du olycklig blir, om tjust af Lastens röst
För Dygd och Religion du stänger til dit bröst.

Men

Men om du aktning ger på Sedolärans Lagar,
Du rena nöjen får och lefwer sälla dagar;
Du dina anor då från Himlen räkna kan,
Dit wärde äkta är, och äran din är sann;
Då Kungen på sin Thron, är sämste slafwars like
Och utom dygd en träl, den lägste i sit rike.
Om lyckan widrig är, om all ting går emot,
Du i din rena själ har tröst wid Ödets hot.
Och wid det sidsta slag, då jordens skuggwerk falla,
Skal du med bristig röst uppå din ledswän kalla,
Och dygden för din säng i himmelskt glants skal stå;
Til härligheters werld skal du med henne gå.
Bland sälla andar skal du hennes ursprung wörda,
Och af här sådda frön, där rika frukter skörda.

3. Föreläsningen.

Om det Företräde, som wår tids Sedolära har framför de gamle Philosophernas Sedolära, och huru förskräckelig Fritänkares Sedolära är.

Wår nuwarande Moral (wi innebegripe därunder både den naturliga Theologiens och den naturliga Lagens sanningar) har icke ringa företräde framför de gamle Grekers och Romares Moral; och detta företrädet kan ej annat, än lätt falla hwar och en i ögonen; så framt man icke sjelf förblindar sig, igenom en öfwerdrifwen wördnad för ålderdomen.

Måstadelen af de gamle Werldswisas begrep om Gud och Hans wäsende äro dels mörka och ofullkomliga, dels wanskapeliga och förskräckeliga c). Än befolka de

c) Man kan wäl ej här wänta sig någon utförlig och fullständig underrättelse om de gamle Werldswisas Moral; ty en dylik underrättelse skulle uppenbarligen strida emot affigten och ändamålet af detta werket. Moralen afhandlas ej här, såsom någon lärd Wettenskap, utan aldeles för hiertat, helt practiskt. Och Swenska Öfwersättaren torde här, en gång för alla, få erinra sine Läsare, det han i Företalet sagt. Den älskanswärde Författaren sätter hos sine Åhörare förut kunskapen om

Olympen med nästan oräkneliga Guda-warelser, än låta de honom blifwa en boning för en enda lat och sysslolös Gud (1). Stundom

D 4

den gamla Lärdoms-Historien och anförer således i denna Föreläsningen endast så mycket därutur, som war nödigt, för at kunna härleda de följder, som tjente til hans ändamål. Men at kunna wara alla slags Läsare til nöje, hafwa de Tyske Uppläggarena för de lärdas räkning anfört Allegater och Citationer utur Bruckers stora Philosophiska Werk, som är en Hufwudbok i detta ämne. Och til de öfrige Läsarenas tjenst gifwit anwisning på Rollins Histoire Ancienne med andra dylika Böcker, samt bifogat några små uplysningar, hwilka wäl kunna synas öfwerflödiga för de Sak-kunnigare, men torde få et annat wärde i de oförfarnares ögon. Alla deßa Noter har äfwen Swenska Öfwersättaren bibehållit.

1) Detta skedde af den Epicureiska Secten. Såsom de tillade sina Gudar en menniskolik skapnad, så inbillade de sig, dem äfwen därutinnan wara menniskor like, at de befarade det synstor måtte falla dem för mycket beswärlige och störa hela deras lycksalighet. Deße Gudar woro därföre efter deras Systeme, hwarken denna werldens Werkmästare eller deß Regenter och Styresmän, utan åtnjöto i mellan werldar, som woro deras bonings-rum, sin söta och makliga ro och Gudahwila. De wille wäl at heder och dyrkan skulle bewisas dem, men blott för deras förträffelighets skul; ty de höllo deße härlige Gudarne för oförmögne både til wrede och nåd, efter, til följe af deras grundsatser, med alt detta ingen lycksalighet kunde bestå. Bruck. Hist. Crit. Philos. T. I. P. II. L. II. Cap. 13. §. 11. n. 87. och §. 12. n. 5. 11. Rollins Hist. Anc. T. XIII. 35 o. s. S.

dom sätta de et oundwikeligt Öde på Thronen (2). Stundom göra de hela Naturen til Gud (3). Stundom hafwa de aldeles in-

(2) Detta giorde Zeno, den Stoiska Sectens stiftare. Icke allena håns Under-gudar, som efter hans systeme woro emanerade eller uteslutne af den högste Guden, och skulle immanera eller inflyta i Honom tilbakas, utan sielfwe hans högste Gud, måste wara Ödet eller Fatum undergifwen. Seneca säger därom: "All tings Uphofsman och Regent har wäl skrifwit Ödets Lagar; men han följer dem ock." Och på et annat ställe: "Han är en nödwändighet för sig sielf. Bruck. T. & L. cit. Cap. 9 Sect. I. §. 7. 11. 17. 22. Roll. Hist. Anc. T. XIII. 24. o. f. 44. o. f. f.

(3) Denna förebråelsen träffar i synnerhet åtskillige Philosopher af den Joniska Secten, hwars Stiftare Thales war. Stiftaren lärde wäl, at Gud är det förståndiga Wäsendet, som har giort all ting utaf wattnet, hwilket denne Wise antog för grund-ämnet til alt. Men hans uttryck om denna saken äro så dunkla och obegripeliga, at man har hållit honom sielf mißtänkt för Atheisterie. Hans Efterföljare, Anaximander mente, at alla tings Grundwäsende och Element wore et endast oändeligt, som wäl förändrade sig til sina delar, men i det hela wore oförånderligt, därutur har alt sit ursprung och slutar sig däruti igen. Därifrån upkomma äfwen Gudar, som åter igen förgås. Äfwen så föregaf hans Lärjunge Anaximenes; at luften är grundämnet til all ting; at därifrån får alt sit ursprung och at alt i sin undergång wänder om dit igen; at luften är Gud; at hon är i ständig rörelse och oändelig, då däremot alt hwad som har sit ursprung af henne är ändeligt. Åtminstone hafwa deße Philosopherne så inwefwat sin Gud i materien, at de lemnat

ingen Gud, utan en Slump, et Måså, trå-
der i deß ställe (4). Sjelfwe Socrates,
D 5 som

oß i owißhet, om densamma skulle wara natu-
ren sjelf, eller allenast en werldens själ, som ut-
giuter sig igenom hela naturen. Ännu sämre phi-
losopherar Xenophanes, den Eleatiska Sectens
Stiftare, om Gud. Han säger: Gud är ewig,
en enda, sig sjelf aldeles lik, inskränkt, (nemligen i
anseende til rum och utwidgning) klotrund, och i
alla sina delar kånbar. Hans Gudomeliga kraft,
som han antager, är ingen särskild substants,
utan fastmer en materiens egenskap, som befinner
sig i denna enda substantsen. Hans efterföljare,
Parmenides, kallar Gud en krants, och lärer
om honom, at han likasom en eldig luftkrets om-
gifwer himmelen och innehåller werlden i sig. För
den Eleatiske Zeno är det redan et klart tecken,
at man af hans sats: at det gifwes et enda Wå-
sende, och det är Gud, har swårt at urskilja, om
orden skola tagas i Spinosistiskt förstånd eller i
en sund mening. Bruck. Lib. cit. Cap. I. §. 2.
14. n. 2. §. 17. n. 1. 3. Cap. II. §. 5. n. 10.
§. 9. n. 6. §. 15. n. 2. 9. Roll. I. c. 18, 19,
21. f.

(4) Hit hörer Strato ifrån Lampsacus af Peripate-
tiska eller Aristoteliska Secten, som, efter Cice-
ros berättelse, uttryckeligen försäkrar; at Gudars
hielp ej behöfdes til werldsbyggnaden, utan at all
kraft låge i den känslolösa naturen, som hade grun-
den i sig til alla tings frambringande, tilwärt och
aftagande. Cic. De Nat. Deor. Lib. I. Cap. 13.
Quæst. Acad. Lib. IV. C. 38. Efter hans Lä-
rosatser hade all materie sin kraft redan uti sig;
men denna kraften måste först igenom et lyckstött
upwäckas, och sedan bildade sig alt efter tyngdens
och rörelsens Lagar. Därföre fordrade han til werl-
dens ursprung tre ting: en Slump, Naturen el-

som tyckes hast de renaste begrepen om det högsta Wäsendet, han wil, at man skal offra åt de Gudar, som woro antagne i hans Fädernesland (5) Och hwad äro deße de gamlas Gudar?

Homes

ler den kraft, som ligger förborgad i materien och en Mechanisk rörelse. Med skäl skyller man, äfwen Democritus för detsamma. Han antog twå oändeliga ting, det toma rummet, som efter sin storlek wore oändeligt, och Atomerne eller Solgranden, som til sit antal wore oändeliga; och af detta Atomernes sammanstockande i det toma rummet lät han werlden upkomma. Han talar wäl också om Gudar, men efter alt anseende endast i den afsigt, at igenom et sådant bländwerk hos Folket undgå mißtankar för Atheisterie. Ty hwad war det för Gudar, som han medgaf? Skuggebilder i människo-skapnad, allenast til storleken människor olike. De bestodo af de finaste Atomer, de kunde äfwen tala några begripeliga ord och spå förut tilkommande ting; de woro äfwen, likasom människorne, ehuru ej så lätt som de, döden underkastade och de deltes i twenne slag: wälgörande och skadelige. Man kan likaledes sätta Epicureerne, som lånt sina Atomer af Democritus, i samma claß, utan at göra dem orätt, ty til et sant begrep om Gud är det ej tilräckeligt, at man i honom wördar et förträffeligt wäsende; därtil fordras ej mindre, at man känner huru hans förhållande är i anseende til werlden och deß inwånare. Bruck. ibid. Cap. 7. Sect. I. §. 5. Cap. II. §. 21. 22. Rollin l. c. 21. 24 s.

(5) Socrates är ostridigt Hedendomens ära. Hwem wet ej det, at den afgudiska wantrons wederläggning kostade honom lifwet? Han kände den sanne Guden och hade om Honom anständigare och högre begrep, än någonsin någon Grekisk Philosoph

Homerus, Skalders Far, sin Josur må förswara,
Jag dock ej Josurs wän, ej Josur sjelf wil wara.
Låt Konst och Snille fritt sin styrka låta se,
Mit hjerta är för högt, at Josur dyrkan gje.

Af falska begrep om Gud måste nödwändigt falska grundsatser insmyga sig i Moralen;

för hans tid haft. Men likwäl war sjelfwa hans Theologie icke aldeles ren ifrån wantro. Han förkastade wäl den i många stycken så gudlösa Grekiska Fabel-låran; men han antog dock Under-gudar, eller andeliga Wäsenden af en ädlare natur, än den månskliga. Desse woro, efter hans tanka, tilsatte af werldens Uphofsman och HErre, at styra menniskornas angelägenheter; och hwar trakt hade sin egen Skydds-gud. Däraf flöt naturligt wis den grundsatsen: at man måste offra åt hwart och et Lands Gudar efter Landets Sed; hwilket ock Socrates sjelf gjorde; han offrade åt sit Fäderneslands Gudar, så wäl wid allmänna högtideligheter, som ock för sig sjelf särskilt. Man har sig äfwenledes bekant om honom, huru han i sit sista ögnablick sade åt en af sina wänner, at han wore skyldig at offra en Tupp åt Aesculapius. Den bästa uttydning man kan ge åt desza Socratis ord är wäl den, at han därwid betjent sig af et wanligt ordspråk, för at beteckna det han nu nalkades sin wälmåga och frihet. Men låt wara, at man ger detta talesätt den bästa uttydning, som det kan antaga, monne man dock icke altid finner det oanständigt för en den enda Gudens bekännare och för en denna dyra sanningens Martyr, at han i et så alfwarsamt ögnablick och just på den tiden, då han led såsom en den sanna Gudens tilbedjare, brukar et ordspråk, som helt och hållit war lånt af den afgudiska wantron, emot hwilken han wittnade. Bruck. ibid. Cap. 2. §. 8. & 24. Rollins anf. Hist. IV. T. 474. 550. f. XII. T. 694. f. XIII. 33. f.

rälen; och hon blir, om hon än aldrig så grannt utsmyckas, likwäl at anse, såsom en kropp med en sjuk själ. Hwar och en af de gamle wise skapade ät sig nästan en egen Gud, en Gud efter sin phantasie och sin naturliga Caracter, och tillade honom de egenskaper och böjelser, som närmast öfwerensstämde med sitt temperament och sin upfostran. Han låt honom wara sträng, mild, sinnlig, hjeltemodig, alt efter som han sjelf war eller intet war.

Deras Lära om Själens Natur är en Irrgång af gißningar och drömmar. Hwem kan utan medlidande eller mißnöje läsa de Grekiske Wisas spitsfundiga förklaringar och ewiga twister om Själens wäsende, fastän ock sjelfwa den wältalige Cicero skulle förtälja dem (6).

Ja, de klokaste ibland dem hoppades och önskade mer Själens odödelighet, än de med wißhet faststälde något sådant i sina Läro-byggnader. Hwad kunde de då lära til upmuntran af dygdens utöfning, om et tillkommande tilstånd, om straff och belöningar

(6) Cic. Quæst. Tusc. Cap. 9. 11. Sin förteckning på de åtskillige meningar, som de gamle Werldswise haft om Själens wäsende, beslutar Cicero, såsom en äkta Academicus, med deßa orden: "Hwilken af deßa meningar är den rätta, det må Gud "weta, ja det är en swår fråga, hwilken må wara den sannolikaste." Rollin har meddelat samma förteckning ur Ciceros Skrifter i sin Hist. Anc. XIII. T. 61-64. s.

gar efter döden, om deras beskaffenhet och waraktighet? Den lärde Engelsmannen Warburton har uti sin Bok om Mosis Gudomliga sändande (7) grundeligen wisat, at alla de Grekiske Philosopherne icke trodt någon ting om Själens odödelighet och om straff eller belöningar i et tilkommande lif, fastän de talat därom, såsom om en underrättelse, den där wore gagnelig för mänskliga Samhället. Det kan man åtminstone säga, at de ej kände någon annan Själens odödelighet, än den, som följde af den til Atheisteriet så nära gränsande Lärosatsen, at Gud är werldens Själ, och människans själ en emanation eller et utflytande däraf (8).

Deras

(7) III. Bok. II. III. och IV. Afdeln.

(8) Stoikerne woro ganska delade sins imellan öfwer den meningen, om Själen wore dödelig eller odödelig; men alla kommo de däruti öfwerens, at de höllo henne för en liten del af det Gudomliga Wäsendet eller Werlds-själen. De, som lärde en odödelighet, trodde at det endast gälde i anseende til de goda, men at de ondas själar straxt efter döden uplöstes och til intet gjordes. Deras odödelighet, den Cicero skämtewis ger namn af en Kråk-ewighet, warade endast til deras allmänna förbrännande, hwilket dock är wida åtskildt ifrån werldenes ända, hwarom den Christna Religionen lärer. Men hela deras salighet bestod blott uti at betrakta Stjernornas lopp. Sjelfwa Plato, som tyckes det låta ligga sig så mycket om hjertat, at bewisa Själens odödelighet, han härledde henne dock förnämligast därifrån, at Själen är en emanation af Gud. Bruck. ibid. Cap. 9. Sect. I.

Deras begrep om Dygden äro ofta bristfälliga, ofta onaturliga; och hurudana skulle de eljest wara, när de härflöto af deras begrep om Gud och om Själens natur? Hwad är wäl dygden, när deß wäsende ej består i wåra gärningars öfwerensstämmelse med Skaparens, såsom wår högsta HErres och Lagstiftares wilja? Med den wiljan, som wi skole lära oß at känna af Hans fullkommeligheter, af naturens inrättning och deß ändamål; och hwars kännedom är wårt förstånds första skyldighet? När har en Plato, en Aristoteles, en Zeno grundat dygdens wäsende på den stora sanningen: at Gud är wår Lagstiftare och Domare (9). Hwad

§. 9. n. 70 & 74. & Cap. 6. Sect. I. §. 26. n. 16: & 19. Rollins Hist. Anc. T. XIII. 16. 17. f.

(9) Plato lade til grund af sin dygd, at kroppen är et fängelse, ur hwars fångenskap själen måste blifwa befriad, om hon skal hinna til åskådandet af deße grund-ideerne och urbilderne af all ting, om hwilka han lärde, at de woro emanerade af det Gudomeliga Förståndet och hade deras egen warelse. Af Aristoteles får man wänta ännu mindre härutinnan, emedan hans Gud är helt obekymrad om människorne, och sysloſätter sig endast med, at åskåda och betragta sig sielf. Hwad själen angår, så är hon, efter hans Lära dödelig; och för öfrigt gynnar han ganska mycket en Moralisk Scepticismus. Zenos grundsats war denna: Man måste följa Gud. Men deßa sköna orden böra ej bedraga oß; ty de förklaras uti deras Physique, efter hwilken alla ting, såsom delar, tilsammans utgjorde et helt, och mänskliga själen

Hwad är Stoikern emot med all sin inbillade dygd, än sin egen Gud? Han hade, såsom han sade, icke Gud och dess bijstånd af nöden, för at wara dygdig (10). Således om de ocksa erkände, at det war en wäsentelig åtskilnad emellan godt och ondt, så wille de dock ej erkänna at denna åtskilnaden hade sin grund i Guds wilja och i Hans herrawälde öfwer människorne, såsom öfwer sine skapade Creatur och Undersåtare, och de härledde ej sin dygd af hörsamheten emot Gud, utan blott af det godas naturliga skönhet och Lastens naturliga styggelighet. Plato upstiger igenom kroppens försmägtande och sinnenas dödande med sin själ

war en partikel af Guds wäsende. Bruck. ibid. Cap. 6. Sect. I. §. 30. n. 7 & 18. Cap. 7 Sect. I. §. 19 & Cap. 9. Sect. I. §. 10 Rollin l. c. T. XII. 804 o. f. s.

(10) En af de Stoiska satserne war denna: "At et "godt och redligt sinne är en Gud i människans "kropp." En annan lyder så: "Själen är fri, "hon kan göra hwad hon wil, ty det är ej något "utom henne, hwaraf hon kan twingas." Därföre påstod denna Secten, at människorna wäl undfingo det utwärtes goda och detta lifwets beqwämligheter af Gudarne, men aldrig någon har haft at tacka Gud för sin dygd. Ja, Seneca skämdes ej före at säga: Den wise kan däruti nan uphäfwa sig öfwer Gud, at då Gud har at tacka sin naturs beskaffenhet därföre, at Han ej kan wara fri ifrån fruktan, så kan den wise mannen tilskrifwa det blott sit eget bemödande. Bruck. ibid. Cap. 9. Sect. I. §. 10. n. 10. & 27. Roll. l. c. T. XII. 817. 818. s.

själ til Andarnas Fader (11); detta är hans dygd. Wälljudande ord! Zeno lärer oß, at om wi wilje wara dygdige, så måste wi qwäfwa wåra naturliga böjelser, ej hålla sinnenas förnöjelse för någon förnöjelse, ej anse smärtan för smärta (12). Altså äre wi dygdige, när wi uphöre at wara människor? Präktiga ord! Den som wäl förwarar sig för alt det, som på något sätt kan upwäcka oro i själen eller smärta för kroppen, är, efter Epicuri Lära, en dygdig människa (13). Och den som i sina Seder och sit upförande rättar sig efter de klokas meningar och sitt Lands Lagar, är dygdig, efter Aristotelis Systeme (14).

Den ene Fabler tror, en ann sig sielf bedrar,
Än alt för dumt, än qwickt, man lögn för sanning tar.

Förtekningen på deras Enskilta Dygder eller Pligter är ofullständig och felaktig; ty om än den wise Hedningen wore kommen så wida, i anseende til Pligterne emot andra, at han erkänt den förbjudande regian wara

(11) Bruck. ibid. Cap. 6. Sect. 1. §. 30. n. 50. 51.
(12) Bruck. ibid. Cap. 9. Sect. I. §. 10. n. 12. 13. 23. 25. Roll. l. c. 868. 812. f.
(13) Bruck. ibid. Cap. 13. §. 15. n. 6. 26. Rollin l. c. 789. o. f. f.
(14) Hela hans Sedolära war ganska mager, ty han syftade nästan endast på en borgelig lyckfalighet. Det war ej annat än en Hofmans Sedolära, som ofta rättade sin dygd efter stora werldens maner. Bruck. ibid. Cap. 7. Sect. 1. §. 19.

wara billig: Hwad du icke wil at andra skola göra dig, det gör du icke eller dem, så har han dock ej gått så långt, at han fattat den befallande regian, som religionen föreskrifwer: Hwad du wil at människorna skola göra dig, det gör också du emot dem: Hwad du efter rätträdighetens, kärlekens och en förnuftig billighets regler önskar, at andra, om de befunno sig i dina omständigheter och du wore i deras, skulle göra dig, det gör du nu dem. I detta sednare budet är det förstå, men i det första är icke detto, innefattadt. Jag kan afhålla mig ifrån at skada en annan, utan at därföre tjena honom, jag kan wara bekymmerslös wid hans elände och icke göra mig något beswär för at befordra eller förbättra hans lycka. Och denna stora skyldighets-reglan har aldrig et åt sig sjelf lemnadt förnuft föreskrifwit. — Måttelighetens och Kyskhetens gräntsor blefwo af de gamle Wise öfwer alt mått utwidgade. Den stränge Cato prisade horeri såsom et medel, hwarigenom äktenskaps-brott kunde undwikas (15). Somlige höllo fylleri för

 en

(15) Horatius berättar sådant om Cato Censorius, som man gaf tilnamn af den Wise, och det stämmer ock ganska wäl in med den så aldeles oanständiga händelsen, som, efter Plutarchi berättelse wid slutet af hans Lefwernes-beskrifning, gaf honom på sin höga ålderdom anledning til sit andra gifte. Horat. Serm. Lib. I. Sat. 2. v. 31. & seq. Hwem finner det ej högst ostickligt hos en Cicero, at han i sin Förswarsskrift för To-

en ej så mycket betydande last (16). — Hat och Familie-förföljelse war i Rom en dygd, och sielfwa Cicero gjorde sig ej någon samwets-börda utaf, at gynna och försware hämdgirighet (17). — Sjelfmord war en loflig

lius anser en skamlig kärlek för loflig, dock med det Sophistiska förbehåll, at det måtte ske sällan och med en wiß wärdighet. Cic. Orat. pro Cœlio Cap. 20 & seq.

(16) Et exempel därpå finne wi hos Seneca. Han recommenderar ibland annat et rundeligare drickande til sinnes-krafternes förfriskning och återhämtande. Och man må ej tro, at detta uttrycket tål en lindrigare uttydning. Han tillägger uttryckeligen: Mången gång kan det wäl också gå så långt, at man tager sig et rus; icke så, at man aldeles dränker förnuftet, men likwäl at det dukar under. Han begär blott, at det ej måtte ske alt för ofta; och styrker för öfrigt en så slapp Sedolära med Solons, Arcesilai och Catos exempel; och har ej försyn före at i anseende til den sidsta, säga: "Om någon skulle dricka sig drucken, så skulle han lättare kunna bringa det därhän, at man hölle denna lasten för ärbar, än at man hölle Cato för en lastens Wän." Senec. De Tranq. An. Cap. 15. ed. Lipf. p. 168.

(17) Och detta gör han icke uti en af sina Orationer, där man kunde tänka, at han wille lysa med talegåfwans konstgrep på dygdens och sanningens räkning; utan i Bref til en förtrogen wän, för hwilken han öpnar hela sit hjerta: Huru häftigt uttrycker han ej sin hämndelystnad! "Jag hatar, skrifwer han, den människan, och jag skal hata honom så länge jag lefwer, och Gud gifwe, at jag kunde få hämnas på honom!" Ep. ad Attic. Libr. IX. ep. 12. Men, torde man til äfwentyrs inwända, man kan ej rätta sig efter deßa or-

lostlig och tilsörlåtelig utwåg, at sätta sig i frihet och det göres ofta igenom de prägtigaste Loftal til en hjelte-dygd (18.) — Den hos

E 2 de

den, ty de undsluppo honom af hetighet och öfwerilning; det är ej Philosophen som talar på detta stället, utan människan. Låt oß då slå up hans Lärostrifter, som med kall blod och eftertanka blifwit författade. Där röjer han äfwen samma sinnes-böjelse. I sin Bok de Oratore säger han: det är nödwändigt, at man städse håller sig i full rustning, på det man, i den händelse at man blir upretad, må kunna hämnas sin oförrätt. De Orat. Libr. I Cap. 8. Ja, hwad ännu mera må sätta en i förundran och som aldeles icke tål någon ursägt, man finner i en Lärobok om Skyldigheter, just en lika lära: "Den, säger han, är en hederlig och bra man, som gagnar så många "ge som han kan, och icke skadar någon annan, än "den som retat honom igenom oförrätter." De Off. Lib: III. C. 9. Imedlertid wilje wi ej förtiga, at därjämte hos honom finnas sådana sporr, som utwisa at Samwetet och förnuftets utsagor stundom haft öfwerhanden öfwer den fördärfwade naturens röst. De Invent. Lib. II. C. 27. Orat. pro Roscio Cap. 24.

(18) Sjelfmord blef ej allena ursägtat af Stoikerne, utan det utgör äfwen en wigtig punct och et betydeligt ämne för lof och beröm i deras Moral. Seneca säger: "Den wise lefwer, ej så "länge han kan, utan så länge han skal. Stöta "flere beswärligheter til, som förstöra hans lugn, "så lossar han sig snart ur sit fängelse och sina "bojor, och sådant gör han ej allena i yttersta nöd"fall, utan äfwen då strart, när lyckan börjar s[...] "nas honom mißtänkt. Det kommer på et ut, o[...] "man får, eller om man sjelf [...] [...]n ände Sen. Ep. 70. Äfwenledes: "I [...] [...]ar lärt

de gamla så mycket berömda dygden, kärlek för Fäderneslandet, hwad är den ofta annat, än en parti-anda och en enthusiastisk hetta för sin Nations ära och odödeliga namn, som skal upresas på andra Folkslags frihets och lyckas bekostnad? — Hwad är allmän människo-kärlek? Hwad är et godt hjerta i de gamlas Sedolära? "Barmhertighet, så lärer Seneca, är en sinnes-swaghet; medlidande är et fel, som ej faller på "andra än låga själar, de där låta modet "sjunka wid åsynen af andras lidande, och "denna swagheten hörer egenteligen de sämsta och nedrigaste sinnen til (19)." Aristoteles gör sig samma tanka om Saktmodighet, och tålamod wid liden oförrätt anser han

dö, han har också lärt at icke wara slaf. Han är öfwer eller åtminstone utom alt twång. Hwad aktar han Fängelsen, Wakter, Slott och Murar? Han har altid medel at skaffa sig fri utgång. Det är endast en kedja, som häller oß fastbundne, och den är kärleken til lifwet. Han är wäl ej aldeles at förkasta, men bör dock så försmagas, at ingen ting, när nöden så fordrar, må hindra, ingen afhålla oß ifrån, at strart nyttja den utwägen som är oß öfrig och på den tiden, då det är tjenligast." Ib. Ep. 26. Därföre berömde också Epictetus Cato ifrån Utica så högt, för det han wißte, at sätta sig sielf i frihet och med Swärdet öpna sig dörren til lycksaligheten. Bruck. Hist. Crit. T. I. P. II. Lib. II. C. 9. Sect. I. §. 54. T. II. P. I. L. I. Cap. I. §. 23. Leßens Bewis til Christna Rel. Sanning §. 38 och 609 f.

(19) Senec. De Clement. Libr. II. C. 5.

hon för något slafwiskt och trålaktigt (20).
Hwar talas i deras Moral om ödmjukhet?
Är icke det högmodet, at sjelf wilja wara en
liten Gud, medelpuncten af den Stoiska
Sedoläran?

De gamlas Sedolära upger ej något säkert medel til Lugn och Förnöjsamhet wid detta lifwets mångfaldiga plågor och olägenheter, icke någon sann och pålitelig tröst, som består allena i et ödmjukt öfwerlemnande i den Alsmägtigas hand och i den fasta försäkran, at dem, som Honom lyda och anförtro sig åt Honom, tjenar all ting til det bästa, samt at Han, som af ewighet med godhet och wishet förordnat wåra öden, också dageligen styrer dem (21).

Wår tids Moral har icke en enda af alla deßa brister; utan om Gud ger den wärdiga och uphögda tankar; om människokärlek, om wåra Begärelsers styrande och inskränkning, riktiga och ädla begrep; därfinnes ock mera wißhet om Själens odödelighet, och Lasternas därmed förknippade straff, samt Dygdens belöning. Men hwadan hafwe wi detta ljuset? De gamle Philosopherne

(20) Arist. Eth. Libr. IV. C. 5.

(21) Om den Christeliga Moralens företräde framför de hedniska Philosophernas kan man läsa Lessens förträffeliga Bok: Bewis til den Christna Religionens Sanning, §. 38. 597. 622 f. Wi få snart fägna oß åt den förmonen, at äga denna Boken i Swensk öfwersättning.

ne woro ju skarpsinnige Män? Äro de icke wåre Läromästare i konsten at tänka och at uttrycka sina tankar? Hwarföre hafwa de ej tänkt bättre och sundare i Moralen? De anwände ju sin aldrastörsta flit. Hwarföre öfwerträffe wi med wåra insigter i Sedoläran en Socrates, en Plato, Xenophon, Epictetus, Aristoteles, Cicero, Seneca? Äro wi högre andar än de? Hwarföre ligga de hedniske Philosopherne och Poeterne i läran om den enda och sanna Gudens tilbedjande, om allmänna kärlekens pligter, om kärleken emot owänner, om ursprunget til godt och ondt, om själens odödelighet, så djupt under den wisheten, som wi nu för tiden i alla desa Lärostycken äge?

Hwar och en finner lätt, och det är ostridigt, at wi hafwe at tacka det ljuset, som Christna Religion åt oß uptändt, för detta företrädet i Sedoläran; ehuru mycket några Philosopher måga smickra sig därmed, at det är deras egen skarpsinnighet, som tillagt dem denne förmonsrätten. Den underrättelse, wi i spädaste barna-åren bekommit om Religionens Sanningar, gör wårt förnuft likasom til sin egen, utan at wi märke det; och när wi sjelfwe börje at tänka, igenfinne wi den i wårt minne, och då mene wi, at den, så wäl til sitt innehåll som til wishets-graden, kommer ifrån förnuftets ljus. Religionens ledolära är ock i sjelfwa werket just den Sedo-lagen, som förnuftet gillar

lar och til större delen erkänner för sin egen röst. Men hwarföre woro likwäl deße förnuftets och samwetets Lagar öfwerhölgde med så mycket mörker hos de största Snillen ibland de gamla; eller, hwarföre fattades några utaf dem helt och hållit deras Låro-byggnader? Sedan den Christna Religionens uppenbarelse åter insatt Förnuftet i sina rättigheter och meddelt oß det förlorade ljuset, som så wäl kommer öfwerens med de i förståndet qwarblefnwe strålar; så wil wårt högmod smickra sig därmed, at denne förbättrade Moralen, at denne segren öfwer widskeppelsens och otrons meningar, är en frukt af wår egen flit, af wår djupsinnighet och af wår grundeligare methode; och at således det företräde, som wår nuwarande Moral har, bör tilskrifwas den mera renade Philosophien. Men wi komme åter tilbaka til den frågan: Hwad är det då som denna Philosophien har renat? Hwarföre finnes ej en enda ibland de gamle Philosopherne, som befriat sig ifrån sin tids och sin Nations wantro? Hwi war det så omöjeligt för dem, at igenom sina Låro-byggnader arbeta sig löse ifrån upfostrans intryck och fattade fördomars bojor? Är det icke tydeligt, at, wi ej kunnat blifwa wisare i Sedoläran utom uppenbarelsens ljus, när werlden i så många århundraden för wår Frälsares ankomst, icke hade kunnat befria sig ifrån wantrons och afguderiets mörker? Den uppenbarade Religionens fiender

 berö-

berömma sig i wåra tider däraf, at de kunna tydeligen förklara den naturliga Religionens pligter, bewisa Guds egenskaper af förnuftet, och at de af det förhållande, i hwilket wi såsom Creatur stå i anseende til Honom, kunna hänleda de pligter, som wi äre Honom och lemmarne i detta Hans stora hushåll skyldige. Och de berömma sig med skäl; men hwarföre kunde icke det lärda Rom och Athen och den igenom wettenskapernas sken fordom så uplyste werlds-delen säga detsamma? Hwarifrån hafwa då deße nyare Philosopherne hämtat sine riktigare kunskaper i Moralen? Icke ur någon annan, än den källan som Religionen öpnar; emot hwilken deras högmod likwäl upreser sig, och den de wåga anse med et otacksamt föragt:

Du fräckt åt Skriften ler och ratar hennes lära,
Du säger: dumhet må med sådan spis sig nära,
Utur Philosophien jag hämtar hwad jag wet.
Men låt Socrater fritt, om Gud och skyldighet
Få wisa sitt begrep, båd djupt och klyftigt tänka;
Låt dem i sina tal med wackra uttryck blänka;
Jag likwäl ej den kraft, det ljus, den skönhet ser,
Som i Apostlars Bref på hwarje rad sig ter.

De störste Philosopher och de wältaligaste Män fortplantade Socratis forntidens bäste Sedolärares, grundsatser och maximer. Men hwarföre hafwa de ej kunnat werka den naturliga Religionens och Sedolärans förbättring i de 400 åren, som gingo förbi

ifrån

ifrån Socratis tid til wår Återlösares uppenbarelse i köttet. Hafwa icke deßa Seclerne warit just desamma, i hwilka alla wettenskaper och konster updrefwos til sin högd hos Hedningar? Rom lärde Philosophien af Grekerne, men blef det därigenom dygdigare? Uphörde det, at handtera främmande Konungar med et stolt förakt (22); at förnedra människor til slafwar, hwilkas lif ansågs för et intet; at obarmhertigt mörda de öfwerwundne folkslags anförare, ja, ända intil Konungar (23) och at roa sig med grufweliga skåde-spel, där människo-blod utgöts til lust och tidsfördrif (24)? Grekeland, så uplyst det war, wisar det oß icke exempel af barbari och omänsklighet, när Fäderne hade rättighet, at efter behag utkasta sina barn (25)? Och hwilka skamliga gärningar blefwo icke, såsom en del af deras Gudstjenst, utöfwade i Afguda-temp-

 len?

(22) Rollins Hist. Rom. T. VII. 255 o. f. s.

(23) Hug. Grot. de Jure Belli & Pacis Lib. III. C. XI. §. 7. n. 2 & 3.

(24) Lactant. Instit. Divin. Libr. VI. Cap. 20. n. 10- 13.

(25) Lactant. ibid. Libr. VI. Cap. 20. n. 20- 25. Min. Felic. Octav. Cap. 30. Åstundar man exempel på en Philosoph, som swarat til en förebråelse, som gjordes honom öfwer det, at han utkastade sin egen Son, med den oanständigaste lättsinnighet, så finnes et dylikt i Aristippus. Diog. Laërt. in Vit. Aristippi Segm. 81.

len (26)? Ja, behöllo icke sielfwa lasterna i Rom och Athen sina tempel (27)? Och är det ej ostridigt, at wi hafwe at tacka den Christna Religionen för wår förbättrade och grundeligare Sedolära? Philosophen bildar sitt förstånd efter Religionens sanningar, hwilka det ej annat kan än gilla, så snart det lärer sig kånna dem, och hwilka det antingen aldeles intet eller ock ganska otydeligt ser, om det ej uplyses af uppenbarelsen. Deße grundsatserne antager han wid sitt Systeme, och upsöker, i Guds och månniskans natur, Skyldigheternas bewis och förbindelse; hwilket ingalunda kan förefalla et ôfwadt Förnuft swårt, emedan det år oåndeligen låttare, at igenfinna bewis til sanningar, som redan åro uptåckte, ån at uptåcka sielfwa sanningen. Den Christeliga Sedolåran har ånteligen sanningar, dem förnuftet ej utan en besynnerlig uppenbarelse kunde weta, men deßa såtter Philosophen å sido; Han rörer icke wid dem. Och huru ser nu den målningen ut, som föreståller hans Moral? Den liknar ej helt och hållit Religionens Sedolåras målning, men likwål åro de båsta dragen och teckningarne, antingen med flit, eller emot förmodan, lånte dårifrån. Detta förefaller mig nåstan på samma sått, som når

(26) Banier, La Fable expliquée par l'Histoire T. I. & III.

(27) Se Baniers anförda Bok T. III. L. IV. Cap. II. o. d. 744 f.

när wiße Målare skulle decorera en Swensk Drottnings rum. De utskuro hufwud och ansigten ifrån Raphaels taflor, paßade dem konstigt på tapeten och målade sedermera de öfrige kropps-delarne efter ansigtets ställning.

Deßa anmärkningar äro, efter min tanka, tjenlige, at stärka wår högaktning för Religionen, och at öfwertyga oß om deß förträffelighet och Gudomeliga ursprung; at lära oß huru swagt och ofullkomligt det bästa förstånd är af naturen, och huru otacksam en sådan Christen är, som blyges at emottaga det ljuset, som wil leda honom til wishet och dygd. — "Ja, Dygd och Religion "äro skyldige Christendomen oändelig mycken "tack. Han inskärper ej allenast den natur"liga Religionen, han påstår åfwen hjertats "förbättring och fordrar, at man skal wara "dygdig för Guds skuld; han lärer de wig"tigaste pligter, dem ingen Philosoph förut "lärt; kraftiga skäl, dem man förgäfwes sö"ker annorstädes. Det är Christendomen "allena, som förstört afguderiet med alla deß "åtföljande styggelser, som befästat rolighet i "Staten, som uplifwat människo-kärlek, med"lidande och barmhertighet. Christendomen "allena har gjort kunskap i Religionen all"män och tillika waraktig igenom den synli"ga Kyrkans grundläggning (*)."

Sedan

(*) Se Nößelts Auszug der Vertheidiggung der

Sedan wi nu anstält en jämförelse emellan äldre och nyare tiders Moral, och därwid wisat, huru mycket Philosophien hämtat ifrån Uppenbarelsen til sin Morals förbättring, så låtom oß nu upställa de så kallade Fritänkares Moral där bredewid. Wi wilje göra likasom Målare, då de wilja uphöja et wackert Landstyckes behagelighet ännu mera, så sätta de wid deß sida bilden af et fält, där krigets förödelse rasat fram och borttagit all prydnad och ögonfägnad.

Det är icke swårt at göra et utkast af Fritänkarens Moral-Systeme; ty en människa, som öfwerlemnar sig ostörd åt sina passioner, predikar det med sina gärningar och deß upförande låter lätteligen uplösa sig i grundsatser. —"Sök dit nöje. Alt, hwar„igenom det befordras, är lofligt och wist; „alt, hwad som afhåller dig därifrån är sin„nes-swaghet, därskap och widskeppelse. Egen„kärleken är din grundlag; följ den, så län„ge icke uppenbart wåld hindrar dig därifrån, „och frukta ingen ting annat, än Skarp„rättarens arm. Ingen ting är godt i sig „sjelf; ingen ting ondt. Gud sysselsätter sig „ej med människans gärningar, det är et „för lågt ämne för Hans höghet; utan män„niskans natur befaller henne handla, efter „sin inplantade drift. — Den är fri, som „törs göra hwad han önskar, och hwad han „önskar,

Wahrheit und Göttlichkeit der Christlichen Religion. III. Abschn. II. Haupst. I. Abth. §. 132. 71. f.

"önskar, det allena är hans lycka: nämligen, Sinnenas och inbillnings-kraftens förnöjelser, Wällustens, Kärlekens och Rikedomars behaglighet. Bryt, så ropar Fritänkaren til oß:

Bryt genom wantrons natt och lyd naturens drift,
De gifna gåfwor njut, och följ den föreskrift:
För lystnad och begär skall all ting gifwa wiga,
Förnuft och Religion wid deras röst skal tiga:
På alt hwad jag wil ha, jag dristigt anspråk gör,
Och wäljer endast det, min maklighet förstör.
Guds wilja är en dikt, och Skriften är en lära
För Pöbelhopen gjord, men ej at mig beswära.
Tänk fritt, hwad är det wärdt på dåren agtning ge,
Som utom Religion ej kan sin sällhet se.
Den dumma allmänhet skal genom Bibeln styras,
At hela Folkslags frid ej måtte åfwentyras.
Hon af inbillning drifs och tror at hwart begär,
Som uti hjertat röjs, en farlig owän är.
Men du, som längre ser och högre wågar tänka,
Den körta Regeln följ: at ej dit bifall skänka
At det som många tror; men följ naturens ljud.
Hon oß befallning ger, at lyda sina bud.
Det endast fruktan är, som skapat Lag och Pligter,
Och ewighetens straff jag räknar ibland digter.

Detta härliga Systemet förtjenar ingen wederläggning. Det upwäcker fasa och afsky, så snart man tänker på deß följder, och hwart och et hjerta, som ej är i grund förderfwadt, upreser sig med sin naturliga godhet emot otrons fräckhet. Huru eländig skulle ej Fritänkaren blifwa, om han kunde omskapa et människo-samhälle til sådane Philosopher, som han sjelf är eller wil wara?

Gu-

Huru skulle det gå med hans förgudade nöjen, med nyttan af de ågodelar och personer, som han behöfwer til sina önskningars tilfridsställande, huru skulle det stå til med hans säkerhet och med hans lif? Föreställom oß, at jag och alla andra äro lika så sinnade, som han. Wi känne ej någon skilnad på godt och ondt. Egennytta, sjelfkärlek och sinnlig förnöjelse är wår Gud. Monne wi underlåte at antingen med list eller wåld rifwa ifrån honom och gripa til oß det, som utgör hans fägnad, så snart wår egen förnöjelse det åstar? Hwad bekymrar jag mig om hans ro, när jag igenom deß förstörande kan befordra min egen? Nej, jag röfwar den oförsynt ifrån honom. Men han lärer ofelbart göra mig motstånd. Wälan! Jag gör så med. Han anlägger list och försåt, han brukar förgift och lönnmord, för at ernå sina afsigter; jag försummar ej eller något på min sida. O hwilket ewigt krig af egennytta och oförskämdhet! Är det ingen rättfärdig Gud, ingen dygd, ingen själens odödelighet, och altså ingen ewig belöning eller straff; hwad skal då afhålla mig ifrån at lyda mina uphetsade begärelsers röst så ofta jag kan?

Ty är en Gud ej til, och jag en skälm wil wara,
Jag Kungars magt ej råds, ej deras lif lär spara.

Således är, efter Fritänkarens Systeme, den swartaste otacksamhet, då den befrämjar mit nöje, ej någon last? Således må jag hemli-

hemligen plundra min nästa, när mit egit behof så tarfwar och rödja min granne ur wägen med förgift, när jag ej på annat wis kan bemägta mig hans maka? Således äro bedrägeri, mened och förräderi loflige, så snart de äro et medel, hwarigenom min egennyttas befallningar kunna tilfridsställas? Således äro skyldskaps- och wänskaps-band ej annat, än bojor, dem widskepelsen lagt på oß? Således har man lof at röfwa ifrån mig min maka, den jag älskar, så högt som mig sielf; at wäldtaga min dotter, min huses prydnad; at förföra min son, som skulle blifwa min ålderdoms tröst och mit lifs enda hopp, til olydnad, til skälmstycken, och at göra honom til en Guds förimädare? således kan jag ej kalla någon ting för mit? Ingen annan utwärtes säkerhet än igenom list och wäld? Således har den öfwerhafwande ej någon annan lag, än sina omätteliga begärs tilfridsställande? Och jag skal lyda honom? Så har då den underhafwande ingen annan lag, än at affwärja wäld, huru han må kunna och upoffra sin Öfwerhets lif åt sin egennytta? Och jag skal wara Regent öfwer sådane undersåtare? På det sättet är ingen trohet, intet kärleks-band, som sammanfogar människorne, utan egennyttan allena är deras högsta lag? Och i et sådant sällskap af bedragare, otacksame, menedare, röfware, mördare, blodskändare, Guds-föraktare, wilien I försätta oß, I så kallade Frie Andar?

dar? O J Guds och människors fiender! Är detta den werlden, som är så full med ro och förnöjsamhet, o så ware wår födelsedag förbannad!

Denna afmålningen på fritänkares Moral kan ej annat än stärka wår högaktning för Dygden, hwars wärde et uplyst förnuft, samwete och Religion samfält uphöja för oss. Men til äfwentyrs torde någon tänka, at denna målningen ej är nog pälitelig. Och jag medgifwer wäl det, at ej alla den uppenbarade Religionens fiender helt och hållit antaga denna förskräckeliga Moralen. De yttre omständigheterne, hwaruti de befinna sig, deras personliga Caracter, ja sielfwa de wälgörande intrycken, som den första underwisningen i Religionen har lemnat qwar, men de ej wilja erkänna, inskränker densamma i wissa fall. Men är det icke wid alt detta äfwen så sant, at många Fritänkares Moral är sådan, och at Fritänkeriet, om ej på en gång, dock efter hand, leder til en sådan Moral? Bewisa icke så många Deistiska Skrifter detta tilräckeligen? Så snart man i läran om wåra skyldigheter öfwergifwer Uppenbarelsens handledning, så äro hjertats förderfwade böjelser strax färdige, at erbjuda sig til wägledare och de reta en til at wåga sig ännu et steg längre, til des man änteligen kommer utom all skyldighets gräntsor. Åtminstone blottställer man sig för en så stor fara, om man, då uppenbarelsen ger

et

et så klart ljus, kan, i stället för at pröfwa henne, öfwertala sig, at hälldre wara en Deist. Jag beder Eder därföre, Mine Wänner, at förwara Edra ännu oskyldiga själar ifrån Fritänkeriets grundsatser; så förskräckelige de sammantagne äro, så finna de likwäl, då man betraktar dem hwar för sig, sit förswar i wår naturliga böjelse för Lasten. Bewaren Eder för de gudlösa meningar, som redan utbreda sig ifrån de Storas Palats til de Lägres boningar likasom pestilentian, som i mörkrena wankar och den sjukan, som om middagen fördärfwar. Den förträffelige Saurin säger (*): at han ej känt någon enda Fritänkare, som ej på sin sotesäng återkallat och med afsky ansett sitt Systeme, och man finner många dylika lärorika exempel samlade uti et arbete, som den fromme och lärde Danske Biskopen Pontoppidan författat (**).

Under åtnjutandet af en stark och stadig hälsa, under paßionernes yrsel, insöfd i dagelig wällust, wan wid werldsliga människjors sällskap, dårad af win och starka dryckker, underwisad i den konsten at twifla om alt och at bespotta GUDs ord, låter förnuftet twinga sig, at antaga dårskap och orimligheter för sanning, och samwetet låter til en tid tysta sig. Men wid en farlig sjuk-

(*) Saurins Sermons sur la Passion de notre Saveur.

(**) Pontoppidan om Sanningens kraft at öfwerwinna Otron.

doms annalkande, då man blifwer lösssliten ifrån de nöjen, wid hwilka man fäst sitt hjerta, då man är ledig ifrån alla förströelser och twungen til eftertanka, då wisar motsatsen sig i et helt annat ljus. Förnuftet, som hotas af et upwaknadt samwete, beifrar då Sanningens rättigheter. Fasan för döden, åtankan af ewigheten och af en helig GUD, som ingen Fritänkare kan utplåna ur sitt hjerta, tränger med all magt på honom och äro hans själs plågo-andar, som astruga henne den bekännelsen, at hon gjort sig uprorisk emot GUD, och at hon är olycksalig.

Wi hafwe på wår tid så många Lärare uti Fritänkeriet, och på det Ängelsmän och Fransoser ej måtte fruktlöst underrätta oß med sina Skrifter, så utbrede wi, til at wisa dem wår tacksamhet, deras hemligheter, och påfinne allenast färgor, at utsmycka otron med. Mine dyraste Wänner! Wakten Eder för dylike Skrifter och Människor; I träden in i den stora werlden, och många ibland Eder resa til äfwentyrs snart ut i främmande länder, och råka snart i fara at blifwa förtroligare wänner med otrons grundsatser. En eljest lärd och skarpsinnig mans anseende, det omdömet at han so står lefwa, at han är angenäm och firad i sällskaper, at många måste lyda hans befallningar, och at wi ej kunne umbära hans bestydd, gör hans otro lysande i wåra ögon, och en Fritänkare

m d

med Ordensband predikar altid eftertryckeligare än Fritänkaren med Schol-räcken, fast än de bägge twå predika lika ujelt.

Jag beder Eder därföre, M. W., ty jag kan ej annat göra än bedja Eder; Jag beder Eder, såsom Er Wän, wid alt hwad Eder kärt är, i himmelen och på jorden; wid den kärlek J ären dem skyldige, som J hafwen at tacka för Edar födsel; wid den sinnes-ro, som J alla söken; wid den Efterwerldens lycka, som skal härstamma af Eder och wid hwad skal jag mer bedja? Wid GUD Alsmägtig! — Stån emot Fritänkeriets och Lastens förförelser. Bewaren Edart samwete alt ifrån Er ungdom och tagen Eder wäl til wara för tygellöshet i tankar och seder. Erinren Eder ofta desza förskräckeliga orden: Såsom de icke aktat hafwa GUD i känslo, så hafwer GUD öfwergifwit dem i et wrängt sinne (*).

Om J fån se Fritänkeriet lysa på Thronen med sin otro, så tänken på en rättskaffens Antonius, som likwäl ej war en Christen. Om J uti de Storas rum fån höra en Rochester, en Hobbes, en Bolingbroke, och Schaftsbury bespotta Religionen, så tänken på en Verulam, Addison, Littleton och West, hwilka igenom sina Skrifter och Seder bidragit til Religionens för-

(*) Rom. 1: 28.

härligande. En samwetsgrann Minister, som därjämte äger snille-gåfwor och skicklighet i Stats-saker, blir dock, wid alla Hof, där aldrig så litet Religion ännu råder, altid ansedd för den hederwärdaste. — Om en Bayles Sophisterier, dem han med en spitsfundig skarpsinnighet och wältalig lärdom understödjer, skulle irra Eder, ack! så tänken på så många store Män, hwilke lätit Förnuftet råda öfwer åtrån at synas sinnrike och lärde, och därjämte lätit Tron råda öfwer dem bägge. En lärd Erasmus eller Melanchton äge i Edart omdöme et stort företräde framför en lärd Bayle. Hwad wil en La Mettries wett, som han brukar, til at därmed fräckt bespotta alt hwad heligast är, säga, emot en Hallers Snille, därmed han så förträffeligen förswarar Religionens och Förnuftets rätt (*). Om J jämfören det Förståndet, som talar i en Mosheims Sedolära, med det, som talar i en Afhandling om det Lycksaliga Lifwet (**), så är det första en Ängels och det andra en oren andes förstånd. Jag wil upmana Eder, at läsa de härliga Arbeten, som en Squire, Nöszelt och Jerusalem, utgifwit til Sanningens och den Gudomeliga Religionens förswar,

(*) Se, hans wackra Företal til det af honom öfwersatte arbetet: Prüfung der Sekte, die an allem zweifelt.

(**) Traité de la Vie heureuse par Seneque, trad. par la Mettrie.

swar, och hwarmed de hafwa bewisat wåra tider en werkelig wälgärning.

Ansen ej det för någon skam, at hafwa Religion. De ädlaste själar hafwa räknat det för sin åra och sin lycka. Bemöden Eder at wederlägga otron igenom et sedigt lefwerne, och där så nödigt pröfwas, igenom grundeliga swar och ädel friimodighet. Men hwad lärer den stora werlden fatta för tankar om mig, då jag så samwetsgrannt sätter mig emot deß böjelse och exempel? Monne hon ej straffar mig med namn af Swärmodig, Mjältsjuk, Swärmare, kallar mig en människa, som ej förstår at lefwa, och hwars hjerta blifwit öfwerhölgdt med Schol-stoftet? Och huru mycket fruktar icke et ömt sinne för detta namnet? Det är sant, förakt är en förskräckelig fiende; och många tusende, som hällre skulle hafwa gifwit all sin förmögenhet, ja, sielfwa lifwet til spillo, än de igenom wäld skulle lätit draga sig ifrån Religionens Sanningar, hafwa likwäl affagt sig all Religion, för at undgå skam och förakt. Men desto mer måste wi bewäpna oß emot denna inbillade skymfen, och igenom wårt samwetes bifall sätta oß öfwer alla ondskans begabberier. Ja, Gudi ware lof, det gifwes ännu allestädes rättskaffens människor och Religionens wänner, som igenom sin högagtning hålla oß skadeslöse. Och låt wara, at de skulle wara få eller aldeles inga

ga, hwad will människjors förakt säga? Ja, om det ock wore af de förnämste dårar på jorden, som man blef begabbad?

Man dygden lida ser, bespottas och förtryckas,
Då ondskan framgång har och hennes werk de lyckas.
Men Himlen ware tack, då lasten blir til skam,
Skal dygden seger få och ärad stiga fram.

4. Fö-

4. Förelåsningen.

Om åtskilnaden emellan den Philosophiska och Religionens Moral.

Af öfwerdrifwen kärlek til wårt förnufts wishet och af en hemlig obenägenhet emot Religionen, händer det, at wi ofta tillägge den philosophiska Moralen mer förtjenst och styrka, än den i sielfwa werket äger, och döne oß igenom en djupsinnig Schol-wishet wägen til en Deistisk dygd, med hwilken wi tro oß wara nog för oß sielfwe, och alt så icke behöfwa någon uppenbarelse, något högre ljus och någon annan kraft til wår dygd och lycksalighet, än den wi af naturen hafwe. På det wi måtte förwara oß för denna willfarelsen, som redan förledt många til en fräck otro, så wilje wi nu förklara åtskilnaden emellan Förnuftets och Religionens Moral, emellan den dygden, som Philosophien gier wid handen, och den, som Religionen lärer.

Å den ena sidan har den naturliga och den uppenbarade Sedolåran mycket gemensamt med hwarannan och å den andra äro de sins emellan mycket wida åtskilde. De likna hwarannan, (om jag kan utan fel nyttja den liknelsen,) såsom Wältalighets-konsten och Poesien. Deßa bägge gräntsa nära til

hwarannan, de hafwa ofta enahanda affigt, at underrätta och bewefa, och emedlertid är icke Talekonsten Poesie, och Poesien är mer än blott Wältalighet. Likaså gräntsar sunda Förnuftets Moral nära til Religionens Moral; de hafwa de flästa pligterne med hwarannan gemensamme, deras affigt är ock enahanda, nemligen, at befordra dygd och lycksalighet, och likwäl är Förnuftets Moral åfwen så litet Religionens Moral, som Talekonsten är Poesie.

De skiljas bägge åt, först i anseende til Källan, ur hwilken de hämta sina pligter. Källan til den Naturliga Sedoläran är förnuftet och den moraliska känslan af godt och ondt. Hwad som öfwerensstämmer med förnuftets sanningar och samwetets känslor, människans natur och wälfärd, det är rätt och godt; och alt hwad som igenom riktiga följder kan härledas därutaf, det är skyldighet; och alt hwad man gör i affigt at fullgöra den af hörsamhet emot GUD, det är dygd. — Den Christeliga Sedoläran har, med den naturliga, denna sunda förnuftets lag gemensam, men hon har desutom en ännu högre Källa, som hon nyttjar, nemligen Uppenbarelsen. Den förra, förnuftet, kan fela, och har ofta felat; men den sednare kan aldrig bedraga, då hon rätteligen förstås. Alt hwad som i det uppenbarade Ordet är en klar och tydelig Sedolag, det är pligt; antingen förnuftet igenom sit eget ljus

må

må inse denna pligten eller intet. Kärlek til owänner är en skyldighet, som den Christeliga Sedoläran pålägger, fastän förnuftet ej skulle påbjuda den, fastän det ock skulle falla förnuftet swårt, at erkänna denna pligtens nödwändighet; nog af, Religionen påbjuder den. Bönen är en beständig skyldighet efter den Christeliga Sedoläran, om den än skulle förekomma förnuftet aldrig så onödig. Ödmjukhet emot GUD och människor är likaledes en skyldighet, som Religionens Sedolära altid anbefaller, förnuftets högmod må upresa sig emot denna dygden så mycket det behagar.

Den naturliga och Christeliga Moralen förena sig för det andra i det gemensamma ändamål at förbättra Sederna; men den sidsta går långt widare, än den första. Hon wil icke endast och allenast inrätta en människas utwärtes upförande, och göra henne til en förnuftig Medborgare, som befordrar den allmänna roligheten; utan hon har en högre afsigt, nemligen at ändra och förnya hela deß hierta. Hon har äfwen högre medel. Hon fordrar Bättring och Tro på et sådant sätt, som förnuftet ej wet utaf. Hon gör igenom tron GUDs och nästans kärlek til grundfästen, hwarpå skyldigheternas hela byggnad hwilar. Deß sanningar äro en Gudomlig kraft förenade; och det ä nämligast i den wigtiga puncten, som nuftet och Religionen äro ätf ul

förnuftet lärer oß wåra skyldigheters nödwändighet och förträffelighet, så kan det dock icke säga oß, hwarifrån wi skole undfå krafter och förmåga, at öfwerwinna det onda och at willigt utöfwa det, som wi erkänne wara godt. Religionens Sedolära anbefaller icke allenast skyldigheternes utwärtes iagttagande, hon yrkar åfwen på en beständig dygd i hjertat, på en fullkomlig willighet at lyda den Gudomliga Lagen och på alla wåra böjelsers och afsigters renhet. Hon lärer oß, at alla goda gärningar, om de än aldrig så noga utwärtes öfwerensstämma med Lagen, om de än äro aldrig så nyttiga til sine följder, aldrig så swåra och berömliga uti utförandet, likwäl icke förtjena namn af dygd, om de ej flyta af en fullkomlig kärlek och wördnad för Gud och wår Återlösare, och af en sann människjo-kärlek. — Hon är så fullständig, at hon ej tillåter hjertat något undantag. Hon lärer, at eho som med wett och wilja öfwerträder et Bud, har på wißt sätt öfwerträdt hela summan af GUDs Lag. Hon hotar ju, t. ex., afwund, girighet, förtal, kärlekslöshet, lättja, omåttelighet och weklighet med åfwen de samma straff, hwarmed hon afskräcker ifrån sådane laster, som uppenbarligen förstöra den allmänna roligheten och Samhällets bästa; hon utesluter dem, som sådant göra, ifrån GUDs rike. Kan hjertat, om det håller denna utsago för Gudomlig, ännu göra undantag? Ja, den

den Christna Moralen förbjuder ej allenast sjelfwa lasten, hon wil åfwen tilstoppa lastens källor, nemligen Begåren. Hennes befallning lyder så: Du skal ock icke uti ditt hjerta begåra något emot GUDs Lag. Så wida går ingalunda den Philosophiska Moralen.

Förnuftets dygder likna för det tredje Religionens dygder om wi se på deras Natur. Mätteligheten, som förnuftet föreskrifwer, stämmer öfwerens med mätteligheten, som Religionen ålägger; och likwål skiljas de wida ifrån hwarannan i anseende til källan och affigten. Den dygden, som hårstammar af temperament och upfostran, liknar Religionens dygd; men hwilken åtskilnad är det icke, at wara måttelig blott af kärlek til hälsan och lifwet, blott i affeende på et godt namn och sin utwärtes lycka, och at utöfwa denna dygden i en ännu ädlare affigt, af kärlek och wördnad för GUD, af et hjerta, som blifwit förädladt igenom tron? Jag kan wara wälgörande, efter jag är så upfostrad, efter jag har et ömsint och blödigt hjerta, efter denna egenskapen skaffar mig beröm och wänner, efter jag söker at winna gunstlingar, som utsprida mitt beröm; men jag kan också wara wälgörande af kärlek och tacksamhet emot GUD, af en ädel åtrå, at göra människor lyckliga, emedan de äro GUDs Kreatur. Detta slaget är Religionens dygd; och såsom den oegennyttiga allmänna människo-

nisko-kärleken är hufwudfärgen i den Christeliga Sedoläran, så har hon äfwen därigenom et så mycket högre företräde öfwer de Förnufts-wisas Systeme i de äldre tiderne, som en grön och med de wackraste blomster utsirad äng i wåra ögon äger större wärde än en torr och sandig skogshed, hwaräst endast några få eländiga plantor här och där framskjuta. — Den naturliga Moralen lärer, at wi skole förakta jordiska förmoner, så wida de icke kunna bestå med hjertats ro och förnöjelse; den Christeliga Sedoläran älägger oß härutöfwer egna försakelsens skyldighet, igenom hwilken wi måste upoffra kärleken til oß sjelfwa, til werlden och til lifwet, för kärleken til GUD och nästan, när GUDs ära och människors andeliga wälfärd icke annorledes kan befordras. Ödmjukhet är i synnerhet en dygd, som är den Christeliga Moralen egenteligen tilhörig, och denna dygden är nästan ensam et tilräckeligt bewis på Religionens himmelska ursprung och på den Philosophiska och Christna Sedolärans stora åtskilnad. Skulle människan, den högmodiga människan, som i sig sjelf betragtad är et intet, fastän hon gerna wille wara en Gud, skulle hon, om hon upfann en Moral åt sig sjelf, lära ödmjukheten, den Christeliga ödmjukheten? Denna hjertats dygd, som upkommer af den öfwertygelsen, at alla wåra förmögenheter, förmoner och förtjenster, at alla Naturens och Religionens, själens,

kens, kroppens och lyckans gåfwor, äro fri-willige och oförskylte skänker af GUD, dem wi på et obetänksamt och otacksamt sätt miß-brukat och fördärfwat, ja, dem wi ännu, oaktat all wär goda wilja, ofta mißbruke? Denna Religionens ödmjukhet, som wågar dristigt säga oß, at wi omöjeligen igenom wåra egna krafter kunna blifwa dygdige och lycksalige? Skulle wäl denna dygden wara en frukt, som wäxte på det stolta Förnuftets grund? Nej wißt icke; utan hon är den Christeliga Moralens egendoms-dygd.

Den Christeliga och Philosophiska Moralens Bewis äro för det fjerde, i anseende til tydeligheten, styrkan och allmänneligheten ganska olika. Det är wißt, at förnuftet kan wisa dygdens skjönhet och deß lyckeliga werkan på människjornas wälfärd; men det brukar mycken konst och möda, at härleda alla skyldigheter af wißa grundsatser, at noga sammanbinda dem med hwarannan och at innesluta dem alla i en öfwerensstämmande Lärobyggnad. Så god denna methoden är, at öfwertyga människorna om deras pligter, så är den likwäl gjord endast för några få, den är icke allmän. Om man riktigt skal kunna följa den efter uti bewisen, så fordras dertil skarpsinnighet, och den är minsta människjo-hopens lott. — Den Christeliga Moralen däremot är förestäld med en så wis enfaldighet, tydlighet och korthet, at den kan fattas af det swagaste förstånd och

behål-

behåstlas af det måst oöfwade minne." Deß bewis äro åfwen så klara som deß pligter, och så starka, at de ej tåla något inkast, ty de äro Gudomliga utsagor. Du skal älska din nästa, såsom dig sielf, icke tilfoga honom någon skada, sörja för hans timeliga och ewiga bästa; ty GUD din Fader, Skapare, Uppehållare och återlösare, GUD som är en kärleksrik och nådig GUD, älskar honom lika så högt, som dig; kärlek är din skyldighet, emedan den är en GUDs efterföljd och din lycka. Den Christeliga Moralen föreställer öfwer alt GUD såsom det kärleksrikaste och heligaste Wäsende, samt lånar bewisen til wära skyldigheter af deßa GUDs fullkommeligheter. — Hwad I gören, säger den Christna Moralen, det görer Gudi til äro (*); Görer det så, at andra af Edra werk och gerningar, kunna sluta til de föreställningar, som I gören Eder om GUDs egenskaper, til Edar högaktning för Hans fullkomligheter och til Edar hörsamhet emot Hans befallningar, och därutaf taga sig en upmuntran, at åfwen så förhålla sig i sin wandel. Kan en den Christeliga Sedolärans Lärjunge, utrustad med sådane underrättelser, längre wara owiß, om och hwarföre han på alla tider, i alla sina gärningar, på alla orter, i alla åldrar, i ungdomen så wäl som uti sina sista dagar, i alla stånd, så wäl i det högsta som lågsta, i alla lifwets om-

(*) 1 Cor. 10: 31.

omständigheter, i lyckan så wäl som i olyckan skal wara, eller åtminstone uprigtigt bör söka at wara, måttelig, återhållsam, rättrådig, wälgörande, trogen, kysk, ärlig, beskedelig och tålig? Wi hade sannerligen orsak, at icke hysa några fördelaktiga tankar, eller at jag må tala än tydeligare, at icke hålla den Christeliga Moralen för Gudomlig, om hon wore författad efter Philosophernas lärosätt eller föreställd på deras tungomål. Hon kunde ej då wara en underrättelse för alla själar, och skulle GUD betjena sig af et medel, at göra människorna wisa och fromma, som ej paßade för deras förstånd och detta lifwets omständigheter? En sådan tanka kunne wi ej göra oß utan at wanära GUD.

Förnuftet har wäl stora bewekande orsaker och upmuntringar til dygd; men den Christeliga Moralen har för det femte utom deße, ännu högre, och gjer mer styrka och ljus åt förnuftets motiver. Hwad förnuftet förmodar om själens odödelighet eller åtminstone på et så mörkt och djupsinnigt sätt föreställer, at det endast kan begripas af några få, det säger Religionens Moral med högre wißhet och grundar det på GUDs egen myndighet, i hwars namn hon talar. Den människan, som tror, at hennes själ är odödelig, efter det är omöjeligt, at GUD kan bedraga henne, hon wet det med långt säkrare öfwertygelse, än Philosophen igenom

sina

sina starkaste bewis. — Låran om straff och belöningar i ewigheten, som år en skymning uti Philosophien, år uti Religionen en klar middag. Alt stöter tilsammans i denna medelpuncten: GUD år en Domare öfwer lefwande och döda, som skal sätta all ting i ljuset, och af hwilken hwar och en skal undfå, efter som han handlat, medan han lefde, ehwad det år godt eller ondt (*). Alla GUDs egenskaper åro uti Religionen bewekningsgrunder til dygd och afskråcka ifrån lasten; och desza egenskaper ser icke Philosophien i et så tydeligt ljus, som Religionen wisar dem.

Man öfwerwåge allenast, hwad för en måktig upmuntran, kunskapen om werldenes Återlösares kårlek gjer wårt hjerta och wår dygd. Denna Återlösares kårlek, då den igenom en lefwande tro omfattas, hwilken GUDs Anda åfwen igenom Skriftens sanningar uptånder, måste nödwåndigt upfylla hjertat med en högre kårlek til GUD, ån den naturliga kårleken år, som wi kånne hos osz til den Allsmågtige, når wi betrakte Honom blott såsom wår Skapare och Upehållare; och den måste således gifwa osz en starkare upmuntran til dygd. At tro och tilbedja en Återlösare, genom hwilken all ting i himlen och på jorden gjord åro, som år wår GUD och endaste salighet, som blef Månniska för osz, åtog sig wåra synders straff, för

(*) 2 Cor. 5: 10.

för wår ewiga salighet utstod den förskräckeligaste död, som påbjuder dygden och förbjuder lasten, som uppenbarades, icke allenast at återlösa utan ock at helga oß, och uti hwilkens nåd och förtjenst wi utan helgelse ej hafwe någon andel; at lifligen tro detta och likwäl ej märka någon upmuntran hos sig, at lyda Hans bud, skulle icke det wara en obegripelig orimmelighet? Men denna bewekande grunden, öfwer hwilken ej någon högre i himmelen eller på jorden finnes, är i den Christeliga Moralen ej allenast en upmuntran til beständighet i dygdens utöfning, utan ock dygdens källa och kraft. Kärleken til Gud, som uptändes af den tron, at wi, oaktat wåra förtjente straff, kunne igenom en Gudomlig Medlares förtjenst af nåde blifwa oändeligen lyckelige, upeldar wårt hjerta och meddelar det en Gudomlig kraft, at öfwerwinna alla onda böjelser; den utbreder kärlek och wälwilja emot alla människor i hjertat. Den förädlar wåra affigter och gör Guds wilja angenäm för et hjerta, som eljest af naturen gerna wil wara tygellöst; det röner Dygdens Gudomlighet och finner, at deß pligt, ehuru sträng och swår den må synas, dock ej är annat än deß lycka och deß förening med källan til all fullkommelighet och lycksalighet. Det smakar den inwärtes förnöjelsen och det sinnes-lugn, som är högre än alt förnuft.

Denna kraften til förståndets och hjertats förbättring är för förnuftets Moral en aldeles främmande sak. Deß löften och tilsägelser, med hwilka det söker upmuntra til dygd, äro: en utwärtes wälmåga, en wiß stillhet och sinnes-ro och en dunkel skymning af den ewiga lycksaligheten. Religionens Moral lofwar sina Lärjungar rättfärdighet, frid och frögd i den Heliga Anda här i denna werlden och i ewigheten med största wißhet en outsägelig härlighet, och låter oß redan i wißa sälla stunder här känna försmaken därutaf. Det är sant, at förnuftets Moral lärer oß mycket, som uppenbarelsen ej lärer oß; då den föreskrifwer oß wißa reglor och medel, at handla klokt och försigtigt. Men just för den orsaken, at förnuftet sjelf kan inse sådant, går Skriften det förbi, hwars hufwud-affigt är, at göra fallna och syndiga människor wise och skickelige til saligheten. Häremot finne wi stora exempel af dygd föreställde i den heliga Skrift, ibland hwilka i synnerhet wår HErres och Frälsares mönster är det fullkomligaste, och deßa gifwa den Christeliga Sedoläran et oändeligt företräde.

Den Christeliga Moralen gör wäl sina lärjungar til förbättrade människor, men lemnar dem likwäl ännu ofullkommeliga. Människan förblifwer swag, efter hon förblifwer människa, och efter det onda, som hon sträfwar emot, ändå altid widläder henne och

gör

gör henne trög til det goda; men hon upplyfter til en långt högre och härligare grad af dygd, än den Philosophiska Moralen. Detta lärer ingen, som känner Religionen och Förnuftet, kunna neka.

Den Christeliga Moralen lärer, at Gud wil anse wår ofullkommeliga och bristfälliga men dock uprigtiga dygd, såsom fullkommelig, för en Gudomelig oß förwärfwad rättfärdighets skul, och gifwa henne ewig nådebelöning. — Förnuftets Moral kan ej mer än endast önska och hoppas, at Gud måtte anse med wälbehag en ofullkomlig men upriktig hörsamhet, och et dageligt bemödande, at blifwa bättre, samt at han ej måtte til ewig tid straffa de mångfaldiga lasterne och de öfwerträdelser, som blifwit begångne emot Hans Lag.

Låtom oß sätta bägge, både den som älskar dygden efter förnuftets handledning och den som efter Religionens föreskrift är dygdig, i en och samma belägenhet. Föreställom oß, at de äro wid slutet af sin lefnad och at de bägge upmuntra sig i dödsstunden, hwar och en med sin förhoppning.

Jag öfwerser nu, så begynner den efter Förnuftet dygdige at tala, jag öfwerser nu den fulländade Lefnads-banen, som den Alsmägtige förelagt mig. Jag har uprig-

tigt winnlagt mig om, at lära känna Hans wilja och at fullfölja min pligt emot Honom, emot mig och andra. Men har jag wäl tilräckeligen känt denna pligten, har jag ständse och på bästa sätt, så wäl i mit hjerta som i min wandel, utöfwat Honom, och det i den afsigt at wara wärdig til et allwetande Wittnes bifall och Hans nåd? Han är all fullkomlighets källa; har jag på det högsta älskat Honom och ärat Honom öfwer all ting? — Jag ser i min lefnad åtskilliga enskilta dygder, dem jag utöfwat, dels som yngling, dels som mogen man, dels som ålderstegen. Detta wittnesbördet kan jag gifwa mig sjelf, nu då jag står på brädden af min graf; och Du o Gud, Du wil det goda och är deß wän och belönare! Men huru swage och ofullkomlige äro mine dygder? Monne Du ockſå lärer belöna dem, som jag utöfwat mera af människo-fruktan, af ärelystnad och upfostran, af mit temperament och egenkärlek, än af wördnad för Dig? — Jag ser i min lefnad goda afsigter och berömliga företaganden; tjenster som härflutit af människo-kärlek. Men jag ser ockſå i alla mina ålderskiften många brister; här ungdoms-dårskaper och oförnuftiga snedsteg, där manliga årens laster och ålderdomens felsteg; i den ena wågskålen lägger jag det försummade goda och det med wett och wilja bedrefna onda; huru tung är icke den! i den andra det fullgjorde goda och det

öfwer-

öfwerwundne onda; o huru lätt är den! Jag känner mit samwetes bestraffningar. Gud känner alla mina fel, ända til mina hemligaste tankar och begärelser; de äro brott emot den lag, som han uppenbarat mig igenom Förnuftet och Samwetet. Monne Han lärer ewigt straffa deßa förbrytelser i en tilkommande werld? Han är ju sielfwa Heligheten! — Monne Han lärer bewärdiga mig med sin nåd? Han är ju sielfwa Kärleken! — Monne jag ewinnerligen skal fortsätta min warelse? Men jag är ju et stoft och en syndare! — Monne jag skal uphöra at wara til? Men jag är ju Guds förnuftiga Creatur, och jag känner inom mig den längtan, at lefwa til ewig tid! Hwem rycker ifrån mig all denna owißheten tillika med min fruktan? Förnuftet. — Ack! at det måtte tala tydeligare och wißare. Men döden lärer uplösa alla mina twifwelsmål. Jag träder altså in i en annan werld; monne också uti en ewigt lyckelig? Gud gifwe at det så wore! Han talar deßa orden och dör.

Låt nu den efter Religionen dygdige på dödsbädden aflägga sin Tros-bekännelse och utwisa sit hopp. Monne han stödjer sig på sina swaga dygder, för at frimodigt kunna göra steget in i ewigheten? Tilägnar han sig icke igenom Tron Frälsarens Gudomliga förtjenst, som förwärfwade honom hos Gud

hans synders förlåtelse och åfwen belöning för hans ofullkomliga dygd? har han ej något högre hopp, än det som sunda förnuftets strålar updagat hos honom? Låt honom tala. Han öfwerser sin lefnad och riktar sina ögon öfwer hinsidon grafwen in uppå ewigheten. Läkaren har redan förkunnat honom hans annalkande åndalykt. Han uplyfter sina tankar til Gud och säger, upfyld med högre tilförsigt:

Så är o Almagts Gud! förlossningsstunden nära!
Du kallar; och jag går at ge Dig ewig ära.
Du mina öden styrt med wishet och med nåd;
Din Fadershand mig fört ur syndsens öfwerdåd.
Alt in til denna stund jag fådt Din godhet njuta,
Och som försont med Dig, kan jag min lefnad sluta.
Ja, snart min frälsta själ Dig ewigt lofwa får = =
Han talar dessa ord; och nögd ur tiden går.

Hwilkendera har nu den högsta tröstena? Den fromme efter förnuftets grundsatser, eller den efter Religionens underwisning dygdige mannen? Denne dör uti sin tro med et ödmjukt hjeltemod, och den andra uti sin tro med hopp och fruktan tillika; ty det oroliga samwetet kan ej aldeles tilfridsställas igenom förnuftet. Hwarigenom skal jag borttaga känslan och öfwertygelsen af mina onda gärningar samt deras påfölgder? Igenom goda. Men blifwa de förra därigenom til intet gjorde? Är jag icke til det goda, som jag nu gör, dessutom förbunden? Och om jag tror en Gud, som belönar, måste jag ej tro en Gud, som straffar?

Eller

Eller är Gud endast godhet? Det uti Religionen tilfridsstälda Samwetet är frukten af en öfwernaturlig tro och af en tilräknad andelig rättfärdighet, som werkar frid med Gud. Det efter Philosophiens lära goda samwetet erhålle wi igenom wår dygd; och den bästa dygd är altid ganska ofullkomlig. Det enligt Religionen goda Samwetet är en himmelsk skänk och en frukt af et helgadt hjerta. O! huru stor är denna åtskilnaden, och huru tjenlig är den ej, at förödmjuka det högmodiga förnuftet, at göra den Christeliga Moralen högaktningswärd i förståndets ögon. Af sådan orsak har jag åfwen welat anföra denna skilnaden; ty ehuruwäl jag är sinnad, at endast föreställa Eder Förnuftets Pligter, så skal jag dock icke förgäta, at både I, Mine Wänner, och jag äro Christne; och at det är Förnuftets hufwudpligt, då en närmare Gudomlig underrättelse om dygden och wår lycksalighet är til hands, at med tacksamhet wörda och med willighet antaga densamma. "Läran om wå"ra synders förlåtelse i afseende på det, som "JEsus Christus för oß har giort och lidit, "löftet om alla däraf flytande wälgärnin"gar och om Guds försäkran at meddela oß "krafter til det goda, denna läran, som "är den Christna Religionen egenteligen til"hörig, är åfwen rätt afpaßad efter en Gu"domlig uppenbarelses natur; hon gör på den "ena sidan Guds oinskränkta wälde, Hans

"åra och höga egenskaper, Hans oombyteli-
"ga rättfärdighet, Hans omåteliga godhet,
"Hans oföränderliga helighet, fullkomligen til
"nöjes; och stadfäster på den andra sidan en
"sann dygd och Gudaktighet så wäl som wårt
"samwetes ro och förnöjelse obeskrifweligen,
"då hon fordrar en fullkomlig helighet och
"en outtröttelig flit och ifwer i det goda, men
"dock därjämte icke tilskrifwer wåra egna werk
"och förtjenster wår salighet, utan allena tron
"på Gud och JEsum Christum; samt lof-
"war oß et öfwernaturligt bistånd och fri til-
"gift för Christi förskyllan skuld. Hwilken
"Religion har någonsin funnits, eller kan
"någonsin uptänkas, som ger en förträffeli-
"gare och bättre sammanhängande underrät-
"telse om wår salighet (*)?" Ja, den Chri-
steliga Sedoläran kan ej annat än nödga
sjelfwa Religionens fiender, om de äro bil-
lige, til bifall och högaktning. Förnuftet är
aldeles en hög och Gudomlig skänk, och det
är den wigtigaste skyldighet, at upriktigt an-
wända detsamma, för at lära känna männi-
skans moraliska natur och at af wåra kraf-
ter, förmögenheter, behof och förhållande
emot Gud och wåra bröder, söka til at
utstaka, hwad wi efter deß befallningar och
samwetets utsagor äro skyldige at göra eller
låta. För Hedningarne, som ej hade nå-
gon

(*) Nößelts Auszug aus der Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit Christl. Religion III. Abschn. II. Hauptst. §. 176 f. 102.

gon närmare uppenbarelse, war Naturens Lag åfwen den högsta Lagen. Men för Christna är den Philosophiska Moralen et steg til Religionens Moral; och i detta afseende är det wißt, at en förnuftig och upriktig Deist är uti den önskeligaste ställning at blifwa en Christen. Sjelfwe Apostlarne, då de förde Hedningarne til Christendomen, begynte sin underwisning med Guds naturliga kännedom. Den som, efter deras utsago, til Gud wil komma, d. ä. blifwa en Christen, han måste tro, At Gud är och at Han lönar dem som söka Honom *). Den fromme Höfwitsmannen Cornelius, fruktade Gud efter förnuftet; och likwäl war denna hans fromhet icke tilräckelig til hans salighet, sedan den Christeliga Religionen blifwit för honom bekant gjord. Men den förde honom dock til tron på werldenes Frälsare, och i det afseendet war den en hörsamhet, som måste wara Gudi angenäm. Nu ser jag i sanning, säger därföre Apostelen Petrus, at när Gudi är intet anseende til personen; utan i allehanda folk, den som fruktar Honom, och gör rättfärdigheten, han är Honom täck (**). Den som efter den föreskrift Gud gifwit, af allo hjerta fruktar Honom och gör rätt, han är Honom täck; — Wore detta wår högsta grundsats, och deß beständiga utöfning wår

 endaste

(*) Hebr. 11: 6.
(**) Ap. G. 10: 34, 35.

De sinnliga nöjena, som upkomma då kroppens begär blifwit stillade, äro de flygtigaste och tillika de oädlaste; ty deßa hafwe wi gemensamme med de oskälige djuren. Deras åtnjutande qwarlemnar intet något sådant i wår själ, som wi kunne med lust och bifall e[illegible]inra oß. At man gjort den kräsligaste måltid, är ej någon sådan tanka, hwaröfwer wårt hjerta i stillhet kan beröma sig, ingen tröst, som i eländet kan uprätta wår själ. De nöjen, som hämtas af en blott sinnlig kärlek, utom en förnuftig wänskaps och et kyskt ägtenskaps söttma, såsom de äro de kortaste, så äro de äfwen i anseende til rangen de nedrigaste. Sjelfwa de oskyldigaste sinnenas nöjen likna blomstren, som wißna bort, så snart de äro afplockade.

Widare blifwe wi warse, at sinnliga nöjen öfwerensstämma med wår natur, när de åtnjutas i et wißt mått, men då wi öfwerskride detta måttet, upwäcka de hwarjehanda kropps-plågor, swagheter och sjukdomar, förtära lifs-krafterne, förswaga och undertrycka själens förmögenheter. Wi blifwe warse, huru deßa naturliga böjelserne til sinnliga nöjen igenom et oinskränkt förnöjande förwandlas til yra och stormande paßioner, som hänrycka oß til föremålet för wåra nöjen, förtjusa wårt förstånd och döda i hjertat känslan af det, som är werkeligen berömligt och nyttigt. Wi blifwe warse, at egenkärlekens begär, at kärleken til lif och

hälsa;

hälsa; at åtrån efter beröm, magt och anseende, efter pragt och rikedomar, efter ro och beqwämlighet, förlorar, då den för starkt tilwäxer, sin angenäma sida, förwandlar sig til wår olycka och blir likasom en själens feber, den wi kalle klenmodighet, wällust, girighet, ärelystnad, fåfängelighet, tröghet och lättja. Om wi altså i denna omständigheten wille sätta oß i säkerhet, icke handla emot oß sjelfwa och icke af en sinnlig kitslighet beröfwa oß större förnöjelser: så upkommer wår första pligt, at hålla oß sjelfwa och wåra naturliga böjelser inom de af förnuftet och samwetet utstakade gräntsor. Utöfningen af denna skyldigheten kallas Nätterlighetens Dygd.

Inbillnings-kraftens nöjen, som naturens eller konstens föremål förskaffa sig igenom deras behagelighet, igenom åtankan af deras skönhet, ordning och mångfaldighet, igenom det intryck de göra på wåra ögon eller öron, äro waraktigare nöjen, än de, som äro blott sinnliga. Wi kunne åtnjuta dem flera gånger utan wämjelse och ledsnad, samt därmed sysselsätta en ansenlig del af wår lefnad. Huru stor åtskilnad är det icke emellan det nöjet, som wi känne af et sömngifwande rus och det, som wi njute af en stilla och ljuflig Musik, så wäl i anseende til deßa nöjens wärde, som i anseende til deras påföljder? Deßa inbillnings-gåfwans nöjen äro således nöjen af en högre grad, som äro

miera

mera afpaßade efter wår siäls natur. Deras hogkomst uplifwar ännu hjertat, då de redan åro framfarne, med et angenämt wålbehag, och wi hålle dem med skäl för goda, så länge de ej hindra oß ifrån en större lycka.

Af åra och anseende, så wida det är en frukt och werkan af förtjensten, hämtas et stort och waraktigt nöje. Rikedomar och magt skaffa i och för sig sjelfwe något nöje, men det winnes igenom deras wisa anwändande och bruk. I den dygdigas hand blifwa de lycka, i den lastbaras hand olycka.

Sinnes- och förstånds-krafternas öfning och förbättring hjelper oß til et nytt nöje. Wi beundre et genomträngande förstånd och de werk, som det framalstrar. Wi sätte wärde på en outtröttelig flit, alt efter deß werkan på det allmänna bästa. Wi högakte et päliteligt minne, et qwickt wett, en stor urskillnings-gåfwa, hos oß och andra, och hedre de arbeten, i hwilka wi finne spår af et öfwadt snille, med wårt wålbehag. Ja, wår förundran sträcker sig ända intil de kropps-fårdigheter, som förwärfwas igenom flit och regelbunden öfning; til skickeligheten at dantsa, at brottas, at wäl sitta til häst. Men när beundre wi en människas maklighet, som ligger utsträckt på låttjans och weklighetens bädd, och drömmer bort sit lif under allehanda lustbarheter?

Et

Et ännu högre nöje upkommer hos oß af wißa böjelser och gerningar, de där, antingen såsom orsaker eller werkningar, stå i förening med andras wälfärd. Wi spörje en böjelse til medlidande emot de personer, som wi se olyckliga, i synnerhet emot dem wi älske och en orolig åtrå til at befria dem ifrån deras olycka. Wi känne et nöje af deras lycka, som äro wåra wänner, och en längtan at kunna bibehålla dem wid deras wälstånd. Och just deßa kärlsorne af en naturlig tilgifwenhet, af medlidande, af wänskap och af en allmän wälwilja, finne wi oß likasom twungne, utan mycken anledning af förståndet, at gilla och älska, så wäl hos oß som hos andra. Och det nöjet at taga del i andras wälgång, at kunna afhjelpa deras olägenheter; den öfwertygelsen, at hafwa tjent och gagnat dem, samt så mycket hos oß stådt, gjort dem lyckeliga; ja, sjelfwa den tankan, at wi alfwarligen och upriktigt welat deras bästa, är för sinnet det aldraädlaste nöje. Deßa böjelserne til människowänskap och de däraf flytande fria gärningar, så wäl de, hwarigenom wi sätte oß i stånd at tjena andra, såsom ock de, hwarigenom wi werkeligen tjene dem, äro ej allenast källan til det ädlaste nöje, utan äfwen til det waragtigaste; efter deßa böjelser wara alt intil wår sidsta lefnadsstund och beständigt förlängas igenom människornas wälgäng. Min nästa behöfwer min wälwilja, mit degen-

genyttiga bemödande för deß wäl; om jag nu undandrager mig härifrån, så emotstår jag affigten med min kallelse och jag beröfwar mig sielf därigenom den innerliga sinnesförnöjelsen; ty jag förhåller mig såsom et Creatur, som endast är til för at stilla sina sinnliga begär, hwilket aldeles strider emot min naturs Gudomliga inrättning. Om jag går så långt, at jag föder och underhåller böjelsen til owilja och hat, så upkommer därigenom en nödwändig strid emellan denna paßionen och den naturliga Moraliska känslan, hwars påföljder blifwa oro och samwets-förebråelser.

Denne uti hjertat intryckte böjelsen, at wi göre oß möda för andras lycka, och at wi utöfwe så många goda gärningar, som wi kunne, på det deras elände och olycka måtte afböjas; och det utan minsta egennytta, endast i den affigt at winna wårt samwetes och det allwetande Witnets bifall; denna böjelsen, säger jag, kan kallas Allmän Wälwilja, och deß utöfning blir en dygd, som får namn af Människokärlek och Rätträdighet.

At erkänna en Gud (och at icke erkänna Honom är det samma, som at ej wilja erkänna Honom) at erkänna en Gud, såsom det fullkomligaste, heligaste, wisaste, mägtigaste och kärleksrikaste Wäsende, i anledning af hela naturens inrättning, af så många tusende skapade Creatur, af så många

ga millioner wälgärningar och wisa anstalter, af så många afsigter och medel, som Han anwänt, de där alla syfta på människoslägtets allmänna och enskilta bästa, af wår själs förmögenheter, af wårt samwetes rörelser, af wår underbarligen sammansogade kropp och af de känslor som äro oß egenteligen tilhörige; at erkänna en Gud, som regerar alt, uppehåller och älskar alt, som har både wår högsta lycksalighet och wårt högsta elände i sina händer; en Gud, utom hwilken wi ej skulle kunna wara til; en Allsmägtig Fader, af hwilkens nåd wi hwart ögnablick äro, det som wi äro; som icke har oß af nöden, som icke kan wilja något annat än wår lycka, eljest wore Han icke Gud; at erkänna en sådan Gud, och likwäl icke spörja hos sig någon böjelse til den djupaste wördnad och undergifwenhet, icke ära och älska Honom öfweralt; icke lyda Honom, icke förtrösta på Honom, icke wilja utan allsköns inwändning undergifwa sig Honom, icke anse Honom, såsom wittne til alla wåra afsigter, såsom åskådare til alla wåra gärningar, såsom en Domare, den där allena med rättwisa kan utdela straff och belöningar; icke wilja göra sig wärdig til Hans bifall; det kan ej wara en förnuftig människas Caracter, utan det är den dåraktigaste och förakteligaste warelses bild, som wårt förstånd nånsin kan uptänka och wårt hjerta nånsin kan styggas wid. Nej, en förnuftig

människa erkänner och ärar en Gud och Skapare:

Hon lyfter tacksam hand til Skaparn i det höga
Och tankan uppå Gud en Själens wällust är,
Den ljufwa känslor ger, som lysa ur deß öga,
Och hjertats hela lugn den tankan innebär.

Af Guds kännedom och af de kärleks, wördnads, förtroendes och tacksamhets-känslor, som därutaf upkomma, hämtar Själen sin renaste och heligaste frögd och förnöjelse. Utom Gud finner wårt hjerta ingen ro och wår wälfärd ingen säkerhet. Men hwilken ro kan fattas oß, när wi äro wiße om Hans nåd, öfwertygade om Hans kärlek, Hans almägtiga beskydd, när wi kunne trösta oß med wårt förtroende til Honom? Hwilken lycka kan uptänkas, som öfwergår en sådan sinnes-författning? Tankan på Gud är den högsta wi kunne göra oß; den är åfwen för wårt hjerta den aldrasaligaste och på glädje och fägnad rikaste. "At erkänna en "Gud, säger den fromme Young, är bör-"jan til frögd; at tilbedja en Gud är frög-"dens tilwäxt; at älska en Gud är frög-"dens fullkommeliga mognad (*)." Men at erkänna Honom, och hafwa sådana känslor emot Honom, som öfwerensstämma med denna kännedomen och at fullgöra det, som deßa känslorne ålägga oß, det kallas Guds tilbedjande, det utgör Religionens wäsende och lycksalighet, det är den högsta dygd

och

(*) Les Nuits d'Young, 8:ieme Nuit.

och följakteligen den högsta grad af människjans sällhet.

Uti denna wördnadsfulla sinnes författningen emot det högsta Majestätet och uti goda böjelser emot människorne; uti utöfningen af de gärningar, som igenom deßa känslor blifwa oß anbefalte, och följakteligen äfwen uti herrawäldet öfwer wår egenkärlek och wåra sinnliga begärelser, at de ej måtte afhålla oß ifrån wår kallelse, består nu hela summan af Pligt och Dygd och altså äfwen hela summan af wår lycksalighet.

Wi kunne omöjeligen uteständga ifrån oß alla beswär och alt lidande, som är förenadt med wår natur, och således kunne wi ej eller i detta lifwet blifwa fullkommeligen lyckelige. Då wi igenomgå alla claßerne af kroppens och själens plågor och jämföra dem sins emellan i anseende til storleken och waraktigheten; så finne wi wäl at kroppens smärtor kunna wara swäre och långwarige; men så snart de uphöra, så qwarlemna de ingen känsla af det onda och därigenom skilja de sig ifrån de Moraliske. — Sjukdom och torftighet, skam och wanära, äro källor til swåra plågor, men då aldramäst, när wi igenom egit förwållande ådragit oß dem. De bekymmer som upkomma af medlidandet öfwer sådane människors olycka, som wi älske, äro ocksä ganska store; men emot deßa swårigheter finne wi et kraftigt läkemedel, när wi betrakte Guds försyn, som altid

wisligen och nådigt styrer wåra öden til wårt eget enskilta och til det allmännas bästa; för öfrigt finne wi en art af förnöjelse däruti, at wi willigt öfwerlemne oß åt sådane bekymmer, emedan de hafwa sit ursprung ifrån et godt hjerta och äro blandade med kärlek och wälwilja. Den swåraste och långwarigaste af alla själens plågor är just den, ifrån hwilken dygden mäst befriar oß, jag menar Samwets-ångesten, eller den pinliga förebråelsen af ens eget hjerta, at man med berådt mod handlat emot Guds och naturens befallningar. Men så wißt det är, at wi kunne igenom waksamhet och måttelighet undwika många kropps-smärtor och samwetets qwäljande förebråelser; så blifwa likwäl ständigt åtskilliga olägenheter qwar, dem wi aldrig helt och hållit kunne häfwa, utan allenast förswaga det intryck, som de göra på oß. Wi äro utsatte för många naturliga plågor, wi ådrage oß många plågor genom eget förwållande och til många äro andra människor skulden. Wåra goda afsigter lyckas ej altid; det bästa hjerta i werlden har sin swaga sida och råkar ofta at begå felsteg, som hade kunnat undwikas och som förstöra deß lycka; wåra wänner, dem wi älske såsom en del af wårt eget wäl, lida, eller blifwa bortryckte ifrån oß; wår hälsa går förlorad; wåra ägodelar och rikedomar ombytas ofta uti brist och armod; wårt goda namn och ryckte blir befläckadt igenom

nom tadel och förklenliga tilmälen; sielfwa döden kommer oß dageligen närmare; —— Hwad skal kunna ställa oß tilfreds wid sådane omständigheter? Jo, den wigtiga åtankan på Gud, wår Skapare och Uppehållare; den tron, at Han wisligen och nådigt styrer wåra öden, öfwertygelsen om wår oswikeliga kärlek til honom och til det goda och hoppet om wår warelses lyckeliga fortsättande i den sälla ewigheten. Om wi nu icke kunne aldeles skilja ifrån oß detta lifwets plågor, så kunne wi åtminstone stärka wåra själar igenom tålamod och ståndaktighet, förminska wåra eländens intryck igenom et fullt öfwerlemnande åt Guds behag och således göra fruktan och räddhoga motstånd. Denna dygden, som utgör wår själs höghet och är oß så oumbärlig både i lifwet och döden, underhålles igenom betraktandet af Guds Försyn och kärlek, af et godt samwetes witnesbörd samt af den fasta försäkran at odödlighet och lycksalighet blir wår själs lött; och därföre är den rättfärdige, som Skriften säger, frimodig såsom et ungt Lejon (*).

Låt jord och werld förgås, så kan den fromme trotsa,
Låt storm och eldars kraft deß grundwal ynkligt krossa.
Jag ej til häpnad rörs, mit lugn det blir dock qwar;
Ty jag til Guds försyn min säkra tillit har.

Detta är den naturens ordning, efter hwilken en människa kan och skal blifwa lyckelig.

(*) Ordspr. B. 28: 1.

kelig. Och det blir hon, när hon altid låter sina naturliga böjelser, som syfta på lifwets uppehållande och de sinnliga nöjens åtnjutande, wara de högre böjelserne undergifne, som hafwa sitt afseende på själens förmoner. Hon får och skal älska sig sjelf, men efter en wiß inskränkning. Hon får åtnjuta sinnliga nöjen, men de måste ej göra något afbrott uti sinnets frögd och själens ro, som är ypperligare och af högre wärde. Hon måste wara måttelig, tygla sina begär efter förnuftets befallningar, upöfwa och förbättra sina krafter och förmögenheter samt eftertrakta at få erfara det nöjet, som upkommer af den inplantade människo-kärleken och af Guds kärlek, såsom det högsta goda. — Så snart wi endast öfwerlemne oß åt egenkärlek, egennytta och sinnlighet, så betäckes förnuftet med mörker och de stormande begärelserne upwäckas i själen. Wi förlore wårt ädla hjertelag emot människor och Gud, och all lust til goda gärningar förgår oß. Wi söke at stilla wåra sinnliga begär och blifwe således deras tjenare, wällustens och andra skändeliga dårskapers slafwar och förstöre wår kropp. På det wi måtte tysta wåra paßioner och göra wår egennytta til wiljes, blifwe wi nedrigt sinnade, kärlekslöse, bedragare, wåldswerkare, människo-fiender. För en djurisk sinnenas kitslighets skul afsäge wi oß Religionens ädla nöjen. Wi uteslänge ifrån wår själ tankarne på Gud och tillika med

kem de sötaste och ljufwaste känslor af wördnad, kärlek och förtroende; och beröfwe oß sjelfwa den hugneliga öfwertygelsen om Guds bifall. Således se wi, at lastens wän omöjeligen kan wara lyckelig; men däremot ju mera människan i akt tager Förnuftets och Samwetets ordning, desto mera är hon, hwad hon bör wara; nöjd med sig sjelf och lyckelig i sig sjelf, ehuru ej fullkommeligen.

Föreställen Eder en man, som söker och wärderar detta lifwets fördelar efter deras werkeliga wärde, icke begär mer, än han behöfwer, inskränker sina begär efter denna regeln, samt unnar och skaffar andra så mycket godt han kan; en man, som är därom öfwertygad, at han följer förnuft och samwete och således Guds wilja; en man, som kan trösta sig i sit hjerta med Försynens kärlek, med Deß alsmägtiga beskydd och öfwerlemnar sina öden åt Deß wishet; skulle ej en sådan man wara så lyckelig, som en människa nånsin kan wara? Han befriar sig ifrån alla de qwal och plågor, som åtfölja girighet, ärelystnad, högmod, wällust, afwund; han känner ej en gnagande fruktan, hämdgirighetens pina och förmätenhetens faror. Monne han så lätt kan lida brist på lifwets nödwändiga behof? Han är ju arbetsam, sparsam och förnögd. Monne hälsan, mätteligheten och arbetsamhetens frukt, så lätt kan fattas honom? Äro icke paßionerne kroppens och själens farligaste fiender? och ifrån deßa befri-

friar han sig ju. — Monne han går miste om människors aktning, wänskap och bistånd? Han, som upriktigt bemödar sig, at upfylla den naturliga kärleks-lagen, igenom tjenstaktighet, redelighet, råd och medlidande och hwilken han, desto mer upfyller, ju mindre han följer en oordentelig egenkärlek? Monne icke et sådant hjerta blir älskadt och äradt tilbaka och monne man emot en sådan man så lätt lärer upföra sig otacksamt, orättrådigt och försmådeligt? Så fördärfwad är naturen sällan; utan sjelfwa lasten wil en beständig och nyttig dygd altid wäl. — Om ocksä den dygdige ej städse kan finna sin säkerhet, ej ständigt bibehålla sin utwärtes wälmåga, om han ej altid kan afböja ifrån sig plågor och sjukdomar, om han ej altid kan draga sig undan de lastbaras och oförståndigas förolämpande eller förakt, så kan han ju mildra sina beswär och sit lidande, och igenom tålamod minska sina swårigheter. Det kan den lastbare ej. Är icke den tanken, at den fromme ej sjelf warit wållande til sit elände, en mägtig tröst för honom? Har han icke sit egit hjertas bifall, som stärker honom? Och är icke et roligt samwete en lycka, som han ej wil släppa för hela werlden? Har han icke alla redeligas bewågenhet och bistånd; och är icke deras medlidande hans beröm? Har han icke sin förtröstan til Gud, hwars magt och godhet ej har några gräntsor? Wi äro ej förr lyckelige,

kelsge, än då wi tro, at ingen, åfwen under bättre utwärtes omständigheter, kan i sjelfwa grunden wara lyckeligare än wi; och kan icke den dygdige tro' detta? Kan hans lycka wara större, än då han, jämte det lugn som han känner i sit hjerta, har en glad utsigt för sig in i en lyckelig odödlighet? Monne hans kärlek til det goda och hans förtroende til Gud öfwerger honom i döden? Om han är slätt klädd och tarfweligen spisad; om han måste gå ur detta lifwet, utan at blifwa rosad af Lofqwädare och ihogkommen med prägtiga Äreminnen, monne han därföre tror sig wara mindre lyckelig, mindre wis, mindre tilfridsstäld, än om han lyst i purpurns pragt, dukat sit bord med öfwerflöd och kräsligheter, eller monne hans lycka blifwit större om han gått in i den andra werlden under beledsagande af Lof-skrifter och allmänhetens uphöjelser? Han kunde uppehålla lifwet med litet; och hwad kan den rike mer uträtta med alt sit öfwerflöd (*)?

(*) Anmärkn. Om dygden tilförer oß alla deßa fördelar; så är hon wißerligen wår högsta lycka; och då wi alla märke hos oß en outsläckelig åtrå efter lycksalighet, blir detta wår högsta och beständiga skyldighet. Denna satsen är så förnuftig, at man ej annat kan än antaga honom för sann, så snart man tänker däruppå. Om nu Bewisnings-grunderne til dygdens skönhet, förträffelighet och nytta woro tilräckelige til en beständig dygd, så behöfde wi ingen ting widare, än lisligen öfwertyga oß om wår förbindelse at utöfwa wißa

Så wida den naturliga dygden betraktas såsom en själens egendom, är hon hon et upriktigt och ifrigt eftersträfwande, at altid och på bästa sätt i akt taga de erkände naturliga Lagarne, emedan de äro Gudomliga befallningar och ständse hafwa wår och andras

pligter och om dygdens lyckeliga werkan; underhålla denna öfwertygelsen på det sättet, at den altid wore närwarande för wårt förstånd och därigenom hålla tilbakas wåra oordenteliga, omåtteliga och retande begärelser.

Men en bedröfwelig erfarenhet lärer oß, at wi icke altid sysselsätte oß nog flitigen med deßa föreställningarne och genom dem werka på wår wilja; at således äfwen de bästa människor ej äro så dygdige som de skulle och kunde wara. Wi känne fastmer wid tusende tilfällen en naturlig motwilia för dygden och oförmögenhet, at följa förnuftets ljus.

Widare: Förnuftets ljus blifwer öfwerhölgdt med mycket mörker och många moln i anseende til wåra pligter, samt med mycken owißhet. Owißhet och fördomar, som äro begärens och paßionernes foster, förleda wårt förstånd til falska omdömen om det goda och onda, om det som är dygdigt och lastbart.

I den uppenbarade Religionen gifwa, såsom i de föregående Föreläsningar omständeligare blifwit wisat, Skriftens sanningar et högre ljus åt förståndet, och äro en Gudomlig kraft för hjertat. De äro så wäl et läkemedel, som en spis och näring för själen. Bättringen eller den Gudomliga sinnes-förändringen, som Skriften omtalar, är därföre det endaste medel til en sann dygd, utom hwilken wi störte oß i ewigt fördärf.

Författ. Anmärkn.

dras lycka til grund. Således är alt det som icke tar sit ursprung utur en förnuftig öfwertygelse, utur en ädel känsla af wåra skyldigheter och utur den afsigten, at handla enligt med Guds wilja, för oß icke egenteligen någon dygd; det må i anseende til sina följder wara oß och andra aldrig så gagneligt. En dygdig eller moraliskt god gärning sätter altid förut en innerlig förbindelse för förståndet och hjertat, hwilken wi med wett och wilja fritt utöfwe. Det är inom oß sjelfwa, i wår egen själ, som wåra böjelser och afsigter tilskapas och uppenbara sig; ty wi kunne åfwen så wäl weta, hwad som föregår hos oß wid wißa gärningar, som wi genom wårt öga kunne urskilja de utwärtes föremålen och deras werkningar ifrån deras orsaker. Wi kunne känna det, om wi göre, eller åtminstone önske til at göra, en i och för sig sielf god gärning upsåteligen och friwilligt, af öfwertygelse om deß förträffelighet, af wördnad för Guds wilja, eller ej. Wi kunne gifwa oß sjelfwa wittnesbörd, om wår sjelfkärlek eller wälwilja för andras bästa; om egennyttans intryck eller wördnad för Gud, om äträ efter ära och nöje eller wår tilgifwenhet för rättwisa är endaste afsigten med wåra beslut och företaganden, eller åtminstone har öfwerhand uti wårt hjerta. Mycket kan således bära dygdens yttre stämpel, utan at äga deß inre halt och wärde.

At ej så mycket göra det goda och nyttiga, emedan det är godt, utan endast därföre, at det kommer öfwerens med wårt temperament, med wår upfostran, med en införd wana och med wårt förstånd, det är icke någon dygd för wårt hjerta. Wi blifwe därigenom ej bättre, ej ädelsintare, ej förnögdare; wi upföre oß ej därigenom enligt med Guds affigter, och hwad är wäl dygden, när hon ej har deßa lyckeliga följderne? Om intet annat fordras til et rättskaffens hjerta än egennytta och egenkärlek, huru kunde det då räknas oß til beröm, at äga et sådan hjerta? Hwarföre sätte wi då ej högt wärde på den girigas mödosamma och fördelaktiga flit? Hwarföre belöne wi ej en hjelte, som af regeringslystnad gör de lyckligaste eröfringar och med otrolig möda underkufwar en hel werldsdel, med wår aktning och bifall?

At skrifwa härliga böcker om dygden, på det man må förwärfwa sig beröm och namn af en förträffelig Skribent; at wäl förestå sit ämbete, til at därigenom erhålla et indrägtigare; tala wäl om hwar man, at man sjelf må blifwa rosad af alla tilbakas; använda sin egendom til wälgärningar, för at winna namn af frikostig och wälgörare; wid stora förtjenster wara ödmjuk, at göra sin förtjenst ännu undranswärdare; qwäfwa hämndgirigheten hos sig, emedan man är rädd och försagd; undfly wällustig lefnad, för at undwika skam; och älska goda seder,

efter

efter man wistas i et hus där de göra en ansedd; förswara Religionen med sit lif och blod, endast för det man i densamma blifwit upfödd; winlägga sig om trohet och tjenstfärdighet, efter wänner och gynnare därigenom erhållas; underhålla Enkor och Faderlöse, på det Gud måtte ännu mer wälsigna oß med timmeliga fördelar; sky äregirigheten, efter man älskar sin beqwämlighet, och penninge-girigheten, efter man älskar åra; egensinnigheten, efter den gör oß löjeliga; sqwaller och förtal, efter det gör oß förhatelige hos andra; taga sig til wara för omåttelighet i drycker, efter man därigenom råkat in i en dödelig sjukdom och wara fridsam, för at ej upwäcka nya fiender emot sig. — Tusend sinom tusende dylika gärningar, som hafwa et sken til dygd, äro, när man betraktar källan, hwarutur de flyta, ingen ting mindre än dygd, utan ofta straffbara gärningar och intet annat än en utsmyckad egenkärlek. Jag wil härmed påminna Eder, Mine Wänner, Apostelens utlåtelse (*), som förklarar de berömligaste egenskaper och undergörande gåfwor, och de största bedrifter til andras bästa, hwilka werlden beundrar såsom dygder, för usla, onyttiga och eländiga, då de blott förrättas i egennyttiga och sjelf-kära afsigter. — Om jag kunde tala med Människors och Änglars tungor, säger han, och hade icke kärleken (til Gud och människor); så wore jag en

(*) 1 Cor. 13: 1, 2, 3.

en ljudande malm eller en klingande bjellra. — Om jag kunde prophetera och wißte all hemlighet och alt förstånd och hade all tro; så at jag försatte berg och hade icke kärleken, så wore jag intet. — Om jag gåfwe alla mina ägodelar de fattiga, och låte min lekamen brinna och hade icke kärleken, så wore det mig icke nyttigt. — Så härligt har aldrig någon Förnuftswis på jorden talat om källan til dygd.

Huru ofta skole wi ej få anledning at förskräckas för oß sjelfwe och andra, om wi städse kunde se wåra moraliska gärningar uti deras affigters följder, och monne ej det Ögat, för hwilket ingen ting är lönligt, på det sättet ser dem? — Säger icke wår egen känsla oß, at blotta sjelfkärleken ej är någon dygd? Säger icke werlden med sit omdöme oß detsamma, så snart hon märker wåra krypande affigter? Hwem underlåter, at i sit hjerta hedra den beskedeliga oegennyttiga gifmildheten, som ej ger, för at blifwa sedd; den ädelmodigheten, som tjenar, af lust at wara til tjenst, emedan hon erkänner sig därtil förbunden, emedan hon wil göra andra lyckelige och minska deras elände; hwem säger jag, underlåter, at gifwa en sådan dygd sit innerliga bifall, och at däremot med förakt anse en kärlek, som endast har afseende på lön och wedergällning? — I den händelse, at I M. W. kunde i den enas själ läsa denne affigten: "Jag är

"tyst,

"kysk, emedan jag skyr den skam, för hwil-"ken den emot kyskheten stridande lasten kan "utsätta mig;" och i den andras själ: "Jag "är kysk, ty förnuft och Samwete förpligta "mig därtil, om jag ock skulle undgå skam "och skada; jag wil så wara, ty jag wet in-"gen ting ädlare och heligare, än at lyda "Guds wilja, ehuru mycket det ock må "kosta på, at öfwerwinna mig sjelf." — Jag frågar Eder, hwilkendera skullen J wäl tilfalla med Ert bifall? Hwilkendera skullen J förklara för dygdig? Ja, den moraliska känslan felar sällan i sina utslag, om wi ej igenom elaka wanor och begärelser göre den partisk. Den säger rent ut, at det wid dyden ej ankommer på den utwärtes gärningen, utan huru god källan och afsigten är; icke på den möda, som gerningen kostar oß, utan på den öfwertygelsen, at Guds lag förbinder oß därtil, icke på gärningens utwärtes glants, utan på den böjelse, med hwilken hon företages; med et ord: at hon får sit wärde, af hjertat, af wördnaden och hörsamheten för det högsta Majestätet, hwilkom wi och alla wåra krafter äro undergifne; och at de gärningar, som syfta på wårt bästa och på wårt eget uppehållande måste, om de skola förtjena namn af dygd, tillika med wett och wilja utöfwas af en högre förbindelse, nämligen af lydnad för Gud. På et sådant sätt kunna de minsta wåra fria gärningar blifwa et godt hjertas och en

ädel hörsamhets werk, öfwerensstämmande med Guds ändamål; och därföre äro de egenteligen goda. Ty jag wil fråga, om omåtteligheten då först blir wanhederlig, när hon beledsagas med krankhet, armod och förakt; eller är hon wäl eljest ädel, så framt hon ej medförer deßa obehageliga werkningar? Uphörer kärleken til sanning at wara en skyldighet, så snart den ådrager mig hat och olägenhet? Eller är kärleken til Fäderneslandet då icke mera någon dygd, när hon kostar mig lifwet; utan endast då när jag krönes med Lagrar och föres i seger-tåg? Nej, Dygden är, såsom jag ofta tilförene sagt, alla wåra afsigters, böjelsers och förrättningars öfwerensstämmelse med Guds afsigter, som städse gå ut på wår lycka och wåra medmänniskors bästa. Huru willige borde wi altså icke wara til deß utöfning, men huru obenägne äro wi ej därtil, om wi upriktigt pröfwe oß sjelfwe? Och wisar icke denna obenägenheten, at wåra själar måtte hafwa råkat i et wißt fördärf, efter wi af naturen märke så ringa lust och förmögenhet til dygd, men däremot wid tusende tilfällen så mycken redebogenhet til laster? Dygden fordrar eftertanka, waksamhet samt begärelsernas inskränkning och återhållande; men deßa offren wilje wi ej göra. Det är swårt, at befalla öfwer sina sinnen, at hålla tilbakas sina käraste begär, och at skingra inbillnings-kraftens angenä-

gemäma ländwerk. Dygden älskar, at wi pröfwe wårt innersta; och denna pröfningen fordrar möda och wisar oß de fel, som wi böre aflägga; men som wi likwäl hälle så kära. I det stället wi alt ifrån wår ungdom borde underhålla och tilbilda wår själs ädlare böjelser, anwände wi all flit at undertrycka dem igenom sinnliga lustar och at förswaga den naturliga känslan af det som är godt och ädelt, hwilken GUD i wårt hjerta nedlagt, och at wänja wårt förstånd wid fördomar och falska föreställningar om det som utgör lyckaligheten. Dygden fordrar en beständig åtanka på GUD samt liflig föreställning af Hans egenskaper, för at stärka wår kärlek til det goda. Men wår själs krafter duka under för sinnenas och inbillningens förtjusningar, för anseendes och rikedomars förblindande retelser, för såfänglighetens omsorger och hwarjehanda förströelser; åtankan af GUD, wår Fader och Lagstiftare, hwarigenom wi skulle befästa oß i dygden, blir dunkel för wårt förstånd och beswärlig för hjertat, som ej wil hafwa något witne til sina affigter, utan wil wara tygelfritt; och således wanartas wårt hjerta mer och mer, förlorar alla wördnads- och kärleks-känslor för GUD, och all känsla af wälwilja emot andra, det blir sinnligt och lasten tilgifwet. Så mödosam dygdens wäg ock må wara, så finnes likwäl, Mine Wänner, ingen annan til lyckaligheten; likasom

lastens wäg är å andra sidan wägen til fördräfwet, ehuru angenäm han ock i begynnelsen må synas.

På lastens breda bahn oß många nöjen möta;
  I början syns den lätt, och fri från alt beswär.
Oß inga törnen slå, wi ej mot klippor stöta,
  Wi wandre hinderlöst och följe wårt begär;
Men då på detta felt, wi längre framåt hasta,
  Oß faror möte gje wid hwarje steg wi gå;
Och i fördärfwets famn wid slutet wi oß kasta,
  Samt utan räddnings-hopp en ofäll ände få.
För dygdens trånga stig, det rådda ögat häpnar,
  Det blott på wägen ser, men ej hwart wägen bär.
Då Hjelten dristigt går, med tålamod sig wäpnar
  Och uppå lönen ser, som honom tilredd är.

Andra Afdelningen,

Om

De Allmänna Medel,

Hwarigenom

Dygden winnes och tilwäxer.

6 Föreläsningen.

Om de allmänna Medel, hwarigenom Dygden winnes och tilwäxer; Första och andra Reglan.

All dygd sätter, som wi i den föregående föreläsningen erinrat, förut en slags seger öfwer oß sielfwa, så wäl i anseende til Förståndet, som Hjertat. Den förutsätter kundskaper och insigter uti förståndet, hwartil fordras möda och upmärksamhet. Den älskar upriktighet hos hjertat, at antaga deßa insigterne, samt föresats och lust, at i akt taga dem. Men wår wilja lyder icke gärna, så framt hon ej öfwertygas af förståndet; och öfwertygelsen om wår skyldighet blir kraftlös, då wi ej ofta förnye densamma. Widare måste wi ej allenast bruka wårt förstånd, at i allmänhet lära känna människans pligt, utan äfwen anwända den allmänna Reglen om det som är godt och rättskaffens, på alla enskilta omstän-

ständigheter och besynnerliga tilfällen i wår lefnad? Är det wißt, at wår lycksalighet består i dygden, så måste hela wår wandel wara dygd eller et efterkommande af wår pligt. Härtil fordras altså, å förståndets sida, en oafbruten upmärksamhet. Men likwäl äro Sorglöshet och Oaktsamhet mycket wanliga fel hos människan, de där antingen försätta henne i okunnighetens slummer, eller ock narra henne, at tåla willfarelser och farliga inbillningar wid sanningens sida. Människan måste således göra dygden swåra ock mödosamma offer i anseende til förståndet; men, ju oftare denna tjensten bewisas, ju lättare förefaller den; ja, den blir igenom utöfningen behagelig och angenäm. En åfwen så fägnesam sanning, som den förra kunde synas bedröflig.

Wårt hjerta eller wår wilja har sådana böjelser och begär, som aldeles strida emot dygden, och de måste undertryckas; den har ock sådana, som af förnuftet böra regeras, inskränkas och tyglas. De måsta hänga så fast wid oß, at de likasom utgöra en del af oß sjelfwa; de födas af wår egenkärlek, af wårt högmod, wår egennytta och wåra oriktiga meningar om det, som wi hålle för lycka och elände. Huru swåra äro icke deßa begären at öfwerwinna! De dö ej fullkomligen ut, efter alla de åtskillige segrar, wi erhålle öfwer dem; utan qwickna igenom tusende sinnliga föremål och en skapan-

de

de inbillnings-kraft åter wid, och upwäkra igenom efterlåtenhet til rådande wanor och stormande paßioner, som beröfwa oß wår frihet, at följa förståndets ljus eller också fördunkla detta ljuset, så at det ej må uplysa oß. Elaka exempels werkan (och hwem kan neka, at ej de flästa människor gifwa sådana exempel) förenar sig med denna öfwerwigten, som begåren redan fådt och betager känslan af det som är godt och rättskaffens alla krafter. —— Människan får således lof, at på hjertats sida frambära swåra och mödosamma offer åt dygden; upoffra åt henne sin sinnlighet, sin tröghet til sina skyldigheter, ja, ofta alt intil sina käraste böjelser och det nöje, som deras tilfridsställande lofwar henne. Hon måste emotstå sinnenas wälde och exemplens kraft, som naturligt wis reta oß til likställighet och efterfölgd. Hon måste herrska öfwer sig och wara en sträng och alfwarlig Lagskipare. Detta herrawäldet är swårt, men af utöfningen göres det lättare, och förwandlas alt mer och mer til nöje och lugn. Hwilken upmuntrande tröst för et hjerta, som alfwarligen winlägger sig om dygd!

Huru kunne wi nu under Förnuftets handledning hinna därhän, at wi willigt och ståndaktig utöfwe wåra pligter, at wi läre oß öfwerwinna de hinder, som ligga oß i wägen antingen innom oß sielfwa eller utom? Huru få wi lust och kraft til dygden, tycke

och smak för deß behagelighet och en afsky för lastens bedrägeliga sötma? Ingen twiflar uppå, at man beständigt måste fortfara at wara dygdig. En eller annan lagligkmätig god gärning utgör ej straxt en dygdig Caracter. Nej, denna Caracteren är en beständig, lefwande och werksam föresats at wara, samt mer och mer blifwa god och from. Huru ernå wi nu en sådan rådande benägenhet i wår själ, til at upföra oß på et rättskaffens sätt?

Förnuftet föreslår oß allmänna medel, som grunda sig på människornas Moraliska natur och på Dygdens natur. Om deßa medel wilje wi nu tala. Äro de riktiga följder af förnuftets grundsatser och samwetets röst, då äro de Gudomliga medel, dem wi äro förbundne at följa, om eljest wi göre alfware af dygd och lycksalighet. De förnämsta af deßa medel på förståndets och hjertats sida äro följande: "Först, en tydelig, "öfwertygande och fullständig kundskap om "wåra pligter, hwilken wi altid måste bibe"hålla, förnya, bewara ifrån wilfarelser, "utöfwa i wår lefnad och umgänge samt för"binda med en beständig pröfning af wårt "hjerta och wandel; åtankan på GUD, el"ler Hans egenskapers och fullkomligheters "sorgfälliga betraktande, som är den största "upmuntran til dygd; (denna betraktelsen är "en anledning til Bönen, eller snarare redan "et steg därtil): wår egen och de människors

"kän-

"kännedom, af hwilka wi äro omgifne: et "sorgfälligt betraktande af werlden, i hwilken "wi leswe, af afsigten, för hwilken wi lef- "we och af ewigheten, i hwilken wi igenom "detta lifwet skole ingå: en flitig omsorg at "wäcka och rådfråga wårt samwete eller den "moraliska känslan, som wi hafwe af dyg- "dens skönhet och lastens styggelighet: umgän- "ge med dygdigt folk och sådana böckers läs- "ning, som äro goda för förståndet och hjer- "tat: sluteligen, en noga samt upriktig un- "dersökning och pröfning, om ej GUD har "utom förnuftets ljus gifwit oß en ännu när- "mare uppenbarelse om Sin wilja och om "wägen til lycksalighet. Man säger oß, at "en dylik uppenbarelse gifwes; och därföre är "det wår högsta pligt at undersöka grunden "til deß Gudomliga ursprung, och fastän wi "endast skulle finna bewisen därtil sannolika, "hwilket dock efter en opartisk pröfning ej "står at befara, likwäl intet ögnablik förne- "ka densamma wårt bifall och hörsamhet".

Om deßa medlen wil jag utförligare tala, och uti särskilta reglor föreställa dem. — Religionen gillar och påbjuder dem, så wida hon ålägger förnuftets och samwetets rätta bruk. Men hon lärer oß därjämte, at en blott naturlig kundskap om wåra pligter ej är tilräcklig til en sann dygd: ja än mer, at en blott mänsklig kännedom af den uppenbarade Religionens sanningar, ej är nog därtil; utan at en högre öfwertygelse, werkad

igenom GUDs Anda, måste uplysa wårt förstånd och hela wårt hjerta, och at wi utom detta biståndet hwarken äge lust eller kraft til det goda; at GUD är den, som werkar i oß både wilja och gärning, genom sanningenes ord, allenast wi wilje tro och lyda det samma. Hon lärer oß, at då wi efterforske, betrakte och anwände deßa Gudomliga sanningarne, måste wi med ödmjukhet bedja om detta högre biståndet, såsom om wår själs högsta goda, och i alla fall wara därom wiße och försäkrade; Ty Frälsaren säger: "Kunnen I som onde åren, gifwa Edra barn goda gåfwor, huru mycket "mer skal den himmelske Fadren gifwa den "Helige Anda, dem som bedja Honom (*)".

Detta är en den Christeliga Moralens grundsanning; och åfwen därigenom skiljer den blott naturliga dygden sig oändeligen wida ifrån Religionens dygd. Och så god en blott philosophisk kundskap om wåra pligter är; så är det dock wißt för en Christen, efter den heliga Skrifts utsago, at människan måste blifwa helt och hållit förändrad, om hon skal blifwa dygdig, lycklig och Gudi behagelig. Medlet til denna förändringen kallas Bot och Bättring; som är en werkan af GUDs nåds kraft i den fördärfwade människo-själen, hwarigenom hindren, som göra oß oskickelige til det goda, häfwas, och krafter til dygd blifwa oß förlänte, så wida

(*) Luc. 11:13.

wida wår swaga natur det medgifwer. Men såsom Religionen umgås med oß som förnuftiga Creatur, så utesluter hon aldeles icke bruket af de naturliga hjelpemedlen til dygdens förwärfwande, utan sätter et sådant bruk fastmera förut. Det är således wår skyldighet, at wara därom angelägne? och när wi ändteligen med et genom Religionens sanningar uplyst förstånd, efterforske dygden, deß pligter, affigter, medel och hinder, så måste wi nödwändigt göra många nyttiga uptäcker. Detta är en sanning, den ingen lärer kunna neka. Låtom oß nu i några reglor framställa de förnämsta af deßa naturliga medlen.

Första Regeln.

Winnlägg dig om, at ernå en tydelig, fullständig och grundelig kundskap om dina pligter.

Til en tydelig och grundelig insigt om skyldigheterne fordras riktiga begrep, kraftiga bewis och bewekande ordsaker. Om jag ej wet, huru mycket som mig åligger; om jag känner dygd och last mera til namnet, än til deras natur och kännetecken; om jag ej wet at wederlägga de irriga begrep, dem wår inbillning och wårt hjerta, hwilket skyr för alt det, som håller deß böjelser i twång, plägar göra sig om skyldighet och dygd; om mit förstånd ej är öfwertygadt om dygde-la-

garnes skjönhet och förträffelighet; huru skal jag då kunna upwäcka den föresatsen hos mig, at uplifwa dem, och huru skal jag kunna förskaffa mit hjerta den kraft, som til deras utöfwande är nödig? —— Man bör altså ofta föreställa sig sina pligter, med deras orsaker och deras wärdighet; det är, man bör söka listligen öfwertyga sig, at de äro grundade uti GUDs heliga och ewiga wilja, och huru förträffeligen de öfwerensstämma med wår natur, med wår in- och utwärtes lycksalighet och med hela människoslägtets wälfärd.

Låtom oß, at wi nu må handla efter denna reglen, företaga oß den Sinnes-författning och de Pligter, som hafwa wårt lifs Uphofsman til föremål, och öfwerwäga dem med deras grunder och orsaker. Kan det wara swårt, at finna deßa grunderna? Innehållas de icke uti GUDs wäsende och wår natur? Hwarföre är jag skyldig GUD wördnad, kärlek, förtroende och tacksamhet? Är detta så swårt at uptäcka? Hwad är GUD? Hwad är människan? Hwad wore människan utom GUD? Hwem är källan til wår warelse och til wårt uppehållande? Är det icke en naturlig motsträfwighet för wårt hjerta, at ej erkänna någon GUD? Bäre wi icke i wår själ en känsla, som gillar wåra wördnadsfulla böjelser emot GUD? Och äro wi ej twungne, at hysa afsky och leda för en sådan människa, som tyckes hafwa aldeles

qwaft

qwäst dessa böjelserna? Röne wi icke däremot, at dessa känslor förträffeligen wäl öfwerens-stämma med wår naturliga åstundan efter sinneslugn och lycksalighet, och at de äro en kraftig föda och näring för denna längtan? Til en sådan undersökning behöfdes nästan intet mer, än uprigtighet och passionernas lugn. I detta fallet uplyses förståndet af samwetet, och förståndet werkar igenom öfwertygelsen om lagens nödwändighet och helighet tilbakas på samwetet. Begge ropa de til oss:

Den man, som ifrån GUD och ifrån dygden wiker,
Har ingen ära har, och sielf sin lycka swiker.

Igenom samma utwäg kunne wi åfwen komma til öfwertygaelse om Skyldigheternas emot andre och oss sielfwa, inre förträffelighet och helighet. Ty hwarföre skal jag icke skada någon och hwarföre skal jag wara fri och ledig ifrån hat, afund, wrede, girighet, ärelystnad, tadel och andras förakt? Hwarföre skal jag wara rättwis, ömsint, wälgörande, medlidsam, tacksam och fridälskande? —— Emedan wår själs fullkomlighet och mänskliga sammanlefnadens wälfärd, den GUD wil och måste wilja, anbefaller oss det; emedan jag känner mig likasom nödgad i min själs innersta, at gilla goda böjelser för andras bästa och sådana gärningar, som wittna därom, och at bära leda och afsky för alla dem, som strida däremot; emedan jag erkänner, at jorden wore at anse såsom

en himmel, om wi ståndigt råttade oß efter denna ordningen, och at hon wore en ödemark, en elåndes-och jåmmer-boning, om hwar och en företoge sig at öfwerträda denna Lagen:

Tånk om mit slägte åran sökte
I sina likars underſtöd;
Om en den andras wålfård ökte,
Och wåld och orätt wore död;
Jag skulle om mit sällskap tycka
Och räkna månnisko-namn för lycka.
Tånk om wi lefde wål och kärligt
Och hämnd ej styrde wåra fjät,
Wi gjorde godt och tånkt ärligt;
Om man af ömhet endast gråt;
Då skulle oro snart fördrifwas,
Och man på jorden gårna trifwas.

Hwarföre skal jag wara måttelig, kysk arbetsam, förnögd, tålig, ståndaktig? GUD wil det, emedan Han år GUD, emedan Han wil min lycka, emedan min sinnes-ro, mit lifs wålfård, min kropps hålsa, min nåstas båsta, och följakteligen hela det åndamålet, hwartil den Högstas hand bildat mig och hwilken jag af kårlek och tacksamhet bör lyda, icke kan bestå utom deßa böjelserna och deras utöfning.

Til at winna öfwertygelse om mina förbindelser, fordras således den insigten, at de åro GUDs wilja; en wilja, som år ewig, oföränderlig, wis och faderlig; som har min och alla förnuftiga Creaturs sällhet til

til föremål; den insigten, at jag, så ofta jag afwiker ifrån den erkände dygde-lagen, qwäfwer en god böjelse, som jag märker hos mig, tilfridsställer en oloflig, den jag här märkt såsom oloflig, at jag då, säger jag, upförer mig såsom uprorisk emot GUD och såsom min egen fiende.

Sluteligen räknas äfwen det til en fullständig wänskap, at wi betrakte wåra pligter i hela deras widd och i deras förbindelse sins emellan; at wi läre känna hela summan af wårt förhållande, hurudant det skal wara hela wår lefnad igenom och wid alla tilfälligheter; at wi underrätte oß om wåra enskilta pligter och deras mångfaldiga slag; ty de enskilta pligterna upwäxa af de allmänna, likasom åtskilliga grenar, qwistar blad och frukter af et fruktbart träds rötter; samt at wi läre oß, at utöfwa dem i wår lefnad. Lagen må befalla eller förbjuda, så kunne wi taga det för afgjort, at då förnuftet förbjuder oß et slags last, så måste wi äfwen räkna dit, alla de slagen, som stå därmed på något sätt i förwantskap; och at då det anbefaller oß et slags dygd, böre wi också hänföra därtil, alla de slagen, som höra til samma claß, som den påbudne dygden. Detta kan lätteligen förklaras igenom exempel; och wi kunne ej förbigå, at här anföra några.

Mitt förnuft säger mig, at jag ej skal wara omättelig. Är jag endast då omättelig,

telig, når jag öfwerlastar min kropp med så mycket mat och dryck, at han befinner sig illa dårutaf? Monn icke åfwen då, når jag dårigenom qwåfwer min tankekraft och gör mig oskickelig til mina syßlor? Är öfwerflöd i sömn, i nöjen, i fikande efter heder eller rikedomar, ja, år icke altför tråget arbete, icke också omåttelighet?

Det år mig förbudit, at förslösa min ågendom. Men skjer detta allenast då, når jag anwånder den til prakt, til yppighet? Kan jag ej åfwen så wål förstöra honom igenom låttja och bekymmerslöshet? Kan jag ej föröda honom på öfwerflödiga beqwåmligheter? Förtjenar jag icke med åfwen så mycket skjål at kallas slösare, om jag med mina penningar tilhandlar mig Smikrarens lofqwåden, det berömet, at jag håller den båsta taffel och bår de pråktigaste klåder, eller om jag med dem köper mig namn af gifmild och frikostig? Är icke tidens mißbruk åfwen et slöseri? Och kan jag förslösa tiden, utan at tillika anwånda wißa mina sjåls och kropps krafter onyttigt eller skadeligt?

Förnuftet såger mig: Sått dit förtroende til GUD; Han år sjelfwa fullkommeligheten, hos Honom står din hjelp; utom Honom år du et intet. Monn det altså endast warnar mig ifrån, at såtta min förtröstan til de Stora, til de Mågtiga i werlden, at anse dem för min Gud? — Kan jag icke åfwen så wål såtta för mycket förtroende på en

en wåns, en makas kärlek? Kan jag ej gå för långt i förtröstan på mina penningar, på mit stånd, på min skjönhet, på min skickelighet, på mina stora kundskaper, på mitt anseende hos werlden, på mit goda hjerta? Widare: Jag skal icke wara oråttwis. Är det altså nog, om jag ej uppenbarligen tilfogar någon orått? Gifwes det ej några finare slag af oråttrådighet? Är det ingen oråttwisa om jag af afund, af girighet, af årelystnad drager til mig alla de medel, hwarigenom min fattiga nästa kunnat försörja sig? Om jag med känslolöst hjerta låter honom lida nöd, då jag har långt mer, än jag behöfwer; om jag låter honom lida nöd, efter han har försyn före, at anlita mig; om jag igenom löften om min hjelp, eller igenom mina afslag, konstigt nödgar honom, at han måste bewilja mig en del af sin tjenst eller af sin nödtorftiga förmögenhet; om jag erhåller af honom wißa tjenster eller ägodelar under den betingning, at jag skal tjena honom igen, och jag icke gör det; om jag af det allmänna emottager offenteliga belöningar, för hwilka jag skal arbeta och jag ej arbetar; är icke alt sådant oråttwisa?

Är jag endast då oråttrådig, när jag skadar en annan til hans egendom? Monn ej äfwen då, när jag förswagar hans hälsa igenom omåtteliga spislor, och förstörer hans lugn igenom en stålt hårdhet? Monn allenast då, när jag sårar hans goda namn

och

och rykte? Men icke då jag underlåter at rädda honom, när jag det kunde? Är det allena orättrådighet, at rycka undan honom hans wån, hans maka, hans barn? Men icke det, at beröfwa honom hans dygd, hans goda samwete? När jag störtar honom i willfarelser igenom mit exempel, mina lärdomar; drager honom ifrån sanningens kännedom och det godas utöfning, samt ifrån kärleken til det Högsta Wäsendet och til andra, är icke detta at betaga honom hans högsta lycka?

Är det tillräckeligt at gifwa mig namn af god och wälgörande, om jag endast förser andra med kläder och föda? Skal jag blott sörja för nästans lifs uppehållande? Är han ej något mera än kropp? Äro hans willfarelser, hans olofliga böjelser, et ringare elände än brist på lifs-uppehälle? Har han altså ej af nöden min underwisning, min upmuntran, mina råd, anledningar til goda tilfällen at på et nyttigt sätt sysslosätta sig, på det han måtte undwika lättja och igenom arbete förtjena sitt eget bröd? Behöfwer han icke mina efterdömen i det goda?

Är jag ej skyldig, at biträda andra med min hjelp, än de personer, som igenom blodsband, eller igenom stånd, lefnadsart och sinnelag äro med mig förenade? Är icke hwar och en människa, så wäl den öfwer- som den underhafwande, i tusende affeenden min nästa? Bör jag ej tjena någon annan, än

den,

den, som genom utmärkta Snille-gåfwor, gjort sig känd af mig? Är ej den aldraenfaldigaste ocksa människa? skal blott hans goda utseende, hans intagande mine bewekamig til medlidande och til hans understöd? Om han ock skulle hafwa den olyckan at förefalla mig obehagelig, är det icke äfwen då min pligt at tjena hönom? Ja, är icke jag förbunden at bistå alt intil dem, som äro mine owänner? — Skal jag ej önska och söka, at alla människor måtte blifwa så lyckelige, som de efter GUDs wilja kunna blifwa?

Ehwo som nu undantager någon endaste dygde-pligt; den han ej wil lära sig at känna eller utöfwa, han är icke redligt sinnad, han wil icke wara widare dygdig, än hans naturliga böjelse det medgifwer.

Widare bör man öfwertyga sig, at tillika med hwar och en last äro icke allenast alla deß slag, utan äfwen sjelfwa Begären, hwarifrån lasten kommer, förbudne; at med hwar och en dygd äro ej allenast alla deß åtskilliga arter, utan ock alla goda böjelser, såsom de källor, hwarutur dygderne flyta, påbudne. Än mer: Alt det är förbudit, som kan gifwa minsta anledning til lasten, och alt det är anbefalt, som på något sätt kan befordra dygden. Huru långt sträcka sig icke då wåra skyldigheters gräntsor?

Hit höra än widare alla de pligter, som wi hafwe at i akt taga i olika åldrar, stånd

K och

och lifwets åtskilliga förhållanden och omständigheter. — Ingen ålder, intet stånd, intet lefnadssätt, är utan sin egenteliga dygd. I detta affeendet har Barnet och Ynglingen, den Medelåldrige och den Ålderstegne, Hög och låg, Rik och Fattig, Frisk och Sjuk, Lycklig och Olycklig, Man och Hustru, Föräldrar och Barn, Broder och Wän, Wälgörare och Gunstling, den Wise och den Enfaldige, hwar och en sin besynnerliga pligt. Deßa måste wi upsöka; och sjelfwa den lär-willigheten, som wi igenom denna upsökningen bewise, är den första pligten.

Är dygden et gödt, så måste hon altid, wid alla tilfällen i wår lefnad, wara det. Och på detta sättet kunne eller skole wi altid wara dygdige och åfwen göra de obetydligaste gärningar til dygd.

At wi wise oß med det anseende och den wärdighet, som wårt ämbete ger oß, det är icke någon dygd; men om wi så göre, efter det är wår skyldighet, efter wi söke andras wälfärd och wilje bibehålla ordning i werlden, efter wi önske at lyda GUDs wilja; då kan det blifwa dygd. — At åtnjuta et nöje, är i och för sig sjelf ingen dygd; men när det skjer, i affigt at hämta förfriskning, at samla nya krafter til arbete, at roa andra tillika med sig sjelf (hwilket också är wår pligt), i sådant fall kan det förtjena namn af dygd. — At jag för mine åhörare håller

förelåsningar i Sedolåran, det kan egenteligen ej kallas dygd. Gjorde jag det af fåfångelighet, af åtrå efter beröm, af egennytta, i tanka at wisa mina insigter, och min dygd, då wore det ingen ting mindre ån dygd. Men det kan blifwa en dygd, om jag gör det af nit för deras lycka, af begår at upfylla min skyldighet och af wördnad för Honom, som intryckt Sedolåran i wåra hjertan.

Andra Reglan.

Fortsätt sorgfälligt ditt bemödande at kånna din skyldighet och bewara den förwärfwade kundskapen ifrån willfarelser.

Det år omöjeligt för oß, at på en gång hinna til en öfwertygande och fullståndig kundskap om wåra pligter; utan wi måste beståndigt dårmed fortfara. Wi komme icke dertil utan möda och alfwarligaste eftertanka; och detta beswäret får ej afskräcka oß.

Om wi hade förwärfwat oß de riktigaste begrep om wåra skyldigheter, om dygdernas och lasternas natur wore oß fullkommeligen bekante, om wi wiste deras kånnetecken och kunde utstaka deras gråntser, om wi kånde de grunder, hwarpå de hwilade, wore i stånd at dårutaf bewisa alla enskilta skyldigheter hwar för sig, och stålla dem i så god ordning

ning sins emellan, at wi kunde upföra en fullkommelig Lärobygnad, där hwar del innehade sin behöriga plats (och til denna skickeligheten hinne wi dock endast småningom och långsamt); låt wara, säger jag, at det således förhölt sig, så äro wi likwäl ej säkre, om wårt förstånd lärer behålla denna kundskapen i ostörd eller okränkt besittning, och altså äro wi ej eller wiße däruppå, at wår innerliga öfwertygelse om dygdens både nödwändighet och förträffelighet, skal altid hålla stånd och blifwa waraktig. Den öfwertygelse, som wårt förstånd förwärfwat sig, kan igenom tusende förekommande ting förstöras eller förswagas, och af denna anledning måste wi, i fall wi icke skulle kunna undfly sjelfwa föremålen, åtminstone emotstå det intryck, som de göra på oß. Men såsom det är oundwikeligt, at en del af den öfwertygelse, wi hafwe förwärfwat oß om dygdens wärde, förlorat sig åfwen under wåra oskyldiga och nödwändiga syßlor och förrättningar; såsom det naturligen händer, at de klaraste begrep, om de wårdslösas, utslockna, wika undan för nya föreställningar, om willfarelser träda i sanningens ställe; så är det wår skyldighet at ofta förnya wår kännedom och med sorgfällighet rena honom.

Wåra begär ligga ganska ofta i strid med wåra pligter. Wi känne at wi måste göra wåld på oß sjelfwa och wi önskade, at det ej behöfdes. Begärelserne qwickna wid

och

och uprëta oß igenom sina förtjusande behageligheter, då wi sådant minst förmode. Wi sky wäl före, at så snart lyda dem, ty förståndet wisar at de äro olofliga, men hjertat föreställer dem såsom nöjsame och angenäme. Skulle det ej gifwas någon utwäg, tänke wi hemligen wid oß sielfwa, at förlika förståndet och hjertat, utan at båda förlorade sina rättigheter? På detta sättet upstiger redan en liten molnfläck, som skymmer före wår kundskap. Hwad wår pligt widkommer, däremot wilje wi ej handla, nej wißt icke! Imedlertid underlåte wi, at bibehålla deß bild oförfalskad i wår själ. Wi låte några af deß hufwuddrag utplånas, eller ock sätte wi oförmärkt några andra därtil, som tyckas aldeles paßa ihop med dem; jag wil säga wi antage wilfarelser, som äro wåra begärelsers foster och som underhållas af de angenäma sinnliga känslorne; deßa wilfarelser förene, wi, så godt wi kunne, med wåra begrep om dygden; och til all olycka se wi ofta ej, at wi fare wilse, emedan wi ej wilje se det. Andra människor gilla igenom sina exempel det, som wi hemligen önske at det måtte wara lofligt och deßa exemplen blifwa farliga bewis för oß. Under alt detta tröste wi oß, at wi ej wilje blifwa dygden otrogne; wi göre för oß sjelfwa i tysthet små undantag, wi begå fel i förstone med blygsel och räddhoga, men sedermera dristigare och oförsyntare. Så förnöte

wi ofta dagar, ofta månader, ja, tör hända, ofta större delen af wår lefnad under omwäxling af styrka och swaghet, af twiflan och öfwertygelse.

Til styrka för det som nu blifwit sagt, wilje wi anföra et exempel: Låt oß betrakta det nöjet, som wi åtnjute igenom smaken och de angenäma känslorne. I och för sig sjelf är detta nöjet efter förnuftet lofligt; det är endast omåttelighet däruti, som är förbuden. Men wår naturliga begärelse dertil wil ej gärna weta af några utstakade gräntsor. — Så länge wi behålle hos oß en riktig bild af måtteligheten och deß förträffelighet, kunne wi ej så lätt i mat och dryck gå öfwer det, som nödtorften föreskrifwer oß. Men sätt några falska penseldrag til denna bilden eller betrakta den samma blott på en sida eller lät smakens angenäma känsla ställas emot åtankan af måttelighetens förträffelighet, så lärer man strax blifwa warse, huru den klara och tydeliga kundskap man förwärfwat sig om måtteligheten, blir förmörkad.

Hwad är det som kallas, at wara måttelig? Det är at icke taga mera til lifs, än et fritt och förnuftigt bruk af sinnets och kroppens krafter tillåter. Kan man om denna saken hafwa et så redigt begrep, och likwäl utan försyn öfwerlasta sig med win och starka drycker, hwarigenom man blir ofkicklig til sina förrättningar och i stånd at be-

gör så mångahanda dårskaper? Nei! men måttet kan ju ej så fullkomligen, så noga utsättas. Detta skjälet brukar eller rättare, mißbrukar Cratippus, en man, som gärna wil följa sin smak, men åndå ej wil handla emot sin insigt. Huru kan detta gå an? Han betraktar wid närwarande tilfälle Måttelighets-dygden endast på kroppens sida. Han har kunnat tåla at dricka så och så myket, och har ej förmärkt någon olägenhet däraf; utan han finner sig twärtom ganska wäl; följakteligen är han icke omåttelig, då han dageligen ej förtärer mer än den wanliga satsen. Om hans sinnes-krafter blifwa afmattade eller förswagade och til arbete oförmögnare; om hans böjelse at göra godt efterhand aftynar; om han icke hade kunnat använda deßa penninge-utgifter til något bättre; det kommer hos honom ej i fråga; efter denna reglan afmäter han ej nu sin måttelighet. — Det är sannerligen oförswarligt gjort, säger han, at dricka så, at man förlorar både wett och förnuft, men derifrån skal jag wäl weta at akta mig, sådant skal man aldrig kunna förebrå mig. — Följande dagen sitter han i en god wäns sällskap. Under allehanda angenäma samtal, artiga berättelser och oskyldigt skjämt, som emellan wänner plägar förefalla, retar winet honom mer, än wanligt. Hans begjär begynner upeldas. En hemlig tanka påminner honom måttelighetenen. Han söker efter deß bild, man kan

ej igenfinna honom. Eller, han finner honom wål, men under en förändrad skapnad; den har antagit et främmande utseende. At wara omåttelig i win, det heter efter Cratippi nuwarande Sedolära, at icke förr gå ifrån winglaset, än man beröfwat sig både förstånd och sansning; och hwem skulle wål wara en så oförnuftig människa! Nej, men i lag med sina wänner får man wål wara glad, utnjuta någon frögd och dela den med dem; winet är ju en skänk af Försynen; bewars, at man skulle genom winet insöfwa sitt förnuft, det wore förskräckeligt! — Och så inrättar denne wältalige mannen sitt förnuft efter sine begärs ingifwelser, och dränker i dag sitt förstånds bruk uti winkruset.

Det är en bekant sanning, at ju oftare ens begär til något tilfridsställes, ju mera wäxer det, och jämnwigten emellan förståndet och wiljan blir igenom paßionerne uphäfwen. Förhåller det sig nu så, at wi under så falska förståndets utsigter ofta följe wåra begär; så är det ej underligt, om wi antingen i förståndet skapa oß falska begrep om dygden; eller om begärelsen håller förståndet tilbakas, så at det ej kan wisa oß wår skyldighet och dygdens skjönhet. Ingen blir hastigt och på en gång den odygdigaste; men efter hand råkar man ut för den olyckan, at förlora ljus och insigt i förnuftets lagar och at mista den fina känslan af godt och ädelt.

Hwar

Hwar och en elak böjelse är åfwen så beskaffad, at då wi tilfridsställe henne och låte henne blifwa en herskande wana, så antar hon altid andra elaka böjelser til sitt sällskap. På detta sättet förwärras hjertat oförmärkt, och grunderna til wåra skyldigheter undergråfwas. Under alt detta smickre wi oß därmed, at det ej är mer än en därskap som råder hos oß, och at wi däremot kunne räkna många dygder.

Det är sant, tänker Cleon, som af naturen är böjd til wällust, jag kunde inskränka detta begäret något mera. Men det skadar mig icke til min hälsa, hindrar mig ej i mina syßlor, i min tjenstfärdighet och wälwilja; man anser mig ju likafullt för hederlig och ärlig man; ja kan altså icke ännu kallas lastbar.

Men hwilka falska begrep har icke Cleon om wällusten; ty så snart han finner, at han ej kan tilfridsställa denna sin böjelse utom andra odygder, så lärer han ock ofelbart strax begå dem alla. Han lärer åfwen så wäl smickra sig därmed, at de ej eller äro några laster; han blir slösare eller gniare, alt efter som wällusten befaller honom; han blir hård och oräträdig, en lögnare, en fin röfware emedan hans hufwudböjelse sådant åstar.

Så kan en enda böjelse til lasten, åt hwilken wi med wett och wilja lemne oß, öfwerända kasta hela dygdens grund; för-

mö..a och förfalska all wår kundskap om wåra skyldigheter, ehuru god den ock i förstone war. — Och hwilken månniska år utan sin faworit-böjelse? Huru skole wi då wid så många anfall af wåra begår, wid så många utwårtes frestelser, fast och listigen bibehålla hos oß bilden af dygdens skjönhet och förtråffelighet, om den icke beståndigt förnyas i wårt förstånd, om icke wår insigt ståndse utwidgas, wår öfwertygelse igenom orygggeliga grunder upwåckes och befestes? Och bemöde wi oß wål dageligen at werkstålla detta? — Et tings namn, år ofta det enda, som wi dåraf behålle; wi nåmne dygd och skickelighet, och wi tånke egenteligen endast på ordets låte men ej på det begrep, som dermed år förenadt, wi mene likafullt, at wi t. ex. tånkt på måtteligheten, efter wi tånkt på deß namn, eller dårom gjort oß en dunkel och oredig föreståллning.

Wi kunne widare förlora Dygdens grund ur wåra tankar, den hufwudsakeliga grunden, at hon år GUDs wilja. Dygdens inre wårde består dåruti, at hon år Skaparens wilja, som aldrig annat kan, ån wara god för oß. Dygder och laster hafwa likwål åfwen deras naturliga följder, deras belöningar eller straff. Ja, det gifwes en böjelse til wißa dygder, och en afsky för wißa laster, som ej hårrörer af et friwilligt beslut i wår själ, utan år endast en werkan af wårt temperament, eller af en

lycklig

lyckelig wana, som wi hafwe at tacka wår upfostran före. Om wi nu blott göre det goda eller undwike det onda för dessa orsaker eller afsigter; blot derföre emedan wår hälsa sålunda befordras, wårt lif, goda namn och utwärtes lycka uppehålles: emedan den eller den dygden på et mechaniskt sätt är lätt för oß, och den eller den lasten af naturen är oß widrig; så må det ej förekomma oß underligt, om wi näre hos oß falska föreställningar om dygden, oaktat wi ej wilje eller tänke så göra. Några Caracterer och exempel torde hjelpa til at föreställa detta begrepet om dygdens egenteliga afsigt ännu lifligare och til många lefnads omständigheter lämpeligare.

Cleanth är gifmild, men icke af människo-kärlek; nej, denna ädla böjelsen känner han icke hos sig. Han ger gärna; emedan han af naturen är blödig och lätt rörd; han känner en hemlig smärta, så ofta han ser uslingar eller hörer deras klagan. Han tänker ej på någon wälwilja då han ej påminnes därom igenom känslan af synbart elände. Kan wäl Cleanths gifmildhet wara en dygd? Är hon en friwillig utöfning af en känd och erkänd pligt, til hwilken han håller sig förbunden af hörsamhet emot GUD? Nej, hon är åfwen så naturlig hos honom, som det är naturligt, at han sofwer då han är sömnig och äter, då han är hungrig. Han tjenar egenteligen icke andra, icke sin

pligt,

pligt, utan endast sitt blods rörelse och sitt temperament. Kan hans samwete eller GUDs godhet därföre belöna honom? Har hans hjerta blifwit i ringaste måtto ädlare, sedan han tusende gånger utöfwat denna gärningen? Lättare kan den wäl blifwa för honom och nytta kunna andra hafwa därutaf; men detta är ocksä alt. Härigenom påstår jag dock icke, at wi wid hwart och et särskilt fall måste hafwa wår goda affigt tydeligen närwarande för wårt sinne; men det är nödwändigt, at den måste werkeligen wara förhanden och werkande uti oß.

Doris är född af kyska Föräldrar och har wäxt up ibland dem som warit mönster af oskuld och ärbarhet. Alt ifrån ungdomen har hon fådt en innerlig leda til de minsta tecken af fräckhet. Hön har sorgfälligt efterföljt en älskanswärd Moders exempel och tidigt lärt, at Sedighet och Blygsamhet är den säkraste wägen, hwarigenom et Fruentimmer kan förwärfwa sig högaktning och kärlek. Hon är granneligen förwarad för alt farligt sällskap; man har gifwit henne trogna underrättelser och gjort henne upmärksam emot alla de konster, som förledare bruka. Hon undflyr all mistänkt granlåt och en altför fri klädedrägt; ty den är icke anständig. Hon rodnar öfwer hwart twetydigt ord; ty i sina Föräldrars hus har hon aldrig hört något oartigt talas. Hon känner ej någon böjelse til den lasten, som dödar

et

et ungt Fruentimmers oskuld; ty hon är wand, at anse denna odygden såsom den skymfeligaste för sitt Kön, såsom sin Familles och sitt goda namns yttersta wanåra och såsom et ewigt hinder för et tilkommande ägtenskap. — Är nu Doris, om hon efter deßa affigter förhåller sig, werkeligeu kysk? Är icke denna hennes dygd mer en werkan af upfostran än af friwilligt bemödande? Är icke det naturen, som igenom konsten har blifwit underhulpen och fortsätter den gång, som man i ungdomen warit angelägen at sätta den uti? Det är en lycka för henne, at hon så sorgfälligt blifwit upfostrad; men hennes hjerta har egenteligen icke gjordt denna dygden til sin werkeliga egendom, utan allenast utwärtes antagit densamma igenom efterapning. Älskar hon icke oskulden, emedan hon med full öfwertygelse erkänner den för en Gudomlig Själens Prydnad, emedan hon finner sin förbindelse därtil i sitt samwete: så har hon wäl kyskhetens mine och utwärtes anseende, men ej deß själ och inre wäsende. — Försök, Doris, at uprigtigt säga werlden hwarföre du är kysk, och du skal få se, at werlden ej lärer gifwa mycken högaktning åt din dygd utan hålla henne för äfwen så naturlig, som din angenäma röst at sjunga, hwartil du igenom konstens tilhjelp bittida blifwit öfwad. Men härmed wil jag icke neka, at ju af denna upfostrings-dygden kan blifwa en egendomlig, och at ju

de

de utwärtes bewekande ordsakerne kunna och plåga blifwa en upmuntran til dygd, fastän de ej egenteligen meddela dygden deß lif och styrka.

Arist hatar girighet, emedan han är lättsinning och ganska sällskaps-kär. Han tänker hällre uppå at roa sig, än han skulle tänka på at samla penningar. Han kan aldeles icke begripa, huru det är möjeligt at wara girig, då detta är just detsamma, som om man uttryckeligen hade den föresats, at göra sig löjelig hos alla, förhatelig i sällskaper och blifwa en tjuf emot sig sjelf. Han är af naturen frikostig, och Damon, hans bror, är girig. All werlden hatar Damons girighet och prisar Arists frikostighet. I sjelfwa werket är denne ej det ringaste dygdigare, än brodren, men för werlden är hans paßion bätre och fördelaktigare; för förnuftet är den däremot icke någon dygd. Han siker efter nöjen och anseende, och Damon siker efter medlen til nöjen och anseende. Låt det ankomma på Arists wal, om han häldre wil osedd och oberömd, utgifwa hundrade daler til et faderlöst barns upfostran eller anwända dem til et gästabud åt sina wänner; och man skal blifwa warse, huru hans hjerta förråder sin sannskyldiga gestalt. — Men han är likwäl werkeligen gifmild och tjenstfärdig. Ja, efter han ej aktar penningar. Han gjer häldre med glädje ifrån sig några daler, til at tjena någon,

än

än han skulle afkorta en timma i sina nöjen och anwända henne til at meddela goda råd åt en olycklig, som därom bönfaller hos honom. Han må altså aldrig wara girig; det är hans natur. Låt honom altid wara frikostig; det är också hans natur. Hans lust til nöjen kan icke fördraga girighet, utan ålägger honom frikostigheten. Kan sinnlighet wara en källa til dygd?

Damis är återhållsam i mat och dryck, han är måttelig i nöjen; han sofwer icke bort tiden; men hwarföre är hans förhållande sådant? Jo, ty han wärderar penningar ganska högt och älskar hälsa och lif öfwer all ting. Han skulle uphöra at wara måttelig, om hans mage bättre befordrade matsmältningen, om winet kostade mindre och om han kunde tilköpa sig den rättigheten, at icke blifwa sjuk. — Han slöser ej bort tiden wid bordet; ty stillasittande är skadeligt för hans hälsa. Men han slöser gärna bort tiden med spatsergånger och lustresor; ty sådant är, efter hans tanka, hälsosamt. Han tar sig til wara för wrede och styrer sitt sinne; ty wrede uphetsar blodet; men en ondskefull glädje tillåter han sig, emedan den ej förer med sig några sjukdomar. Han talar ej ondt om någon, ty han föraktar andras hat; men han hörer ganska gärna at man roar sig åt andra människors felsteg; ty igenom skratt befordras hälsan. Han föraktar rang, titlar och beröm; ty han will lefwa makligt och

ej

ej förkorta sina dagar igenom årelystnad. Med et sådant lefnadssätt tror Damis sig wara en måttelighetens wän, och han gör ocksá i sjelfwa werket mycket wåld på sig sjelf och i akttager emot sig en beståndig stränghet. Men hwem kan tro at hans dygd är måttelighet, utom han sjelf, som önskar at det så må wara, och de, som icke känna källan til hans måttelighet? Penningen, hälsan och lifwet är hans dygd och hans högsta goda. Men skal han wara frisk och lefwa länge för hälsans och lifwets skul? Eller hafwa icke deßa förmonerne deras högre affigter? Hwarföre är han ej måttelig, på det han måtte wara en Herre öfwer sit sinne, sine krafters och sins tids nyttiga anwändande til werldenes bästa och til befrämjande af sin egen sannskyldiga lycksalighet samt af lydnad emot GUDs wilja?

Sarkast drifwer sin handel med otrolig flit; men han drifwer honom blott til den ändan, at han måtte lemna rikedomar efter sig åt sina barn och at han måtte försätta sin slägt i högre stånd. Han brukar därtil icke några olofliga medel; detta skulle förswaga hans Credit och hindra himmelens wälsignelse. Han håller alfwarlig hand öfwer tro och redelighet; wakar och trälar, när andra sofwa, och äter ganska sparsamt, at han må kunna arbeta desto muntrare i sin skrifkammar. Han förnekar sig alt intil de tillåteligaste nöjen, på det intet tillfälle til en

rätt-

rättmätig winning må försummas. Werlden prisar honóm såsom et mönster af en arbetsam och samwetsgrann man, som upoffrar sina nöjen och sitt lif för sin skyldighet. Men hwilken förnuftets lag säger, at han skal idka sin handel så sorgfälligt, därföre at han må göra sina barn rika och förnäma? Är en god upfostran ej den förnämsta rikedom? och den gjer han dem icke. Är icke det en högre plikt, at med klokhet styra sitt hus, än den pligten, at samla rikedomar? Huru mycket är hans själ wid slutet af hans lefnad, sedan han under femtio års tid i denna låga affigten så mödosamt och strängt arbetat, bätre och ädlare än hon war i förstone? At lasta uppå sig all möda i werlden, för at lemna efter sig rika och förnäma barn, det kan få namn af naturlig kärlek, af fåfängelighet, men aldrig förtjenar det, at kallas dygd.

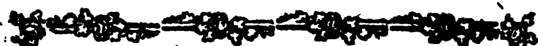
Just af den ordsaken, at wi så högt älske oß sjelfwe, och det som oß angår, förfalske wi så lätteligen begrepen om dygd, i det wi göre alt det til dygd, som tilbringar oß några losliga fördelar eller som bewarar oß ifrån förlusten af wår hälsa, wår åra, wår lycka, wårt lif. Wi tjene således ofta endast wåra paßioner, under den inbillning, at wi tjene dygden. Wi blifwe wäl andra människor, men icke bätre, icke frommare.

M Eho

Eho som därföre wil wara öfwertygad om dygdens skjönhet, han måste känna henne, måste betrakta och afmäta sin plikt efter GUDs heliga och oombyteliga wilja; eljest kåra tusende händelser förekomma, då han ej kan öfwerwinna sig, eller och låter han ej hafwa annat än en Skjen-dygd. Han måste ofta, ja dageligen stärka och förnya denna sin öfwertygelse, igenom et stilla eftersinnande och igenom det godas utöfning; Han måste rena sin kundskap ifrån willfarelser, som oförmärkt pläga inblanda sig med sanningen. På detta sättet blir kunskapen för den förståndige lätt; men den wårdslöse och bespottaren, som skyr möda och endast flygtigt, lättsinnigt och sällan tänker på wisheten, han söker wishet och finner henne icke (*).

(*) Ordspr. B. 14: 8.

7. Föreläsningen.

Om de allmänna Medel, hwarigenom dygden winnes och tilwärer; Tredie och fjerde Reglan.

Wi fortfare widare at förklara de allmänna Medel, genom hwilka dygden kan ernås, beskyddas och förökas. Den första reglan war: Förwärfwa dig en tydelig, fullständig och öfwertygande kunskap om dina plikter och deras förträffelighet. Den andra war en följd utaf den första, nemligen: Laga så at du sorgfälligt fortsätter denna kunskapen och bewara honom ifrån willfarelser. Men hwad för en bristfällig och onyttig wetenskap skulle icke kundskapen om wåra pligter blifwa, så framt förståndet mera sysslosätter sig med deß beskådande och hällre förlustar sig med deß bild, än wiljan arbetar på deß utöfning?

Tredje Reglan.

Anwänd därföre, (och detta är 3:dje reglan som nu skal förklaras) anwänd beständigt kundskapen om dina pligter på ditt hjerta och din lefnad; bered dig förut til hwar och en dag med wishet och pröfwa dig wid dagens slut med sorgfällighet.

Ehuru riktig och fullständig wår kunskap om det goda må wara, så blir den dock fruktlös, i fal wi icke ofta, icke dageligen, icke åfwen wid den tiden, då omständigheterne så fordra, därom erinre och påminne oß. I wårt lugn, i wåra kamrar, på den stunden då wi öfwerlämne oß åt wigtiga och alfwarsama betraktelser, äro wi ofta wise, wälsignade och til fullo öfwertygade. Men en blick in på werlden, et steg in uti sällskaper, et tilfälle til frestelse, en oförmodelig gäsning i wåra begär, en ringa förmon, som lockar oß, et nöje, som inbillningskraften med sina förtrollande färgor afskildrar för oß, et Intet, gör oß ej sällan owise och förleder oß, at handla emot wår förra öfwertygelse. Wi förlore reglan til wåra skyldigheter ur ögnasigte, eller åtminstone blir den ganska dunkel för wår syn. Wår fasta föresats blir wacklande; och hwilket medel skulle likwäl eljest uptänkas, som wore tjenligare at stärka oß i akttagandet af wår skyldighet och som kunde kraftigare wid magt hålla wår föresats, än föreställningen af wåra pligters helighet och förträffelighet samt ihogkomsten därutaf wid alla förekommande tillfällen? Men det skulle blifwa alt för sent, om man då först wille utrusta sig med dygdens wapn, när faran redan är förhanden. Därföre måste man dageligen, och innan man öpnar hwart och et af detta lifwets åtskilliga och omwäxlande inträden, å nyo föreställa

reställa sig sin pligt til des wigtighet och obrättsliga efterlefnad, samt til deß eftertänkeliga werkan på wår lycka. Man måste wänja sig, at börja hwar dag, som altid wisar sig med nya förändringar och är at anse likasom et nytt lif för oß, med en sådan öfwerlägning, och at icke göra något enda wigtigt steg på lefnads-banen, utan at fråga sig sjelf! Hwad älskar din pligt och "GUDs heliga wilja af dig? Är du fullt "och fast sinnad, at också i dag med willigt "och gladt hjerta ställa dig den samma til "efterättelse? Mon ingen ting förmår at gö-"ra dig uti detta beslutet waklande? Hwil-"ka tilfällen kunna här eller där möta dig "at handla wäl eller illa, wisligen eller där-"aktigt, och huru wil du därwid förhålla dig?

Widare är en dagelig Sjelfpröfning et dygde-medel, som wi omöjeligen kunne umbära. Ty hwem är det, som ej begår fel; och hwem kan aflägga sina fel, utan at känna dem; och hwem kan blifwa dem warse, utan at redeligt upsöka dem? Denna syßlan är swår; men nödwändig om wi wilje wära til i det goda, och den ersätter wår möda med härliga fördelar. Til denna pröfningen fordras et wißt lugn uti själen och redeligt alfware. Man måste slita sig lös ifrån sina syslor och andra förströelser, samt befalla sina begär tiga. Man måste efter en fulländad dag tänka, såsom Socrates altid om aftonen på sin säng plägade göra,

på sina gärningar, på de afsigter man därwid haft, på de känslor, som wårt hjerta den dagen erfarit. Man bör tänka på sina förbrytelser, hwad som här til gifwit tillfälle, om det motstånd man därwid märkt warit lätt eller swårt at öfwerwinna. — Man måste erinra sig sina öfwerilningar i tal och gärning; påminna sig det, som warit egennyttigt, skamligt eller odugeligt i ens böjelser och afsigter. — Wid sina felsteg och förgripelser, som man uptäcker, bör man föreställa sig deras werkan på wårt hjerta, på wårt lugn, samt i afseende på det oändeliga Majestätets nåd och kärlek, hwartil wi igenom wåra brott giort oß owärdige; deras werkan på wår hälsa, på wårt goda namn och på wår utwärtes lycka, igenom den skada som de draga med sig; den olyckeliga werkan, som de kunna hafwa på wåra wänner eller på andra människor i allmänhet.

Man måste äfwenledes fästa sin upmärksamhet på sitt goda upförande, känna huru ädelt och wederqwickande det är, at göra godt, med ödmjukt och tacksamt hjerta inför GUD, frögda sig öfwer sin seger på sig sjelf och på de hinder som legat i wägen för dygden, och därigenom stärka sin kärlek til en redlig wandel och sin afsky til det onda.

Seneca har redan på sin tid erkänt detta dygdemedlets wärde och wigtighet. Man "måste, säger han, dageligen fordra sig sjelf "til

"til råkenskap. Så gjorde Sextius. Hwil-
"ket fel har du i dag aflagdt? Hwilken
"last har du emotstått? Hwarutinnan har
"du blifwit bättre? Så tilfrågade han wid
"hwarje dags slut sitt eget hjerta. Hwad
"kan wara wackrare än om man wänjer sig,
"at dageligen underkasta sig en sådan pröf-
"ning? Jag för min del följer denna regel,
"och går dageligen til rätta med mig sjelf.
"När natten infaller, så tänker jag åter til-
"bakas på min lefnad under hela den fram-
"farna dagen, jag undersöker alla mina gär-
"ningar och alt mitt tal; jag döljer ingen
"ting, jag går ingen ting förbi. Hölt den
hedniska Werldswise detta för en pligt, hu-
ru mycket mer måste icke då den Christne
Philosophen anse sådant nödigt?

Denna uprigtiga och dageliga sjelfpröf-
ningen tjenar at uptäcka för oß wåra huf-
wud-böjelser och at wisa oß wår swaga
sida, på hwilken wi bäst behöfwe wärn och
förskantsning. Den tjenar äfwen, at lära
oß känna de tilfällen, som för oß äro far-
ligast, och de medel, dem wi i synnerhet må-
ste anwända för at befästa oß i wår pligt.
Är icke detta en stor fördel? Ja, utom en
dagelig fortsättning i denna pröfningen, kun-
ne wi ej annat än ganska långsamt skrida
fort på dygdens ban; ty det är just den klo-
kas wishet, at han altid akta[illegible] å sin
wäg, såsom Salomo säger (*).

(*) Ordspr. B. 14: 8.

At wi närmare må upplysa denna regeln angående en dagelig sorgfällig beredelse til sin wandel, och den därmed förenade sjelfpröfningen, så låtom oß framställa en älskanswärd och wis yngling, som sysslosätter sig med at winna insigt i wettenskaper och at förwärfwa sig goda seder, jag menar Orestes, såsom et exempel. Han har åtnjutit en lycklig upfostran, och bittida har han wågat, at regera sig sjelf. Hans förstånd har inhämtat grundeliga underrättelser, och ännu är hans hjerta fritt ifrån alla oordenteligheter. Han begår fel, men han känner sina fel och förbätrar dem. Han är sträng emot sig sjelf; men han äger likwäl tusende nöjen. Han är qwick utan at wara näswis. Han är sällskaps-lik, men likwäl en sorgfällig hushållare öfwer sin tid och förmögenhet.

Damon tilfrågar honom, huru han har kunnat bibehålla sig i denna ordning. Orest swarar honom: Mäst därigenom at jag hwar dag föresätter mig, at igenom GUDs hjelp icke wika därifrån; denna föresatsen förnyar jag ofta, utförer honom så ofta möjeligt är och gjer mig sjelf swårligen tilgift, om jag handlar däremot.

Bittida om morgonen, fortfor han, sedan jag fulländat min andakt och åkallan, medelst Bönen anropat GUD om nåd och wisdom, tänker jag strapt på mig sjelf, på de sysslor, händelser, sällskaper, frestelser, som antingen helt wißt eller ock möjeligen

kunna

kunna wänta på mig. Til denna ödygden, om det eljest så kan kallas, har min första handledare want mig, så snart jag begynte at tänka.

1. Börja icke någon dag, sade denna wördade och behagelige Mannen, utan at förut förestålla dig dina göremål. Flit är din plikt, men därjämte också din lycka; gör den igenom öfningen til en angenäm nödwändighet och igenom afsigten til dygd. Låt det wara ändamålet af dina studier, at du måtte blifwa en ärlig och nyttig man; och fågna dig däråt, at du fådt förmögenheter därtil och at din lycka är förbunden med din flit. — Du har ej ännu något åmbete; men kom ihog at ynglingens åmbete är, at bereda sig til et tilkommande åmbete. Tidens aktsama och sorgfälliga bruk, tilfället, din själs och din kropps krafter, det är ditt åmbete; et wigtigt åmbete, som GUD redan igenom förnuftet ålagt dig; uträtta det med ifwer och trohet, och war wid godt mod, då du om aftonen kan gifwa dig et sådant witnesbörd; låt wara, at också din flit icke altid lyckas; låt wara, at du ej har så stort snille eller så mycken framgång i wettenskaper som en annan af dina wänner. Din flit skal ej endast och allenast göra dig lärd, han skal förnämligast göra dig til en tålig, arbetsam, samwetsöm yngling, til en förnögd yngling, på det at du åfwen måtte blifwa sådan i dina manliga år och i din ålderdom, och at

du i alla dina årliga tidehwarf måtte afhålla dig ifrån låttjan och lasten. — Tänk således, min kära Orest, bittida om morgonen wid dig sielf, och gack, beledsagad af desza tankar, såsom af dina Skydds-änglar, til dina arbeten.

2. Tänk, så fortfor han, på de nöjen, som dagen öfwer wänta uppå dig. Säg til dig sielf: Monne jag lärer med måtta åtnjuta dem, och på det sättet, at jag därigenom samlar mig nya krafter til arbete? Monne jag lärer åtnjuta dem med tacksamhet? Monne det blir min fägnad, at kunna meddela andra därutaf? Monne jag kan styra mig, om min smak för det sinnliga wil förleda mig til oordentelighet? Huru lärer jag skicka mig wid den lyckan, at äga andras umgänge och wänskap? Monne jag lärer taga mig til wara för all lättsinnighet i mit tal, och krydda mit skjämt med anständighet? Monne jag lärer tala såsom en redelig man, hwad jag tänker, och förena tyståtenhet med uprigtighet?

3. Huru lärer jag förhålla mig i de, antingen små eller stora frestelser, som kunna möta mig? Jag wil gärna behaga. Men monne jag i dag skal köpa denna lyckan igenom et smickreri? — Jag wil gärna drifwa gäck med andra. Monne jag i dag lärer hålla mig sielf i tygel? — Man torde til äfwentyrs berätta mig, at en annan gjort en ansenlig lycka; monne jag lärer wara så heder-

lig,

lig, at jag fägnar mig däråt; så ödmodig, at jag unnar honom den, om jag ock wet, at han är min owän? — Jag märker understundom hos mig et knorrigt och owänligt sinnelag. Monne jag i dag lärer söka at dämpa det? Huru lärer jag fördraga andras fel? Monne på samma sätt, som jag önskar, at de måtte tåla mina? — Det händer at jag i sällskap låter lätteligen öfwerila mig af wrede. Ifrån detta felet skal jag anwända all flit at afhålla mig, likasom ifrån all egennytta. — Monne jag i anseende til det andra könet lärer skicka mig ärbart, på et oskyldigt sätt fägna mig öfwer dess skjönhet, dess sällskap, dess wett, och ej taga med mig någon böjelse, som jag ej skulle wilja uptäcka för min älskade och wördade Ledare?

4 Förtreteligheter och olyckshändelser kunna möta mig. Monne jag redan wid dagens början bewäpnar mig med mod, med tålighet, med undergifwenhet för den Wisa Försynens plan? Jag är en människa som är skapad för ewigheten; GUD är HErre öfwer mina dagar. — Til äfwentyrs är deras mål redan nära. Men skulle jag därwid bäfwa? Nej, så länge jag gör rätt, är döden min lycka och lifwet min frögd. — Tör hända at en wän af swaghet förolämpar mig. Monne jag lärer förlåta honom? Tör hända jag får lof at tåla något tilmäle, som är anstöteligt emot mitt goda

da nämn? Sådant skal oroa mig, men räknar det för min lycka, om jag det icke förtjenar. Kanske at jag måste widkännas förlusten af min hälsa? Monne jag lärer gifwa mig tilfrids wid en sådan händelse?

5. Hwilka tankar lära sysselsätta mig wid mina ensligheets-stunder? Til äfwentyrs någon wigtig tanka utur Religionen, som uphöjer och stärker hjertat? Til äfwentyrs beweekande grunder til den eller den skyldigheten, som faller mig swårt före? Något skönt ställe ur en Poet eller ur någon annan Skribent, hwarutaf jag upmanas til samwetsgranhet, til människo-kärlek, til mod emot lasten? Monne något ögnablick i min stillhet lärer förbigå, då jag ej med tacksamhet betraktar naturen, jordens och himmelens under och GUDs mångfaldiga skänker, då jag icke följer Hans uppehållande försyn likasom på spåret, och icke til min egen wishet och sinnes-ro tänker med en liflig föreställning på döden, domen och ewigheten? — Monne jag ej lärer tänka däruppå, huru jag må kunna bidraga til en annans lycka igenom mina råd eller goda förord; eller åtminstone wisa honom mit medlidande? Monne jag alfwarligen lärer påminna mig, at dygden är himmelens största skänk och min lycka; at hon, äfwen då, när hon fordrar möda och beswär, icke är något ledsamt?

Med

Med dessa tankarne, sade min Ledare, hwilken du efter behag kan antingen utwidga eller förkorta, bör du begynna hwar dag af dina ungdoms-år; därigenom sätter du dig i säkerhet för tusende frestelser och blir skickeligare til at i akt taga dina pligter. Jag har sjelf, tillade han, följt denna regel alt ifrån mina yngre år intil närwarande stund; och har jag Gudi lof! bragt det så wida, at mina felsteg gjort mig warsam och ödmjuk, och min framgång i wishet och dygd har blifwit muntrare och stadigare. Den försäkran kan jag åtminstone gifwa dig, at på ingen dag utaf min lefnad skådar jag tilbakas med större sinnes-förnöjelse än på den eller de dagar, som jag har sökt at begynna och sluta på detta eftertänksama sättet. Lika så som Wandringsmannen kastar, ju närmare han nalkas bergspetsen, dit han årnar upklättra, sina glada ögon tilbakas neder til de redan öfwerstegne beswärligheter, och winner med det samma nytt mod at öfwerwinna de återstående; ty han ser sin lycka, som utsträcker sig emot honom ifrån högden med leende mun och öpna armar.

Denne min Anförare, fortfor häruppå den unge Orest, umgicks altid så wänligen med mig, at han antingen sjelf med saktmodighet uptäckte mig mina fel, så snart han hade märkt dem, eller ock sökte han igenom godhet och ömhets-betygelser at locka mig sjelf at sannfärdigt bekänna dem om aftonen.

nen. —— I anledning af min naturliga eld och qwickhet war jag i synnerhet mycket utsatt för sådana begärelser, som syntes blifwa farlige för min oskuld. Jag yppade för honom mina swagheter, och bad om hans råd och bistånd. Han inneslöt mig ofta i sin famn för min uprigtighets skul. O, sade han, war allenast wid godt mod! Du faller icke så länge du wakar öfwer ditt hjerta. Fägnar du dig ej däråt, at du i dag wunnit seger öfwer din begärelse? Har du icke et innerligt mißhag til de olofliga önskningar, som du märkt hos dig? Skulle du ej nu med oro och förskräckelse gå til hwila, om du hade wanärat din dygd? Betänk nu alt detta och märk din lycka, tacka GUD när du kommer in i din kammar, och anropa Honom om widare bistånd på dygdens wäg. Då jag har så mycken åstundan at beskydda dig och at göra mig förtjent om din lycka, skulle icke GUD, som är sjelfwa kärleken, wara lika så ömsint, som en människa? Skulle icke Han wara oändeligen hjelprikare?

Anwänd alla månskliga medel, war flitig i dina syßlor och winlägg dig om måttelighet; Emotstå den första röreisen til något begär, som röjer sig hos dig; Emotstå den första bilden, som inbillnings-kraften wil föreställa dig, och undfly den farliga ensamheten, ty det är hon, som med lysande färgor utsmyckar denna bilden. War blygsam

sam ej allenast i sällskap med andra, utan ock när du umgås med dig sjelf allena. Blygsamheten är den wäktaren, som Försynen har tilsatt at bewara wårt hjertas oskuld. Wi kunde näppeligen emotstå wällusten, som har så mycket retande, utom denna Skydsanden. Fördrif icke denna Wård-ängelen ur din själ, ty han hjelper dig at segra. Du är wäl ädlare, än at du endast af dessa tankar måste hållas i tygelen: Wällusten kan skada min hälsa, bereda plågor och nesliga olägenheter för min kropp! men förgät likwäl icke deras sorgeliga exempel, som uppå wällustens ban hafwa hastat til en tidig och förskräckelig död. — Jag wet nog, min käre Orest huru swåre deße dygdens offer äro. At dämpa naturens måst retande böjelser, ack! därtil fordras mer, än at bestorma wallar och nedlägga härar; men betänk, min Wän, at en oskyldig kärleks nöjen icke äro dig förnekade, utan det är allenast den nedriga, den tygellösa kärleken, som är förbuden. Du skal ej wara känslolös. Du skal afbida kärlekens och wänskapens tilkommande rena frögd i en dyrbar makas armar, som sätter sin yppersta förnöjelse däruti, at älska och behaga dig, och ju oskyldigare du warit såsom Yngling, desto lyckligare Man blir du i ditt ägtenskap. Jag fordrar, at du säger mig alt såsom din bästa wän, men jag begär också at du följer mig såsom din upriktiga wän. — Gör dig

aldrig

aldrig säker; ty den faller gemenligen aldraförst, som är nog stolt at icke widare sätta något mißtroende til sin dygd.

Såsom denna sidan är din swaga sida, så war i synnerhet angelägen at med hwar morgon bewara tilgångarne därtil. —— Religionen, min Orest, har en kraft, som alt förnuft i werlden ej har. Då du om morgonen läser den H. Skrift, och finner något ställe, som i synnerhet rörer ditt hjerta, så intryck det samma sorgfälligt i ditt minne, och gör det til en Gudomlig rustning, med hwilken du wåpnar dig hela den förestående dagen. Om du til ex. i Josephs händelser läser desa orden: Skulle jag så mycket ondt göra och synda emot GUD! (*) Så underlåt icke at anwända dem på dig sjelf sålunda: Och jag, skulle jag ej werkeligen göra denna onda gärningen, om jag wille lemna min begärelse friar tyglar? Då du läser det stället: Så hög som himmelen öfwer jordena är; låter han sina nåd wäldig wara öfwer dem som frukta Honom (**); så säg til dig sjelf: Så länge jag fruktar GUD, har jag det, som är mer än himmel och jord, nemligen: Det oändeliga Wäsendets nåd och wälbehag, hwilken är hela summan af all lycksalighet. Så länge jag fruktar Honom, behöfwer jag ej rädas för alt. —— Nu wälan! Jag wil äfwen denna

(*) 1 Mos. 39: 9.
(**) Ps. 103: 11.

denna dagen igenom waksamhet bewara mitt samwete. Himmelens och jordens GUD, alla Andars Fader, är wäldig öfwer mig med sin nåd. "Och deßa majestätiska tankarne bortbyter jag ej emot tusende werldar."

Förgät icke Syrachs förträffeliga bön: HERre GUD Fader och min lifs HERre, bewara mig för otuktigt öga och wänd ifrån mig all ond lusta. Låt mig icke råka uti flöseri och okyskhet (*).

I fall du får nog tid därtil, så håll äfwen en dagbok öfwer dit egit hjerta och anställ åtminstone en gång i weckan en noga pröfning öfwer ditt förhållande. Fördölg icke något enda fel, någon enda oloflig böjelse, någon enda oädel tanka. Fäst din upmärksamhet på tilfällena til dina fel, på din seger öfwer dig sjelf och på dina goda steg uppå dygdens wäg; samt gör alt detta icke så, som för mina ögon, utan såsom inför den allwetande Gudens ansigte. — Du torde stapla, ja, du torde kanskje, det GUD dock nådeligen afböje! falla i et upsäteligt hufwud-fel, men strax lärer du med ånger och blygsel, med nytt mod, och större ödmjukhet åter upstå ifrån ditt fall. — GUD, Han gjer dig oändeligen mycket mera til, än jag; men wi få tilgift af Honom til den ändan, at wi måtte frukta Honom och hålla Hans befallningar, såsom befallningar de där hafwa

(*) Syr. 23: 4, 5, 6.

wa affeende på wår wälfärd. Han har icke gifwit oß dygden til qwal och plåga; nej, til wår sinnes-ro, til wår frögd, min älskade Orest. Hon har löfte med sig om detta lifwet och det tilkommande, och är til all ting nyttig, til tröst under elände, til försigtighet i medgång, til lugn i döden. War derföre behjertad och wid godt mod! Erinra dig hwar dag i din lefnad den kortaste och säkraste Sedoläran: War from! — och hemstäl det öfriga åt Försynen. Påmin dig ofta Syrachs utwalda utsago: O huru stor är den som wis är! men den som fruktar GUD, öfwer honom är ingen (*). Oaktat alla dina fel älskar jag dig, ty du har et godt hjerta, du är upriktig och waksam; och GUD ser efter hjertat.

Genom en tilhjelp af en sådan upfostran, tillade sluteligen den unge Orest, genom et beständigt i akttagande af deßa lärdomar, genom dageliga andaktsöfningar, som hos mig upwäkt och wid magt hållit föreställningen och öfwertygelsen om Religionens stora sanningar, genom en stadigwarande förberedelse til mina lefnads-pligter, genom en uprigtig pröfning wid dagens slut, har jag wunnit så mycket, at jag, ehuru wäl icke fri ifrån swagheter och dårskaper, dock åra ware Gud! blifwit alt intil mina manliga år tilbakas hållen ifrån wetterliga eller herrskande

de

(*) Syr. 25: 13,14.

de laster. Och det wet jag med wißhet, det wet jag af min erfarenhet: at dygdens wäg, ehuru mödosam han ofta må synas och wara för oß, är den skjönaste, som en människa kan wandra uppå, och at en osynlig men hjelprik hand leder och stärker oß, om wi icke af tröghet blifwe stillastående, icke af o'ålighet strete emot, eller ock aldeles stige tilbakas. Jag wet det utaf erfarenheten, som en ibland de förnuftigaste Hedningar redan sagt: "En enda dag, på hwilken man lefwat dygdigt och samwetsgrannt, är oskattbarare än en hel ewighet som blifwit tilbrakt i synd."

Den kraftigaste upmuntran til det goda innehålles i de Gudomlige egenskaperne.

Fjerde Regeln.

Sök därföre altid at upställa i din själ en liflig och wärdig bild af Guds egenskaper, at beständigt hålla en sådan bild för dina ögon och at aldrig betrakta densamma utan wördnad: Förena äfwen dageligen Bönen med detta medlet.

Wi behöfwe mod, at öfwerwinna den möda, som åtföljer dygden, och wi behöfwe kraft, at emotstå de olofliga retelser, hwarmed lasten söker fånga oß. Detta modet, denna kraften, at lyda Lagen, winne wi för-

nämligast igenom betraktandet af Lagstiftarens wärdighet och Majestät. Ack! huru mägtig är icke den tankan, Mine Wänner: Den Allsmägtige, HErren öfwer så många millioner werldar och andar, den Ewige, den Allwetande, Han den Helige och Gode Guden ser, märker och gillar ditt förhållande, är din Wän, då du gör godt, är din Beskyddare och Belönare! Utom Hans förklarade bifall gifwes ingen lycka; utom hörsamhet för Honom ingen sinnes-ro; Han belönar dygden i ewigheten; Han straffar lasten i ewigheten; och han uphörde at wara GUD, om Han ej gjorde någon skilnad emillan det goda och det onda. Han är Lagens HErre; och det betyder oändeligen mindre at förlora sit lif, än at med wett och föresats öfwerträda et bud af Guds lag. —

Denne Guden, som wi med dödeliga ögon ej kunne se, har likwäl gjort sina fullkomligheter sinnliga för oß i naturens werk och under. Deßa under, hwaribland wi sjelfwe äro det förnämsta, måste wi ofta och med upmärksamhet betrakta, ty då få wi en hög och liflig bild i wårt förstånd af Hans magt, wishet, godhet och helighet. Hwilket under, hwilken tydlig predikant om GUDs Warelse är icke wår egen tanka, och wår förmåga at meddela andra deßa tankar genom ord?

Säg

Säg, tanka, kan du wäl dit eget ursprung nämna,
Om hwad ditt wäsend är, mig underwisning lämna?
Nej, blott at du är til och känslan däraf har
Och undrar på dig sjelf; Se där är alt ditt swar.
Du födes i min själ, hon denna gåswan skänker,
Men wet likwäl ej mer, än bara at hon tänker.
Fö:dolda tanke kraft! du ensam wittne bär,
Hur mägtig, stor och wis mitt uphofs HErre är.

All ting talar för oß om GUD och om Hans Försyn. Wårt förstånd säger oß, at Han är källan til oändeliga fullkomligheter och wårt hjerta känner, at GUD är sielfwa kärleken och heligheten. Wi äro därföre förbundne, så mycket hos oß står, at anwända all ting på et sådant sätt, at wi därigenom stärkas uti GUDs dyrkan och i wår kärlek til Honom; at upsöka alla de tilfällen, som föra oß in i betraktelser öfwer Hans egenskaper och wälgärningar, och at därutaf hämta hälsosamma lärdomar och upmuntringar, de där skola beweka oß, at göra det goda för GUDs skull. Wåra lyckliga och olyckliga öden böra erinra oß, at wi stå under GUDs wälde, och skola lära oß, at fästa wårt förtroende på honom. Himmel och jord, stjernor, haf, berg och alt hwad som synes stort för wårt öga, måste föra oß til sinnes huru stor GUD är. Den beständiga förändring och omwäxling, som råder i naturen, måste hos oß upwäcka åtankan af GUDs wishet och försyn. Ja, huru ofta kan icke wår mat och dryck, som wi dageligen åtnjute, hälsan, som wi fägne

öfwer, wårt goda namn och det anseende, som åtföljer wår syßla, de nöjen som beledsaga en dygdig kärlek, en öm wänskap och et förtroligt umgänge, tjena oß til föreställningar af GUDs oändeliga kärlek och godhet, som skola upwäcka och besegla wår tacksamhet, wår egenkärlek, samt lära oß, at af alla krafter lyda en så god Fader, efterfölja Hans exempel, anwända Hans förlänte gåfwor i den bästa ordning och afsigt, såsom wise hushållare, de där, alt efter det olika bruk, som de gjort af det goda, hwilket blifwit dem anförtrodt, skola blifwa antingen ewigt lycklige eller ewigt olycklige.

Imedlertid måste wi likwäl tilstå, at det är swårt, ja fast omöjeligt, at under jordiska syßlor och detta lifwets förströelser altid bibehålla deßa föreställningarne af det oändeliga Wäsendet rene och lislige i wår själ. Det klaraste förnuft måste widkännas mörker, och den bästa wilja dukar ofta under för sin naturliga tröghet, då människan bjudet til at föreställa sig et aldeles andeligit föremål. Men denna föreställningen, ehuru swår hon må wara, blir dock wår beständiga pligt, om hon eljest är et medel til wår dygd, och ju lättare åtankan af Gud plägar förloras ur wårt sinne, desto mer måste wi arbeta uppå at ofta förnya densamma. De begrep som wi göre oß om GUD, måste ej allenast wara lislige, utan ock Gudi wärdige; följagteligen de högste; samt rene ifrån alla

män-

månskliga ofullkomligheters tilsatser, så framt de med eftertryck skola werka på wår dygd. Ty hwad kan wäl gifwa Lagarne mera anseende och majestät i dens ögon, som skal lyda dem, än föreställningen af Lagstiftarens höghet och älskanswärda egenskaper? Ehuru det är sant, at dygden är wår lycka, wår högsta fördel; och at lasten är wårt straff, wårt största elände: Så händer det dock icke, at all dygd har sin omedelbara belöning med sig, ej eller hwar och en last sit omedelbara straff. Flera dygders utöfning kan til en tid wara förenad med förlust och widrigheter, likasom et sken af lycksalighet kan göra den lastbare munter. Människan wil icke et ögnablick wara i mistning af sin lycka, ehuru hon ofta icke känner sin sanna lycka, men, när en jordisk fördel måste upoffras för hennes skyldighet, när de Gudomlige Lagarne strida emot hennes begär och önskningar, gifwes wäl då något annat, som förmår stärka henne i sin hörsamhet för desza Lagar, än den höga och ädla tankan, at Lagstiftaren är så fullkomlig, så at han ej kan befalla annat, än hwad som är wist och godt, änskjönt wår hjerta wille inwända aldrig så mycket däremot, och fastän wi aldeles icke funde inse orbsakerna til Hans lagar? Ja, sielfwe de mägtige driffjädrarne til et lydigt hjerta, jag menar straff och belöningar, erhålla sin kraft ifrån den oändelige Lagstiftarens helighet, godhet och rätt-

färdighet. Huru swagt och ringa intryck lärer icke en ewig lycka eller et ewigt elände, de dår ankomma på en aflägsen framtid, göra i et sinne, som icke finner at bägge delarne äro grundade i den ewige Gudens oföränderliga kärlek och rättfärdighet? Änteligen: Huru många främmande och orene afsigter inblanda sig icke i wår lydnad för GUDs lagar, om den icke uplifwas igenom betraktelsen af GUDs fulkomligheter, utan blott och allenast werkas af egennyttan? Wår dygd blir en trälaktig undergifwenhet, men icke en själs willighet; ty den sätter nödwändigt förut kärlek, wördnad och tacksamhet, likasom desa känslorne äfwenledes förutsätta en lefwande GUDs kännedom i wårt förstånd.

Detta bemödandet hos en tänkande människa, at igenfinna och tilbedja Skaparen i betraktande af werldens underbara byggnad, i så många oräkneliga wälgärningar, som flyta af Hans hand, i wåra så allmänna som enskilta ödens styrsel, i wårt lifs uppehållande, wår själs inrättning, i samwetets känslor och förnuftets utsagor; denna upmärksamhet, denna hjertats andakt, är så wäl en förnuftig warelses plikt och gladaste förnöjelse, såsom ock det kraftigaste medel, då det dygeligen nyttjas, at behålla oß i en willig undergifwenhet för GUDs lagar; och ho det wara må, som förgäter at tänka på GUD, han tänker wid all sin dygd aldrig

an-

annorlunda än nedrigt, eller råttare, han har aldeles ingen dygd;

Ja Han, af hwilkens ljus et dödligt öga mattas,
Och hwilkens wäsend' ej af inskränkt wett kan fattas,
Han åt sit Creatur, som namn af män'ska bär,
Dock lemnat nog bewis, som wittna at han' är,
På himlens klara hwalf Hans Majestät du skådar;
Och dundrets skarpa slag Hans allmagt dig bebådar.
Se ut på fältens prakt, så står Han för din syn;
Du honom tala hör i foglens sång i skyn.
Din möda fruktlös blir at dig för Honom dölja:
Om du ur werlden flyr, så kan Han dig dock följa.
Han dödar och ger lif, Han skapar och förstör:
Han mäter Himlars krets och werldars öden gör.

Religionen påbjuder en beständig Bön, såsom et hälsosamt medel at främja dygden; och sjelfwa förnuftet har så mycket ljus, at det kan inse detta medlets förträffelighet och wisa oß deß nödwändighet.

Det är en ostridig sak, at alla de, som förakta Bönen, de känna ej deß wärde. Hwilken syßla kan wäl wara wärdigare, hwilken kan wara tjenligare at skydda och stärka den swaga människans dygd, än den, då man dageligen anwänder några stunder, at i stillhet och högtidelig andakt med et wördnadsfullt hjertas begär nalkas den oändelige Guden; at då wända sina tankar på Honom allena, rena dem ifrån alla främmande föreställningar, anropa honom, som är källan til alt godt, om nåd och wälsignelse, erkänna Hans wälgärningar och prisa Honom

därföre med rördt sinne, i GUDs ljus se sina brister och swagheter samt i sit tal til Honom bekänna dem, i trone söka och hos Honom erhålla förlåtelse därföre? Det är sant, GUD har ej wår bön af nöden. Han känner wårt hjertas doldaste begår, utan at wi behöfwe uptäcka dem för honom medelst orden. Han är benägen, at göra oß lyckelige, utan at wi först igenom bönen måste beweka Honom därtil. Han är städse GUD, wår bön förutan. Men människan kan icke umbära bönen; och hennes dygd lefwer, at jag så må säga, af bönen. Hon är det medlet, hwarigenom wår wishet och dygd stärkes; och i et sådant afseende måste wi på detta stället betrakta henne. Det är wißt, wi winne redan mycket til wåra själar igenom de Gudomliga egenskapernas betraktande; men denna betraktelsen intryckes ännu djupare i wårt sinne, då wi därmed förene en alfwarlig bön.

Hwem kan bedja i sanning, utan at tillika pröfwa sig sjelf och sitt innersta? Denna pröfningen skiljer sig ifrån den, hwarom wi i det föregående talt, endast i anseende til Styrkan. Wid en allmän pröfning umgås wi gärna nog partiskt med oß sjelfwa, och då wi wisat prof af någon liten hörsamhet eller utöfwat en enda god gärning, tro wi oß strax wara ganska dygdige. Egenkärleken döljer eller förringar wåra fel, då

redo-

redogörelsen icke anstålles för någon annan ån för oß sjelfwe. Men at förråtta denna pröfningen och hafwa sit sinne wåndt uppå GUD, under ledighet ifrån jordiska föreställningar och oroliga begår, uti et andåktigt samtal til det oåndeliga Majeståtet, som all ting wet, som kånner wårt hjerta, som ej kan förblindas af det utwårtes skjenet, ej eller bewekas af toma ord; så pröfwa sig, säger jag, det måste werka mera uprigtighet wid undersökningen, mera sjelf-kånnedom, mera ånger öfwer sina fel. Denna pröfningen stårker wår ödmjukhet, och stadfåster wåra hålsosama beslut, at lyda GUDs befallningar. År icke Bönen på detta sättet en lycka för oß?

Du skjäms at bedja GUD; hur blir det då din åra,
At namn utaf Hans wän och rikes arfwing båra?

Hwem kan med alfware bedja, utan at tillika förnya bilden af de Gudomlige fullkomligheterne i sin själ? Och monn icke den föreställningen af GUDs godhet, wishet, helighet och allmagt, som wi under wår Böne-andakt, då wi endast åro syßelsatte med GUD, göre oß, lårer werka djupare intryck i wårt sinne, ån denna allmånna åtankan på GUD? Monne icke deßa betraktelser, dem Bönen dels förutsåtter, dels innefattar, låra wåcka, uplifwa och stårka wår wördnad, kårlek, tacksamhet och förtroende för GUD? Och åro icke deßa kånslorne den

högsta

högsta dygd och kållor til all wår hörsamhet? Således är Bönen en wälsignelse för wår dygd, och likasom Solen upwärmer hon den goda säden, som ligger i wårt hjerta. Widare; Huru kunne wi bedja om den alsmägtige Fadrens nåd och kärlek, och likafullt behålla den föresats, at underlåta det som kan göra oß wärde en sådan nåd? Ja, huru är det möjeligt, at menniskor, som inför GUD dageligen bekänna sin owärdighet, sin wanmagt, sina fel, som ångra dem, som söka förlåtelse för dem, kunna dock beständigt låta sig regera af stolthet, beständigt blifwa utan ödmjukhet och utan kärlek til de öfriga medlemmarne uti GUDs stora hushåll, hwilken de likwäl tilbedja såsom sin gemensame Fader och wälgörare?

Låt den spetsfundige inwända, hwad han behagar, emot Bönens nödwändighet. Det enfaldigaste förnuft, som igenom Religionen blifwit upbagadt, erkänner henne dock för et hälsosamt och oumbärligt medel, om man wil blifwa dygdig och tilwäxa i dygden. Ja, Mine wänner, så länge wi redeligen utöfwe denna pligten, så länge kunne wi af GUD hoppas alt. Ju mer däremot wår olust för Bönen wäxer, ju närmare äro wi lasten. Wårt samwete underrättar oß strax därom och wi fly för Hans ögon, som förbjuder odygden. Hemligen önske wi at Han ej måtte märka oß, och på

et

et barnsligt sätt wike wi undan Hans ögnakast, likasom Han ej såge oß, då wi ej mera nalkas honom medelst wåra tankar och medelst Bönen. Ja ock en half bön, om jag så får säga, tillåter sällan et hjerta at aldeles affalla ifrån dygden. I stället för alla andra bewis, kan jag med trygghet åberopa mig wår egen förfarenhet; ty hwilken dag hafwe wi tilbragt lättsinnigast, fåfängligast, straffbarast, och hwilken hafwe wi anwänt eftertänksammast och nyttigast: Antingen den, då wi så wäl bittida om morgonen, såsom ock under wåra öfriga stilla och lediga stunder, i Bönen med djupaste undergifwenhet tänkte på GUD, wår Skapare och wår Fader; då wi lifligen förestälde oß wåra pligter, med orden lofwade Honom wårt ifriga ombeflitande, anropade Honom såsom wittne til wårt uprigtiga alfware, och med ödmjuk tilförsigt bådo Honom om Hans mägtiga bistånd? Eller den, då wi helt och hållet åsidosatte denna pligten?

Jag wet nog, at I kännen deßa Wishets-Reglorna, kanskje äfwen så wäl som jag; och det är icke swårt at se dem, ty både förnuftet och Religionen lägger dem tydeligen för wåra ögon. Men at utöfwa dem, det, Mine Wänner, är den högsta wisheten: och just til denna utöfningen wil jag gärna upmuntra och handleda Eder, samt således göra mig wärdig det förtroende I sätten til

mig

mig. Förhållen Eder dageligen, enligt de reglor, som jag nu och alt hittil förestält Eder; så skolen J sjelfwe finna, huru gagnelige och hälsosame de äro. Jag känner minste delen ibland Eder; innom några få år ser jag til äfwentyrs Eder allesammans ej mera, och får kan hända aldrig åter råka Eder i detta lifwet. Men J hören dock alla tillika med mig til GUDs stora hushåll; Edert wäl ligger mig därföre ömt om hjertat, och jag skal på alt sätt söka befordra Ert bästa. O! huru lyckelig skulle jag skatta mig, om jag medelst denna min Föreläsning med eftertryck hade upfylt denna pligten, om jag ock icke skulle hafwa wunnit flere än en enda ibland Eder, som ifrån sina oskyldiga ungdoms-år wille wara henne trogen, eller åtminstone wille finnas benägen at blifwa en dygdens wän! Wore icke denna enda gärningen en tilräckelig ära för hela min lefnad? Ja, jag, wärdaste Ynglingar, jag träder efter alt mänskligt utseende snart och mycket tidigare ned ifrån detta lifwets skådoplats, än J; men innom få år (ty hwad äro 40 til 50 flyktige år) förenar ewigheten oss allesammans. Då blir det tydeligen updagat för oss, huru lyckelig den är, som i god tid upoffrat sig åt GUD medelst dygden, eller som arbetat uppå, at blifwa dygdig, i fall han sådant i ungdomen försummat. Då wisar, tör hända, någon ibland Eder mig sin tacksamhet, lika så som jag skal

tacka

tacka den Mannen, som fört mig in uppå Wisdetens wäg. Då torde någon yngling med glad röst ropa til mig:

Wälsignad ware du! som med din Sedolära
Mit hjerta tidigt bögt at GUD och dygden ära.
Ja, Gellert, för mit wäl du wisat ospard flit,
Därföre se och gläds åt frukten af din nit!

8. Föreläsningen.

Om de allmänna Medel, hwarigenom dygden winnes och tilwäxer; Femte Reglan.

Ju mindre wi känne denna werlden, oß sjelfwe och andra människor, desto mer är wårt förstånd utsatt för den faran, at upfyllas med fördomar och willfarelser, och desto mer är wårt hjerta underkostadt sådana böjelser och begärelser, som icke komma öfwerens med wishet och dygd, och som oförmärkt leda oß in uppå lättsinnighetens och lastens Ban. J anledning häruttaf följer den nödwändiga Reglan:

Femte Regeln.

Bemöda dig tidigt, alt ifrån dina spädare år, at lära känna werlden, människorne och dig sjelf, och arbeta altid uppå at ännu närmare och grundeligare förstå denna wettenskapen.

Många framlefwa ofta, uti stadigwarande förströelse, hälften af sin lifstid, utan at med alfware tänka däruppå, hwad werlden är och hwarföre de äro til i werlden. Om man skulle döma af de flästa människors

Jords gårningar (och dessa månniskor åro likwål icke de slemmaste) så måste man tro, det det ansågo sig satte af GUD hit på jorden til den åndan, at förnöja sina sinnen och sin inbillning eller at anwånda sina själs och kropps-krafter til ernåendei af beqwåmligheter, öfwerflöd, anseende, åmbeten och åreställen. Wi hinne sållan eller åtminstone ganska sent så långt, at wi låre oß til at i wåra tankar betrakta det nåra förenings-band, som år emellan denna och den tilkommande werlden, då wi likwål borde, om wi eljest wille hålsas för wise, att ifrån ungdoms-åren wånja oß, at tånka sålunda: "Denna werlden år ej annat ån en beredelse-ort, detta "lifwet et pröfnings-stånd, dår wi igenom "wår lydnad för wår Skapare skole göras "skickelige til en tilkommande andeligen hår-"ligare werld. Så olike månniskorne hår "åro i anseende til gåfwor, stånd, förråttnin-"gar och lyckans fördelar; så hafwa de likwål "enahanda åmbete, enahanda pligt, nåmli-"gen: at hwar och en, efter den lott honom "tilfallit, utöfwar kårlek och lydnad emot "Försynen. Detta åligger den höge och lå-"ge, den rike och fattige, den wise och enfal-"dige, den lårde och olårde, den lycklige och "olycklige. Uti denna medelpuncten församla "sig, så til såjandes, alla linierne af werlds-"cirkeln. En och hwar som år trogen i det "kall, hwaruti han år satt, och dårjåmte wid

"sin trohet fäster sina ögon uppå Försynen; "han har at fägna sig af Deß bifall, Deß "beskydd; och i den tilkommande werlden har "han at wänta belöning för sit förhållande; "Ho som försakar denna pligten och således "emotstår GUDs afsigter, han emotstår sin "egen närwarande lycka, föraktar den Gu- "domliga nåden och hastar til de straff, som "äro honom beredde i ewigheten".

Om wi anstälde sådane betragtelser öfwer werlden, om wi wore angelägne at djupt intrycka dem i wåra själar alt ifrån de spädare åren och gjorde dem til grundfästen för wåra fria gärningar, så skulle de wid alla tilfällen hjelpa til at understödja wår dygd. De skulle lära oß, at wara måtteli- ge i lyckan, tålige i olyckan, ödmjuke i de högsta ämbeten, ädelmodige i det lägsta stånd, och wid alla tilfällen skulle de gifwa oß wishet til at lättare öfwerwinna dygdens hinder; wi skulle då ej låta leda oß blott utaf sinnena, och wi skulle mera söka wår lycka innom oß sjelfwe än uti de yttre föremålen.

Wid wårt första inträde i den stora werlden läre wi oß gemenligen at känna människorne under en ganska falsk Syn-punct. Utur deßa falska föreställningar uprinna mångfaldiga wilfarelser och inbillningens bländwerk, af hwilka de förföriska begären, hwartil fröet redan ligger hos oß, blifwa uptifwade, och förleda oß til en dåragtig likstäl- lighet med andra människor.

Wi

Wi urskilje sällan hos en människa det, som hon werkeligen är, ifrån det som hon synes eller bemödar sig at synas, wara. Hwad är wål människan af naturen? Hennes förstånd är förmörkadt igenom okunnoghet och tröghet, hennes hjerta upfyldt med onda böjelser och med en omåttelig egenkärlek; hennes kropp är en bräcklig, swag och osund boning för hennes själ. Ja, hwad äro de fläste människor äfwen sedan de igenom upfostran och konsten blifwit förbätrade? Mästadels en blandning af swaghet och starkhet, af wishet och dårskap, af dygd och last, af ro och oro. Stundom ser människan sina själ och kropps brister, och förborgar dem; stundom wil hon ej se dem, utan wil synas bätre, än hon är. Egenkärlek, högmod och egennytta äro de wanligaste källorne til hennes gärningar, åtminstone i den så kallade stora werlden. Därutur flyta så wäl de medel, dem hon wäljer til sin lyckas befordran, såsom ock sjelfwa arten och sättet, at anwända dem; därifrån kommer likaledes den oförståndiga ifwer hon wisar at fortfara uti et sådant anwändande.

Människan wil blifwa bätre, rikare, klokare, förnämare än andra, emedan hon älskar sig sjelf öfwer all måtta. Hon wil intaga andras aktning och beundran, emedan hon är högmodig, emedan detta högmod smickrar hennes inbillning, emedan aktning och beundran förskaffar henne många

undergifne, många som äro färdige at tjena henne, många slafwar för hennes begärelser. Alt hwad som befordrar deßa afsigter, det håller hon för klokhet; och wi äro strax benägne at blindwis apa efter denna klokheten.

Hwar och en wet, at kläderne, betjeningen, ståndet, födslen, utseendet, och de yttre omständigheterne ej utgöra det egna hos människan, ej utgöra hennes rätta wärde, och följakteligen icke eller hennes sanna lycka. Men huru ofta händer det likwäl icke, at wi förblindas af deßa bedrägeliga skjenen? Huru ofta, och det ej allenast i wåra spädare, utan åfwen ännu i wåra mognare år, låte wi icke wårt öga, wårt öra, döma om en människas wärde och om deß lycka; wi förhjuse oß med inbillningens drömmar och med önskningar, at också kunna inrätta wår egen lycka efter deßa drömmar!

Wi träde in i et stort sällskap, i sällskap med de förnäma; och hwad blifwe wi där warse? Idel wise, agtningswärde, dygdige, beundrade och lyckliga Creatur, sådane wi sjelfwe skulle önska oß wara, hwilkas seder wi efterape, hwilkas meningar wi begärligen antage, utan at först undersöka dem. Men hwad skulle wi ofta se, om wi icke döme efter det intryck, som wåra sinnen gjer oß?

Damis, denne förnäma och betydande mannen, talar. Inter Orakel kan tildraga

sig

sig upmärksammare åhörare än han har. Han öpnar munnen, och allas öron lyssna til. Han talar om Stats-ärender med en af djupa insigter lysande wältalighet. Huru angenämt och eftertryckeligt är icke hans utal? Huru ädel och intagande är icke hans mine? All ting hos honom utmärker wärdighet. Hans prägtiga klädnad uphöjer än mera hans anseende, och hwar han går fram, åtföljes han af gunstlingar och tilbedjare. Man beundrar honom öfwer alt; ty de minsta småsaker blifwa af en betydande wigt hos honom. Denne mannen behedrar mig med et gynnande ögnakast. Och hwilken lycka? Han kommer närmare och täckes inlåta sig i tal med mig. Mina swar hafwa den lyckan at behaga honom. Han klappar mig på axlen til et teckn, at jag wunnit hans bifall. — Jag hoppar af glädje. Han är så gunstig, at han offenteligen prisar min skicklighet, berömmer mina insigter, tilsäjer mig sin nåd och innom kort sin wänskap. Ack! hwilken är lyckligare än jag, och hwem är agtningswärdare än denne store mannen! — Stackars ynling, du bedrager dig.

Säg hwem den Store är, som dig sin wänskap gier?
Monn han på sann förtjenst och på deß wärde ser?
Sätt Damis lägre ner och honom sen betratta,
Hans bifall och hans gunst du torde då förakta.

Huru förskräckt skulle du ej blifwa, om du kunde följa denne mannen in i hans hjertas innersta? Afsöndra ifrån honom alt det,

 som

som icke är hans eget. Gack med honom in i hans kammar, där han lägger från sig sit Ordens-bänd, sina granna kläder, sina lysande Diamanter. Tycker du at du ännu ser samma undranswärda person, som förut? Tör hända at du skådar en af laster och liderliga nöjen orenad och utmärglad kropp. Tör hända, at alla de prydnader, som hängde på honom, skulle tjena til at undangömma hans bräckligheter.

Följ honom än widare åt in i hans själ. Märk efter, hwad han talar och tänker. Är han den wise, den lyckliga mannen, som han i dina ögon tycktes wara? Så snart han är ensam i sin kammar, öfwerlägger han hos sig sjelf, hwilka de äro, som han wil störta och hwilka de äro, som han för sin egen säkerhets skul, bör uphöja. Hans Stats-konst är ej annat än en arbetsam list, at göra sig älskad hos Regenten och at göra sin egen lycka större och fastare.

Monn genom dygd och wett han kunnat sig uphöja?
Nej, han den konsten lärt, at Prinsens smak förnöja;
Han Prinsen röa kan och mätta deß begär,
Och för at sielf bli stor, sin Förstes slaf han är.

Är detta den wise, den makalöse Ministern? En af hans gunstlingar kommer och anmäler hos honom et nytt slagte-offer för hans wällust. Hwad! Denne alfwarsamme och wördade mannen är han den aldranesligaste begärelses slaf? Denne mannen prisade ju din ärbarhet; och han sjelf är en älskare

af

af wällust? Han berömde din lärdom, dina insigter, och den första bok han tar i sin hand, är en otucktig Roman? Hwad gjorde du dig för tankar om denne mannen, om du skulle döma efter hans tal och utseende? Hwad trodde du wäl, at han wid dagens slut skulle företaga sig i sitt Cabinett? Tänker Damis på sig sjelf, på sin källelse, på sin pligt, på GUD? Nej hwarken på det ena eller det andra. Och hwad är han således, om han ock wore än högre upsatt, om han ock wore den störste, den mägtigaste Monarch i werlden? Jo, en dåre, en lastens träl, den där igenom konsten förställer sig i något, som han icke är. Usle Damis!

Din dräng den ödet dömt, at med din tjenst sig nära,
Är mera stor än du, om dygden är hans ära.

Wår ynling får i samma sällskap se et Fruntimmer, hwars behagligheter, dygd och ärbara lefnadssätt på det högsta berömmes. Hennes dyrbara klädnad witnar om smak och gläntser af prakt, och hennes eldiga öga lyser ännu mera, än alla hennes jouweler. Hon skämtor och man beundrar henne. Man språkar några ögnablick om alfwarsamma ärender, om et ungt Fruntimmers upfostran, och denna Frun talar wishet, framställer Gudomliga sedoläror och andras förstånd. Hon dantsar, och hennes person blir än mera behagelig. Alt är fritt och stort. Hon spelar och det gör hon med sådan wärdighet, så at sjelfwa spelet får anseende af et ädelt

göromål. O! hwilket älskanswärdt Fruentimmer, tänker wår yngling, och han prisar hennes man, hwilken hon ofta ser uppå med et wänligt och anständigt småleende, lyckelig.

Men denna personen som på werlds-theateren spelar en så stor role, hwem är hon, så snart hon slipper lös ifrån sällskapstwånget, då hon afkläder sig sina bedrägeliga prydnader, då hon lossas ur de bojor som hennes höga stånd och hennes begär at behaga, pålägga henne? Låt oß betragta Lesbia, i sin kammar, hos sina barn, hos sin man, hos sin betjening.

Hon är nu återkommen til sit hem. Här får man se huru hon har förstått at igenom sin granlåt förborga så många fel och kroppslyten, och igenom sminkets tilhjelp förwandla sin bleka och sjukliga ansigtes-färg i en frisk och lifsig rådnad. Hon wille altså wara, hwad hon icke war. Af fåfängelighet och behagsjuka bedrog hon andras ögon. Denna förståndiga Damen talar nu ganska hetsigt med sin Kammar-Jungfru; om några wårdslösheter, dem hon i dag blifwit warse uti sin klädebonad; och jag hade förestält mig, at hon nu skulle fråga efter sina barns tilstånd och upförande. Hon öfwerlägger med henne, hwilken klädning hon i morgon skal anlägga, och begynner, at utösa giftiga försmådelser emot Antenor; ty han har i spelet wunnit 10 Ducater af henne; men Clitander däremot blir et ämne för hennes

loford

loford och förundran; hon önskar at hennes unga Son måtte så han genie; ty han har dansat förträffeligen wäl. Ack är detta den förnuftiga, den wisa Lesbia! Doirmene, som tilfälligt wis råkat få högsätet i sällskapet, är nu mera i Lesbias mun en toka, et liderligt stycke. Sluteligen driswer Lesbia gäck med sin man, som älskar henne så borgarlikt; befaller, at hon ej skal upwäckas i morgon förrån klockan 10, och at man icke får låta något af hennes barn komma för hennes ögon, ty hon wil wara klädd til klockan 1. Sysslosatt med sådana betraktelser skyndar hon sig til hwila, och af sin Kammar-Jungfru låter hon en aftonbön sig föreläsas, på det hon desto snarare måtte kunna somna. Är altså denna Lesbia, som förstår at inrätta sit förstånd efter en wiß ställning, som kan utsmycka sit hjerta med en främmande godhet och meddela sit utseende en åfwen så främmande behagelighet, är hon, säger jag, et så wärdigt och angenämt Fruentimmer? Nej, egenteligen at tala, är hon hwarken förståndig eller dygdig. Hon prunkar med lånta Sedo-reglor, och hennes hjerta skiftar böjelser, likasom hennes kropp skiftar kläder.

Detta sällskap, som wi nämt, är samladt i en förnäm och rik mans hus, och denne rike är tillika en sådan man, som har en utwald smak. Af hans prakt, af hans öfwerflöd, af hans talrika betjening, af den

agtning, som andre bewisa honom, sluter wår yngling til hans lycka, och fattar den tanken, at om man kunde så lefwa, som Lupin, wore man wißt lycklig. Men låt oß efterse, om han i sielfwa wärket är lycklig, eller om han endast så synes wara. Wi wilje göra et utkast af hans tilstånd, och höra hans egen bekännelse.

Se här et prägtigt Slott sig för mitt öga wisar:
Där inne bor Lupin den jag så lycklig prisar.
Jag går med snålla steg at alla nöjen se,
Som lyckan sina barn i ymnogt mått plär gie.
Af alt hwad dyrbart nämns, jag här en samling finner
Jag skådar all den högd, dit Konst och Snille hinner.
Förtjust jag ropar då: Lupin, du sällhet har!
Jag säll - - ack nej! Lupin mig gier til återswar:
Min Son ju brottslig är, et stöd för lastens wänner,
Jag har en maka fått som ej min ömhet känner.
Hwad hjelper all min prakt, när sinnets lugn har flytt?
Ack! at jag feck mit Slott uti et Torp förbytt:

Och likwål, huru ofta bedragas wi icke af den utwärtes glantsen, at utropa Lupin med sina likar för lyckelige och wi sike efter deras lycka såsom efter den högsta förnöjelse i detta lifwet! Huru swårt blir det oß icke, at igenkänna och wärdera Dygden i stoftet och Förtjensten i kojan, sedan wi blifwit wane, at söka så den ena som den andra endast i en för ögat lysande pragt, i et förnämt stånd och högt ämbete? Huru swårt blir det icke för oß, at tro, det man kan lefwa förnögd och lyckelig utan öfwerflöd, rikedomar och utsökte beqwämligheter, utan en härlig taffel, utan wärdigheter, utan gunstlingar,

lingar, utan pallatser, utan sådana kånnemårken til förtjenst, som straxt och starkt falla i ögonen? Huru swårt blir det icke för oß, at den öfwertygelsen, det den rike ofta wid all sin rikedom kan wara fattig, och den fattige under all sin torftighet rik, at et godt mod, åfwen utan kråseliga måltider, år et dageligt gåstabud, at dygdens wäg år den frommas glådje, fastån han ock måste wistas i stoftet, och at den ofromme, ehuru omgifwen af alla de förmoner, som åtfölja et högt stånd, likwål år usel och förjagd! Huru swårligen kan man förmå sig at tro, at det år mycket naturligare och beqwåmare til at lefwa okånd i det tysta, ån at sitta i stor wårdighet och beröm; at den, som med all magt trånger sig fram til åmbeten och anseende, och som fiker efter Konungars nåd och ynnest, ofta icke gör annat, ån smider bojor åt sig sjelf, at det, som Young ganska wål såger (*) år en dubbel dårskap, at "hysa afund och illwilja til dem; som wi "anse för lycklige; det år dårskap såsom en "synd; det år dårskap såsom en willfarelse; "ty om wi wiste huru litet det år, som an"dra månniskor besitta eller åtnjuta så skul"le det wara omöjeligt, at någon afund "kunde åga rum på jorden". Huru swårt har man at öfwertala sig, det den sannskylliga högheten hos månniskor icke år synlig, ej eller sinnlig, utan at det endast år förståndets

(*) I sin afhandling: Om månskliga lifwets råtta wårde.

ståndets öga som kan döma därom; at wishet, godhet, rätträdighet, insigt i de sanningar, som lära oß at rätt känna och ära GUD, Hans fullkomligheter, Hans heliga afsigter och wägar; at befrämjandet af andra förnuftiga Creaturs sanna och beständiga wälfärd, och deras räddning ifrån förderf; äro endast och allenast sådane föremål och förmoner, dem wår själ kan anse för stora och werkeligen önskanswärde; och at alt annat, all utwärtes glants, bör däremot hållas för liten och obetydelig, som hwarken förtjenar wår högagtning eller ger oß någon rättskaffens höghet!

Följande dagen spatserar samma yngling, om hwilken wi ofwanföre talt, ifrån Lupins prägtiga Pallats och det förnäma sällskapet som där war samlat, til en liten koja, där en gammal Man bor, som, efter berättelse, skal wara 90 år gammal och säges lefwa ganska förnögd.

Men hwilken skilnad emellan det stora Slottet, som han nyß lämnat ur ögnasigte, och denne Gubbens låga hydda, hwilken hans gamla Hustru med idoga händer, men endast på Landtmanna-wis, stådat och utsmyckat! Han inlåter sig i samtal med den Ålderstegne Mannen, och frågar honom hwad han gör. Jag, swarar han, planterar och putsar träden i min husbondes trägård, så länge mina utlefwade och swaga fötter wilja bära mig; deßemellan sätter jag

mig

mig ned til hwila på denna bänken, där jag ännu mins huru jag satt i mine barna-år; där tänker jag på min död och afbidar honom alla stunder, samt tackar GUD i himmelen, at han under min lefnad bewist mig så mycket godt. — Du hederlige Gubbe; hwaruti har då detta goda bestått? — At jag alt ifrån min ungdom har haft god hälsa, och at jag har kunnat arbeta ända intil mit 90:de år; at jag intil denna dag haft mit bröd; och understundom en liten förfriskning; at GUD låtit mig finna en from hustru, som i frid går med mig til grafwen och til himmelen, hon älskar mig, drar omsorg för mig, och jag har af henne fådt twenne wälartade barn, dem GUD redan för några år sedan tagit til sig. Ja, min kära Herre, far han fort, min största lycksalighet på Jorden är den, at GUD bewarat mig för synd emot samwetet, och gifwit mig et tilfredsstält sinne samt hopp om en ewig salighet. Jag dör gärna och känner icke något annat bekymmer, än det, at min gamla maka torde gräma sig för mycket öfwer min död.

Denne Gubben, tänker wår Yngling, i det samma han tildelar honom en liten gåfwa, är under alla sina låga wilkor ändå icke olycklig. Men då han ser på denne gamla mannens låga koja, på hans lerkäril och släta husgerådssaker, hans grofwa wallmars-räck, som Gumman med egne

händer

händer wäxt, en skål mjölk, som är upblandad med swart bröd och den gamle åter; när han betragtar deß trägna arbete alt intil det 90:de Året, hans af Stålstrålarne brända ansigte, hans af arbete härdade händer, hans gråhärote och darrande hufwud, så betager alt detta ganska mycket wärdet af den gamle mannens lycka och dygd uti ynglingens ögon; ty hwad finnes i alla deße omständigheterne, som kan kittla och förnöja sinnena? I sin inbillning tänker han, hwad är en rolig lefnad utan beqwämlighet, öfwerflöd och maner at lefwa? Men icke deß mindre är denne Gubben, som kort efter wår unge åskådares bortgång tryggt insomnar i sin hustrus armar, en af de lyckligaste, af de wisäste Creatur, så snart wi betrakta hans tilstånd på hinsidon grafwen.

En dagelig förfarenhet bekräftar mer än beklagligen, huru litet wi ifrån ungdomen blifwe anförde, at lära känna oß sielfwa, wåra Hufwudböjelser, wåra swagheter och goda egenskaper, de krafter, som wi hafwa undfått at sköta wåra göromål och det mißbruk derutaf, som wi så ofta råka uti, det besynnerliga Lefnadssätt, som wi skole wälja och som likwäl har en så betydande werkan på wår lycka eller olycka, alt efter det mått af klokhet eller oförstånd wi wid et sådant wal anwände. Och det wore önskeligt, at icke en lika wiß förfarenhet intygande, huru litet wi wid de mogna åren förbätre eller äro i

stånd

stånd at förbättra dessa felen, sedan wårt förstånd redan want sig wid oriktiga tankesätt, och sedan wår caracter igenom en förwänd upfostran och igenom owarsamt umgänge med werlden blifwit bortskämd.

Historien har, då hon skilderas på et wist och rättskaffens sätt, den nyttan med sig, at den långa och mödosamma wägen til at lära känna andra människor och oß sjelfwa, derigenom förkortas. Människan är alla werldsåldrar igenom altid den samma; skilnaden är den, at hon wisar sig under olika skapnader. Utaf hennes werk och bedrifter kan man känna hennes lynne och böjelser, och de förre låta åfwenledes förklara sig af de sednare. Men huru ofta skötes wi icke kundskapen om de framfarne händelser blott såsom et werk för minnet, eller til det högsta at därmed föda Förståndet och at pryda wår talekonst. Huru sällan får hjertat något gagn af denna wettenskapen! Huru rart är icke det, at wi betrakte henne på den sidan där hon är en Spegel af Guds Försyn och där hon så ljufligen utlägger för oß alt det, som Religionen lärer oß om människliga hjertats beskaffenhet.

Det skulle mycket bidraga til denna afsigtens befrämjande, om wi ägde ganska omständelige och med insigt sammanskrefne Lefwernes-Beskrifningar ej allena öfwer de stora, utan ock öfwer märkwärdiga Personer af medelståndet, samt öfwer dygdiga människor

iblan

ibland den ringare hopen. Men sådane Lefwernes-Beskrifningar skulle ej inskrånkas innom så trånga grantsor, at de endast och allenast wisade oß de Stora på sine glåntsande Throner, eller med deras igenom blodiga segrar flätade Lagerkrantsar; de skulle ej endast och allenast wisa oß Stats-Mån, såsom sysslosatte med rådplågningar och regeringsåren-der i sine Cabinetter; ej endast och allenast föreställa oß, huru de Lårde i sina Bok-kamrar upoffra sig åt wettenskaperne; utan de borde åfwen gifwa oß tilfälle, at låra kånna deras Moraliska Caracter, och fölljagteligen afmåla dem för oß sådane, som de åro, då de hafwa at syßla med sina egne enskilta angelågenheter, i deras förtroliga umgånge med sina wånner och sin Famille, til deras förhållande emot sina underhafwande; wi borde se de okånda roler, som de, frie ifrån all skjöns förställning, hafwa spelt så wål i lyckan som olyckan; wi borde kånna dem til sin hufwudbegårelse och huru lått eller swår möda de haft, at bestrida densamma. Utan at med en swatsande styl och all Talekonstens granlåt uphöja deras goda egenskaper, borde deras lefnad framlåggas för oß uti åfwen så påliteliga och upriktiga målningar, som de åro, hwilka wi igenfinne i den Heliga Skrift; dår store och namnkunnige Mån wål blifwa afskildrade, men på hwad sått? Jo, såsom swage månniskor under all sin fromhet, såsom ofullkomlige exempel, de

dår

där likwäl förtjena wår efterfölgd i det goda, som de gjort. Sådane efterrättelser skulle ofelbart blifwa nyttige, ty de skulle göra kännedomen af menniskor lättare, och låta oß se wår egen bild i andra.

Om store och dygdige Män wille företaga sig at upsätta pålitelige Anecdoter öfwer sin enskilte lefnad och sedermera lemna dem åt sina wänner, som i sinom tid, då försigtigheten så medgåfwe, kunde meddela dem åt efterwerlden, huru många wigtiga lärdomar skulle icke en tänkande läsare hämta därutaf, ja, huru ofta skulle icke sådana skrifter lära honom ödmjukhet och sjelfkännedom? — När Tideböckerne wisa oß en Ludwig den Store på längre håll ifrån thronen, midt under sina segerrika eröfringar, omgifwen af all Konungslig pragt, huru lysande, huru lycklig tyckes han icke wara! Men däremot huru liten förekommer han oß icke, huru röjes hans mänsklighet, då wi se honom på nära håll, uti sina rum, emellan händerne på sina falska gunstlingar, bredewid sina olyckliga barn, under tyngden af sina häftiga begärelser, tryckt af de bojor, som wällusten lagt på honom! Huru olycklig blir han icke i wåra ögon, då wi igenfinne honom i sin enslighet, plågad af oro och frätande bekymmer, eller då wi se honom uti en Madame Maintenons famn med blygsel begråta sina förseelser; och då wi blifwe warse huru han, i af-

P sigt

sigt at göra alla Herrars HErre til sin wän, och i den falska meningen at skydda Religionen, utgjuter strömmar af blod och ränner swärdet igenom hjertat på Religionens upriktigaste bekännare! At endast känna Ludwig på den första sidan, det heter at känna honom under en lysande men bedrägelig yta; men at känna honom på den andra sidan, det måste wißerligen lära en Furste wishet och leda honom til egen kännedom. At känna en Racine, en Addison, blott såsom Poet, det betyder ej mycket; men at känna [illegible]ne och den andre, såsom wän, såsom f[illegible]som yngling, såsom hofman, at kän[illegible]om såsom Christen och då han ligger p[illegible] sin dödssäng, det är en kännedom, som gör gagn åt hjertat. Då en yngling i Addisons Lefwerne läser deßa orden: "Så snart Läkaren gådt bort ifrån "Addinson och han hade öfwergifwit alt hopp "om lifwet, låt han framkalla til sin säng "en ung och nära anförwant, hwilken han "alt in i sin sista stund wille gifwa någon lär-"dom. I förstone teg den döende Addi-"son helt stilla. Efter någon stunds anstån-"dig wäntan, sade ynglingen til honom: Min "wärdaste Herr Addison, Ni behagade "ju låta kalla mig. Jag förmodar och hoppas "at Ni har något at befalla. Jag försäkrar at "Edra befallningar skola blifwa heligt åtlydde. "Härwid fattade Addison ynglingens hand, "den han trykte, och sade med sakta röst til ho-

"nom

"nom: Se med hwilket lugn en Christen "kan dö! och han hade knapt utsagt desza "orden förrän han gaf up andan": När en yngling läser denna efterrättelsen, skulle icke en hjertelig önskan då upwäckas hos honom, at en gång kunna dö lika så säligt och lärorikt, och at dageligen lefwa på det sättet, at han en gång måtte kunna så dö? Låt denna berättelsen göra et djupt intryck i Edra hjertan, Mine wärdaste Wänner. At kunna dö i sådan frid, med sådant lugn, däruti består en menniskas, en Christens sannskyldiga höghet, det är berömligt, det är säligt (*).

(*) Denna förmaningen bör hos Läsaren göra så mycket djupare intryck, när han underrättas, at den Sal. Författaren med sitt eget exempel, igenom en äfwen så upbyggelig död, bekräftat sanningen af sin utsago. Utgifw. Anm.

9. Föreläsningen.

Om de allmänna Medel, hwarigenom dygden winnes och tilwäxer; Sjette, Sjunde och Åttonde Reglan.

Begärelserne eller Affecterne äro et betydande hinder för wishet och dygd. De upkomma af wår medfödda längtan efter lycksalighet. Igenom wåra sinnen, wår inbillnings-kraft, igenom de angenäma känslor wi märke innom oß, igenom de falska begrepp wi göre oß om de förekommande tingens moraliska wärde eller wanwärde, få de sitt lif och underhåll. —— Häraf följer ganska naturligen den af alla Sedolärare så högt påyrkade regeln:

Sjette Regeln.

At man bör taga sig til wara för sinnenas och inbillnings-kraftens bedrägerier, at man bör styra sina böjelser, ehuru loflige de i och för sig sjelfwa kunna wara; qwäfwa de oloflige i sin första början, och igenom et sundt förnuft möta sådana oriktiga föreställningar, som gifwa lif åt Affecterne.

Hwar och en känner de följder, som häf-

häftiga begärelser medföra. Man kan af egen förfarenhet se och märka, at de bedraga förståndet, at de göra wiljan til en slaf, at de, så framt de tilfridsställas, blifwa nästan oöfwerwinnerlige, at de skada lif, hälsa, ära, allmän och enskild wälfärd; men icke deß mindre äro de ganska få, som igenom deßa bewekande skälen låta förmå sig, at slita sig ifrån dem löse. Et tydeligt bewis, at wår natur måste hafwa lidit et allmänt förderf, efter de wanlige medlen kunna så litet uträtta til deß förbätring.

Hufwudorsakerne til deßa oordenteliga begärelser böra igensökas i wår sinlighet, i inbillnings-kraftens wälde och i wißa tilfälliga begrep om förträffelighet och moraliskt wärde, som wi oförmärkt tillägge de ting, som förekomma wåra sinnen och wår inbillnings-kraft. Jag sade, at den första orsaken war wår Sinnlighet, eller det starka intryck, som de närwarande föremålen göra på wår känslo-kraft. I wåra första lefnads-år stå wi helt och hållet under sinnenads lydnad. Innan wårt förnuft hinner upwakna hos oß, företräder känslo-kraften deß ställe; och när änteligen förnuftet börjar röra sig, har känslo-kraften redan stadgat sitt herrawälde hos de fläste. I det stället, at de, som under förståndets minderårighet skola sörja för wår upfostran, bilda wåra begär och wänja oß at antaga riktiga och måtteliga känslor, skulle förnämligast gifwa

oß anwisning på sådana föremål, de där kunde wärka ädla intryck hos oß, så blifwe wi fastmer, igenom deras förwållande, öfwerlämnade åt wåra sinnen och deras wälde. Exempel hafwa den kraften, at de äfwen på et stillatigande sätt underwisa oß; de blifwa den pilosophien, efter hwilken wi inrätte wåra begär, och de smitta oß med många falska begrep om nöjens och mißnöjens natur. På et sådant sätt framlöpa wåra första år. Och sedermera blir det oß swårt at fästa wåra tankar på sådana saker, som ankomma på förståndet, emedan wi så lång tid icke känt eller tänkt på annat än sinnlige föremål. Det blir oß swårt, at föreskrifwa wårt Förstånd Lag, då wi skulle ålägga det, at i akt taga sin skyldighet. Wi wete icke at följa någon annan regel wid omdömet öfwer wåra känslors goda eller onda natur, än de angenäma eller widriga intryck som sinnena gifwit oß; och de angenäma känslorne äro de enda som wi hålle för goda. Alla begär wåra derigenom, at de ofta förnöjas, och således tiltager sinnlighetens wälde: det blir oß beswärligt at bruka eftertanka; och wårt öga, wårt öra, wår känsel blir den måttstock, efter hwilken wi afmäte de förekommande tingen, efter hwilken wi gifwe dem sitt wärde eller wanwärde.

Hurudant är det systeme, efter hwilket wi under barndoms-åren inrätte wårt upförande? Hwad är det wäl som ynglingen

håller

håller för godt, för ädelt, för ondt, för skadligt, innan han igenom upfostran blifwit tilbildad? Huru dömmer han? Monn efter förnuftet?

Nej, fierran därifrån at det hans tycke winner!
I lekar, larm och spel han all sin sällhet finner.
Han rasar yrsint fram, och det hans wishet är,
At söka tidsfördrif och mätta sitt begär.
Kom, låt oß, ropar han, wår ungdoms tid ej spara;
Wi wilje lefwa wäl, låt ingen lottlös wara;
Och åt de gamlas tal wi må af hiertat le:
Sen åldren dem förtärt, de oß nu läror gie.

Än den mogne mannen, hurudana omdömen fäller han? Hwaruti bestå hans önskningar? Och hwilka äro de förmoner, som han håller mödan wärdt at eftertrakta? Hwarthän syfta hans oroliga beswär, hans flitiga arbete? Är det icke efter rikedomar och beqwämligheter, prakt och anseende, ära och högt stånd, som han så ifrigt fiker?

Wi kunne likaledes med skäl anse inbillnings-kraftens wälde, såsom et stort hinder för wishet och dygd; ty där blifwa de känslor wi haft, ware sig angenäma eller oangenäma, ganska troget bewarade, och så ofta åtankan af någon sak, antingen til alla eller til en enda af deß omständigheter, faller oß in, så underlåter ej eller inbillnings-kraften, at förnya det nöje eller mißnöje wi därwid erfarit. Då wi til exempel i sjelfwa werket blifwe warse, eller ock i tankarne föreställe oß en ort, där wi fordom åtnjutit

något nöje eller utstått någon förtretelighet; så erinre wi oß strart den förflutne händelsen tillika med deß orsaker och påfölgder, och oförmodeligen märke wi antingen saknad och längtan, eller leda och afsky, wäckas hos oß. Men gemenligen händer det, at deßa bilderne, som inbillnings-kraften målar för oß, icke äro just de påliteligaste; följakteligen blifwa äfwen de känslorne, som därigenom upkomma, lika så falske och orikti- ge. Om något föremål på et angenämt sätt rört oß, äro wi gärna benägne, at i wår inbillning göra deß behageliga sida än större, men at på alt möjeligt sätt minska och undandölja deß olägenheter. Lika så förhålle wi oß med en sak, som förekommit oß oangenäm; wi uphöje oförmärkt de därmed förknippade beswärligheter, och wi göre de fördelar, som den hade eller kunde hafwa med sig, så små, så oansenlige, som wi nånsin kunne. Med et ord: wår inbillnings-kraft förledes af wåra begär, så at hon tilskapar sina målningar efter deras behag, ej annorlunda än en oredelig målare förstår at smickra sina originaler.

Amynt har för en liten tid sedan warit i et sällskap, där man öfwerhopade honom med lofford och ärebetygelser. Igenom sin inbillnings-kraft påminnes den ärelystne Amynt nu återigen om detta angenäma tilfället. Hon afmålar för honom ganska skjenbarligen hans beundrares glättiga och wördsamma miner,

deras

deras sikfamma åtrå, at wara honom til nöjes; hon låter deras enhälliga bifall å nyo ljuda i hans öron. Och huru nöjsam förekommer honom icke denna föreställningen! Men monn denna bilden, hwarmed inbillningsgåfwan förtjusar honom och åter upeldar hans längtan efter detta sällskapet och efter åtnjutandet af deß ärebewisningar, monn den, säger jag, är pålitelig? Nej, ingen ting mindre än det. De beswärlige omständigheterne äro med sorgfällighet undandolde, men de behagelige äro stälde i den önskeligaste dager. Sällskapet har ansedt honom med förundran, det är sant. Men det är åfwen så sant, at Amynt nödgades göra sig ganska mycket twång; at han feck på et krypande sätt rätta sig efter deras menningar och infällen, och at han måste åhöra många falska omdömen öfwer andras fel eller förtjenster. Deßa penseldragen utelemnar inbillningen i sin målning. Hon föreställer Amynt de loford han undfick af sällskapet såsom en friwillig skjänk, och wisar honom icke, huru han til större delen måste köpa dem igenom den höfligheten, at han sjelf berömde igen och igenom ödmjuka tacksägelser. Hon afmålar det bifall han wann såsom en billig skatt, den man war skyldig åt hans förtjenster, och det som han likwäl hos sig sjelf märkte, det döljer hon i sin föreställning, nemligen, at deße personers beundran war öfwerdrefwen, och at de af honom åstundande

wissa höfligheter för den mödan, de gjorde sig: at berömma honom. Hon låter honom endast se den fördelaktiga sidan, men alla de beswärliga omständigheterne, som woro förknippade med den lyckan han åtnjöt, lemnar hon ute; de månge tröttsamme Complimenterne, det odrägeligen långsamma sittandet til bords, de öfwerilade utlåtelser, hwartil ärelystnaden förledde Amynt, det skadeliga högmod, hwarutaf Amynts hjerta i detta sällskapet blef förgiftadt, de förlorade stunder, som han mycket förnuftigare kunnat anwända alt detta gömmer hon undan. Och genom denna bedrägeliga bilden upwakna hos honom begär efter förnyade bifall, och långtan efter det förra eller et annat dylikt tilfälle. Ju oftare deßa föreställningarne få inrymme hos honom, ju willigare han öfwerlemnar sig åt dem; desto mer wäxer hans åtrå at winna aktning och beröm, til deß den änteligen stiger til sådan högd, at den blir en paßion hos honom. Deßa inbillnings-kraftens förtrollningar, som följa med oß så wäl under wåra syßlor, som i wår enslighet, som altid låta oß se mer, än wi i sjelfwa werket wid åtnjutandet träffe, som göra oß upmärksammare på et nöjes starka intryck, än på deß waraktighet; wäl afmåla för oß den flyktiga förnöjelsen, men icke de själens känslor, hwilka altid äro oundwikeliga följder af et falskt nöje, som wid en förewarande sak endast wisa oß de närwa-

warande olägenheterne, men icke de tilkommande fördelarne; endast föreställa oß huru smärtesamt det är, at icke få hämnas öfwer en tilfogad oförrätt, men icke huru ärerikt det är, at segra öfwer sin hämndelystnad; alla deßa inbillnings-gåfwans bländwärk, säger jag, äro äfwen så många källor til wåra oordenteliga begärelser; och det är deßa bedrägerier som måste förskingras igenom förståndets ljus, om wi eljest åstunda göra några framsteg uti wishet, om wi icke wilje begära eller sky det, som strider emot wår sanna lycka. I det ögnablicket då wi intagas af en hästig begärelse, den må wara et inbillnings-kraftens foster eller den må upkomma af et föremål, som werkar på wåra sinnen, så förlorar förståndet sin styrka; det blir af den angenäma eller ock oangenäma känslan likasom twungadt, at bewilja det, som hjertat har begär til. Ingen ting är således nödigare och med ens pligt enligare, än at man gör den aldraförsta rörelsen motstånd igenom wishets- och dygde-grunder; at man af egen erfarenhet, eller af andras exempel hämtar lärdomar, huru bedrägelige, huru opålitelige sinnenas och inbillningens omdömen äro. Man måste wäpna sig i sitt lugn och under sina frihets-stunder igenom eftertanka och öfwerläggning, i det man eftersinnar hwilka tilfällen och faror, som antingen hafwa öfwerraskat oß, eller som hade kunnat öfwerraska oß

därjämte bör man föreställa sig de anledningar, som til äfwentyrs i dag eller morgon kunna möta, och därutaf lära, huru man skal förhålla sig wisligen. Med ej mindre alfwar måste man också ofta förnya den föresatsen, at underkasta sig denna wishetens föreskrifter, och at, wid förefallande tilfälle, med ståndaktighet utföra detta beslutet, ehuru mycket det ock må kosta på för hjertat. —— Därföre är det angelåget, at man wänjer sig mißtro alt hwad man ej ganska wäl förut undersökt; och så snart man märker, at en begärelse wil göra sig uprorisk, måste man hasta at slita sig lös därifrån. Winglaset t. ex. som jag ser för mina ögon, eller som inbillnings-kraften wisar mig, upwäcker hos mig den föreställningen, huru winet på et angenämt sätt uplifwar mina lifsandar. Jag känner redan en försmak därutaf; men jag wet ju också, at det är skadeligt för min hälsa, eller farligt för mitt hjerta. Jag wet ju, huru det förleder mig til obetänksamhet, til liderlighet, eller oordenteliga begär. Min inbillnings-kraft har icke orätt, då den så högt beprisar winets ljuflighet; men mit förstånd säger mig, at jag igenom detta nöjet går miste om et långt större och förträffeligare. Til hwilkendera skal jag nu sätta tro? Det är angeläget, då man oförsigtigt wis låtit hänrycka sig, af någon häftig begärelse, at erinra sig, huru man förlorat et större och waraktigare

gode

godt igenom et flyktigt nöjes åtnjutande; det är nödigt, at man betraktar det ut- eller inwärtes onda, som man ådragit sig därigenom, at man ej welat upoffra et kort nöje för sin plikt, eller förmått tåla en ringare smärta, den större förmonen til ära. — Hwilka förtretliga och oroliga följder för sig sjelf eller andra har icke en obändig wrede fört med sig! — Med hwilka pinliga förebråelser har icke tilfredsställandet af en retande wällust bestraffat dig eller dem, som warit dina medbrottslige? Hwad för en oordning har icke därutaf upkommit i din lefnad och i ditt hjerta, hwilka ledsamheter och oredor har den icke stiftat i samhället, och med huru mycken skam har icke den betäckt dig inför din Skapares ansigte? — Hwilka äro frukterne af en weklig orklöshet, som du öfwerlemnar dig åt, af de beständiga förströelserne i nya nöjen, som du illfånas efter, af din lättjefulla lefnad, som du upoffrat dig til? Är det icke wanära, brist på dina nödwändiga lifs behof, mißnöje med dig sjelf, och anwisningar til nya laster och dårskaper?

Men så wißt det är, at de oordenteliga böjelserne och begären underhållas och stärkas igenom inbillnings-kraftens bländwerk och igenom oriktiga föreställningar i förståndet, lika så grundad sanning är ock det, at deßa föreställningar merendels, ja tör hända altid, få sitt aldraförsta uphof af de förra eller af begärelserne. Innan förståndet

ännu

ännu är i stånd, at låta förblinda sig igenom falska föreställningar, ser man ju at de oloflige begären redan yttra sig; och wißa böjelser hos föräldrarne fortplanta sig gemenligen på barnen. Så finner man, huru fadrens wrede, girighet, hämdelystnad, wällust, ej sällan blir et olyckeligt arf för sonen. Förråda icke de spåda barnens gärningar wanartiga böjelser, innan de ännu kunna tänka? Ja nog kan man med ringa möda öfwertyga den hämdgirige, den wällustige, den penningkåre, at han låter bedraga sig af et inbillnings-kraftens spöke; men monn han därföre låter förwandla sig til en sagtmodig, återhällsam och frikostig människa? Och huru länge behåller wäl den öfwertygelsen man gifwit honom, sin styrka? Han drages, utan at weta hwarigenom, tilbakas uti sin gamla träldom. Det är således icke endast emot wåra falska meningar, som wi hafwe at kämpa, utan ofta måste wi först segra öfwer wåra falska begär, hwilka äro just de samme, som gifwa lif åt wåra irriga föreställningar, likasom deße senare medelst et kraftigt understöd wisa sig tacksamme emot de förre.

Härtil kommer, at wi dels igenom upfostran, dels igenom umgänge med andra människor, wänje oß at sammanfoga wißa Bi-begrep, efter hwilka wi afmäte det moraliska wärdet eller wanwärdet uti inbillnings-kraftens eller andra sinliga föremål;

och

och denna sammansogningen blir en ny näring för många elaka begär och affecter.

Hwarföre fike wi så ifrigt efter rikedomar, öfwerflöd, anseende, prakt, beqwämlighet, yppighet i mat, kläder och andra omständigheter? Hwarföre hålle wi däremot et ringa, et oansenligt stånd, armod och torftighet för et så fruktanswärdt elände? Monn det förra är i och för sig sjelft, i anseende til deß natur, lycka, eller i anseende til bruket, som man gör däraf? Är det sednare i och för sig sjelf, i anseende til deß natur, elände, eller kommer det an uppå sättet, huru wi fördrage et sådant tilstånd? Wi göre oß om deßa föremålens Moraliska förträffelighet eller ofullkomlighet, sådane begrep, som aldeles icke komma öfwerens med deras wäsenteliga beskaffenhet.

Det är gamska sant, at rikedomar äro et förträffeligt medel, hwarigenom mycket godt kan uträttas. Men bruke wi wäl wår förmögenhet i den afsigten? Är detta wäl ändamålet, hwartil wi önske oß ågodelar? Nei, wi söke dem mer af egennytta. Wi medgifwe, at deras besittning ej kan göra oß lycklige, at den är owiß, at den ej är så aldeles älskanswärd; men wi göre oß därjämte dunkla föreställningar om det berömliga bruket af deßa fördelarne, och därigenom blifwa wåra begär efter rikedomar hetsade och rättfärdigade.

I dessa dunkla begrep om moralisk förs träffelighet eller ofullkomlighet kjän- ne wi ofta de hemliga drifffjädrarne til sina häftigaste begärelser. Wi se, at de rike och förnäme blifwit högre ansedde, än andre, och strax tänke wi, at det måtte ligga nå- gon moralisk förträffelighet i rikedom och högt stånd; at förtjenst, at insigter, wett, dygd och ädel själ, nödwändigt måste wara därmed förenade.

Wi fike efter ära; och såsom ära förut- sätter förtjenster, så föreställe wi oß förtjen- sten sammanfogad med åren, hwilket man likwäl ej så ofta finner. Den eller den namnkunnige mannen har gjort så många priswärda gärningar; wi wilje gärna också blifwa berömde; ty beröm är någon ting som är förträffeligt. Men egenteligen är det ej annat än åtrån efter et stort namn som kit- lar oß, och icke den sanna förtjensten, som allena gjer rättighet til en berömlig namnkun- nighet.

Erast eftertrachtar ingen ting så ifrigt, som prakt. Wet då icke Erast, at den i och för sig sjelf ej är något godt? Jo, det wet han; och därföre betraktar han icke prakt blott i affeende på den glants och de be- qwämligheter, hwarmed den beledsagas. Han föreställer sig, huru man därigenom kan skaf- fa sig wänner och beundrare, huru wi för- wärfwe oß beröm för god smak; huru man säger om oß: at wi hafwe wett at lefwa och

wi

at utmärka oß igenom wårt djupa förstånd; äro wi, därigenom at wi wid wår taffel på et kostbart sätt undfägne många gäster, blifwa utropade för frikostige, för folk som hafwa warit med i stora werlden. J det stället Erast nu skulle igenom flit winna berömliga egenskaper, så wil han makligen och utan mycken möda bringa dem i sin ägo; och därtil blir prakt det ringaste medlet för honom. Deßa fälska begrep har han fådt i sällskaper, och har antagit dem utan behörig pröfning.

Leander sammanfogar med föreställningen om den personens skjönhet, som han så hjerteligen älskar, åtskilliga begrep om Moralisk förträfflighet, hwilka upelda hans kärlek och göra den i hans ögon til en så ädel paßion. När han gör sig begrep om skjönhet, så föreställer han sig tillika at med en oskyldig och behagelig mine måste nödwändigt följa et ömt och ädelt hjerta, at där artighet och et intagande wäsende är, där måste wara ännu mera förstånd; at hans skjönas förnäma stånd och hennes förmögenhet måste göra hans kärlek så mycket berömligare och honom så mycket lyckeligare; at andra ofelbart af hans kärlek til denna personen lära dömma af hans smak, om hans förstånd och om hans utmärkta egenskaper.

Neran räknar sitt ringa stånd för sin olycka. Och hwarföre det? Kan han ej ut-

rätta något godt i detta ståndet? Gjer hans eget hus honom icke utrymme nog at wisa dageliga praf af sitt ädla hjerta? Monn ingen annan har ära, än den som uppfyller werlden med stora bedrifter och et widtfrågdadt namn? Har icke et tyst bifall af några få wisa och redeligt sinnade människor, ja wårt eget hjertas wälgrundade bifall, långt högre wärde än werldens bullersamma och opåliteliga bifall? Och at wara behagelig för det Högsta Wäsendet, är icke det, det i högsta beröm, som man nånsin kan eftersträfwa? Eller anser han sitt stånd för olyckeligt i afseende på brist af sinnliga eller andra nöjen? Kan då icke Neran wid et måttligt åtnjutande af sina enfaldigt tillagade rätter äga någon fägnad för sina sinnen? Är det endast dyrheten som kryddar wår mat? Monn icke Neran, så framt han förstår hushålla med sina nöjen, ofta kan hafwa mera nöje än de förnämare? Waraktigheten af hans nöje är icke den i stånd at tillräckeligen ersätta den grad af finhet och retelighet, som han deruti tycker sig sakna? Och har wäl icke Försynen så wisligen inrättat, at wi lätteligen och i alla omständigheter kunne tilfridsställa den naturliga driften wi märke hos oß, at arbeta på wårt lifs uppehållande?

Har icke Neran äfwen så wäl, ja mer än de förnäma tilfälle, at åtjuta den allmänna förnöjelsen, som Naturens åskådande och betraktande werkar hos oß? Är det just

nöd-

nödwändigt, at han skal sjelf wara ägare til de konst-styckén, som han skal finna nöje uti? Kunna de icke roa honom lika mycket, fast än de skulle höra en annan til? Wisar icke erfarenheten, huru besittningen och dageliga åtnjutandet af sådana ting, som tjena til prakt och yppighet, gör at man ej frågar stort efter at sätta wärde på dem, utan anser dem med kallsinnigt hjerta?

Hwem kan betaga Neran at smaka de nöjen, som finnas i wänskap och kärlek, som åtfölja et wälgörande hjerta och et tacksamt sinne? Kan han icke förwärfwa sig deßa hägnelser, som i sanning gifwa de lifligaste och ljufligaste känslor? Kan han icke åtnjuta den innerliga och rena frögd, som Religionen skänker, samt söka sin wederqweckelse i deß så kraftiga tröst? Eller fordras det at han skal stiga up til högthet och anseende, innan han kan blifwa delaktig af deßa oskattbara nöjen?

I tankarne sammanfogar Neran wißa moraliska olägenheter med fattigdom och et ringa stånd; såsom: den ledsamheten, at andra ej bry sig om at sätta wärde på honom; man kan möta honom med den förebråelsen, at han ej har nog förtjenster; för sin torftighets och sina låga wilkors skul måste han lida brist på wänner och gynnare, brist på tilfällen, at inlägga prof af ädla gärningar. Han tror, at man ej kan blifwa warse, huru godt hjerta han har; Och tusende andra sådana föreställningar, som

 gemen-

gemenligen härflyta af en öfwerdrefwen egenkärlek, hjelpa honom at bedraga sig sjelf. At Marull kan med sin förmögenhet draga omsorg för et faderlöst barns upfostran, och at andre anse sådant såsom et bewis til hans goda Caracter, det sammanfogar Neran med begrepet om rikedom. Men monn icke en människa; som befinner sig i det aldranedrigaste stånd, kan åfwenledes wisa prof af dylika ädla tänkesätt och gärningar? Sigismund, som ansar Marulls hästar, kallar i myshet til sig i stallet et barn, som har inga föräldrar, utan löper dageligen kring gatorne och wäxer up utan tilsyn och underwisning; detta barnet lärer han at läsa och skrifwa, bibringar det på et enfaldigt sätt de första grunderne i Christendomen och anhåller hos sina Kamerater om något understöd til ynglingens upfostran. Hwilkendera gör nu en ädlare gärning, Marull i sin höghet, eller Sigismund i sitt låga stånd?

Såsom wi alt ifrån ungdomen blifwe wande at göra en sådan sammanfogning af begrep, efter hwilka wi pläge oförmärkt gifwa de förekommande tingen sitt wärde, så blir det wäl swårt at härutinnan åstadkomma ändring; men icke desto mindre en skyldighet, hwarifrån wi ej kunne frikallas, at igenom eftertanka och alfwarliga försök skilja dessa föreställningarne, som endast tilfälligt wis blifwit förenade, ifrån hwarannan; ty wåra omdömen kunna eljest ej

annat

annat än blifwa oriktige; wåra begär grundas på en falsk inbillning och wår åstundan efter de eller de föremålen förwandlas i en herskande paßion.

Så snart wi ej fälle riktiga och sanna omdömen, så blifwa naturligt wis wåra begär och wåre känslor äfwen falske och oriktige. Men känslor måste wårt hjerta nödwändigt hafwa, ty det kan icke wara sysslolöst. Så framt det nu förgåter at fästa sig wid ädlare och bättre föremål, så skal det nödwändigt fängslas af oädlare och sämre. Hjertat faller då i den dårskapen at älska det, som sinnena, modet, stora werldens exempel gilla; at göra deras usla omdömen, som det wil behaga, til sitt rättesnöre. Huru skulle det annars wara möjeligt, at jagt, dans, ridande och wißa andra kropps öfningar, wißa sedwanor och Ceremonier kunde ofta helt och hållit draga til sig ungdomens, ja äfwen den stadigare ålderens böjelser? Huru skulle man wäl eljest kunna begripa, det förnuftiga Creatur wore i stånd til at sätta en förtjenst uti sin skickelighet at öfwerlasta sig med hetsiga drycker, i färdigheten at kunna slås, i konsten at kläda sig präktigare än andra? Huru skulle man, säger jag, kunna förklara allt detta, om det icke wore sant, at wi i wåra tankar förene med deßa tingen et wißt moraliskt wärde, hwilket dock sällan fins hos dem?

Och at man därföre måtte lära sig; at sätta et ädelt mißtroende til sina omdömen och til det som är föremål för ens nöjen eller mißnöjen! O at man wille wara herre öfwer sina sinnen, igenom förnuftets styrka emotstå de intryck, som de göra hos oß, och icke allenast se på graden af sina nöjen eller mißnöjen, utan mera på deras waraktighet; samt at man wid sina uträkningar öfwer det wärde eller wanwärde, som en i frågande warande förmon har, aldrig måtte förgäta, at äfwen i summan upföra den förnöjelsen, som i framtiden blir en följd däraf, eller det eländet, som därmed är sammanfogadt! O at man ocksa wille besinna, huru osäkre, huru oanständige alla de nöjen äro, som bero på de yttre tingen; huru det aldrig nånsin här i werlden blir möjeligt för oß, at kunna undgå alla bekymmer, hwarken de, som träffa oß personligen, eller de som öfwergå oß då wi betraktas i gemenskap och samband med andra, ja, huru wi änteligen utom Religionen fåfängt wänte oß något sinnes-lugn (*)!

Sjunde

(*) Medel emot de oordningar, som härflyta af affecterne:

I. Emot oordningarne i Förståndet.

a) Man måste akta sig för öfwerilning, och ej wara för hastig i sina omdömen.

b) Man måste gå tilbakas ända til första källan i sin upfostran, på det de felsteg, som därwid blifwit begångne, må uptäckas, och man desto willigare måtte bortlägga de fördomar, til hwil-

Sjunde Reglan.

Wi hafwe alle en säker wäg til styrka för wår öfwertygelse om Dygdens

Q 4 för-

kas antagande en förwänd upfostran warit wällande.

c) Man måste wälja sig en wän, som är så uplyst, at han känner sanningen, och därjämte så ädelmodig, at han wil säga oß sanningen.

II. Emot oordningar i Sinnena.

a) Man måste taga sig til wara, at man ej ofta sysslosätter sig med sådane saker, hwarigenom affecterne upwäckas.

b) Undfly låttjan.

c) Utöfwa strängt wälde öfwer sina sinnen.

III. Emot oordningarne i Inbillnings-kraften.

a) Man måste wara angelägen at intrycka wißa bilder i inbillnings-kraften, den man kan kalla til hjelp, när affecterne med sina bilder wilja reta oß til det, som är ondt.

b) Til den ändan är det tjänligt, at ibland Religionens sanningar utsöka sådana, som äro de kraftigaste til at uträtta något i själen; såsom då man t. e. ofta tänker på döden, domen, den sälla och osälla ewigheten och på GUDs allestädes närwarelse.

IV. Emot oordningarne i hjertat.

a) Man måste afhjelpa hjertats otålighet och omåtteliga längtan efter nya föremål därigenom, at man påminner sig huru alla Creatur, huru alt hwad wi så omåtteligen högakte och ofta så ifrigt efterträngte ej är annat än idel fåfängelighet.

b) Man måste som oftast upstiga med sina tankar ifrån Creaturen til Skaparen och wänja sig at i alla ting igenfinna GUD.

Se Saurins Predikn. II. Del. IX. Pred. Förf. Anm.

förträffelighet och til understöd för wår tilwäxt i dygd: nemligen: medelst en oafbruten utöfning af wåra pligter. Det säger sig sa:edes sielf, at wi måste gå denna wägen.

Wårt hjerta har en ursprungelig eller medfödd känslo-kraft af det som är godt eller ondt, lofligt eller olofligt, hwilken är säkrare än alla demonstrationer. Men allenstund det är möjeligt för oß at emotstå förnuftets ljus och inswepa det i mörker, så är det lika så möjeligt, at den inre moraliska känslan af oß kan förswagas och tilbaka hållas. Såsom wi måste gifwa aktning på det, som förnuftet föreskrifwer, så måste wi ock fästa samma upmärksamhet på det, som hjertat eller samwetet gillar eller förkastar. Wårt hjerta måste nödwändigt blifwa känslolöst så wäl för det goda som det onda, då wi emotstå deß påminnelser til det goda, då wi göre oß döfwa för deß förebråelser öfwer det onda, som wi begått; wi kunne på det sättet ej annorlunda än blifwa owärdige til deß trogna råd, och måste ådraga oß deras förlust. Om wi icke wilje weta, hwad som föregår i wårt hjerta, så blir sluteliga påfölgden den, at wi icke kunne få weta det; och då wi öfwerlemne oß åt oaktsamhet och åt fö strödelser, utan at tänka på, huru känslan af det goda skal uplifwas, så arbete wi ju med all drift på deß förqwäfwande

wande och til intet görande. Kan man innom sig sjelf känna det wärde, som dygden har, och är denna känslo-kraften den efter-tryckeligaste upmuntran til dygd; så gifwes icke något säkrare medel, hwarigenom denna wälsignade känslan kan stärckas, än et sorgfälligt iakttagande af alla de tilfällen, då wi skole utöfwa wåra pligter, och en fullkomlig öfwertygelse om wårt samwets bifall. Äge wi den förnöjelsen, at wi kunne wara tilfrids med oß sjelfwe, så medförer sådant den lyckliga följden, at wårt tycke för dygden ökes, wi få mod och lust at utöfwa flera goda gärningar, och i samma mön tiltager åfwen wår afsky för det onda. Därigenom wäxer wår förmåga at göra, hwad rätt är, wår möda blir lättare och wår plikt blir oß mer och mer angenäm, ty i wårt hjertas bifall igenfinne wi en rik belöning. Wi erfare i sanning, at fullgörandet af wåra skyldigheter är den rätta wägen til lugn, at följakteligen denna wägen måste wara just densamma, som GUD föreskrifwer oß; och med denna öfwertygelsen åtföljer den fastäste föresats i wårt hjerta, at wi aldrig skole hålla oß wid denna wägen utan at nånsin tillåta oß det minsta afsteg därifrån. — Sedan man hunnit så långt, at man förmådt qwäfwa en ond böjelse, segra öfwer en passion, underlåta en oloflig gärning; sedan man fådt åtnjuta fägnaden öfwer sin seger; och sedan man i sin själ fådt känna, huru

hisklelig lasten är, oaktat alla de förtjusande behageligheter, hwarmed hon utsmyckar sig, sedan man kommit så wida, säger jag så har man det owedersägeligaste bewis i händerne, at dygden leder sitt ursprung ifrån GUD sjelf, och man blir upmuntrad til förnyande af sitt alfwarliga beslut, at ej tilstädja sig några straffbara böjelser, hwarken i tankarne och inbillningen, ej eller i utöfningen. Hjertat hinner til den styrka, at det ej kan tåla den ringaste rörelse, som är oädel, ty det märker, huru lätt böjelsen til last igenom skonsamhet i detta fallet wäxer, och huru paßionerne, då de få röra sig utan motstånd, blifwa därigenom starkare, och at ju mera man arbetar på deras förnöjande, ju oregerligare blifwa de. Om wi således med all upriktighet ända ifrån de första åren i wår lefnad bemödade oß, at hålla tilbakas wår böjelse til sinnliga nöjen och wällust, wåra begär til omåttelighet, til egennytta, til högmod, til afwund, til osanning, til hårdhet och grymhet, o! huru mångfaldiga resor älskwärdare skulle icke dygden förekomma oß, huru många lastbara gärningar i de tilkommande åren skulle icke därigenom hindras, och huru tydeligt skulle icke det godas röst til wårt hjerta låta sig höras! Må wi förundra oß däröfwer, at wi i manliga åren spörje så liten benägenhet til dygd hos oß, sedan wi i ungdoms-tiden ej frågat efter at skjöta wåra dygde-böjelser, eller ock igenom

oor-

oordenteligheter aldeles undertryckt dem? Skal det förefalla oß underligt, at de pligter, som åligga oß såsom mogne män, blifwara swåre, blifwa odrågelige, då wi aldrig bekymrat oß om at utöfwa de pligter, wi borde i akt taga såsom ynglingar? Minskas icke kärleken til det goda igenom det godas åsidosättande? Ökes icke böjelsen til det onda igenom utöfningen? Blir icke wanan den andra naturen? Får hon icke kraft af en lag? — Tänk därföre, Yngling, på dina pligter, i din ungdom, förr än de onda dagar komma, förrän dina själskrafter aftaga, förr än din sinnes-eld utsläckes, förr än ditt hjerta förhärdas igenom wanan at göra ondt. Hwad är skjönare än en samwets öm yngling, som pryder sin lefnads-wår med oskuld och bittida lärer sig älska dygden? Han sätter sin konst i ärbarheten, och känner nöjet; ty det åtföljer altid et hjerta, som gör rätt. Hurumuntert och hinderlöst hastar han icke fort på dygdens bahn i sina manliga år, och huru lyckelig blir han icke i gråhårs-äldern, då han ej allenast utan ånger och förskräckelse, utan äfwen med gladaste sinnes-förnöjelse, med den ewiga Lagstiftarens bifall, kan kasta sina ögon tilbakas på de framfarne dagarne i sine öfwerlefde tid-skiften! Hwad har en behagelig person af det ena eller andra könet i sitt ansigte, som mäst rörer oß? Är det icke oskuldnes känslor, är det icke

sjelfwa

sjelfwa redligheten och det goda hjertat, hwilke likasom wisa sitt aftryck i deß miner, och afmåla den osynliga själen för wåra ögon? I huru hög grad måste då icke dygden göra själen wacker, när hon så märkeligen bidrager til ansigtets fägring, och huru hiskeligen skal icke lasten wanskapa hjertat, när ögat upfylles med afsky wid et ansigtes åsyn, där ondskan med swarta drag står afskildrad!

Den falska tankan, hwilken afhåller så ganska många ifrån utöfningen af deras skyldigheter, likasom skulle dygden uphäfwa alla nöjen i detta lifwet, och at man likasom måste uphöra at wara människa, om man wil lefwa dygdigt: denna dåraktiga inbilningen, säger jag, kan icke wederläggas med lyckeligare skäl, än igenom den inre känslan af det godas ståndaktiga och oafbrutna iakttagande. Äfwen så ogrundad är den otidiga rädd-hogan, då man fruktar at ådraga sig sina bekantas förebråelser när man gör sin skyldighet; då man grufwar sig för andras förakt och säger wid sig sjelf: "Men hwad lärer werlden tänka om "dig, i fall du upoffrar dig åt en sträng, en "sällsynt dygd; lärer hon icke hålla dig för "en Separatist, för en mjältsjuk och skrymt-"aktig människa"? Huru mången yngling har icke igenom denna oförståndiga blygseln blifwit inledd på lastens wäg, och huru ofta har ej den mogne mannens hjerta igenom sådan tanka blifwit wacklande. Men ige-

nom: motsatsen kan den aldrabäst tilbakahållas; igenom känslan af det wärde dygden har, hwilket man igenom en långling erfarenhet lärt sig känna. Wi kunne innom oß sjelfwe med full öfwertygelse röna, at den sanna äran ej består i andras swikeliga omdömen, utan i wårt eget samwetes bifall. Igenom wåra pligters redeliga upfyllande kunne wi på et känbart sätt förnimma, at det högsta Wäsendet är wår wän; och är icke detta den ädlaste förnöjelse, den gladaste tröst man kan önska sig? Skal icke denna tröften wara mäktig nog at gifwa oß mod til et ståndaktigt framhärdande i dygd?

Åttonde Regian.

Exempel göra en undranswärd werkan på wårt förstånd och på wårt hjerta; det är följakteligen et ganska kraftigt medel at lära oß wishet och bibehålla oß wid dygden, om wi med upmärksamhet betrakte andras efterdömen och söke umgänge med dygdigt folk.

Wi hafwe alle en naturlig böjelse, at gärna efterapa andra, och oförmärkt antage wi deras wanor och sinnelag, som wi högaktet, och som wi pläge umgänge med; deras sällskap bildar wår smak och wåra seder, nästan på lika sätt, som wi, då solen

skiner

skiner på oß, så färg och wärma af deß strålar, utan at wi blifwe sådant warse. Den som med wisom umgår, han warder wis; men den som är dårars stallbroder, han får olycko (*). Ondt sällskap är ibland alla de frestelser, som oförmodeligen kunna afleda oß ifrån dygden och föra oß in på lastens wäg, den aldrafarligaste, och därföre är den skyldigheten, at taga oß til wara och at undwika förföriskt umgände, så öfwermåttan wigtig. Ej eller må någon smickra sig därmed, at han i sanning wil wara eller blifwa god, och at han wil bewara sig för odygden, därest han icke med ömaste granlagenhet skyr alla frestelser tillika med alla tilfällen dertil. Äro wi så olycklige, at wi redan blifwit inweklade i elakt sällskap, så är wäl flygten ganska swår, men den är dock oumgängeligen nödwändig. Wandra icke den wägen med dem, o Yngling, wakta din fot för deras stig (*); ty de ogudaktigas wäg är såsom mörker, och de weta icke, hwar de fallandes warda (†). Däremot är det mer, än sannolikt, at wi i goda sällskaper finne mindre anledningar til frestelser och större til goda gärningar. Om wi betrakte denna fördelen allena, så tyckes den redan wara en nog stark upmuntran för oß, til at söka förnuftige och dygdigt

sins

(*) Ordspr. B. 13: 20.
(**) Ordspr. B. 1.
(†) Cap. 4: 19.

sinnade människors sällskap; samt på alt sätt ombeflita oß; at wi måtte göra oß wärdige deras förtroende, deras bewågenhet.

Til denna klaßen räknar jag i synnerhet en rättskaffens och dygälskande wän, den både åldren och en lika öm kärlek på det närmaste förenar med oß. Huru dyrbar är icke den förmonen, då man kan af hans hand ledas med kärlek, igenom hans efterdöme upmuntras, med hans bifall belönas, igenom hans råd understödjas, igenom hans böner, ja ofta igenom et ögnakast af honom, warnas och stärkas, och på detta sättet lyckeligen framskrida på dygde-wägen! At finna en sådan wän, det kan kallas en owärderlig lycka; det är en af de största wälgärningar, som försynen här i werlden bewisar oß; men det är också en ibland wåra betydeligaste pligter, at söka efter en sådan wän; och at wi, sedan wi funnit denna skatten, wete at wärdera honom och gagna oß af hans efterdömen, det är den endaste samskyldiga tacksamheten, hwarigenom wi kunne göra oß wärdige en sådan lycka.

Ja sluteligen, hwem har sig icke bekant och hwem kan icke utöfwa det dygde-medlet, som förskrifwer, huru wi sent och bittida böre föreställa oß de goda exempel, som både närwarande och förflutne tider lägga för wåra ögon, huru wi böre låra känna dem, och af dem upmuntras til lika ifwer i det goda; huru wi ofta böre erinra

inra oß deras exempel, som igenom sina illa gärningar på et ögonskjenligt sätt straffat sig sjelfwa, och huru wi i deras olycka skole lära oß erkänna och märka, hwilket ömkeligt slut det omsider tar med lasten! Det gifwes intet stånd, ingen ålder, intet kön, som icke har sina dygde-exempel och som icke har, thy wärr! äfwen sina förskräckeliga exempel, de där lifligen predika för oß, hurudane wi icke böra wara. At wi anwände sådane efterdömen til wår nytta, det är altid, men förnämligast i de yngre åren, en lycka för wåra seder och det berömligaste kännetecken på en god Caracter. I detta affeendet uphöjer Plinius i et af sina bref med de präktigaste loford en wiß yngling, Junius Avitus, som döden hade ryckt bort ifrån honom. "Hans största klokhet (säger han, sedan han förut på det ömaste klagar öfwer "sin förlust) bestod däruti, at han hölt an- "dra för klokare än sig sjelf; och det war "hans största lärdom, at han wille lära af an- "dra. Altid hade han några frågor at göra, "som antingen rörde wettenskaperne eller sam- "lefnads-pligterne. Så geck han städse til- "baka förbättrad igenom det han hade hört, "eller frågat". —

Denna målningen M. H. gjord af en Plinii hand, som sjelf war berömd för djup lärdom och känd för en dygdig Statsman, den kan ej blifwa ansedd af Eder med fallsinnighet. Och wore det tillåtit, at säga det

offen-

offenteligen, som man eljest utan förebråelse wågar säga i et handbref til en förtrolig wän; så, skulle jag anwända en stor del af deßa Plinii loford på en annan prisward ung Avitus, i hwilken jag, och til äfwentyrs en stor del ibland Eder, långesedan förlorat en kär wän, jag menar en Brave — Men wi slute denna stunden med hans åtanka!

10. Föreläsningen.

Om de allmänna Medel hwarigenom dygden winnes och tilwäxer; Nionde Reglan.

Med denna föreläsningen sluta wi läran om de Allmänna Medel, som förnuftet föreskrifwer oß til dygdens ernående, hwilka wi hitintils hafwe framstält i wißa reglor. I den sednaste talte wi om, hwad exempel och umgånge med dygdälskande människor härwid kunna uträtta. Til detta umgånget räknar jag äfwen umgånge med sådana Skrifter, som äro nyttiga för förståndet och hjertat; sådana Skrifter, där insigt och wältalighet förena sig, at gemensamt utföra sanningens och dygdens sak, samt at draga til sig läsarens upmärksamhet.

De Skrifter, som erkänna forntidens stora snillen, en Plato, Xenophon, Theophrast, Cebes, Epictet, Antonin, Cicero och Seneca för sina författare, de äro Eder M. H. redan så bekante, at jag ej behöfwer med min föreskrift göra dem gällande hos Eder. Deßa arbeten äro mer än i et affseende dyrbare; dels såsom förträffeliga lemningar af et sundt förnuft, dels såsom bewis til förnuftets swaghet, då det ej blir underhulpit af uppenbarelsen. Den ifwer i

ningens och dygdens efterforskande, hwarom desza werken merendels tydeligen wittna; den flit, den wältalighet, hwarmed de äro sammanskrefne och det naturligen goda hjerta, som så ofta röjer sig i dem, gör at de både förtjena läsarens upmärksamhet och belöna den möda, som han nedlägger på deras genomläsande. Men midt under alt det bemödande, som de anwända, huru de skola göra osz wise och dygdige, kunna de lätteligen i stället för dygd inplanta en stolthet hos osz, som blott sminkar sig med färg af dygd. Detta gäller i synnerhet om den Stoiska Sedoläran. Deras präktiga Sedo-reglor, långt ifrån at de skulle läka det kranka hjertat, så göra de det snarare mera upbläst, de smickra det med en styrka, som det icke har, och öfwerlemna det likafullt åt sin naturliga wanmagt.

Wår tid har gifwit osz många förträffeliga Moraliska Skrifter, där Religionens och förnuftets ljus förenar sig, eller rättare, där förnuftet, uplyst igenom Religionen, bemödar sig, at underwisa och at röra. Jag wil anföra några af desza arbeten (*), icke i den mening,

(*) Man lärer således destomindre wänta sig här en fullständig förteckning på alla de Skrifter, hwilka kunna föras til denna wetenskapen, som sådant ej egenteligen öfwerenskommer med afsigten af närwarande arbete. Man torde til äfwentyrs undra, hwarföre icke åtskillige Skrifter fådt et rum ibland de anförde, som likwäl med rätta förtjent nämnas, emedan deras wärde är allmänt kändt.

ning, som skulle jag tro, det de woro Eder aldeles obekante; utan i den affigt, at jag igenom mitt biträde må kunna stärka Eder agt.

Men man erinrar sig, at denna Föreläsningen redan för längre tid tilbakas blifwit upsatt. Igenom Författarens stillatigande afgår således ingen ting af det wärde, de arbeten kunna äga, hwilka här ej blifwit uptagne. Den wärde Gellert hade wål i tanka, at fylla denna förteckningen med et ännu större antal af de bästa Moraliska Skrifter, som sedermera utkommit, men hans beständiga sjuklighet hindrade werkställigheten af detta hans goda upsåt. Imedlertid böre wi med tysthet förbigå den omständigheten, huru han några månader för sin död utlät sig åt en sin wän: at så framt han kunde öfwertala sig til deßa Föreläsningars utgifwande af trycket, så wille han i synnerhet anwända all sin flit på denna Föreläsningen och dels göra förteckningen, på goda arbeten i Sedoläran så fullständig, som möjeligt wore, dels i sina omdömen däröfwer bruka den yttersta noghet och laggranhet. Man har också werkeligen ibland hans Manuscripter funnit några sporr til en början af et sådant werk; och Läsaren lärer ofelbart förena sin önskan med wår, at han måtte fådt utföra en sådan affigt; ty hwem skulle ej fägnat sig öfwer det nöjet, at så jämföra sina omdömen med dem som en Gellert fällt? Härigenom afgår likwäl ingen ting i den närwarande Föreläsningens wärde och brukbarhet, mer än en liten grad af större fullkomlighet, som den igenom utförandet af Författarens föresats kunnat winna. Til et godt Moraliskt Bibliothek fordras förnämligast, at et tilräckeligt antal af goda böcker föreslås och at ingen ibland de föreslagne må finnas, som ej är god, eller til det åsyftade ändamålet mindre tjenlig.

Utgifw. Anm.

agtning för deßa böckerne, och på det jag måtte gifwa Eder et utkast och en anwisning til et Moraliskt Bibliothek, som ej kan falla så kostsamt (*).

Mosheims Sedolära (a) —— Et efter min öfwertygelse aldeles dråpeligt werk; jämte Religionens wishet öfwerflödar det af en grundelig förnuftets wishet, och innefattar tillika många förträffeliga afhandlingar utur wettenskapernas rike; med en ganska djup kännedom af människo-hjertat, som öfwer alt råder i detta arbetet, förenas äfwen så mycken wacker wältalighet, som lätteligen kommer läsaren at glömma bort, det han igenomläser 5 starka band, och som wid slutet gör honom mägta mißnögd däröfwer, at de icke äro flere. Et werk, som innebär de tydeligaste bewis på Snille och lärdom; och huru skulle det wäl kunna annat, då det flutit ur en Mosheims penna? En man, som war en ära för wårt århundrade och af

(*) Ehuru större delen af de Skrifter, som här anföras, äro skrefne på Tyska språket, så har öfwersättaren likwäl ej därigenom trodt sig begå et fel emot Swenske Läsare, at han infört denna Föreläsningen, där så många wackra, så mogna och tillika så nätta omdömen öfwer de bästa Tyska Arbeten i Moralen förekomma, ibland de öfrige. Den som wil gagna med öfwersättningar af goda böcker, finner här tilfälle at wälja ibland sådane, som blifwit granskade af Mästares hand, och hwilken bok skulle ej blifwa begärlig då en Gellert talar til des fördel?

(a) Mosheims Sitten-Lehre. Helmst. 1735. i 4:o.

af hwars insigter flere mansåldrar med förundransfull tacksamhet låra göra sig gagn; ja, förmodeligen torde wåra efterkommande, då de wilja utmårka den goda smakens framsteg i Tyska Wåltaligheten efter sina olika tid-skiften, nåmna detta tidehwarfwet det Mosheimska; likasom man plågar kalla det skönaste tidehwarfwet i Grekiska Philosophien, det Socratiska. I synnerhet wil jag upmuntra dem ibland Eder, som årna sig åt Predikstolen, at med eftertanka låsa denna mannens Sedolåra och åfwen göra sig gagneliga utdrag dårutur. Ja, M. H, jag beder Er på det ömaste, at I med tiden då I kommen til något låro-åmbete ej måtte förſumma låsa denna boken, utan nåra Edra insigter och Eder wåltalighet med en Mosheims insigter, med hans lårdom, med hans grundeliga efterforskningar i den Hel. Skrift, med hans kånnedom af månniskor och hans angenåma wåltalighet. Den afledne Herr Gesner kallar med skål detta werket en dyrbar skatt för dem, som skola offenteligen tala i Församlingen. Wil man med ån större nytta betjena sig af detta arbetet, så bör man först wål kånna Doctor Millers Summariska Utdrag dårutur. (b)

Baumgartens (c) och Crusii Sedolåra

(b) J. P. Millers Auszug aus den Seiben Theile des Mosheimischen Sitten-Lehre

(c) Unterricht von dem rechtmäßigen Verhalten eines Christen, oder Theologische Moral, zum Aca-

lära (d) —— Ehuruwäl bägge deßa werken äro författade i form af Academiska Föreläsningar, de där ofta förutsätta munteliga förklaringar och höra således ej egenteligen til denna förtekningen; så äga de dock så mycken förtjenst, i anseende til den grundelighet, fullständighet och bewis af et godt hjerta man i dem finner, at jag ej kunnat med stillatigande förbigå dem. Förnämligast kunna de tjena til deras nytta, hwars ämbete kräfwer at de skola underrätta andra om förnuftets och Religionens pligter.

Förnuftets Sedolära af Hutcheson (e) och Fordyce (f) —— Deße bägge Ängelsmän förklara och förswara dygdens rättigheter, samwetets och förnuftets fordringar; och nyttja därwid en ganska begripelig method. Deras hufwudsakeliga ändamål syftar därhän, at föra människorna tilbakas til kärlek

demisches Vortrag ausgefertiget von Doct. S. J. Baumgarten Halle 1756. 8 vo.

(d) Crusius (Chr. Aug.) Anweisung vernünftig zu leben, darinne nach Erklärung der Natur des Menschlichen Willens, die Pflichten und allgemeinen Klugheits-Regeln vorgetragen werden. Leipzig 1767.

(e) A Systeme of Moral Philosophy, in three Books, written by the late Francis Hutcheson [illegible] Professor of Philosophy in the University [illegible] gow. 4:to 2 Vol. Lond. 1755.

(f) The Elements of Moral Philosophy [illegible] books, by the late rever[illegible] [illegible]avi[illegible] Lond. 1754. 12:mo.

kärlek för en allmän fulkomlighet samt hürru de böra anse det för sin högsta lag och för en lycka, som med människo-naturen är måst öfwerensstämmande, at älska och dyrka GUD. De äga i synnerhet en utmärkt förtjenst däruti innan, at de ej så mycket hänleda människans pligter och böjelser af wißa grundsatser, som fast mer söka at förklara det som angår skyldighet och dygd, af hennes hjertas grund, af hennes moraliska känslor af godt och ondt, ja, likasom naturens forskare, bemöda de sig at uprätta et Moraliskt systeme grundat på rön och förfarenhet. Men båda twå, i synnerhet den förste, bygga de sin Sedolära nästan för mycket på den Moraliska Smaken, (Sens Moral) hwilken igenom Shaftesburys Skrifter aldraförst wunnit så mycket tycke hos de Ängelske lärde. Fordyce (g) war Hutchesons lärjunge, och hans werk tyckes i anseende til kortheten, förtjena företräde framför sjelfwa läremästarens arbete. Hutcheson har åfwen skrifwit en mindre Moral på Latin (h) den jag wore mycket benägen at föredraga för hans större werk.

Den

(g) Fordyce war Philos. Professor i Aberdeen, men drunknade i sin bästa ålder, på en resa, som han företog sig til Frankrike och Italien. Se Alnanders Anwisn. til et Theol. Bibl. VII. Afdeln. 16 f.

(h) Hutcheson Phil. Mor. Institutio Compendiaria L. III. 12:mo. Glasgouæ 1755

Den säkra wägen til en sann lycksalighet af Richard Lucas — öfwersatt på Tyska från Engelskan, i 3 delar; et ganska lårorikt werk, som snarare är för mycket utförligt än ofullständigt.

Basedows Practiska Philosophie för alla Stånd (i); en nyttig och ganska brukbar bok, om icke just för lärde, dock för hwar och en låsare, som åstundar uplysning. Han skrifwer til at underrätta werlden om sina pligter, med en åfwen så lått penna, som grundelig lärdom, och han förstår mästerligen winna och underhålla låsarens upmärksamhet, igenom mångfaldighet och wigtighet af åmnen, igenom rikt förråd på goda saker under en nått korthet, igenom et så tydeligt föreställnings-sätt af de djupsinnigare grundsatser, at de blifwa lätte och begripelige, för de enfaldigaste, igenom en eftertryckelig skrifart, igenom et ädelt nit, som wid alla tilfällen framlyser, för sanning och dygd, för skyldighet, Religion, och det allmänna båsta. Hofmannen, Köpmannen, Handtwerkaren,

 ja

(i) Practische Philosophie für alle Stände. Basedow war tilförene Professor i Altona, men flyttades til Deßau, at sätta den nya allmänna Scholan i stånd, som under den regerande Printsens beskydd inrättades. Han har skrifwit mycket om Barna-uppfostran; men åfwen åtskilligt öfwer Religionen, hwarmed Herr Gellert säkert skulle hafwa blifwit långt mindre nögd, än med hans Philalethie.

ja Fruentimren, finna här allesammans ymnig föda både på förstånd och hjerta. Han tänker ofta på egen hand, ofta aldeles nytt, stundom nog dristigt; men han skjäms ej eller före, at wara en lärjunge af en Pufendorf, Baumgarten, Mosheim, Crusius, Hutcheson och Montesquieu. Han hade, tör hända, i affende på ordningen, i hwilken han stält sina ämnen, kunnat binda sig något närmare wid, at wara Systematisk, likasom han wäl kunnat undbära at låna sina mästa Caracterer utur Boken Les Mœurs kallad; Skrifarten hade åfwen här och där tålt litet mer prydelighet, och några hårda satser hade bordt utmönstras. Och huru mycken tacksamhet hade han ej förtjent af det Allmänna, om han i stället för sin så ganska anstötelige Philalethie, welat åtaga sig den mödan at omarbeta sin practiska Philosophie å nyo, ty intet werk är i anseende til inrättningen af allmännare nytta, än detta. Ännu tjenligare för ungdom är hans Sedolära, hämtad af GUDs och werldens naturliga kännedom (k), den han upsatt (1768) för sin Son och är införd i et werk, som kallas: Die ganze natürliche Weisheit in Priwat-Stande der Gesitteten Bürger.

De förnämsta Sanningar af den naturliga

(k) Sitten-Lehre aus natürlicher Erkentniß Gottes und der Welt.

liga Religion på et begripeligt sätt bewisade och förklarade (l); denna boken, som förtjenar wår agtning både i anseende til deß nyttiga innehåll och wackra skrifart, är författad af Sal. Herr Prof. Reimarus i Hamburg. Här wil jag åfwen föreslå en annan Skrift, nemligen: Den naturliga och uppenbarade Religionens Analogie med naturens wanliga lopp af Buttler, Biskop i Dersam (m), et arbete läswärdt i anledning af det bewisets nyhet, som han til Christna Religionens förswar hämtar af öfwerensstämmelsen med naturen; och oaktat all den djupsinnighet, hwarmed Författaren däruti tänkt, samt beröfwat all prydelighet i skrifsättet, som här ej kunde finna rum, likwäl lika så retande som upbyggeligt för en upmärksam läsare. —— Och emedan det i synnerhet är en hög, ja den högsta pligt, at wårt förstånd förwärfwar sig en på grunder bygd öfwertygelse om Religionens sanning och wishet, så framt wi skole kunna antaga henne med tilbörlig wördnad såsom en Regel för wår Tro och wår lefnad; så böre wi

(l) Die Vohrnemsten Wahrheiten der Naturlichen Religion in zehn Abhandl. auf eine begreiffliche art gerettet und erkläret vom Herm. Sam. Reimarus. 3:dje Edition är af år 1766.

(m) Buttlers (Joseph) Analogy of natural and revoaled Religion. Lund. 1736 4:to Herr Öfwer-Consistorial Rådet och Prosten Spalding i Berlin har lemnat en Tysk öfwersättning af denna boken.

wi förnämligast förse wårt bokförråd med några werk i denna klaßen, och til den ändan wil jag endast nämna til det bästa twenne, som ej äro mycket widlyftige; nemligen:

Doct. Sam. Squires Föreställning om den naturliga och uppenbarade Religionens wißhet, wigtighet och öfwerensstämmelse (n), öfwersatt ifrån Ängelska på Tyska språket i Leipzig af Herr Zollikofer, Pastor wid Tyska Reformerta Kyrkan 1764.

Men än ypperligare är Doct. Nößelts Utdrag af Förswar för Christna Religionens Sanning och Gudomliga ursprung (o). Knapt lärer man träffa något grundeligare, kortare, begripeligare och skjönare i detta slaget, än omnämnde utdrag; hwartil man må lägga det större werket, som wi hafwe af denne skarpsinnige Theologens hand.

Laws upmuntringar för alla Christna til et fromt och gudeligt lefwerne (p). —— Jag nämner detta arbetet egenteligen för

(n) Indifference for Religion inexcusable &c. by Sam. Squire D. D. London. 1759.

(o) Nößelts Auszug aus der Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit der christlichen Religion. Halle.

(p) Se om denne mannen mera hos Alnander i des Theol. Bibl. VII Afdeln. s. 235.

för den lyckliga method, som Författaren betjenar sig af, til at förklara den Christeliga Sedoläran igenom Caracterer och målningar, samt at lämpa henne på Samlefnaden. Önskeligt wore, om de Sedolärare, som skrifwa för werlden och ej för Scholorne, wille följa honom på denne förträffeliga wägen! Wi wete ofta de allmänna dygde-reglorne ganska noga, men känne likwäl så ganska litet, huru wida de sträcka sig och huru de tillämpnings-wis böra anwändas. Wi känne ofta människors laster och dårskaper i allmänhet, men förstå oß dock icke på de mångfaldiga olika skapnader, som de i samlefnaden antaga, icke på deras lönngångar, deras fördolda swängningar, hwarigenom de fresta at ernå sina ändamål. Jag tilstår, at den nitälskande Law här och där i sin Sedolära nästan spänner bågen för högt, samt föreskrifwer i nog öfwerdrifwen stil, en alt för sträng enslighet; men detta felet förbätrar han igenom många andra goda egenskaper. Bredewid denna skriften sätter jag en än mera känd Ängelsk Theologs arbete.

Doddridge om den sanna Gudaktighetens början och fortgång. Det är icke så mycket af en manlig wältalighet, som fast mer af en brinnande ifwer at göra uppbyggelse, denna boken får sit wärde: de tydeliga och korta underrättelser där lemnas,

passa sig för alla läsares själa-tilstånd och omständigheter, som uprigtigt hafwa den föresats, at lefwa gudaktigt och alt mer och mer tilwäxa i GUDs fruktan. Den är öfwersatt nästan på alla lefwande språk. Det må nu wara denna eller någon annan skrift såsom t. ex. Människans alla skyldigheter (q) (öfwersättning ifrån Ängelskan) — Bernards Afhandling om Christna Religionens förträffelighet (r); en tjenlig bok, så wäl i ansende til innehållet som til indelningen. — Cramers Andakter eller Betraktelser, Böner och Sånger öfwer GUD, Hans egenskaper och werk (s) — så blir et flitigt dageligt bruk af en lärorik och upbyggelig handbok et ganska hälsosamt medel at stärka oß i kärlek til Religion och dygd.

Om morgonen, då själen ännu är munter och igenom sömnen likasom blifwit yngre, antar hon sanningens och det godas förställningar och intryck med större willighet samt på

(q) Die ganze Pflicht des Menschen.
(r) Bernards Abhandlung von der Vortrefflichkeit der Christl. Religion.
(s) Cramers Andachten in betrachtungen, Gebeten und Liedern über Gott, seine Eigenschaften und wercke; eller ock Seilers Geist und Gesinnungen des Vernunftmäßigen Christenthums, en til upbyggelse ganska tjenlig Skrift, utgifwen 1769.

på et lisligare sätt; och sådana intryck äro oß nödige alla dagar. Det måste alt mer och mer förnyas hos oß, på det wi måtte hafwa dem til hands, när wi blifwe tröge i wåra pligter, eller falle i frestelse at begå felsteg. Och kan wäl den lagen, at skänka den bästa halftimman af den angenäma morgonen och den stilla natten åt sit hjertas skjötsel och upbyggelse, wara en så swår lag? Hwar ny morgon är oß ny upståndelse til lifwet. Hwilken förrättning kan då wara angelägnare, än at, då man waknar, stärka själen i wishet och dygd, befästa henne i sin öfwertygelse om hennes Tros sanning, om hennes återlösning, om hennes synders förlåtelse, och om hennes pligters helighet och gagneliga påfölgder? Hwar och en fulländad dag är en kort fulländad lefnad för själen. Hwilken syßla kan då wara wiktigare, än at fordra henne om aftonen til räkenskap, och nära henne med en sådan wishet, som skal göra oß samwetsgranne, som skal göra oß färdige til ewigheten! Hwar natt är för oß en tydelig likhet med döden; wi lefwa för at dö. — Hwar morgon en tydelig likhet med upståndelsen; wi dö, för at åter upwäckas til lif. Skulle ej deßa tide-puncterne framför alla andra wara tjenlige, at stärka wår ande til utöfningen af sina skyldigheter wid alla detta lifwets mångfaldiga omwäxlingar, och at med fullt alfware bereda oß til den sidsta och största omwäxlingen? En

god bok, som understöder oß i denna wackra förråttningen, år mer ån en wis wån. Ty det kan ej just så paßa sig, at wi altid åge denne sednare hos oß, at wi hafwe honom til hands på de stunder, då han båst behöfwes. Hwilken wålsignad nytta kunna icke många ibland wåra andeliga Sånger wid sådane ögnablick, göra själen (t). Huru låmpelige åro de icke at kort och eftertryckeligen underwisa förståndet, och huru tjenlige at stårka hjårtat til fortgång i dygden, til seger i försökelsens stund!

Några Skrifter som låra oß af naturens betraktande kånna och åra GUD.

Derham Astro-Theologie och Physico-Theologie. Ehuruwål skrifarten i detta dubbla arbetet ej år synnerligen behagelig, så kan dock en wettgerig låsare dårutur håmta mycken underwisning, och det år aldeles tjenligt, at, med sina föreställningar af naturens Under, leda hjårtat til wördnad för sin Skapare och Uppehållare. Sal. Fabricius i Hamburg har öfwersatt det på Tyska (u) och

(t) Hwem skulle ej underskrifwa den Sal. Gellerts tanka i detta målet? Wi åge i wår wanliga Kyrkomen ån mer i den wackra Prof-Psalmboken många upbyggeliga och til en sådan afsigt afpaßade sånger. Herr Gellerts egna andeliga Poëfier förtjena åfwen både at högaktas och ågas.

(u) Denna boken åge wi åfwen i Swenskt öfwersått-

och riktat det med en lång förteckning på Skrifter, hörande til denna Classen, men som måst äro skrefne för de lärde.

Naturens Skåde-Plats af Herr Abboten Pluche; en til större delen nyttig bok. Men ännu nyttigare skulle et godt utdrag af henne blifwa.

Sulzers Moraliska Betraktelser öfwer Naturens werk och hans Samtal öfwer det wackra i Naturen (v); en liten, men med stor wältalighet och smak författad Skrift; Af det slaget skulle wi åga flere!

Herweys upbyggeliga Betraktelser öfwer Skapelsen — De skulle förmodeligen werka mer intryck, om de wore mindre Schematiske och Allegoriske.

Nieuwentyts Werlds-Betraktelsens rätta bruk til kännedomen af GUDs godhet, wishet och magt. Fri öfwersättning

S af

Gell. Moral. Föreläs. 1. Del. 2 Afdeln.

ning. Men monn wi ej med större fördel i den saken skulle kunna nyttja 2:ne Swenska Originaler, af Mästares händer, nemligen: Herr Commerce-Rådet Krygers Naturliga Theologie, tryckt 1753 och Herr Probsten Högströms förnuftiga Tankar om Gud, tryckt 1754.

(v) Sulzer Moralische Betrachtungen über die Wercke der Natur; Unterredung uber die Schönheit der Natur.

at Prof. Segner 1747 (i stor 4:to. Detta werket, hwars Original-språk är Holländska, är oaktat all deß widlyftighet dock långt angenämare at läsa, än Angelsmannen Bays, som kallas: Spegel af Guds wishet och magt, där finnas wäl många goda ämnen, men också mycket lärdt öfwerflöd, och skrifsättet är tungt och tröttsamt. Detta sednare arbetet är redan 1717 öfwersatt på Tyska — Wolfs Skrifter om de naturliga tingens afsigter — och om nyttan af människans, djurens och plantornes delar (x); kunna äfwen rikta oß med nyttiga insigter i naturen; men än förträffeligare til detta ändamålet äro.

Bonnets Betraktelser öfwer Naturen; öfwersatte på Tyska af Prof. Titius (i stor 8:vo Leipzig 1766). Detta werket hwars författare än lefwer såsom en namnkunnig Naturforskare i Schweitz, är et af de nyttigaste begripeligaste och behageligaste i sitt slag. Det består i en samling målningar af alla Creatur på wårt jordklot, tecknade i smått; och Författaren gjer här likasom et utkast til en kort Universal-Historia öfwer Naturen i den hufwud-afsigt, at lägga för läsarens ögon det stora sammanhanget, som är emellan Naturens werk, huru de hänga tilsammans

(x) Wolfs Schriften von den Absichten der Natürlichen Dingen, von dem Gebrauche der theile, im Menschen, Thiere und Pflantzen.

mans likasom genom en beständig kädja, och huru den nogaste enformighet wisar sig i alla deras werkningar; i anledning häraf wil han öfwer alt wisa oß Naturens kloke och mäktige Uphofsman, samt upmana oß at ära Honom. Detta werket retar läsarens wettgirighet, utan at trötta, utan at spänna deß upmärksamhet för strängt.

Til allmänhetens tjenst skulle jag änteligen önska; at wi ägde någon wacker Natur-Cateches, eller, et kort innehåll af de under, som förekomma i Naturen, och en anledning, huru hwar förnuftig åskådare kunde med egna ögon efterforska den wishet, ordning, skjönhet och prakt, som finnes i naturen, samt således befria sig ifrån den känslolöshet, hwari wi plägå falla wid dageliga betraktandet af himmelens och jordens Under. Naturens Skådeplats af Pluche torde kanskje redan wara den stora Catechesen, åtminstone är det et werk af 8 band. Men jag wille häldre önska en liten, skrifwen med Fontenelles lekande Snille och med en Derhams gudfruktiga hjerta. Mycket af denna önskan har Cramer upfylt i sine Andäktiga Betraktelser. Äfwen fins mycket i Naturens och Sedernas Rike (y) samt i Läkaren, som är tjenligt för allmänheten.

(y) Reiche der Natur und Sitten. Et arbete, som blifwit utgifwit arktais, om jag ej bedrager mig, i Leipzig och består af 12 Volumer.

Några Skrifter öfwer hwarjehanda Moraliska Ämnen, men mästadels författade med Snille och Skarpsinnighet.

Ehuru alfwarsom Sedoläran är, förskjuter hon likwäl icke alla Snillets eld och munterhet. At wisa sig desto behageligare, antager hon ofta en leende mine, och kläder sina underwisningar i en glättig drägt. Hon betjenar sig stundom af korta sinnrika Tankar, stundom af Caracterer och Moraliska Dikter, stundom af Satyriska Målningar, stundom af korta Afhandlingar, där det nyttiga förenas med det nöjsamma, där det torra, som wanligen plägar åtfölja det som är grundeligit, förborgas medelst qwicka och muntra ordasätt. Wi böre nämna några dylika Skrifter.

De la Bruyeres Caracterer (z); de äga ännu, efter nästan et helt århundrades förlopp, oqwald besittningen af allmänt bifall. — Essais de litterature & de Morale par M. L'Abbé Trublet förtjena också at läsas, i anledning af åtskilliga små Moraliska styckten, som de innehålla.

Sedo-

(z) Les Caracteres de la Bruyere. Herr Kongl. Secret. Sahlstedt har riktat oß med första Delen i Swenskt öfwersättn. men wi sakne fortsättningen.

Sedo-Reglor af Mr. de la Rochefoucault och af Madame La Marquise de la Sable. Ehuru sinnrike de förre äro, så skulle de dock wara mycket nyttigare, om ej Författaren med sitt wett arbetade däruppå, at förnedra all mänsklig dygd til blott äregirighet och egennytta. Om Mad. de la Sable ej tänker så sinnrikt, som en Rochefoucault, så tänker hon likwäl sannare.

Människans Kallelse af Herr Probsten Spalding (a) — En kort Theoretisk Moral, som utmärker sig igenom Planens enfaldighet och Föreställnings-sättets munterhet; det är wäl förnuftets Sedolära, men förnuftet har här med wishet hämtat, ifrån sin rätta källa, Religionens Sedolära.

Rabeners Satyrer, i synnerhet första, andra och fierde Delen. Denne mannens Caracterer förtjenar åfwen så mycket wår högagtning, som hans Snille. Lären Eder M. H. af hans exempel, at man kan wara en Original-Författare, och dock tillika den arbetsammaste och nyttigaste man för Fädernes-landets bästa.

(a) Die Bestimmung des Menschen. Herr Prof. Formey har af detta skjöna arbetet giort er fri Fransysk öfwersättning under titel: Systeme du vrai bonheur. Den sidsta Editionen är af år 1768 och innehåller åtskilliga tilökningar.

Tomas Abbt om Förtjensten (Berlin 1765 8:vo.) Detta werket witnar om skarpsinnighet, wältalighet, frimodighet och mångfaldig beläsenhet; det har den dubbla egenskapen, at underätta och förnöja. Äfwen på de ställen, där wi ej gärna kunne antaga hans menningar, har han en aldeles egen gåfwa, at säga dem på et sådant sätt, som ej annat kan, än falla oß behageligt. —— Det tyckes som wore Montesquieu alt för mycket hans Hjelte; men däremot förstår han ganska lyckeligen at förödmjuka Herr Roußeau med deß Emile. Kort sagt: Han anställer härliga Betraktelser öfwer det wärde, förnuftiga menniskors och Medborgares förtjenst äger. Jag skulle dock önska, at han mer och oftare betraktat denna förtjensten i Religionens ljus, at han ifrån denna sidan wisat deß wärde, at han welat anföra berömwärda exempel ur Skriften och Kyrko-Historien, samt at han sammansatt sitt arbete, hwars afsigt är at lära, i en litet mindre allegorisk och afbruten styl. Han förwirrar sig ofta sjelf, igenom sin skrifart, i sina liknelser och ej aldeles riktiga metaphorer, och brukar nyß upfundna ord och orda-fogningar, hwarigenom många ställen blifwa dunkle och otydelige. Den andra delen af detta werket är begripeligare än den första.

Cramers Moraliske Afhandlingar; dem han utgifwet under titel af Blandade Skrifter.

ter. Jag behöfwer ej tala til det bästa för den mannens arbeten, hwilken som Poet, Orator och Historie-Skrifware, i all ting hedrar Sanningen, Dygden och Religionen med sitt snille och sin smak (*).

Moraliska Dikter.

Youngs Nätter (b). Ibland alla Moraliska Lärodikter wet jag nästan aldeles ingen, där förstånd, wett och hjerta arbetat lyckeligare och ädlare för Religion och Dygd än i denna. Det är sant, man måste läsa deßa Natt-tankarna mer än en gång, om man wil känna all deras styrka och skjönhet; men de betala rundeligen den möda man medelst en återhämtad genomläsning gör sig. Wälsignad ware en sådan dikt, därigenom Fritänkaren med en nästan Gudomlig styrka bewekes til upmärksamhet och bäfwan, där den i Christendomen slummeraktige uplifwas och den i Gudsfruktan brinnande får känna sin salighet! Imedlertid bör man likwäl taga sig til wara, at man ej drifwer sin kärlek för denna skrifarten, som egenteli-

 gen

(*) Här förekomma åtskilliga Tyska Wecko-skrifter. Författarens omdömen öfwer dem äro förträffelige, men såsom de för större delen af Swenske läsare äro obekante, har jag nödgats gå dem förbi. Wi sakne icke eller Swenska Wecko-arbeten, som hafwa Sedoläran til hufwud-afsigt.

(b) Första och andra Natten äro lyckeligen öfwersatte på wårt modersmål; tryckte i Stockh. 1770.

gen är Youngs snille tilhörig, ända intil et obetänksamt efterapande, ty den har sine fel. Men hans Centaur förtjenar ändå långt min-dre at recommenderas.

Thomsons Årstider; är denna namn-kunnige Ängelske Diktarens mästerstycke. Öf-wer denne mannens Skalde-ådra har en ibland hans landsmän fällt det åfwen så grundade som berömliga omdömme: at hon med framgång beifrat förståndets uplys-ning och hjertats förbättring.

Hallers och Hagedorns Läro-dikter, samt Racines Poeme öfwer Religionen böra utan gensägelse äga et utmärkt rum i wår Boksamling.

Hit räknar jag åfwen de Dikter i obun-den styl författade, som äro gode, men i synnerhet nämner jag Clarissa och Gran-disson. Men hwad? Skal man höra Ro-maner recommenderas ifrån den Philosophi-ska Lärostolen? Ja, när de komma ifrån en Richardsons hand, så anser jag det för en skyldighet at föreslå dem. Men de förskräc-keliga Caractererne, som förekomma i Cla-rissa, kunna de ej skämma bort ungdomens hjerta? Det kommer an på oss, som läsa dem. Deras egenteliga ändamål är, at wäcka hos oss en afsky för lasten, och där-före hafwa de också sitt motgift med sig.

Jag

Jag åberopar mig Herr Hallers granskning och loford öfwer denna boken, som igenfinnes i hans smärre skrifter, och som til åfwentyrs ingen mer ibland alla Tysklands witterra snillen än en Haller kunnat förfärdiga. Det gifwes wißa fria och lediga stunder, på hwilka wi utan förebråelse och med mycken nytta kunne läsa deßa arbeten. Jag påminner mig sjelf med nöje, huru jag fordom fällde de ljusligaste ömhets-tårar öfwer den sjunde Delen i Clarißa och den femte i Grandißon, ja, deßa stunderne woro ibland de märkwärdigaste för mitt hjerta; Därföre tackar jag dig, Wärdaste Richardson, än i dag!

Wi skulle fela ganska mycket, om wi ej i wårt lilla Bokförråd lemnade et ypperligt rum å de Andeliga Tal, som blifwit hållne af en Tillotson, Delany, Saurin, Mosheim, Jerusalem, Crusius, Cramer, Schlegel, Gisecke, Spalding och flere förtjente Lärare. Wi böre ju dageligen helga åtminstone en timma af wår tid åt Religions-öfningar; och huru kan wäl den stunden bätre anwändas, än på sådane anderlike skrifters läsning?

För Gemene Man som på et kort, men dock eftertryckeligt och sinnligt sätt, wil underrättas om sina pligter, gifwes ibland

alla Moraliska Skrifter knapt någon skjönare än Syrachs Sedolärä. ——

Månniskans hela Pligt — Detta werket, som kommit från en okånd Englåndares hand, har af hela denna Nationen blifwit uptagit med otroligt bifall och har blifwit öfwersatt på de fleste Europeiska språk; Det är i synnerhet skrifwit til de Enfaldigas underråttelse; och sådane finnas rått så wål ibland de förnåmare, som ibland de lågre, rått så wål ibland de til åren komne, som ibland de yngre. Författaren beskrifwer de pligter, som Religionen ålågger oß både emot GUD, emot oß sjelfwe och emot nästan, tillika med de medel, hwarigenom utöfningen af deße skyldigheter göres låttare, och hans arbete år i sjelfwa werket en förtråffelig handbok, hwarmed husbönder och matmödrar borde förse sitt tjenstefolk.

(*) Men framför alla andra böcker råder jag Eder, Mine wårdaste Wånner, at låsa den heliga Skrift, som år en skatt af wishet och kundskap, den allena år mågtig at göra Eder wise, dygdige och lycklige; en kålla

(*) Detta stycket har af okånd hand blifwit så ganska lyckligen öfwersatt i Dagl. Alleh. N:o 134 år 1774, och jag har nåstan aldeles följt denna wackra öfwersåttningen. Den okånde Öfwersåttaren behagade ej mißtycka detta; och Låsaren winner, men ej förlorar håruppå.

källa af rätt förnöjelse och högsta tröst både i lifwet och i dödsstunden. Betrakten de heliga sanningar, som i GUDs ord finnas, med nogaste upmärksamhet, med största undergifwenhet och hjertats ödmjukhet, och anwänden med yttersta sorgfällighet de medel, som kunna göra Eder skickelige, at fatta alt det GUD har nådigt behagat uppenbara Eder; förenen härmed en alfwarlig bön til GUD, at Han wille uplysa Edre förstånds ögon och böja Edra hjertan til lydnad för sina heliga bud och rätter. Låren Eder i tid at anse det uppenbarade Ordet, såsom den största skänk, som GUD alt ifrån werldens begynnelse gifwit människo-slägtet, och låten en warm känsla af tacksamhet röra Eder til at med djupaste wördnad tilbedja Honom. Hwad Solens ljus är för ögat, detsamma är Uppenbarelsen för wårt förstånd. I hwilket gräseligt mörker af willfarelser och hednisk widskepelse skulle wi icke trefwa, ehuru långt wi ock måtte sträcka wårt wett och wår tanke-kraft, om wi ej fådt ljus och kundskap af Uppenbarelsen? Jag har låtit det wara mig angelåget, at läsa det bästa af alt hwad de förnuftigaste och lärdaste ibland de äldste Philosopherne skrifwit om GUD, om Religion och dygd, om det högsta goda, om medlen at komma til sinnes-förnöjelse och ro innom oß; men jag kan försäkra Eder, och det på mitt samwete, at all deras wisdom, när den så

bredewid GUDs uppenbarade ord, är blott skugga och owißhet, och där den bäst är, är den intet annat än en dunkel skymning, men det mästa är idel mörker, galenskap och widskeppelse. Och at wår tids werldswishet kan på et renare, riktigare och anständigare sätt förestålla deßa lärostycken, det har hon ju helt och hållit at tacka Skriften före.

Men hwilka woro deße Philosopherne, som i flere århundraden med så liten framgång sysßlosatte sig at söka efter sanningen? De woro ju de djupsinnigaste och lärdaste män ibland de bägge folkslagen, nemligen Greker och Romare, hos hwilka konster och wettenskaper mäst wårdades och bäst hedrades. Hwilka woro däremot de, som hafwa uptecknat för oß den heliga Skrift? Män utan bokwett, de fläste födde och upfostrade i låga wilkor, ibland et folk, som föraktades af andra och intet brydde sig om wettenskaper; med et ord, de woro herdar eller fiskare. Icke deß mindre lära de oß, jämte kunskapen om en GUD, wisdom och dygd med oändeligen mer sanning och fullkommelighet, än alla de store Philosopher. Är då icke den heliga Skrift af Gudomligt ursprung, och är det icke den skjändeligaste otacksamhet och djerfhet at ej sätta wärde på henne? Tillåten mig wid detta tilfället at göra min upriktiga bekännelse: Jag har lefwat i femtio år och under den tiden ofta

hast

hast ordsak at glädja mig, men intet har warit så waraktigt, så oskyldigt, så tilfyllestgörande för min själ, som den glädje Religionen gifwit mig, och det betygar jag på mitt samwete. Jag har lefwat i femtio år, och utstått mångfaldiga bedröfwelser, men aldrig funnit så mycket ljus i twifwelaktiga omständigheter, så mycken tröst, styrka och mod i olyckor, som den där grundar sig på Religion, och det förklarar jag åfwen på mitt samwete. Jag har lefwat i femtio år, och warit mer än en gång i dödsens nöd, men finner af egen förfarenhet, at intet, wißerligen intet, och det utan undantag, bemannar oß at segra öfwer dödsens förskräckelse, utan Religionens Gudomliga kraft på själen, och at intet, utom tro på wår dyre Frälsare och Återlösare, är tilräckeligt at styrka emot förskräckelsen på brädden af den faseliga ewigheten, eller at tilfridsställa samwetet, som då klagar emot oß; Och det försäkrar jag åfwenledes på mitt samwete inför Gud.

Om Edar Wäns och Lärares betygande är af någon wigt, så låten, Mine älskade unge Wänner, detta mitt wittnesbörd göra något intryck på Edart sinne, när det händer at en obetänksam pratare gör sig et nöje af, at smitta Eder med förakt för Guds heliga ord; eller en Fritänkare bemödar sig at utsprida farliga satser emot Christendomen

nien och Tron, hwars renhet och helighet förtretar honom, ack at då ibland Eder, Mine unge Christendoms-Bröder, ingen måtte finnas, som någonsin dristar sig at i mindre wärde hålla den förträffeligaste af alla böcker, eller göra dess sanningar til et mål för ogudaktigt skjämt!

Gif Skriften wördnad gje; hon alt ditt mål bereder:
Så wißt som GUD är GUD, til himlen hon dig leder,
För Atheistens skjämt förakt och afsky bär;
Den Läran, han försmår, GUDs egen sanning är.

Slut på Andra Afdelningen.

Innehåll.

Andra Afdelningen

6 Föreläsn.

7 Föreläsn.

8 Föreläsn.

9 Föreläsn.

10 Föreläsn.

Tredje Afdelningen.

Om

Människans

Förnämsta Pligter.

Innehåll.

Tredje Afdelningen.

11 Föreläsn.

12 Föreläsn.

13 Föreläsn.

14 Föreläsn.

15 Föreläsn.

II. Föreläsningen.

Om wår omsorg för hälsan.

Om människans förnämsta pligter.

Det wi kalle människans hela lycksalighet består af flere särskilte förmoner tilsammans tagne; hwilka hafwa dels affseende på wår kropps behof, dels på wår trefnad i sällskap med andra, dels ock på wår själs bästa. Förnuftets och samwetets handledande at söka deßa förmoner, och at anwända dem, enligt det ändamål, hwartil GUD gifwit dem, kallas i allmänhet Människans Pligt; och at laglikmätigt samt i rätta affigter ställa deßa pligter i utöfning, heter Dygd. Alla människor stå därföre i förbindelse, både at sorgfälligt underrätta sig om deßa pligter, om deras affigter och om deras rätta medel; samt at wörda dem såsom föreskrefne af GUD sjelf; och at, så wäl med et willigt hjerta och föresats, såsom ock i sjelfwa werket och utwärtes lefnaden, oafbrutet, wid alla förefallande händelser,

upfylla dem. I Inledningen til deßa Pligter kan jag med desto större skjäl wara kort, som jag redan erinrat det förnämsta i de föregående Föreläsningarne.

Wår Kropp har sina förmoner. Wi älske wår hälsa och deß bibehållande, och wi söke alla möjeliga utwägar at skydda och förlänga wårt lif. Sjukdom och bräckligheter äro ej allenast at anse såsom wårt lifs förstörare; utan de medföra åfwen gärna plågor för wår själ. De beröfwa oß deßutom många oskyldiga nöjen, göra oß oskickelige til andras tjenst och umgänge; oförmögna at skaffa oß wåra egna oumgängeliga behof. Men en sund och stark kropp däremot, huru mycken fägnad, huru många fördelar gjer icke den både oß sjelfwa och wåra med-människor. Det blir således wår Pligt at sörja för kroppens förmoner, så länge wi därigenom ej afhållas ifrån något större godt.

Men i anledning af wårt naturliga begär efter lycksalighet, älske och wärdere wi åfwen de föremål, som hafwa någon werkan på wår wälfärd i Samhälles-lefnaden med andra människor; wi eftertrakte et godt namn och rykte; wi söke anseende, förmågenhet, säkerhet, frihet; ty deße äro de medel, hwarigenom wi dels upfylle wåra nödwändiga behof, dels winne timmelig ro och beqwämlighet; och det är wår Pligt at sorgfälligt efterstråfwa deßa förmoner; nemligen: så wida wi söke och anwände dem blott så-

som

som medel til ernående af de anförde eller ock af andra högre åndamål; och förnämligast at det sker af lydnad för GUDs wilja.

Wår Själ har sina förmoner; såsom t. e. at Förnuftet, Inbillnings-gåfwan, Minnes- och Urskillnings-kraften äro i godt stånd. Wi hämte häruraf wigtiga och betydande fördelar; emedan deßa förmögenheter gifwa warelse och lif åt många Konster, Wetenskaper och Handtwerk, som dels gagna, dels förnöja. Deras rätta anwändande är därföre ganska angeläget, då en så märkelig del af människornas wälfärd däruppå hwilar. De öfwerträffa i wärde både lyckans och kroppens förmoner. Det är följakteligen wår pligt at ömt wårda deßa dyrbara fördelar, ja högre plikt än den som har kroppens och lyckans goda til föremål.

Wårt Hjerta har sina förmoner; hwilka tillika stå i nära gemenskap med Förståndets. Hit räknar jag Herrawäldet öfwer begärelserna, eller deras kufwande; Benägenhet til ömhet och wälwilja emot wåra likar; och den ädlaste af alla Böjelser, som är wördnad och kärlek för wår warelses Uphofsman. Upmärksamhet på deßa förmoner är wår Pligt, ja, wår aldrahögsta Pligt.

Efter denna wanliga Rangordning eller Inledning på människans åtskilliga förmoner, tänker jag nu föredraga läran om Människans

kans förnämsta Pligter. Jag hoppas, at mitt föreställnings-sätt både skal blifwa gagneligt och behageligt.

Jag företager mig nu utan widare omswep at tala om Kroppens förmoner. Hwem räknar ej det för lycka, at äga hälsa, styrka och sådan kropps-ställning, som kan uthärda hwarjehanda beswärligheter? Hwem älskar icke Renlighet och Snygghet? Wi behöfwe då icke leta efter skäl til wår omsorg för deßa förmoner. Wi anse dem för et godt; det blir följakteligen wår skyldighet at söka dem. Deras wärde wisar huru angelägen skyldigheten är; och af deras natur läre wi hwilka medel äro tjenligast til skyldighetens uppfyllande.

Wi skole först tala om Hälsan och deß wärde, sedan om medlen som böra nyttjas til deß wårdande, och slutligen skal deßa medlens bruk och mißbruk wisas i några Caracterer eller exempel.

Är Hälsan en ibland de angenämaste skänker Försynen behagat gifwa oß, så fordrar tacksamheten, at hon bör underhållas och wårdas; och hwem kan wäl inbilla sig, at han gifwit sig sjelf hälsan, då han icke gifwit sig lifwet? Är hon widare en gåfwa, som til nyttiga ändamål blifwit oß förlänt, så wore det ju at hindra och emotstå den Högstas afsigter, om man antingen med berådt mod eller igenom wårdslöshet, skulle förswaga eller förstöra sin helsa.

Men

Men låt oß komma närmare, låt oß betrakta hälsan både i affeende på det nöje och den nytta hon har med sig. Deß werkan breder sig ut så öfwer wåra kroppar, som wåra siälar; den sträcker sig til wåra syßlor och förrättningar, ja, den gör intryck på hela sällskaps-sammanlefnaden. Et ordenteligt blodets och lifs-andarnas omlopp, en kännbar styrka i nerwerna och förmåga, at utan beswär kunna röra lemmarne efter behofwen, en god matlust, som gör åfwen den tarfweligaste spis wälsmakande, en lätt och wederqwickande sömn, äro förmoner, af hwilka månniskan får hämta mycken förnöjelse. Men alla deßa nöjen förswinna för oß, så snart hälsan är borta.

Hälsans förlust öfwerhöljer siälen med oro och ledsnad; sinnet blir nederslaget och mißnögdt; wi finne liten eller ingen smak för de aldraoskyldigaste nöjen, änskjönt det skulle stå i wår magt at äga dem. Sällskap, wänskap och kärlek, ära, förmögenhet och beqwämlighet hafwa ej längre något wetande för oß; och det som mäst roar den friske, mißhagar ej sällan sjuklingen. Likasom han wämjes wid den sundaste spis, efter han ej kan fördraga honom; så har han ofta, för lika ordsak, leda til det menlösaste och bästa sinnesnöje. —— Det eljest så angenäma, så ädla intryck, som wackra Konst-stycken och andra Snillets foster göra på den friske, det är aldeles förloradt för den sjuklige. Miß-

med sig sielf, är ingen ting honom i lag; utan hans sinne är trögt, och det blir honom swårt, at känna det wackra, det älskwärda; ty hans hierta öfwerlämnar sig åt en hemlig, en tärande sorg; och han älskar sin oro. Har den sjuke några lediga stunder, dem han ej wet huru han skal tilbringa, hwad äro de då annat än ängsliga, än bekymmersamma ögonblick för honom? Meh ännu ömkanswärdare är denne uslingens tilstånd, om han igenom egit förwållande har förlorat sin hälsa. En hemlig anklagan, som hwiskar honom i örat: Du har jämte din helsa beröfwat dig dit sinneslugn och alla de lifwets nöjen du kunnat njuta, förföljer honom om dagen och qwäljer honom om natten. Ja, kort sagt, kunna icke de mångfaldige och ofta obotelige kropps-smärtor, samt de pinliga Curer, som ofta äro odrägeligare än både sjukdom och död, wara tilräckelige läromästare, som säga oß, huru dyrbar skatt hälsan är, och huru et sjukligt kropps-tilstånd ej är annat än en slags långsam död?

Stå de lefnads-pligter, som oß åligga, i nära gemenskap med wår helsa; så göre wi wißerligen oß sjelfwa och wåra med-människor orätt, om helsan af oß wårdslösas; och at med wett och wilja fördärfwa sin hälsa, det anser både förnuft och samwete, såsom et slags upsåteligt sjelfmord. Oaktsamhet i anseende til hälsan har ofta den påföljd med sig, at man innom kortare eller längre tid hindrar, om icke aldeles qwäfwer, sit förstånds

fria

fria och rätta bruk. I en sjuklig och förswagad kropp är tanke-gåswan gemenligen matt och kraftlös; ja, huru många falska och swärmande meningar leda icke sitt ursprung ur en swart och bortskjämd blod? Man har exempel på swårmodiga och ursinniga människor, som uphört at wara det, så snart de under Läkarens hand återwunnit kroppens hälsa. Sjukdom gör utöfningen af wåra sinnes-förmögenheter beswärlig; Själen blir hindrad i sina förrätningar, när Lifs-andarnas omlopp i kroppen uphörer, eller när de för hastigt förlora den qwickhet i rörelsen, som de böra äga. Och hwilken människa är det wäl, som icke är förbunden, så länge hon lefwer, at anse sit förnuft såsom sin största lycka och at följakteligen wara omtänkt på dess förbätrande och rätta anwändande? Lära wi icke igenom förståndet at känna Gud och werlden, at weta hwad Skyldighet och Dygd är? Är det icke detta ljuset, som wisar oss wägen til wår lycka? Och när det til någon del utslocknar, hwad se wi annat då än dunkla föremål? Huru skole wi igenkänna sanningen, när minnet och inbillnings-kraften ej längre wilja afskildra för oss sanningens kännetekn och egenskaper, såsom det plägar hända i sjukdomar och på ålderdomen? — Likasom wårt förstånd lider wid hälsans förlust, så har äfwen wårt hjerta därwid sin dryga känning, och Samhället lider med dem bägge. Det hemliga

mißnöje wi bäre til oß sielfwa werkar oförmärkt på wåra böjelser emot andra männi-skor, ja, det inflyter äfwen på wår sinnes-författning emot sjelfwa det Högsta Wäsendet. En sjuklig människa, åtminstone den som igenom sin egen skuld förlorat hälsan, är gemenligen otålig och knarrig, ofta emot sin egen wilja, och alt det nöje, som en wän, en maka, et barn, en ämbets-kamrat borde äga i en sådan människas umgänge, förswinner aldeles igenom des otåliga upförande. Hennes hjerta tar icke så mycken del, som det hör, i andras fägnad; ty det känner för wäl hwad det sielf saknar; och den lifliga erfarenhet hon har af sin egen olycka, gör, at hon sällan eller swårligen kan öpna sitt hjerta til medlidande öfwer andras nöd. Sjukdomar hafwa den bedröfweliga werkan med sig, at de försiwaga känslo-kraftens naturliga lifaktighet; och wi äre så beskaffade, at ju ringare, ju swagare intryck det som är godt, det som är ädelt, gör på wår känsla, desto mindre fråge wi därefter. Den som tror och känner at han sjelf är så lyckelig, som han kan wara, är naturligt wis benägnare och willigare at se andra lika så lyckelige som han är sjelf. Sjuklingens hjerta frätes af en oro, som qwäfwer alla ädla beslut, alla ömsinta böjelser. Den wälgörande människo-kärleken måste lika som duka under för den oroliga egenkärleken; och när wårt hjerta förlorat deßa ljufliga känslor, så är det

wißer-

wißerligen i saknad af sin yppersta lycka. Wi tappe modet; fruktan och mißtroende träda i deß ställe. Krafternas aftagande gör oß rådde, försagde; och den förfärliga tankan, at wi sielfwe ådragit oß wår siukdom, wåra plågor, störer alt det lugn, som Religionen eljest kunde skjänka wårt hierta, samt hindrar oß i wår tacksamhet emot Försynen. Och huru mycket har icke det hjertat förlorat, som ej wågar med glädje tänka på sin Skapare?

Ingen lärer kunna nämna något stånd, någon enda förrättning, som ej fordrar hälsa och krafter, så framt den lyckligen skal utföras; följakteligen begå wi et röfweri emot sielfwa Samhället, när wi igenom wår egen åtgärd förstöre hälsan. Wi undandrage då andra de tjenster, som wi likwäl begäre af dem, eller ock uträtte wi endast hälften af det, som de hafwa rättighet at fodra helt och hållet. —— Wi miste igenom sådana omständigheter de mångfaldiga nöjen, som upkomma därutaf, at den ene gör den andra gagneliga tjenster; och på den förmonen sätter likwäl en själ, som tänker ädelt, så mycket wärde.

Men ej därmed nog. Utom det wi uphöre at wara nyttiga för andra; och utom det, at wi icke äre i stånd med heder upfylla de ändamål, som wi i samfundslefnaden borde upfylla, så blifwe wi åfwen Samhället och wåra anhöriga lika så beswär-

swårlige, om wi äre oß sjelfwa. Wi blifwe en börda för wåra wänner. Ej sällan nödgas wi lefwa på deras bekostnad, och wi drage undan dem det, som wi sjelfwe hade bort skaffa oß til wårt underhåll; wi störe deras ro igenom wår oro; wi förorsake dem bekymmer, och göre dem ledsne wid oß, i det stället wi skulle wara föremålet för deras fägnad och glädje. Huru många äro icke de pligter, hwilka en Fader, en Lärare, en Maka och en Wän, betraktade såsom sjuke, ej längre äro i stånd, at utöfwa: Man önskar wår död, emedan wi lefwe werlden til last.

Äge wi däremot hälsan, så äro stora fördelar förenade med denna egendomen. Är kropps-ställningen god och sund, så gjer känslan af wår styrka oß mod, at åtaga oß de swåraste förrättningar; den lättar tyngden af wåra arbeten, gör at wi ej frukte faran, och at wi ej så hastigt blifwe nedslagne, om några hinder för wåra affigter möta. En eldig själ, et muntert mod och et sällskapslikt sinnelag, äro gärna hälsans wänner och följeslagare. Den friske kan bidraga mer til sin egen wälfärd och lättare wara sina med-människor til gagn; han kan igenom flitighet lätt undgå den plågsama, den obehageliga fattigdomen; han kan snarare förwärfwa sig skickelighet til sitt kall, i de därtil nödiga egenskaper winna alt större fullkomlighet; Ja, så framt god lust och

de

de gåsmor, som fordras, icke fattas honom, så kan han både gagna och roa, han må wara i hwad stånd eller lefnads-omständigheter som hälst. En frisk hy är för bägge könen den wackraste prydnad, som fägnar andras ögon och gjer dem den goda tanka, at man ej gjort sig til slaf åt de olyckeliga begärelserne, som pläga borttaga både krafter och utseende. Den angenäma, den behageliga ställning, som kroppen får igenom konstens tilhjelp, blir ännu mera uphögd igenom hälsan; då ögat däremot ej utan misshag och oro kan åskåda de matta och döende miner, de darrande händer, de ängsliga åtbörder och staplande steg, som gemenligen äro i sällskap med sjukdomar och ohälsa. —— Hela naturen tyckes lika som le åt den friske, så wida han nemligen tillika äger et lugnt hjerta innom sig sjelf. Han kan med dubbelt nöje betrakta Skaparens werk. Hwar morgon, då han waknar med friska krafter, wisar honom, så til sägande, en ny Sol. Han kan njuta tusende ljufwa nöjen och förfriskningar, som den instängde sjuklingen nödgas anse med båfwan. Ja, låt wara, at han wore den fattigaste, den lägste ibland människor, så har han icke desto mindre den fördel, den tröstan, at fägna sig åt, det han allestädes finner för sig en läskande dryck, et stycke bröd, som föder och stärker, en fri luft, et angenämt fält, och han saknar ej de nöjen, som wänskapen, kärleken, umgänges-

lefna-

lefnaden, hafwa at gifwa; Inbillnings-kraftens och konstens foster lemna honom ocksä nya anledningar til upmuntran och förnöjelse. Och wid dagens slut förswinna alla de beswär hans arbetsamhet och flit gjort honom, då nalkas en stilla, en ljuflig sömn hans bädd, och ingjuter nya lifskrafter i alla hans nerwer. Ack! hwad gäller ära, makt, rikedomar, sällskaper, när hälsan är borta! Huru obrukbara skatter äro icke, wid flere tilfällen, de lyckeligaste snillegåfwor i en sjuklig kropp! Kunne wi då längre twifla, om wi böre waka öfwer wår hälsa, då al ting så tydeligen lärer oß at känna deß wärde, deß werkan på wår egen och andras lycksalighet!

Medlen, hwarigenom wi kunne uppehålla wår hälsa och hjelpa henne til rätta, om hon blir wacklande, äro ej mycket swåre at uptäcka. Wi läre dem af erfarenheten, af upmärksamhet på oß sjelfwe och andra. Pröfwa, säger Syrach, hwad dinom kropp sundt är; och se hwad honom osundt är; det gif honom icke (*). Wi behöfwe ej så mycket af den skickelige Läkaren, som fast mer af et upmärksamt förnuft, låta underrätta oß, at mätteligheet, i mat, i dryck, i nöjen, at arbetsamhet och kropps-rörelser, at herrawälde öfwer wåra stormande sinnesböjelser, at et gladt, et sorgfritt hjerta och en måttelig hwila efter wåra göromål, äro

(*) 37: 30.

åro den säkraste, den båsta nåring för hålsan (*).

Om wi aldeles icke, eller allenast sällan och wårdslöst anwände deßa föreskrefne Medel, så år wår böjelse för hålsan swagare, ån den bör. Nyttje wi dem åter med större bekymmersamhet, ån deras affigter fordra, så år wår kårlek til hålsan altför omåttelig. Det år et prof, at denna böjelsen år öfwerdrifwen, om de öfrige böjelserne, som ocksä höra til wår wålfård, försivagas eller förstöras, igenom den flit och sorgfällighet wi i denna delen anwände. Det år en otidig och oråttmåtig omsorg, då man, af kårlek til hålsan, gör sig löjelig hos andra, försummar sina syßlor, förnöter sin tid med Medicinska böckers låsning, som man ej har at syßla med, eller med et öfwerflödigt bruk af Bad och Surbrunnar; ty så snart wi söke hålsan blott för deß egen skull, så förlorar hon, likasom alla andra detta lifwets förmöner, hela sitt wårde, all sin wårdighet. Wi anse henne med skjål såsom et nödwändigt medel til månniskans lycksalighet; men icke utgör hon hela månniskans lycka, nej, icke en gång den wigtigaste delen dårutaf. ———

Wi-

(*) Valetudo sustentatur notitia sui corporis & observatione, quæ res aut prodesse soleant aut obesse; & continentia in victu omnique cultu, corporis tuendi caussa; & prætermittendis voluptatibus; postremo arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Cic. Off. Lib. II. c. 24.

Widare: Om man wäl sorgfälligt nyttjar Sundhets-medlen, men det sker icke egenteligen i affigt på hälsan och den werkan hon har på wårt lif, så må man icke tro, at sådant kallas, på et förnuftigt sätt sörja för sin hälsa; nej, det är ingen dygd. Man kan wara måttelig; ty man wil gärna bibehålla sin skjönhet; Man kan taga sig til wara för häftiga begärelser, efter man deßutom ej gärna wil wisa sig i sådana lustiga lag, där de äro rådande; man kan söka kropps-rörelser, på det man måtte kunna lefwa desto wällustigare wid bordet, och man kan undwika at samla öfwer sig arbeten; ty man har tycke för lättja och syßlolöshet. Så mycket en sådan lefnad tilfälligt wis kan bidraga til hälsan, så orimligt skulle det dock wara, om man blott af sådan anledning wille tilmäta sig det beröm, at hafwa sörgt för sin hälsa.

Tage wi det för afgjordt, at wi ej lefwe för at äta och at wi ej äte blott för at kittla gomen och underhålla wår weklighet, så följer däraf, at ingen annan kan kallas måttelig än den, som ej tager mera till lifs än hwad som fordras til at därmed stärka kroppen, och så at man ej hindras i fritt bruk af sin Själs förmögenheter. Erfarenheten, eller wår egen känsla lärer oß lätteligen at igenfinna detta måttet; och det är altid tryggare för oß at förtära mindre, än at öfwerskrida behofwet. Följer man wid sina måltider blott sin lystnad, rådfrågar man endast

bäst sin smak, så smickrar man sig med en falsk inbillning, om man tror at man ätit måtteligt, fastän man ock icke skulle känna någon olägenhet af sin måltid; ty måtteligheten fordrar altid en friwillig inskränckning. At icke fråga därefter om man äter eller dricker för mycket, at icke taga sig til wara för at falla i öfwerflöd, at icke förneka sig någon ting, i tanka at därigenom desto bättre stärcka sina krafter, det är ingen måttelighet (*). At man efter slutad måltid ej märker några olägenheter, at man ej erfar omedelbar förlust af sin hälsa, det kan icke eller anföras såsom säkra känneteckn af måtteligheten. Den skada omåttelighheten werkar, kan wisa sig i morgon, kan komma långsamt, kan ofta först infinna sig på ålderdomen. Då wår kropp efter åtnjuten föda göres oskickeligare til arbete, då wår själ blir trögare och owilligare i sina förrättningar, då hafwe wi all anledning at förmoda, det wi antingen förgått oß emot måtteligheten, eller at wi förtärt någon osund spis, eller ock at wi ätit utan hunger. De måltider kunna räknas för goda, som ännu dagen efter äro angenäme: och den Kocken, som Leonidas, Alexanders Hofmästare, så högt berömde för sin Herre, är altid den

U bästa:

Gell. Moral. Förel. 1 D. 3 Afdeln.

(*) Hanc sanam & salubrem formam vitæ tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum, ne animo male pareat. Sen.

bästa: "En spatsergång tidigt om morgonen befordrar en god middags-måltid, och en måttelig middags-måltid gjör en god aftonward" (*). Likasom wiß slags mat är mindre skadelig, än annan; så kan äfwen en i och för sig sjelf sund spis, wara mindre öfwerensstämmande med wår kropps beskaffenhet och med wårt lefnadssätt. Wälje wi en wälsmakande spis häldre än den hälsosame, eller bry wi oß icke om at gjöra något wal emellan dem båda, så handle wi twärt emot Sundhets-lagarne. Wänje wi oß wid warma och hetsiga drycker, emedan de til någon tid göra oß muntre och eldige i wårt arbete, så undergräfwe wi därigenom hemligen wår hälsa; ty nerwerne retas för ofta och blifwa slutteligen förslappade.

Åstundar man at heta måttelig, är det nödigt, at man lärer sig känna alt hwad som på et eller annat sätt kan skada hälsan; man får icke dröja med denna kundskapens inhämtande, til deß at återhållsamheten blir en nödwändighet, eller til deß hon redan blifwit et fruktlöst medel. Lika sorgfällighet åligger oß äfwen i afseende på wår sömn och på alla de nöjen, som på något sätt röra wåra sinnen, men i synnerhet sträcker den sig til kyskheten, betraktad såsom en dygd, den man är sin kropp skyldig (*).

Reglor

(*) Ad prandium iter antelucanum, ad cœnam frugale prandium.

(**Se: Die ganze Pflicht des Menschen (Spa

Reglor för hälsan.

Den erinran är redan gjord, at erfarenhet och upmärksamhet lära oß de allmännaste reglor, som tjena til hälsans bewarande samt til des förbättrande, om hon börjar blifwa ostadig, eller åtminstone til förekommande däraf, at hon helt och hållet förloras. Jag har sjelf i flera års tid warit nödsakad at lemna deßa reglorne min upmärksamhet, jag tiltror mig följakteligen hafwa så mycket större rätt at wisa Eder de hufwudsakeligaste ibland dem; och på det mitt föreställningssätt måtte blifwa så wäl tilförliteligt, som angenämt, wil jag nyttja den öfwermåttan skjöna lärodikt, hwilken den berömlige Ängelske läkaren Armstrong i detta ämne författat (*). Hela Diätsläran innefattas i wårt förhållande i anseende til luften, i anseende til mat, dryck, sömn, kropps-öfning och sinnes-rörelser.

Upl.) §. 164, och i synnerhet hela det andra Capitlet om Skyldigheterne emot oß sjelfwa, särdeles ifrån 279 til 294 §. Hela denna Afhandlingen förtjenar at berömmas, såsom i alla afseenden grundelig, förträffelig. Förf. Anm.

(*) Armstrong's Art of preserving Health. Många wackra stycken rörande diæten läsas äfwen med nytta och nöje i Doct. Unzers Weckoskrift: Läkaren (der Arzt) kallad Förf. Anm. Deßa lärorika blad äro til en del öfwersatte i Stockh. äldre Weckoblad. Wi behöfwe ej nämna hwad en Westerdahl, en Tissot, som wi nu äge i Swensk Öfwersättning, m. fl. lära oß i detta [illegible] angelägna ämne. Öfwersätt.

Luften.

Luften, denna oumbärliga födan för wårt lif, är en källa, ur hwilken så wäl hälsan som tusende sjukdomar framflyta.

Ingen ting kan wara hälsan widrigare, än en innesluten, en stinkande luft, som redan gått igenom hundrade lungor och där blifwit bortskjämd. —— Luften må wara antingen för fuktig eller för torr, så fördärfwar hon, i bägge händelserne, wåra lungor lika mycket. —— Andas därföre, så mycket möjeligt är, den fria och friska luften; Ej sådan luft, som finnes i folkrika och tätt bebodda städer; ej den som upstiger ifrån sumpiga orter; utan den som spelar fritt på Landsbygden och högländta ställen, som ej blifwit orenad af rutnade wattn och slemmiga träsk.

Öpna din kammar, förnämligast i den warmare årstiden, för den upfriskande morgonkylan, för den ljufliga aftonswalkan; Låt dit tämmeligen rymliga sofrum, igenom den fria och fina luft man där andas, likna en angenäm Trägård, och laga så, at det icke, som den ohyggeliga, den ängsliga Alcowen, får anseende af et mörkt, et hiskeligt fängelsesum, och blir en samlingsplats, et gömställe för alla osunda dunster. Kan icke luften nog obehindradt stryka därigenom, så upfriska det om Sommaren med wattn och ättika, som du kringstänker. —— Wår sömn, denna rika källan på nya lifskrafter, wil hwarken weta utaf en altför warm eller alt-

för

för kall luft. — Begraf dig icke i mjuka säng-kläder, som qwäfwa medelst sin heta, utan låt hälldre den hårda madraßen, den elasti-ska hufwuddynan insöfwa dig. Håller du dit hufwud lått betäkt och dina fötter war-ma, så befordrar du därigenom din hwila och du waknar glad, munter och utan heta.

Wil du andas den renaste luften, så låt icke Wår- eller Sommar mornarne öfwerra-ska dig i sängen. Deßa stunder hafwa gull i munnen, ej allenast i afseende på arbetet, utan äfwen på hälsan.

War nögd med en måttelig wärma i dit winter-rum, och blif ej förskräckt öfwer en liten öpning på fenstret; den kyla, som därifrån tränger sig in, dödar dig ej; men den heta kamaren, där du tycker dig må så wäl, förswagar dig och tärer bort dina finaste lifskrafter. Betäck dig hälldre med kläder; och sky icke kölden, då du är wäl-kläd, ty hon är dig hälsosam.

Håll hastigt ombyte ifrån köld til heta och ifrån heta til köld för lika skadeligt, och låt kroppen icke helt och hället wänias wid någondera.

För mycket tunna kläder om sommaren bidraga, snarare at öka, än at uteslänga hetan. Den lätta sidenklädningen twingar ut swetten, men då aftonswalkan infaller, tilslutas porerne, utdunstningen hindras, och febern öfwerfaller dig.

War renlig! Anständigheten och sällskaps-lefnaden, men hälsan icke mindre, ålägger dig denna dygden. Gör din kropp ledig ifrån den sega swetten och det widlådande stoftet, igenom bruket af bad och igenom ombyte af linne; och undwik alt det som ådrager de yttre delarne röta eller skårpa; ty sådant suger sig in i wårtorne. Läs hwad en berömlig Läkare skrifwit om sjukdomar som komma af osnygghet.*)

Ordning i mat och dryck.

Det händer ofta, at den bästa föda blir oß skadelig, efter wi äro owane därwid. Wänj dig därföre, om du är frisk, wid hwad slags mat det wara må; laga at du får denna wana efter hand och håll måttan; hwilket är en hufwudsakelig regel. —— De enfaldigaste rätter, som jorden, luften och wattnet gifwa dig, äro minst skadelige för hälsan. Den unga boskapen, som ej blifwit gjödd, utan som i frihet hämtat sin föda på god betesmark, gjer en spis, som lättast kan smältas; och Rådjuret, som fått löpa wildt i skogarne, smittar dig ej med tjock och melancholiskt blod.

Uttrotta dig icke igenom långsamma måltider; Mätta dig ej med klifs, ej med den konstiga Kockens mordiska påfund. Den föda, som kan wara den aldrasundaste, när den njutes utan tilsats, blir, så snart den un-

(*) *Platner* de morbis ex immunditie.

undergår en mångfaldig blandning med annan mat, at anse såsom et gift; och et oförsigtigt förtärande af utländska hetsiga krydder fördärfwar de friskaste wätskor. "O! "hwilken samling blandar icke wällusten til-"hopa; för at kitla en läcker gom, måste "land och wattn plundras! — Ack himmel! "huru många Bagare och Kockar sysslosät-"tas icke för en enda mages skuld (*)!

Tänk ofta på det sättet med Seneca och blygs wid at wara kråselig.

Ät, när du är hungrig, och wänta icke til des hungren blir din tyrann. —— Wid walet och myckenhet af din föda gif noga akt på din kropp, på din wana och upfostran, på ditt lefnadssätt och på årstiden. —— Är din mage förswagad, så undwik alt det som gör honom ännu swagare; fly feta rätter och olja, som så hastigt förwandlas i galla. —— Det gifwes ingen mat, ehuru hälsosam han må wara, som skickar sig lika wäl för alla. Den groswa spisen, det rökta köttet, den för mycket saltade bringan, den torkade fisken beswärar ej den arbetande bondens starka maga; men låt honom få lätt föda, sätt för honom af Kockens konstiga anrättningar; så lärer han in-

(*) Vide, quantum rerum, per unam gulam transiturarum, permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix. — Dii boni, quantum hominum pistorum coquorumqe unus venter exerat! Sen. ep. 95.

nom få weckor ej häfwa några krafter qwar til sit arbete. Likaså om du gjer den swaga magen hårda näringsmedel och fulla fat, får du finna, at han snart blir aldeles bortskjämd.

At för hastigt stilla en häftig hunger, kan wara tilräckelig anledning til många febrar, och at låta magen fasta, då matlusten är swag, tjenar ofta til hälsan. Gör som Socrates, reta hungren medelst spatsergång, så får du desto smakligare måltid.

Wåren, Sommaren, Hösten, äro wil- lige at erbjuda til din wederqweckelse och styrka sina balsamiska plantor och trägårds frukter. Men ack huru många hälsosamma wäxter anser wår bortskjämda gom med förakt! Hwar Sommar-månad hinner den frukt til sin mognad, som för dig är tjenligast. Njut den med måttelighet, det är en läkedom, som Naturen sjelf räcker dig.

Mjölk är et balsamiskt närings-medel; Landsbygden skjänker dig denna rena spis, dels som en ljuflig honing och dels som en helande syra. Låt i synnerhet den klara rinnande wattukällan, fri ifrån alla främmande delar, släcka din törst; hon läskar, hon främjar din hälsa och stärker dina nerwer.

Yngling! Win blifwe ej din wanliga dryck. I sinom tid drucket, må det stärka den mogna mannen, uplifwa gubben, wederqwecka den matte, och i skarp winter-köld, såsom läkedmedel, förmera din naturliga wärma.

nia. O du wälgörande dryck! Beklageligen har omåtteligheten förstått at förwandla dig til et dödeligt gift!

Fly de många warma drycker, som wårt wekliga tidehwarf infört; låt ej de utländska drycker, som med stor kostnad, til wåra magars förderf, hämtas öfwer hafwet, ifrån widt aflägsne länder, wara din dageliga dryck. Wåre Fäder kände ej deßa drycker; därföre kände de icke eller många sjukdomar.

Kropps-rörelse.

Arbeta och blif stark! Begynn med lindrig rörelse och stig sedan småningom högre. Går du på en gång ifrån hwila til häftig rörelse, så war wiß at du skadar din hälsa. —— Rörelse ute i fria luften är sundare än i täpta kamrar. Spatsera omkring på fälten de glada mornarne och de swalkande aftnarne i den warma årstiden; fägna dit öga och mätta din inbillnings-kraft med Naturens härliga werk. Sådan rörelse, som tillika upmuntrar hiertat, har dubbel werkan på hälsan. —— Klif up på bergskullen at där andas en renare luft, och låt de hälsosama örternas ångor få spela omkring dig. —— Stig stundom til häst, men gör det med försigtighet, ej på din hälsas och tör hända dit lifs bekostnad, ej i ungdoms-yra. Roa dig med jagande; Plantera trägårdar. —— Men förgät likwäl aldrig Senecas re-

gel(*); "Kropps-öfningar böra wara lätta "och korta, de måste skaffa kroppen skynde-"sam förfriskning; men tillika skona tiden, hwars "dyrbara wärde man ständse måste betänka" Löp icke warm ut i kölden, eller kall til wärmen. I sträng winter fordrar din kropp altid kraftigare mat och dryck; han fordrar ock så starkare rörelse. Laga at du jämkar din kropp efter det himmels-strek, hwarunder du bor; han är nog fogelig. Lär den angelägna konsten at fördraga hwad du ej kan undgå. —— Bruka inga läkemedel i hälsodagen. Alt hwad som bidrager til et hastigare blodets omlopp än det naturligen bör hafwa, omåttelig kropps-öfning och rörelse, öfwerflöd i drycker, starkt saltad mat; alt sådant bidrager äfwen til lifwets förkortande.

Begärelserne.

Ja änteligen: Har du någon kärlek til din hälsa, til ditt lif; så fly begärelsernas wåldsamhet. Wreden, kärleken, fruktan, ja, en häftig glädje, en hetsig ärelystnad, hämnden, afwunden, hafwa nedlagt många på sjuksängen och i grafwen, som efter naturens ordning bordt njuta et längre lif. — Tänk icke, at hwad som icke omedelbarligen skadar dig, hwad du icke i dina unga år och

(*) Sint exercitationes faciles & breves, quæ corpus & sine mora laxent & tempori parcant, cujus præcipua ratio est habenda. *Sen.*

och wid din ungdoms-styrka har känning utaf, det kan ej skada, det kan du aldrig hafwa känning utaf. Min wän, det gifwes et långsamt och et hastigt straff; ofta händer, at man först såsom mogen man får med tårar, men för sent, beklaga sina därskaper och sin wårdslöshet som yngling.

Fly derföre all omåttelighet i mat; fly öfwerflöd i drycker; det är farligt både för din dygd och ditt lif; fly lättsinnighet och Ungdoms-yrhet; fly wällusten, det är en smickrande och förförisk, men farlig ock dödande fiende; fly honom därföre, o Yngling! och war stark och frisk, och blif gammal med godt samwete för Gud och människor.

12 Föreläsningen.

Om de felsteg, som begås emot en förnuftig omsorg för hälsan; samt om den sorgfällighet man bör anwända at erhålla en stark och härdad kropp.

Wårdslöshet om Helsan.

Då det kommer därpå an, at i akt taga sin Pligt i anseende til hälsan, hwarom wi i föregående Föreläsning talat, kan det lätteligen hända, at man gör antingen för litet, eller för mycket. En målning på twänne olika människor skal tydeligen wisa oß detta dubbla felet, och tillika tiena oß til warning och lärdom.

Sejus är en lärd, som så högt är begifwen på bokwett, at han begrafwer sig ibland sina böcker, och gjer slätt ingen aktning däruppå, at han igenom sitt djupsinniga studerande och igenom brist på hwila förtärer alla sina krafter i förtid. Han äter mycket sparsamt; och igenom en sådan mätteligthet tror han at han sörjer tilräckeligen för hälsan; men han hämtar ej et ledigt sinne med sig til sina måltider. Deßa ögnabliken äro inga förfrisknings-stunder för honom; ty han tager sina lärda twifwelsmål med sig ur studerkamaren til bordet, och

de

de blifwa åfwen där det ämnet, hwarwid han endast fäster sina tankar. Wet då icke Sejus, at när fibrerne i hjernan för strängt spännas, så hindras matsmältningen; eller kunde han icke lätt inhämta denna kundskapen? Hwarföre kan han icke, åtminstone wid bordet, ingå stillestånd med sin eljest lofliga wettgirighet? Sejus wil inbilla oß, at han sörjer för sin hälsa medelst rörelse. Han skakar sin kropp första timman efter måltiden; ty under denna tiden är han minst skickelig til at arbeta. Stackars Sejus! Han menar at han gör wäl; och i sjelfwa werket älskar han ändå sin hälsa för litet. Han gjorde bättre, om han wille wara i rörelse fyra eller fem timmar efter måltiden, än strax, då han lämnar bordet. Han hastar så swettig han är, ifrån wedsågen eller ifrån billardtaffeln, til sina böcker, och sätter sig ned at studera. Han tycker sig blifwa muntrare då han dricker sitt warma Caffe; därföre nyttjar han denna främmande hetsiga drycken hwarannan eller tredje timma för at stärka sig; han håller noga räkning, at han ej går öfwer sin wanliga sats; och smickrar sig därmed, at han nu i akt tager en noga diät, och at han med sorgfällighet wårdar sin hälsa, då han likwäl blott sörjer för sin munterhet. Med et sådant lefnadssätt fortfar han i flere år och tror at han skonar sin hälsa; därom tycker han sig wara så mycket mera förwißad, som han ej strax blir sjuk.

Men

Men hwad affigt har han wäl med denna sin förwända omsorg för hälsan? Monne han wårdar henne, efter hon är en dyrbar skänk af GUDs hand? Nej, långt därifrån! utan emedan hon är et medel, hwarigenom han bättre kan tilfridsställa sin lärda wällust. Skulle Sejus med en sjuklig kropp kunna framlägga ännu djupsinnigare böcker til werldens beundran; så aktade han säkert sin hälsa ännu mindre. Sedan han intil midnatten uttömt alla sina lifs-andar, sofwer han ungefär sex eller sju timmar, och förmodar at han inrättat sin sömn på et sätt, som är öfwerensstämmande med hälsan, emedan han nu är i stånd at åter gå til sitt arbete igen. Men hwarföre tror han icke, at den sömn som njutes före midnatten är tjenligare och hälsosamare? Hwarföre wil han icke twinga sig at öfwerwinna en owana, då hon utan twång ej kan blifwa öfwerwunnen? Men han märker ju ingen olägenhet därutaf; han äger ju om morgonen, då han waknar, lika tankestyrka som förr. Imedlertid gjer hans bleka hy, hans infallna tinningar, hans matta ögon och darrande händer honom tydeligen tilkänna, at kafterne begynna småningom aftyna; hwarföre wil han icke höra desa warningar? Kunde han icke litet inskränka sin läs-girighet, eller monne det ej gifwes någon riktigare Diät? Läkaren kommer, och hotar honom med plågor och sjukdomar. Men Sejus wisar honom

nom ifrån sig med det föregifwande, at hans åmbete ålägger honom at arbeta; men egenteligen arbetar han för sin årelystnad. Wid et eller annat tilfälle gör likwål Sejus något wåld på sig sjelf, och tror då, at han på bästa sätt sörjer för sin hälsa. Han lägger dageligen bort boken en timma tidigare, och wil söka sin förfriskning wid et glas win. Han dricker och fördjupar sig antingen i tankar med sig sjelf, eller råkar i lärda ordwäxlingar med sina wänner. Han går at höra en angenäm Musik, men i det stället den borde göra et upmuntrande intryck på hans sinnen, så faller han in i metaphysiska betragtelser öfwer Musikens natur, eller börjar han undersöka deß beskaffenhet hos de Gamla. Han går eller åker ut at spatsera; han har sällskap med sig, men hwarken deltager han i deß nöjen, eller glädes han öfwer Naturens betragtande; utan han har sin själ och sina tankar wid sit Manuscript; han gör därwid sina lärda tillägningar och förbättringar, eller ock är hans hufwud sysselsatt med utkastet til något nytt lärdt arbete. Sejus kommer således altid tilbakas ifrån sina spatser-resor med lika sinnes-författning, som han har då han sitter wid sin bok. Huru kan han då inbilla sig at han warit i rörelse för hälsans skull? Hans omåtteliga lärdoms-lystnad regerar honom wid alla tilfällen, och hälsan blir, oaktat all den wård han, efter utwärtes anseende, tyckes

gifwa

gifwa henne, hwarken stadigare eller starkare. Han söker wäl at likasom göra wäld på sig sjelf, men det är dock intet annat än en förklädd wettgirighet; och låt wara ät han då och då nyttjar läkemedel för sin kropp; han brukar dem ej ändå i annan affigt, än at understödja sin åregirighet; icke til den ändan, at han måtte blifwa skickeligare til at efter GUDs befallning desto bättre och långre wara werlden til tjenst.

Sejus eftersträfwar at ernå titel af Widtberömd, och förstörer därwid sin hälsa. Det händer, at den boken han utgifwit, undergår obehagelig, kanske obillig granskning af andra, han råkar härwid i häpenhet och begynner at darra af förskräckelse. Han wäntar at blifwa berömd, men det mißlyckas honom; all hans blod sättes straxt i rörelse och han förlorar matlusten. Man har i en Lärd Tidning wågat föregifwa, at det Werket han skrifwit, är fullt med felsteg; man har häcklat honom med bitterhet, tör hända med ofog. Sejus tilbringar redan den första natten utan sömn, och pulsen gjer tilkänna at febern ej är långt borta. Han wil rädda sin oskuld, sätter sig til den ändan ned efter et par dagar och arbetar med sådan hetsighet på sin Förswars-skrift, at han därwid werkeligen råkar i en häftig feber. Han tänker, at han nu utan eget förwållande skadat sin hälsa; och han hade ju bordt kunna se förut, at hon nödwändigt skulle ska-

das. Han tror, at hans goda namn och rykte bör gälla mer än hälsan; men den frågan är ju ännu oafgjord, om han, hos hwar och en förnuftig, någonsin förlorat något af sin agtning igenom de hårda tilmälen, som blifwit honom gjorde; och om han igenom sit urskuldande är i stånd at leda sine ogunstige Granskare til bätre öfwertygelse, eller om han icke snarare wäcker flera fiender emot sig? Har han då gjordt rätt, at han upoffrat sin hälsa? Kan icke deß återwinnande wara lika så owißt, som det är owißt, om hans inbillade ära kan åter uprättas? Bana sjukdomar wägen för döden, så har Sejus satt det ypperста goda, neml. sjelfwa lifwet på wågspel för sin heder. Monne sådant är mindre oförnuftigt än då man wil rädda sin ära igenom Duell?

Igenom et ständigt och tröttsamt stillasittande wid boken, förlorar Sejus all sin munterhet; han kan aldrig wara glad och ledig til sinnes; en omständighet, som likwäl så mycket bidrager til hälsan. Han är egensinnig och finner dagelig anledning til wrede och otålighet; därefter ångrar han sin hastighet, han märker at sådan sinneshета skadar hälsan, men han brukar strax kylande pulwer, och tror at hon därigenom åter sättes i säkerhet. —— Han tillåter ej gärna, at hans kammar, som han både plägar nyttja til sof- och studer- rum, skådas eller twättas,

tas, ty han fruktar at oordning därwid skal upkomma; utan hän tål häldre at qwäfwas af damm och at insupa en odrägelig stank i et tiltäppt rum. Han sofwer ej för myckel, men han sofwer dock i en starkt eldad kammar och på mjuk dunbädd; ty han är weklig. Han äter gärna hårdsmält mat, men han äter ej omåtteligt därutaf, och därföre tror han at hälsan ej kan lida. —— Sejus älskar sin hälsa för litet. Hwarföre? Jo, ty han älskar henne endast för sin hufwudböjelses skul, och just därigenom fördärfwar han henne.

Otidig omsorg för hälsan.

Iris hon felar äfwen, men hon felar på helt annat sätt än Sejus. Hon är intagen af en så otidig räddhåga för sjukdomar och för döden, at hon dageligen flyr til Apotheket. —— Hon tänker och talar aldrig om annat än om diät; och af fruktan at skada sig, faller hon ständigt i händerna på nya plågor. Hon skyr friska luften; ty hon kunde lätt förkyla sig; hon måste nödwändigt afbida en, i sig sjelf onödig, swettning, därföre utmattar hon sig hela förmiddagen i en kammar, het som en badstuga, och förswagar nerverne igenom warma drycker. —— Hon nyttjar så många medel at skaffa sig matlust, så at hon til slut aldeles förlorar honom, och, då hon söker at förekomma sjukdomar, gör hon sig sjelf sjuk igenom dageligt bruk af me-

dicamenter. —— Hon håller det för angelåget at wara i rörelse; men, tänker Iris, det kan lätt hända, at man kommer i för stark rörelse, och min kropp är ömtålig, blodet kan snart sättas i oordning. Hon bäfwar därföre wid hwart steg hon stiger, spatserar aldrig med ledigt sinne, utan känner, at hon wid minsta kropps-rörelse angripes, än af den ena, än af den andra olägenheten; men det är dock egenteligen ingen ting annat än hennes otidiga fruktan, som skadar henne. —— Hon anser all ting med rädsla; ty hon tror at alt skal tilfoga henne någon olägenhet. Hon wägrar at deltaga i de oskyldigaste nöjen, emedan hon befarar, det de måtte medföra någon obehagelig werkan för hennes hälsa. Af fruktan för sjukdom, skyr hon åtskillig slags mat, som likwäl i sig sjelf är ganska hälsosam, och wäljer i det stället sådan spis, som snarast förorsakar skarpa och elaka wätskor. När det händer, at minsta sjukdom yppar sig i granskapet, så råkar Iris straxt i nya bekymmer, ny häpenhet, och hwart lik, som bäres förbi, utpråssar ångstswetten hos henne. Således plågas hon af sin fruktan för sjukdom nästan mer, än af sjelfwa sjukdomen, emot hwilken hon så sorgfälligt söker förwara sig. Ack huru ömkanswärd är icke Iris! huru föraktelig, då wi betragte henne i anseende til de skyldigheter, som åligga henne i Samhälles-lefnaden! Är det wäl möjeligt, at hon

kan wara en förnuftig maka, en sorgfällig moder, en ömsint och tjenstwillig wän? Huru många pligter lärer hon icke åsidosätta, endast af fruktan för at dö? Hon wil således lefwa, blott af kärlek til lifwet. O hwilken owärdig afsigt! Och huru eländigt blir icke därigenom hennes lif! Hjertats kjusfwaste nöjen, jag menar de nöjen, som willigheten at upfylla wåra Samhälles-förbindelser tildelar oß, äro aldeles förlorade för henne. Hon saknar allas agtning, allas kärlek och förtroende. En otidig omsorg för hälsan gör, at hon beröfwar sig lifwets bägge dyrbaraste förmoner; både sinnets lugn och kroppens wälmåga. Stackars Iris!

Men för öfrigt böre wi ej förgäta, at ehuru öm den skyldigheten är, at med förnuftig waksamhet wårda hälsan och deß bibehållande, så står dock denna, så wäl som alla andra timmeliga förmoner, aldeles icke i wår magt och under wårt behag, oaktat all den omsorg och försigtighet, wi därwid i möjeligaste måtto kunne anwända.

En god och stark kropps-ställning.

Man kan wara frisk och åndå icke äga en stark och härdad kropp; det blir därföre en pligt at efterstråfwa och bibehålla en sådan kropps-ställning, ty den är just et betydande stöd för hälsan och en aldeles nödwändig egenskap wid åtskilliga tilfällen och förrättningar i sammanlefnaden. Ingen kan med

wißhet

wißhet weta, hwad som, möjligt wis, kan föreslå honom i werlden; hwem kan säga, som icke hans kall och åmbete en gång torde ålägga honom, at underkasta sig åtskilliga swåra och mödosamma arbeten; at blottställa sig för blåst och stormwäder, för köld och heta; at företaga sig långwäga resor och kännas wid alla de olägenheter, som dem åtfölja; at til äfwentyrs tjena i fält, ligga under bar himmel, strida emot hunger, törst, sömn och oblid wäderlek. Äre wi nu osäkre, hwad öde i denna delen kan wänta oß; så måste wi ju ofelbart räkna en stark och härdad kropp för en lycka, men däremot anse en weklig och ömtålig kropps-ställning för en olycka; emedan wi därigenom hindras, antingen at företaga oß, eller at med framgång utföra åtskilliga wärf och förrättningar. Wi äro därföre förbundne, i synnerhet i ungdoms-åren, at fly en sådan weklighet; hwilket sker då, när nöjen och makligheter ej blifwa oumbärlige för oß; när wi ej bekymmersamt wälje wiß slags mat och dryck, utan låte wanan lära oß at stilla wår hunger med allahanda slags, ja, äfwen med den grofsta spis, och at släcka wår törst aldrahälst med watten; när wi undwike både för warm och för tunn kläde-drägt; när hwi hwarken, såsom ömtålige weklingar, sky frisk winterköld, eller frukte at låta Solens strålar om sommaren sticka på oß. Igenom wana och öfning härdas wår kropp, och wi winne den förmonen, at

han då lättare fogar sig efter wåra behof och omständigheter. Denna saken förstodo de Gamla; de kunde därföre meddela sina barn samma hjerta, samma kropps-styrka, som de sjelfwe ägde, och som giorde dem så namnkunnoge. Låt oß wåga på, at med försigtighet och ifrån wåra första ungdoms-år, anställa lika försök: at icke på et twunget och slafwiskt sätt binda oß wid wiß tid och wißa wanor, utan då och då bjuda til at gå ifrån det, wi dageligen äro wane wid; at understundom afbryta wår sömn, ehuru ljufligt han må smaka oß; at kunna snart och sött somna in på den hårdaste bädd; at ofta wara wåra egne betjenter, fastän wi kunne hafwa tio andra omkring oß, färdige wid minsta wink; at företaga oß små lust-resor til fots, ehuru wagn och hästar stå i beredskap til wår tjenst; at tidigt wänja oß wid bruket af kalla och friska bad; o. s. w. Driste wi at försöka detta, hafwe wi nog mod at öfwerwinna wår maklighet, at underkasta oß en eller annan olägenhet, så skole wi erfara, at wår styrka ökes och at en härdad kropp winnes. Hwarföre äger den enfaldige landtmannen deßa lyckliga egenskaper, då wi sakne dem? Jo, utan twifwel därföre, emedan han är upfödd utan klemighet, under jämn rörelse i fria luften, med enfaldiga och mindre kostsama anrättningar, utan warma och hetsiga dryckers; han har redan som barn, blifwit härdad och arbetsam. —— En människa, som

som känner sig äga en stark kropps-ställning, kan i faror wara modigare; hon kan trotsa de största beswärligheter; och sådana öden äre wi allesammans underkastade. Den som är wan wid tarfwelighet, han kan med toligare sinne bära brist och fattigdom. Ingen af oß kan se in i sin framtid; huru möjeligt är det icke, at denna bördan, snart nog och emot förmodan, kan läggas på wåra skuldror? Gör omwäxling af luft, mat och lefnads-sätt mindre kännbart intryck på wår kropp, så äre wi äfwen mindre utsatte för krämpor och sjukdomar; ty så sant det är, at wår kropp af jämn rörelse och oupphörligt arbete förswagas, likasom järnet igenom ständig nötning; äfwen så wist är det, at stillasittande och maklighet tärer bort all wår styrka, likasom råsten fräter järnet. Den som är wan wid at slita ondt, han kan åtaga sig de drygaste kropps-arbeten, utan at tröttna så snart, och hwem wet icke, at det äfwen gifwes sinnes-göromål, hwilka ofta ej aflöpa lyckeligen, eller förefalla oß obehagelige och tröttsamme, emedan wår kropp ej uthärdar at stå, at sitta eller at wara i rörelse så lång stund, som fordras til deras werkställande? Det är således ej nog, at wi kunne fägna oß åt en frisk kropp; wi äre [illegible] wäl förbundne, at ej fördärfwa honom igenom klemighet; ty det händer ej sällan, at en frisk men weklig kropps-ställning gör oß mindre lycklige i werlden, än wi kunde wara, hindrar oß i wårt

kall och åmbete, fördublar de plåger, som morgångs-stunden tilförer oß. Kärlekens, wänskapens och wår kallelses ömaste pligter kunna ofta falla oß plågsamma och odrågelige, blott af den ordsaken, at wår kropp är så ömtålig och laggrann. Denna omständigheten wåller, at Själa-förjaren råkar i bekymmer och förwirring, så snart han sätter foten innom döwren i den sjukas warma kammar; hans blod kommer af rummets heta i en så häftig gjäsning, at han känner olägenhet däraf, han hindras at med tilbörlig iswer förrätta sitt åmbete och är nödsakad, at tilkas wid den sjukas säng förr, än han borde. Det minsta twång faller Alcidas odrågeligt, han är därföre ej i stånd at öfwer en enda natt dela sin säng med en wän, som ser sig twungen at anmoda honom om denna ringa tjensten. Irene är så grannlaga, at hon wil swimma wid blotta åsynen af en sjuk, huru skal hon då, oaktat all den ömhet hon hyser i sitt hjerta, kunna gå sin sjuka man eller sitt af plågor utmattade barn tilhanda med sitt bistånd och sin skötsel? Hennes wän ligger i själtoget och längtar at se henne, men huru kan hon besöka, huru kan hon trösta henne? Hon beswäras af hufwudwärk, så snart hon förtar et par timmar af sin ordenteliga sof-tid, huru skal hon då en hel natt kunna waka, för at lätta en anhörigs eller en wäns plågor, medelst sin öma wård? Hon wil göra det, men hennes egen

hälsa

hälsa lider därwid, hon dignar sjelf ned på sjuksängen; ty hon är wäl frisk, men hon uphörer at wara det, så snart hon går ifrån den ordning och det lefnadssätt, hwarwid hon med yttersta noghet bundit sig ifrån ungdoms-åren. —— Cleon mår illa, så framt han ej hwar morgon får ligga stilla i sin säng och afbida sin wanliga swettning, ock denna wanan har ifrån längre tid tilbaka blifwit aldeles oumbärlig för honom, ehuruwäl det hwarken är sömnaktighet eller lätja, som håller honom wid den mjuka sängen. Så ofta hans ämbets-förrättningar twinga honom, at försumma denna egensinniga diäten, så är han hela den dagen hoglös och förtretelig och aldeles oskickelig til arbete, ehuru gärna han eljest plägar arbeta. Wid et dylikt tilfälle händer, at Cleon blir rådfrågad i et angeläget ämne; han bör nu säga sin tanka, men hans hufwud är så tungt, så oredigt; han ser nu icke hwad utwäg man skal taga med denna saken, ehuru skarpsynt han eljest är; han kan ej finna sig, ty hans förstånd lider af det oskick, hwaruti hans kropp har råkat. Men det af honom begärra rådet skal likwäl skyndesamt meddelas, och de wigtigaste följder stå därmed i närmaste förening. Kära Cleon, hwarföre giorde du dig til slaf af en sådan olyckelig diät? —— Dorant wil gärna wara tjenstfärdig; men han mår icke wäl, om han ej får frihet at wara i rörelse sina wissa twå timmar hwar dag. I

dag råkar en främmande at besöka honom just på deßa hans wanliga spatser-stunder, hade han infunnit sig wid et annan klockslag, så hade han säkert blifwit emottagen med höflighet, men nu gåspar Dorant och letar efter hwart ord han skal säga; ty hans kropp, som saknar sin wäntade rörelse, beswärar honom. Den främmande mannen har mycket hört talas om Dorants wett och höflighet, men ser nu ej annat för sina ögon än en twär och tankspridd människa. Han kom i affigt at göra honom et hederligt anbud; men han blir stött öfwer honom; Dorant, den stackars Dorant, förlorar ansenliga fördelar, och därtil äro likwäl ej hans sinnes-egenskaper skulden, utan det wåller blott den owanan, wid hwilken han så owilkorligt bundit sig. —— Den unge Arist besitter all erforderlig skickelighet at göra lycka. Han förstår Språken, han känner Historien och Lagarne, han träder, såsom Hand-Secretaire, i tjenst hos en stor Minister, som är ganska nögd med hans wackra insigter och seder. Men Arist har i sin Fars hus blifwit, ehuru måtteligt, dock mycket ömtoligt, upfödd. Arist har hälsan, så länge han får blifwa innom den ordning och de reglor, han ständigt följt. Men hans höga Förman har af nöden at skicka honom bort på några weckor i hemliga och betydande ärender. Han har alla önskeliga beqwämligheter på resan; men han måste färdas fyratio mils wäg, och det natt

och

och dag utan raste-tid. Han reser, och andra natten är han redan beswärad af fluß och aldeles uttrötad af nattwak. Han hinner änteligen med möda et stycke längre fram, men hwilken olycka! Winet begynner fattas honom. Det är sant, han har i flere års tid ej druckit mer än twå glas om dagen; nu måste han likwäl umbära det en dag. Hwad händer! han förlorar matlusten och magen råkar i obestånd. Tredje dagen infaller töknig och rå wäderlek, och Arist kan ej fördraga den osunda luften. Han kommer omsider fram, dit han är skickad, men en häftig feber följer honom dock; sedan han fått njuta liten tids hwila, hämtar han nya krafter ingen och uträttar sitt anförtrodda wärf med önskeligaste framgång. Efter någon weckors förlopp begifwer han sig på hemresan, han återkommer til sin Minister aldeles utmattad och å nyo angripen af sin feber. Hans kundskap i Språken, hans uplysta förstånd, hans beskedliga upförande, hans behageliga utseende och hans wett at lefwa, gör, at han tyckes wara ämnad at beklädа et lysande hedersställe i stora werlden. Hans redlighet och flit är aldels swarande emot hans öfriga goda egenskaper. Ministern wil därföre bruka honom wid flere beskickningar och arbetar på hans lycka. Men Arist förskräckes wid åtankan af en ny resa. Hans kropp kan ej tåla wäderlekens omskiften; han har ej lärt at lida brist på tilwanda beqwämligheter

ligheter. Han kommer ihog sina bägge febrar, som han förra gången måste utstå; han anhåller därföre om sitt afskjed och blir Stads-Notarius i närmaste Småstad. Efter alt utseende war han likwäl födt at blifwa en wärdig Stats-Man; han hade kunnat wisa sitt Fäderneslands utmärkta tjenster och göra sin Famille heder; han hade kunnat resa med tusende gånger större nytta än andra, om hans kropp ej blifwit bortskjämd igenom klemighet; ty nog war sjelfwa kroppsstållningen frisk, och stark hade den lätteligen blifwit, blott Arist i tid wågat störa sin maklighet och på et förnuftigt sätt wänja sig wid beswärligheter.

Af hwad som anfördt är, finner man utan swårighet, huru wigtig den skyldigheten är, at, igenom rörelse, försök och oförmärkt afwikande ifrån sitt wanliga lefnads-sätt, skaffa sig en härdad kropp; Man ser åfwen, at om afsigten är god, så är detta lika så wäl en dygd, som hälsans wård. Jag säger icke förgäfwes och det bör noga ihogkommas, om afsigten är god; ty i widrig händelse är wår bästa gärning ingen dygd, den må i och för sig sjelf wara aldrig så nyttig; Nej, wi förtjene sannerligen icke at kallas dygdige, hwarken då wi i agt tage wåra större eller mindre skyldigheter, så framt ej en fullkomlig undergifwenhet för GUDs wilja och öfwertygelsen om wår förbindelse styrer oß wid deras utöfning; wi måste nödwändigt

digt anse den Högste, såsom wår HERre och Lagstiftare, samt följakteligen för Hans Skul trakta efter at werkställa det goda. Blifwa wåra Pligter, ware sig antingen de som angå oß sjelfwa eller de som röra andra, blifwa de, säger jag, upfyllte blott af wana, af tycke för wårt eget nöje, maklighet och anseende, eller af blott egennytta och sjelfkärlek; hwad göre wi då annat än söke wår egen ära, och uphöje oß sjelfwa på Guda-thronen.

Jag kan ej lemna Läran om wåra Pligter i afseende på wår hälsa och wårt lif, förrän jag, af kärlek för Edart wäl, Wärdaste Ynglingar, ännu fått lägga en erinran härtil. Ingen tid gifwes, på hwilken man borde wara angelägnare at söka sin hälsas bibehållande, än i ungdoms-åldren; och det är, tör hända, ingen tid, då man mindre sörjer för henne, än i de åren. Wi känne i denna lifliga åldern wår tilwäxande styrka för wäl, at wi skulle frukta des aftagande. Och det är dock i deßa muntra åren, som wårt lifs och wår hälsas fiender äro både farligast och mägtigast. Wår blod är då som hetsigast, och därföre äre wi ej sällan förmätne och obetänksame i det wi företage oß. Wåra paßioner äro häftige; och wårt mindre uplysta förstånd förledes lätteligen at anse dem såsom oskyldige, ja, såsom aldeles nödwändige. Omättelighetem, wällusten, äregirigheten, deßa hälsans fruktanswärdaste fiender, göra de enwisaste försök at bry oß.

Ack ja, huru många bortslösa icke i ungdoms-åren den owärderliga skatten, hälsan, igenom flygtighet, fåfängelighet, ostadighet, sinnlighet! Huru många tilhandla sig icke, innan de wäl hinna til det trettionde året, krämpor, sjukdomar, ålderdoms-bräckligheter och den pinsama förebråelsen, at de genom eget förwållande ådragit sig dem! Hade oskuld och mätteligghet fått pryda deras lefnads-wär, så skulle de åtnjutit en sund och munter ålderdom, så hade de ej i förtid blifwit förtärde af twinsot, ej på et förskräckeligt sätt borttryckte igenom obotelige sjukdomar, ej under smärtesama Gikt-plågor dömde til en långsam död! Huru mången hade undwikit, om en ordentelig lefnad blifwit i akt tagen, at nu beswäras af tjock och förskjämd blod, af styfhet i lederna, af swindel i hufwudet, af ständig och tärande matthet! Och huru mången hade icke kunnat, wid en öm makas sida, wälsignad med wälartade och friska barn, hedrad med alla dygdigas agtning, lefwa et sällt lif och käckt skjöta sina åmbets-syßlor, då han nu nödgas tilbringa de ängsligaste stunder, älskad af ingen, straffad med wanartige eller sjuklige affödingar, oroad igenom sitt eget hjertas och hela werldens hemliga förebråelser, odugelig at tjena andra och ansedd såsom en börda för alla!

O huru wanskelig är icke wår kropp! Huru bräckelig wår hälsa, wårt lif! En enda blodsdroppa, som tränges ur sina tilbörliga rör,

rör, en enda nerw som skadas, en aldrig så liten fiber i hjernan som brister sönder, en häftig dryck under heta, en plötslig luftens förändring, en hämmad utdunstning, en häftig sinnes-rörelse. —— Behöfs det wäl något mer, innan wi nedkastas på sjuksängen, ja, innan wi ligge på båren, och nedbäddas i grafwen? Skulle wi då icke wara angelägne at försigtigt umgås med hälsan? Borde wi icke, wid så mycken skröplighet, dageligen tänka på åndan? Skulle wi ej lefwa wisligen, på det wi måtte kunna dö roligt?

Waren därföre upmuntrade at fly, at hata den oförsigtiga ungdoms-yrheten, det danständiga sjelswåld och den grofwa wildhet i Sederna, som man fordomdags behagade hedra under namn af Academisk frihet (*); Flyn den skadeliga, den nedriga äran, at räknas för hjeltar i dryckes-gillen? Flyn den förskräckeliga spel-sjukan, som bragt så mången Yngling om sin wälfärd och hälsa. Flyn den förföriska wällusten, som med sin förgiftiga frögd förwandlat så mången frodig och rask yngling til et blekt och utmärgladt benragel! Wärdaste Ynglingar, låten mina böner något gälla hos Eder! Då jag beder för

(*) Den studerande ungdomen i Leipzig har af flere blifwit berömd för flit, för stillhet och sedighet i sitt upförande, och man glömmer ej eller at tala om, hurn mycket Prof. Gellert härtil bidragit. Lyckelige de Ynglingar, som äga en sådan Handledare i Sedoläran! Wälsignad den Lärare, som förstår at tala så wäl för hjertat, som förståndet!

för Edar återhållsamhet och måttelighet; så beder jag egenteligen ej för annat än Edar hälsa, för Edar framtids lycka, för Edar dygd och sinneslugn, för Fäderneslandets, det kära Fäderneslandets bästa, ja, för glädje åt himmelen! Jag beder såsom Edar ömsinte Wän, såsom Edar upriktige Lärare, såsom en Far beder sina söner: Och jag gör mig helt försäkrad, at I ej ären känslolöse wid sådana böner. ——

En frisk och stark kropps-ställning böre wi dock aldrig annorlunda anse, än såsom en ädel skjänk af Försynens nådiga hand, hwilken af oß med tacksamhet bör wårdas och nyttjas; men skulle det ock hända, at den Allwise Regenten, som råder öfwer wåra öden, behagade annorledes hushålla med oß, skulle hans skickelse wara den, at wi miste den glada hälsan, så böre wi äfwen lära oß, at med tåligt sinne bära denna förlusten; ty om en sådan undergifwenhet saknas hos oß, försvinner, oaktad all wår anwända sorgfällighet, icke allenast hela wårt lugn och wår trygghet, utan wi råke därjämte, medelst ängslig och öfwerdrefwen bekymmersamhet, i tusende mißtag, som skada wår hälsa, wi förfalle antingen i en barnslig försigtighet under hälsotiden eller blifwe wi aldeles nedslagne och tröstlöse, då sjukdoms-dagen infaller. Låtom oß därföre komma ihog, då wi lyde naturliga Lagens befallning at akta hälsan, huruledes det är

wår

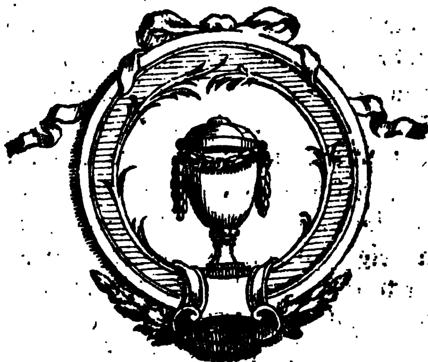
wår högsta pligt, at jämte hälsans förnuftiga wårdande och lofliga bruk, med full frimodighet öfwerlemna henne, tillika med oß sielfwa och wårt lif, i Försynens händer. Måste wi då widkännas denna ostattbara förmonens mistning, så är det tröst nog, at wi ej sielfwe äro wållande til deß förlust, eller ock at wi upoffrat honom för en wigtigare, en heligare Skyldighet. Är wår förlorade hälsa en olyckelig frukt af försummad diät, af öfwerilning eller okunnighet, (förseelser, ifrån hwilka ingen aldeles kan frikalla sig) så kunne wi dock tusende gånger förr gifwa oß tilfrids, än om denna saknaden skulle wara, det GUD nådeligen afwände! en beklagelig påfölgd, af wår oordentliga lefnad, af Lastens oafbrutna och upsåteliga utöfning. Men i sådant fall kan äfwen wårt elände, wår uselhet blifwa en Dygde-Schola för oß, om wi bära de straff, som träffat oß för wåra dårskaper, på undergifna och ödmjuka skuldror, samt om wi anwände denna tuktan, oß til wishet, oß til förbättring. Den kan ej kallas aldeles olyckelig, som förstår at lära klokhet af sin olycka.

Sluteligen: Ehuru bedröfweligt och swårt öde det är at ej äga hälsan, om det ock wore utan eget förwållande; så har dock detta tilståndet äfwen sin goda sida, på hwilken det kan betraktas. Det är wäl sant, en sjuklig kropp gör själen hwarken wis eller

dygdig; men han kan likwäl nödga oß, at wara upmärksamare, så wäl på oß sielfwa, som på wisshet och dygd. Han kan hindra, at wi ej inläte oß i wißa förströelser och nöjen, hwarigenom wårt til det onda benägna hjerta lätt kunde förderfwas. Han kan göra oß redebognare til at wisa medlidande och tjenstfärdighet; och gemenligen se wi, at de, som utstått många swårigheter och bekymmer, äro hjelpsamme, willige och tröstrike människowänner, så framt de eljest äga et förbätradt hjerta. Sinneslugn, Tolamod, Förtröstan på GUD, äro sådane dygder, som månge ej kunna lära annorstädes än i Erfarenhetens och Olyckans eljest så widriga och så bedröfweliga Schola.

Sluteligen, ehuru oförmögen sjuklingen må wara til många skyldigheters utöfning, kan han likwäl i akt taga den Pligten, som just egenteligen är hans tilstånd tilhörig; nemligen: at med tålamod nöjas åt den lott, hwilken honom, såsom kreatur, af Skaparens hand är tillagd; och at ej annorlunda anse sit öde, än såsom det bästa, och det tjenligaste, hwarigenom hans sanskyldiga wälfärd kan befordras. Ehuru sjuk han är, så har han likwäl rättighet, at hoppas, at önska och at söka sin hälsas återwinnande; men det bör dock altid ske med wördnadsfull undergifwenhet för den HErrens behag, i hwilkens wåld hans lif står. Han har lof at sucka under sin nöd; at, såsom människa,

klaga under känslan af sina plågor; men icke får han knorra och wara illa tilfrids. Gud är ju HERre öfwer wåra öden. At så ädelmodigt fördraga wåra menskliga eländen, därtil blifwe wi i synnerhet upmuntrade af Religionens kraft och igenom det lefwande hopp hon gjer oß om en tilkommande oändelig sällhet. Den lidande sjuklingen kan ju tiltala sitt hjerta med deßa tröste-ord: "Hwi "bekymrar du dig? GUD har ännu en hel "ewighet at göra dig lyckelig uti: War då "wid godt mod och hoppas uppå Honom."

13. Föreläsningen.

Om wår sorgfällighet för Anständigheten och den utwärtes Ärbarheten.

Renlighet, om hwilken jag nu aldraförst wil tala med Eder, M. W., är en egenskap, aldeles nödwändig, både för anständigheten och hälsans befordran. Förnuftet anbefaller oß således denna dygden i dubbelt hänseende, och ogillar så mycket mer deß uragt låtande, som sådant gemenligen gjer tilkänna, at man hyser et owårdigt, trögt och sorglöst tankesätt, eller at man är intagen af förutfattade meningar, af högmod eller af en öfwerdrefwen beställsamhet. Sjelfwa tiggaren kan midt under sin fattigdom wara renlig; och fastän man skulle föra den ensligaste lefnad, frikallar dock icke ensamheten ifrån denna förbindelsen. Alt det som gör wår kropp widrig och otäck, skadar tillika wår sundhet och styrka. Jämte det at stoft och orenlighet wanklåder oß och gör oß obehagelige för andra, så tilstoppas äfwen därutaf de porer eller små öpningar, hwarigenom kroppens utdunstningar böra ske. Lika skadelig werkan åstadkommer också det orena linnet; som wäcker så mycken leda för åskådaren; men däremot det snygga och hwita plagget, då det fägnar wårt öga, så upfriskar

och

och stärker det åfwen wår kropp. Samma instängda och odrägeliga kammar-luft, som så mycket mißhagar wåra näsor, lägger sig tillika på wåra lungor, orenar och förswagar dem. I det samma wi sorgfälligt hålle wåra tänder rene, och beflite oß at bibehålla en god andedrägt, så beware wi tillika wår mun ifrån röta och wårt swalg ifrån flußar. Det är et ofwikeligt känneteken, at man älskar sig sjelf förlitet, när man ej älskar snygghet; ja, det ser då ut, likasom wi skulle upmana andra, at ej lämna oß någon aktning, emedan wi ej akte oß sjelfwa, och wi gifwe dem rättighet at bestraffa oß med förakt, emedan wi äre nog oförskjämde, at hos dem wäcka en billig wämjelse. Man har ju samlat et långt register på sjukdomar, hwilka allesammans af kropps-osnygghet få sitt ursprung eller sin näring. Och detta bewekande skjälet borde åtminstone röra alla dem, hwilka ej igenom föreställningar om det, som anständigheten älskar, kunna förmås at wara snygge. Renlighet fordrar ordning; och det torde til åfwentyrs också wara en ordsak, hwarföre wi hyse förakt och leda til en osnygg människa, emedan wi förmode, at ingen ordnings-lag styrer deß själ. Men det kan ock lätt hända at man går för långt i sin omsorg för renligheten, och sådant måste undwikas: "Hon bör icke, säger Cicero, wara "twungen eller konstlad, ty därigenom faller "hon andra beswärlig; det är nog, då mon

"söker undfly en sådan wårdslöshet, som stö-"ter den enfaldiga årbarheten och goda se-"der(*)."

Det är wißt, anständigheten kan aldrig bestå utan snygghet; men hon fordar likwål ännu något mera, i afseende på wåra åtbörder och på den stålning wi gifwe wår kropp. Skal den utwårtes behageligheten wara intagande, så bör wåra lemmars rörelse skje regelbundet, men därjämte så otwunget, at de fritt och utan möda uträtta, hwad dem åligger. Ja, man kan werkeligen med skjäl säga, at det förhåller sig likaså med behageligheten i kroppens skick, som med prydeligheten i skrifsättet; de bero ingendera på sjelftagna reglor. Hos et eller annat folkslag kan det wål hända, at belefwenheten grundar sig på wißa antagna sedwanor, at en konstlad kroppsstållning får namn af skjönhet och at klädedrågten råttar sig efter et infördt mode. Men ibland alla hyssade Nationer känne wi ingen, som fallit på den orimliga tankan, at räkna et hångande hufwud, et indraget bröst, armar som äro klämde tått intil kroppen, fötter som wid gåendet wända sig inåt, med flere dylika olater, til et behageligt utseende; emedan hwar och en wet, at dylika wanskapeliga stållningar åro snörrätt stridande emot kroppens byggnad och emot de göromål, som hwar lem

*) Adhibenda est munditia non odiosa neqve exqvisita nimis, tantum quæ fugiat agrestem & inhumanam negligentiam, *Cic.*

sem har at förrätta. "Antingen wi stå stil- "la, wi gå eller wi sitte; antingen wi wän- "de wårt ansigte, wi röre wåra ögon eller "wåra fötter, så böre wi wara sorgfällige at "i akttaga det anständiga, det behageliga; "i synnerhet måste wi följa de lärdomar, som "naturen sjelf härutinnan gjer oß. Dock sko- "le wi härwid undwika twenne felsteg: Det "alt för wekliga, samt det altför grofwa och "bondaktiga." Så lärde den wise Cicero, som war så stor kännare både af lärdom och belefwenhet, sin Son, hwilken då för tiden studerade i Athen (*).

Alt hwad som hielper oß at på et fritt och otwunget sätt styra och råda öfwer kroppen, det bidrager äfwen i wißt måtto, at gifwa oß et behageligt utseende. Derföre äro de kropps-öfningar, som företagas efter wißa faststälda reglor, om icke de endaste, dock åtminstone de säkraste medel til denna förmonens winnande; och den anmärkningen är just hugnelig, at det som är nyttigast för wår kropp, det gör honom tillika behageligast. Det är godt, at se wackra mönster för sig och lära af dem, huru man riktigt bör föra kroppen, men mer kunna de ej eller lära oß än riktighet. Det skjöna i an-

 seen-

(*) Status, incessus, sessio, accubitio, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum, præsertim natura ipsa duce & magistra. Quibus in rebus duo maxime fugienda sunt: ne quid effeminatum aut molle, & ne quid durum aut rusticum sit. *Cic.*

seende till ställning, gång och åtbörder, det måste wara gifwit af sielfwa naturen; det består i något eget och medfödt, som egenteligen. Skickar sig efter hwars och ens kroppsbyggnad samt efter siälen, som där har sit säte. Och det är denna naturliga behageligheten som gör, at wårt öga fattar större tycke för den ena människan än för den andra. Konsten förmår icke genom alla sina påfund; gifwa oß detta; utan det är en friwillig skänk af naturen, och det är angelägnare, at wi tage oß til wara för deß bortskjämmande igenom efterapning, än at wi söke, huru wi skole bringa den under wißa reglor; ty det är ifrån sådana försök som twång och pedanteri i kroppens skick leda sit ursprung. Rit- eller Teknings-Konsten är ostridigt et förträffeligt medel, at wänja wårt öga wid det behageliga, och at göra proportions-lagarne bekante för oß. Den som har tilfälle at ofta wända sin upmärksamhet på angenäma och wäl träffade målningar, den som får betrakta de wakraste Bildthuggare-arbeten, och däraf lära sig känna de bästa ställningar, skulle icke han få begrep och öfwertygelse om det som är mäst intagande, ja, skulle icke, om eljest han ej är aldeles wårdslös, hans egen kropp oförmärkt winna lika skick? — I fall Fäkt-Konsten ej hade den nyttan med sig, at hon tjente til farors afwärjande och wårt lifs förswar: så wore hon dock, kan hända, endast för den

ord-

ordsaken gagnelig, emedän hon sätter wåra lemmar i ordenteligt skick, gjör dem fogeliga och starka, samt sålunda märkeligen bidrager at skaffa wår kropp et behageligt utseende. Det samma gäller ock om Rid-konsten. Utom den tjensten hon gjör oß, at wi med beqwämlighet och trygghet kunne sitta til häst, så gjer hon oß ocksä färdighet at med skickelighet föra wår kropp, ty hon lärer oß huru wi skole hålla honom i tilbörlig jämnwigt, samt huru det kan ske med ringa möda och på et otwunget sätt; en egenskap, så aldeles oskiljaktig ifrån alt det som skal wara behageligt och intagande. Jag här mig ganska wäl bekant, at hwar och en af deßa upräknade konster har sina egna särskilta skick och maner, som innom deras krets paßa ganska wäl för kroppen, och deßutom ej anstå honom eller gifwa honom särdeles behaglighet; men detta gjäller åfwen till alla delar om Dants-konsten, som plägar kallas den Scholan, där kroppen får sin rätta och anständiga ställning. Det skulle altid anses för anstöteligt och löjeligt, om man företoge sig at rätta sin gång på gatan, eller sina åthäfwor i et sällskap, efter denna konstens strängaste reglor; ty ehuru öfwerensstämmande med naturen deßa reglor må wara, böre wi likwäl komma ihog, at wi ej altid wistas i Dants-salen. Lika så förhåller det sig med Sång-konsten; fastän deß grunder och lagar äro förträffelige, så går det dock icke an

 at

at i sitt tal nyttja samma afmätta klang, som man brukar i sin sång.

Hwem har sig icke af erfarenheten kunnigt, huru otroligt mycket minen eller sjelfwa ansigtets ställning bidrager at göra oß behagelige? Wi måste därföre wara angelägne, huru wårt ansigte skal winna et sådant behageligt utseende; ty den utwärtes ärbarheten fordrar det, lika som det fordras til dygd, at wi skole winlägga oß om et uplyst förstånd. Men hwilka utwägar skole wi då taga til detta ändamålets winnande? Efter min tanka kan det ske på twäggehanda sätt, af hwilka det ena är oändeligen wigtigare än det andra. Wi winne mycket igenom sällskap och umgänge med andra, igenom rådplägningar med spegeln, igenom de påminnelser och erinringar, som wåra wänner eller Informatorer kunna gifwa oß; ty därigenom läre wi oß at lägga bort det twungna, det löjeliga, det twåra, det altför fria eller alt för ängsliga i wåra miner; och man har wißerligen wunnit ganska mycket, då man kan säga sig fri ifrån deßa felen. Men likasom et Tal ej kan kallas wackert, blott ur den grund at det är fritt ifrån Språk-fel, ehuru nödig denna egenskapen därwid är, åfwen så förhåller det sig med et ansigte; det som är mäst retande och intagande kan ofta saknas, fastän hufwuddragen kunna wara aldeles klanderlöse. Hwad är det då i en människas mine, som egenteligen gör, at hon winner tycke och förtroende

de hos andra, eller at hon förefaller dem mißhagelig? Jo, det är förståndets och hjertats beskaffenhet, hwilken gemenligen framlyser ur ögon och ansigte. En dygdig, sorgfri, munter, en saktmodig och ädel själ; et godt samwete; et hjerta som är upfyldt med ömhet, upriktighet, redelighet; som äger herrawälde öfwer sina sinnen och begär; et sådant hjerta det gjer sig tilkänna igenom ansigtets ställning och kroppens åtbörder. Ifrån et så beskaffadt hjerta leder merendels en anständig, behagelig, intagande och förtjusande mine sit ursprung; därifrån kommer det alfwarsamma, manliga, ädla och Majestätiska utseende, som wäcker så mycken högaktning; därifrån härstamma de milda, de ljufliga miner, som föda kärlek och förtroende; den upriktighet, som wi likasom kunne läsa ur en människas ögon; därifrån upstiga de öma, de wänliga blickar, som äro blandade med så mycken blygsamhet och oskuld; ja, kort at säga, det är ifrån et godt förstånd och hjerta, som ansigtet lånar sin wackraste färg, sit täckaste utseende — Men utseendet är ju ofta bedrägeligt, torde någon inwända. Ja, jag medgifwer, at en god mine kan efterapas, at man kan förställa sig; men sällan lyckas det fulkomligen; man röjer gemenligen sin förställning igenom sit twång; och det är lika så lätt at uptäcka antingen minen är naturlig eller låntagen, som det är lätt at urskilja det riktiga ifrån det blott lysande i tankar och uttryck.

Smink

Smink blir altid smink, huru behändigt och konstigt det smetas på huden. Det har ej eller undfallit min upmärksamhet, at behagelige och wälskapade ansigten ofta dölja odygdiga hjertan. Men jag har däruttaf gjort den slutsatsen: at naturen begåfwat deße personer med mycken böjelse just til samma goda egenskaper, hwilkas kännemärken de bära i sina anletes-drag. Likaledes får åfwen den sanningen mit bifall: at under en mörk mine kan ofta et ädelt och dygdigt hjerta ligga gjömdt, och under et högdragit ansigte kan ej sällan en öm och älskwärd caractere wara förborgad. Men dylik mißhällighet emellan hjerta och ansigte torde, efter min tanka, härflyta antingen ifrån wissa olater, som minen igenom elak wana fått, eller af umgänge i släta sällskaper. Det kan åfwen wara möjeligt, at caracteren, antingen af naturen, eller igenom wår egen skuld, medelst elakt upförande alt ifrån ungdomen intil de äldre åren, warit sådan, som han i wårt ansigte tyckes stå afmålad, men at wår möda, som wi sedermera anwänt på des förbätrande, lyckeligen aflupit.

En ofwikelig erfarenhet öfwertygar oß: at när odygdiga och lastfulla böjelser ligga i hjertat, så sätta de gemenligen sin stämpel på ansigtet; åtminstone gäller detta om wißa laster. Huru skal et ansigte, om det ock wore det skönaste i anseende til skapnaden, winna wårt tycke och wårt aktning, då wällust,

wre-

wrede, falskhet, afwund, girighet, högmod, mißnöje och alla laster med sina förhateliga, sina ohyggeliga färgor där stå afskildrade? Hwartil duger all utwärtes sedighet och behagelighet, om sjelfwa minen röjer et oädelt och lättsinnigt hjerta? Nej, det säkraste medel at gjöra ansigtet, så mycket man kan, wackert, är det, at man gjör sitt hjerta wackert och at man ej låter någon odygdig böjelse där få råda. Det bästa medel at utplåna alla enfaldiga och fåniga miner, är, at man lärer sig tänka riktigt och förnuftigt; och det påliteligaste medel, hwarigenom man får et stort, ädelt och intagande utseende, är at man har hjertat upfyldt med dygd och Religion, ty då framlyser nog både wärdighet och lugn ur ögat. Den djupsinniga Young säger på et ställe i sina dikter, at han omöjeligen kan föreställa sig någon gudomligare syn än den, at se et skönt Fruentimmer i den stunden, då hon i sin enslighet ligger på sina knän och förrättar sin andagt med et ansigte, ur hwilket man likasom kan läsa själens oskrymtade Gudsfruktan, ödmjukhet och oskuld. Wi kunne ej annat än hysa all agtning för sådana personer, hwilkas wackra egenskaper gifwa sig likasom tilkänna igenom deras utseende; men skulle icke et lika behageligt, lika intagande wäsende werkeligen blifwa wår gemensamma och beståndiga lott, om wi altid, om wi upriktigt wille wara de samma ömsinte och tjenstfärdige månni-

niskor, som wi gjöre oß så mycken möda at anses före? Sannerligen, det skulle nästan kosta oß mindre möda, at werkeligen wara det. Föreställom oß twänne Statsmän, bägge utrustade med lika goda naturs-gåfwor, bägge ägare af lika lyckans fördelar. Men den ene af dem är Christen både til hjerta och seder; den andra har blott winlagt sig at lära känna Stats-konsten och Stora werldens maner. Jag frågar, hwilkendera af deße bägge låret, igenom sitt yttra uppförande, winna wårt mästa tycke? Antingen den förra, hwars hjerta brinner af ädel och tjenstwillig människo kärlek; eller den sednare, som söker at behaga blott af egenkärlek.

Huru mycket sjelfwa rösten och deß ton bidrager at gjöra oß ännu mera angenäme och behagelige, är en äfwen så bekant sak. Wi märke ju, at den enas uttal strax intager och rörer oß, fast wi ock icke förstå det språk han talar; då däremot en annan förekommer oß beswärlig igenom det sträfwa, det skorrande, det hårda och grofwa, som åtföljer deß röst. Jag tilstår, at det angenäma i uttalet äfwen som det intagande i utseendet äro sådane egenskaper, som wi sjelfwe ofta ej äre i stånd at efter eget behag gifwa oß; men de måste, de betydeligaste felen, ja, ända intil några af de bristfälligheter, som stundom ligga i sjelfwa talets werktyg, kunne wi dock igenom wår åtgjärd afhjelpa. Man försöke endast medelst flit och

sorg-

sorgfälligt bemödande at böja rösten til sitt huswud-systemål, som är at wara Begripelig och Tydelig; så lärer man finna, at hon sällan blir mißhagelig; utan hon kan blifwa starkare eller swagare, långsammare eller hastigare, alt efter som det behöfwes. Hon kan igenom öfning mista sin stråfhet, och igenom goda mönster, som man ställer sig til eftersyn, förswinner det plumpa och bondaktiga uttal, hwilket under brist på god upfostran har blifwit antaget. Igenom insigt i Sång-konsten får rösten likaledes åtskilliga fördelar. Imedlertid är det likwäl wißt, at wår röst ofta är et naturligt uttryck af wårt lynne och sinnelag; Uttalet gier ej sällan tilkänna det goda eller det felaktiga som finnes i en människas caracter. Det gifwes en wiß ton, som röjer, at hjernan är tom på förstånd; den skulle man mista, om man lärde sig tänka. Det gifwes en trög och matt ton, som skulle blifwa ändrad, om man wande sig at tänka qwickt och muntert; om man nedlade litet mer möda på förnuftets upodling. Men stundom låter rösten nog hastig och öfwerilad; et fel, som snarast kunde rättas, om man försökte at styra sin sinnesheta och sine häftiga begär. Hwem känner icke det pockande, det befallande ljud, som är så stötande i somligas uttal; eller ock det gnällande, det klagliga låte, hwarigenom några så mycket beswära och ängsla oß? Ordsaken därtil ligger i hjertat; blir det förbät-

wadt, så förbätras åfwen uttalet. En altför briſtig eller en altför rädd röst är i sällskap lika oangenäm; därföre, ju mera sedighet och förstånd man har, och ju bätre man wet at lefwa i werlden, desto angenämare, desto mera intagande är uttalet. Så snart wår röst förlorar de fel, som igenom owanor, elaka sällskaper eller temperamentets beskaffenhet, fastnat wid henne; så blir hon just sådan som för oß är anständigast; hon må til sin art och natur höra antingen til det ena eller det andra, af de upräknade slagen. Men det står dock fast: at det är hjertat, som altid uplifwar rösten och gjer henne sin prägel, alt efter som deß böjelser och känslor äro beskaffade: Til at sinnrikt och wäl uttrycka sina tankar, dertil fordras god smak; och til at finna på den rätta, den mäst paßande tonen åt sina ord, dertil är samma goda smak, samma fina känsla, lika så oumgängelig.

O huru mycket större lycka skulle icke wåra högre egenskaper, wåra ädlare gåfwor, tilskynda oß, om wi icke så ofta kastade et förakteligt öga på deßa Anständighets-Pligterne, om wi icke räknade dem för så ringa, så obetydelige! Det är likwäl denna ärbarheten som gagnar oß både i wåra Ämbets-sysslor och i wår hemlefnad, som är så nödig, ware sig antingen i männers sällskap eller i den Stora werlden. Skickeliga maner skaffa oß andras förtroende. En wacker kroppsställning gjör, at wi drage til oß

deras

deras tycke, utan at wi tänke därpå. Et godt utseende talar ofta til wår förbel, och en behagelig ton på rösten gjör härwid märkeligt biträde. Wägen til wår lycka blir oß tilstängd; wi hindras at inlägga beröm, at göra oß utmärkte, ofta blott af den ordsak, at wi ej frågat efter skick och ståtning på wår kropps-ställning. Man gjer oß däremot al aktning, man bemöter oß höfligt och wäl, man sätter så mycket större wärde på wåra Kunskaper och Snille-gåfwor, så snart man ej finner något anstöteligt uti wåra åthäfwor, och så snart man ser at ordning hos oß är rådande. Mången Religionens Tjenare skulle säkert ej taga miste om wägen til den Förnäme Mannens hjerta, som han söker at böja, at förbättra, at winna; hans nit och goda affigt skulle ej mißlyckas, om han icke genom sit släta utseende, sina ohyffade åtbörder, gaf Herren anledning at fatta förakteliga tankar äfwen om hans person. Han kunde i stora Sällskaper gjöra Gudaktigheten betydeligare tjenster, med mera eftertryck arbeta på deß befordran, om han, jämte sin grundeliga lärdom och sitt fromma hjerta, wille litet mer beflita sig om et skickeligt umgänges-sätt; om han ej glömde bort: at wårt kropps-skick, wåra maner, ofta kunna gjöra oß löjelige och mindre aktade. Werlden är fåfäng, men skole wi något uträtta til deß förbättring, så få wi icke

icke ur agt låta den skyldigheten, som hon pålägger oß, nemligen: at ej afwika ifrån wißa belefwenhets-reglor, som en gång äro antagne; ty derigenom såras hennes grannlagenhet, och wi blifwe strart mißhagelige i hennes ögon. Det ängsliga och twära wäsende, som åtföljer oß sielfwa, det wäcker lika twång hos dem, med hwilka wi umgås; wi miste deras förtroende, ja, wi skräme dem aldeles ifrån oß. Med all wår belåsenhet, med alla wåra insigter, all wår wälmening kåre wi i sällskaper uträtta litet eller intet, så länge deßa goda egenskaper belcdsagas och fördunklas af bondaktiga åtbörder, af pedantiska miner och af et stråft och obögt uttal. Ja, ehuru mycken skickelighet wi kunne äga til wåra sysslor, så lida likwäl wåra offenteliga Ämbets-förrättningar ofta otroligt därigenom, at wårt yttre upförande ej är nog ståbadt, och at wi ej förstå at lefwa. Igenom sielf-togna, pedantiska och twungna maner förråde wi ju antingen et inbilskt sinne, eller ock brist på god smak och kännedom af werlden: man får således anledning at med förakt anse wåra Ämbets-gjöromål, efter man redan hyser släta tankar för wår person. Har icke mången Lärd Man, som blifwit brukad wid Upfostrings-werket, hindrat den nytta han medelst sin skickelighet och flit kunde åstadkomma, blott igenom de narraktiga åtbörder och ställningar han antagit, som i Ungdomens

ögon

ögon gjort honom löjelig och som beröfwat honom sina Lärjungars agtning.

Men hwad jag nu sagt, det gjäller ej allena innom wåra Ämbeten, utan det träffar oß äfwen innom wåra enskilta Hushåll och i wåra öfriga Lefnads-omständigheter; wi måste ofta med harm erfara, huru swårt ja, huru omöjeligt det är, at förwärfwa oß kärlek, agtning och förtroende, så snart wårt yttre umgänges-sätt förefaller tungt, beswärligt eller widrigt. At gjöra antagne oseder, i anseende til kroppens skick, ursägtelige, jag wil ej säga, drägelige, dertil fordras sannerligen öfwermåttan stora egenskaper, förtjenster af sällsynt wärde; och den handlar mycket obetänksamt, som håller deßa päminnelser för onödige, eller som räknar deßa pligter för små saker: ty så länge wi hafwe ögon och öron, hwilka af sjelfwa Naturen blifwit lärde at anse det som är regel-bundet och med ordning öfwerensstämmande för wackert, och det som derifrån afwiker för fult och oanständigt, så fele wi, då deßa skyldigheter af oß föraktas eller försummas. Om wi innom wåra hus, i wår hemlefnad, äre snygge och renlige eller ej, tyckes i sig sjelf wara en föga betydande sak; men huru många gånger har det likwäl händt, at wårdslöshet i denna omständigheten blifwit första källan til kallsinnighet emellan Man och Hustru, och lagt grunden til inbördes mißnöje, til ledsnad i deras Ägtenskap! Kläderne,

 hwar-

hwarmed wi skyle wår kropp, de kunna wäl icke sätta något wärde på oß; men det blir icke deß mindre wißt, at wi näppeligen kunne undgå andras mindre behageliga omdöme, då wi wise oß för dem, och gjöre oß skilde ifrån dem, medelst en sådan klädebonad, som endast i Forn-tiden warit brukelig; wi blifwe därigenom okände, men ej til wår förmon, utan wår besynnerliga drägt förråder wårt besynnerliga sinnelag, eller ock wår bekymmerlöshet om det som anständigheten fordrar. Den agtning man för andras sällskap är skyldig lider märkeligen, om en Man, som kunde hafwa en hel och ren rock, där infinner sig i en smutsig och lappad; ty om han ock wore känd och wördad för de widsträcktaste kunskaper, så gjer likwäl hans lärdom ej något Skydds-bref för oanständigheten. Moderne i anseende til kläde-drägten, betyda i sig sjelf ingen ting; men äro de oskyldige, så böre wi anse oß förbundne at följa dem; och det är nog, om wi hwarken äre de förste at antaga dem, eller de sidste at lemna dem; om wi hwarken kläde oß för ny- eller gammal-modigt, för mycket ringa, eller för mycket dyrbart. Kort sagt: en manlig, alfwarsam och anständig drägt kläder oß wäl; låt oß icke byta bort honom emot wekliga och qwinliga prydnader (*).

Denna

(*) En Sedolärare, som wistades wid Käjser Neros Hof, har lemnat oß en artig Målning på de Unga

Denna wår omsorg för det, som hörer til Kroppens rätta skick, och til den utwärtes anständigheten, tyckes wäl i sig sjelf ingen ting mindre förtjena än namn af dygd, men blir dock werkeligen en dygd, så snart hon leder sit ursprung ifrån den goda afsigten: at man wil, så mycket skje kan, wara andra til gogn och ingen til förargelse; en Lag, som sjelfwa Förnuftet föreskrifwer, och följakteligen en befallning, hwars efterlefnad sjelfwa Förnuftets Uphofs-man ålägger oß. Och jag wil ännu tillägga en omständighet: Då wi äre angelägne, at i rätt upsåt i akt taga och utöfwa de reglor, som angå den utwärtes ärbarheten, så gjöra ofelbart deßa reglor oß gagn äfwen wid wåra wigtigare handlingar; ty de lära oß at blifwa Ordnings-wänner, de påminna oß, huru wi wid alla tilfällen böre skicka oß i sällskaper,

Z 3 på

Romerska Sprättar och deras Behag sjuka; kan hända, wi däruti igenfinne något, som än i dag förekommer oß mindre främmande: Complures videas, qvibus ad tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succrevit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum disjecta coma aut restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur. — Quis est illorum, qui non sollicitior sit de capitis sui decore qvam de salute? Qui non comptior esse malit, quam honestior? — Nosti complures juvenes barba & coma nitidos, de capsula totos. Nihil ab illis speraveris forte, nihil solidum. — O homines inter pectinem & speculum desidiose occupatos! *Sen. de Brev. Vitæ. c.* 12.

på det wi måtte wara til så widsträkt nytta, som möjeligt är; och de erinra oß, huru wi skole nedlåta oß at fördraga andras förseelser, eller huru wi med foglighet och ömhet böre söka at råtta dem. Jag wil nu sluta betraktelserne öfwer detta åmne med målningen af en Ynling, som förwårswat sig en noga kännedom af anståndighetens Reglor och Lagar.

Semnon blef af Naturen begåfwad med et lyckligt Snille, men född af ringa och fattiga föråldrar, nödgades han sakna en anståndig upfostran. Han åmnade sig til Andeliga Ståndet, men han såg ganska wål, at, ehuru han fått en lytes-fri och wålskapad kropp, fattades honom dock det skick, den ordning i sjelfwa ställningen, som så ofta talar til wår fördel. Hans flit och tilwåxt i Wetenskaperne och i de Lårda Språken war stor, och likadan war hans fårdighet i Wåltaligheten. Hwadan kommer, begynte han tånka wid sig sjelf, den råddhåga, det twungna och ångsliga wåsende, som följer dig åt i alla sållskaper dår du umgås, monne du ej skulle wara i stånd at råtta detta felet utan skada för din flit? Til åfwentyrs år du derföre så nedslagen, efter du mårker, at du ej år nog hyffad i dina maner, at du ej år så regelbunden i dina kropps åthåfwor, som du bör; Du torde wara så försynt, efter du sållan haft tilfålle at se större sållskaper? Den som aldrig söker medlen och ej

anwån-

anwänder dem med flit, han wisar ju antingen at han föraktar det ändamål dit de leda, eller ock at han tror sig sjelf för litet. Du måste därföre, fortfor han, söka en skickelig Man, som säger dig hwarutinnan du felar och som hjelper dig at rätt bilda din kropp. Kan du ej få betjena dig af hans enskilta underwisning, så skal du öfwertala några Kamerater at deltaga i samma öfning. Men en timas tid och det dageligen, är icke det för mycket? Wälan! Du kan stå up en timma tidigare, så är den förlusten ersatt; eller du kan anwända den stunden, som andre förnöta i sysslolöshet, eller upoffra åt onödiga besök. — Men kostnaden? Du har ju ej mycket at wåga! Du är fattig! Det är sant, men war rådd om den Klädningen du nu bär, eller inskränk något annat af dina wanliga behofwer, så winner du, igenom denna Hushållning, den ringa summa som därtil kan åtgå. Semnon wågar wärkställa det beslut han fattat; Han går dageligen en timma til en god Dansmästare, han fortfar därmed nästan et helt års tid, och han afbidar det utsatte Klockslaget med samma noghet, med samma längtan, som han aktar på sine öfrige Studerstunder. Han dansar icke för at kunna dansa; utan det skjer för at winna en desto mera naturlig och regel-bunden ställning på kroppen; Han dansar icke efter konstens strängaste lagar, men han gjör det lik

med en slags frihet och behageliget, som kläder honom ganska wäl. Han förstår redan at wara otwungnare och jämnare i sin gång. Händerna förordsaka honom ej längre något bryderi; de äro honom ej mera i wägen, och han behöfwer ej med bekymmer studera på, huru han skal buga sig rätt, då han wil hälsa. Han undwiker med all sorgfällighet et pedantiskt, et konstladt wäsende; Hans maner äro städade utan at wara affecterade, och medelst det wärde han sätter på sina wänners goda påminnelser, blir han dag ifrån dag alt mera behagelig och intagande. Har då icke Semnon wunnit myckeet innom et år? Han, som förut icke wiste, antingen han war Herre öfwer sina krokota knän eller ej, som war willrådig, hwilkendera foten han skulle först sätta fram, när han gick; som såg lika ängslig, lika tankspridd ut, både då han wistades i sin Bok-kammar och då han kom i något sällskap; som plågade framföra den wanliga första sällskaps-frågan: Huru står det til? med samma grimacer, som man märkte hos honom då han satt wid sitt Skrif-bord. — Han träder nu up på Predikstolen; Han skal tala offenteligen, och man försäkrar honom, at hela hans Ställning, alla hans åtbörder äro nu wida naturligare, wida anständigare än förr. Han har igenom umgänge med personer af högre stånd, sökt inhämta huru

et

et behagligt kropps-skick båst kan winnas, och man ser med nöje hurû han nu år mindre nedslagen, mindre försagd wid dylika tilfällen ån förr; han skjälfwer ej mer då han skal swara. Men detta har likwål icke minskat Semnons flit; hans framsteg i Bok-wett har icke aftagit; utan likasom han ansåg för sin skyldighet at sorgfälligt anwånda denna Öfnings-stunden, så wårdar han åfwen sina öfrige Studer-timmar. Hans goda seder hafwa ej tagit någon skada igenom sällskap, ty Semnon har städse kommit ihog, at man i alla umgången måste wara försigtig och öm om et godt samwete. Hans utmärkta skickelighet befordrar honom til bekantskap i et af de förnåmsta och måst lysande husen. I början gick han endast wissa timmar hwar wecka dit, at underwisa den unga Herrn i Latinska och Grekiska Språken. Men innan kort tilbjöds honom åfwen at spisa fritt wid Herrskapets bord. Här fick han tilfälle at dageligen wara i sällskap med de förnåmsta Stånds-personer af bägge könen; här lärde han sig at kånna och at utöfwa den belefwenhet, de anståndighets-reglor, om hwilka man i dylika sällskaper år så granlaga; at wisa de Stora den agtning, som man år dem skyldig; at skicka sig höfligt med beskedelighet, utan at synas krypande och utan at wara en nedrig, en lågtånkt smickrare. Den förnåme Herren, i hwars hus Semnon blef antagen, årade honom för hans wackra

kundskaper och sedlga upförande, han upmuntrade honom wid alla tilfällen och wisade honom stillatigande med sitt egit exempel, huru han i den eller den förekommande händelsen borde förhålla sig. Semnon är altid den samme rättsinte och samwetsgranne Theologen, men är likwål en Theolog som förstår at lefwa; ty han har märkt och rättat hwad som kunde wara anstöteligt och mindre behageligt i sit umgångs-sätt. Han är alswarsam i sit upförande, men har likwål wunnit allas tycke. Man hörer honom gerna tala, ty både hans mine och hans ton utwisa, at han känner och förstår, hwad han säger. Han är underrättad om den smak som i Stora werlden är rådande, och han wet därföre at göra urwal af sådana uttryck, som äro de tjenligaste; hans tungomål wisar, at han är en förnuftig Theolog, som talar med urskillning och som icke förgäter, det han både nu och framdeles så bör lämpa sit tal, at han tillika winner aktning och förtroende för sin person. Innan kort tid äro de sedwanor och reglor, som pläga i akt tagas wid måltider eller besök, honom aldeles bekante, och han är nu aldrig willrådig huru han wid dylika tilfällen skal handla på et anständigt sätt och med wärdighet. Han må hädanefter spisa hos et Riks-Råd, hos en Furste, han blottställer sig aldrig för åtlöje, utan wet at skicka sig på et, med sin caractere, öfwerensstämmande sätt. Och då

hans

hans ämbetes pligt en gång lärer fordra, at han skal säga de Stora deras fel, så får man se huru en ädel frimodighet, en sedig dristighet både i miner och tal, beledsagar honom wid denna ömtåliga förrättningen. Han arbetar oförskräckt och med eftertryck uppå at öpna deras öron och deras hjertan för Religionens röst, men aldrig, särar han härwid den wördnad han deras Stånd är skyldig. Han förstår at draga rätt nytta af umgänges-lefnaden. Han betragtar människor, lärer känna deras olika lynnen, deras swagheter och deras dygder; under det han således gjör dageliga framsteg i sin kännedom af werlden, blir åfwen hans wältalighet så mycket lifligare, och han sättes i stånd at desto kraftigare, desto närmare gagna och förbätra. Ej nog, at han förstår de främmande Språk, som i sällskaper i synnerhet ibland de förnämare wanligen brukas. Han skaffar sig tillika, igenom öfningen, igenom samtal wid bordet, färdighet at obehindradt tala dem. Kan wäl denna skickeligheten lättare ernås? Men hwad har då Semnon därwid wunnit? Jo, det kan med tiden lätt hända, at mången förnäm Man gerna och med upmärksamhet afhörer Semnons förmaningar på Fransyska, som hade slagit dem i wädret, ansedt dem med förakt, om de blifwit framförde på Modersmålet. Han kan språka i hwarjehanda ämnen, som förefalla i dageliga lefwernet. Monne icke detta

tje-

tjenar honom i hans åmbete? Kan wål Pråstmannen ståndigt och i alla sällskaper endast tala om Religionens sanningar? Han wisar, at han år kånnare af Musique. af Måleri och Byggnings-konst; han fåller förståndiga omdömen. Han yttrar med wett sina tankar öfwer Landt-hushållning och andra ostyldiga åmnen. Kan wål någon neka, at desza kundskaper åro anståndige och prydelige för en Lårare, når de i sinom tid nytjas, och når han eljest år en råttsint, en Gudålskande Man? Huru stora åro icke de fördelar, som Semnon håmtat af sit ståbade umgånges-sått? Lårer han wål sakna agtning och kårlek, om ock HERren, medelst sin Försyn, skulle behaga leda honom til sjelfwa Konunga-Hofwet, at dår föra Andans Åmbete? Ja, låt hwilken syssla som hålst i detta ståndet blifwa hans lott, den skötes oförnekeligen med båtre framgång, med mera wårdighet, då Semnon winlagt sig om desza egenskapers winnande, ån i fall han wårdslösat sina seder och warit mindre öm om den utwårtes anståndigheten; ty at han lårt sig at lefwa, det har ej skedt för at dermedelst synas lysande, ej af årelystnad; utan af skyldighet, af nit för det åmbete han med tiden skulle beklåda. Hade han försummat at skaffa sin kropp tilbörligt skick, at rått bilda honom, så hade han nåppeligen, oaktat alla sina öfriga förtjenster, fått något insteg i det hederliga huset han nu wistas; åtminstone hade han ej

kunnat

kunnat länge där bibehålla sig. Nu har han likwäl i detta huset tilbragt hela tre åren, och man kan knapt föreställa sig, huru mycket han under denna tiden lärt at blifwa wisare, nyttigare och angenämare i umgänges-lefnaden. Det wore önskeligt, at wi kunde sätta fram många exempel på ynglingar, som liknade Semnon! Huru hedrande skulle icke sådant både nu och framdeles wara för det Andeliga Ståndet!

Denna Academie (*), Mine Herrar, har både af Inföddde och Utlänningar, både af höga och låga, alt hitintils fått det wackra lof-ord, at en skickelig och sedig ungdom här blifwit upammad; jag kan ej undgå at nämna detta, til deß wälförtjenta beröm. Låt oß därföre fortfara, at underhålla denna fördelaktiga tankan, som man fattat om oß. Låt oß så laga, at ända intil skuggan af yrhet, af näswishet och wildhet, måtte skingras och förswinna; ty aldrig böra Wetenskaperne och Bokliga Konsterne hafwa sådana ohyggeliga följeslagare i sällskap med sig. Låt oß hålla noga hand öfwer denna ordenteliga, denna anständiga lefnaden, som bewarar ifrån så många dåraktiga förströelser, som skänker så många, så stora förmoner. Hwar har wäl den studerande Ungdomen mera lugn, flera oskyldiga nöjen, mera sanskyldig frihet och mindre intrång i sin ro, än wid

(*) Auctoren talar om Academien i Leipzig, där han sielf war en så älskad Lärare.

tån, räknar jag dem för de bästa, hwilka söka sin heder i föremål, som äro för Samhället nyttige, och som fordra de ädlare Själskrafternes åtgjärd och upöfning, innan de kunna winnas.

Det blir altid en pligt, at wi skole förwärfwa oß et godt namn och rykte, så wida sådant förutsätter et rättskaffens hjerta, hwilket bör finnas hos alla människor; och wi kunne ej wara gode, om wi icke önske och med all ifwer söke at ernå et godt namn. Men i hwad afseende och huru wida är detta begäret en skyldighet? At därom blifwa underrättade, wilje wi företaga oß at närmare betrakta Äran til sin beskaffenhet, deß werkan på oß och andra, ändamålet för hwilket wi åstunde ära, samt de medel och egenskaper, igenom hwilka wi söke henne.

Ära är, egenteligen at tala, den gynnande och wäl grundade tanka, som andra hysa om wåra förtjenster, om wår skickelighet, samt om wår afsigt at anwända wåra egenskaper til så widsträckt och allmän nytta, som möjeligt är. At wilja wara klokt och rättsint folk til behag, är wißerligen ganska berömligt. Deras bifall fägnar wår själ, och wi få därigenom ny styrka, ny upmuntran at företaga oß wackra gerningar. Betragtadt ifrån denna syn-punct, är rykte kosteligare än stor rikedom; och ynnest bättre än silfwer och guld (*). Men at wilja sätta redeligt

(*) Ordspr. Bok. 22: 1.

redeligt sinnade människor i bätre tankar om oß, än wi werkeligen förtjene, det är et otidigt och orimmeligt sikande efter anseende. At begära förståndigt folks goda omdöme, utan at äga förtjenster eller utan at tilbörligen förwärfwa sig dem, det är ännu större därskap och fåfänga; ja, det är et uselt hjerta, som måste smycka sig med en sådan larf. En Man af ringa förtjenster, bär just därföre så ängslig, så bekymmersam omsorg för sin ära, emedan han wet, at det anspråk han gör där uppå, är bygdt på en så wacklande grund. At igenom tilfälliga förmoner, igenom rikedomar, födsel, Stånd och prakt, igenom sin klädedrägt och andra kostbarheter söka aktning hos andra, det är en sinnlig ärelystnad; och de lof-offer, hwarmed man öfwerhopar i anledning af deßa förmons-rättigheter, frambäras endast af en oförståndig menighet! Det är, såsom Young säger, en allmosa af Pöbelen, hwilken gjerna sammanblandar det lysande med förtjensten, emedan förtjensten ofta synes i en glants, som lätt faller i ögat. At sätta sin heder i skönhet, i styrka och i flera dylika ting, hwarmed naturen friwilligt begåfwat wår Kropp, är, at såsom lifslösa bilder tilwälla sig den förundran, som endast tilhörer konstnärens skickeliga hand. At i utwärtes maner och artiga umgänges-seder, söka sit anseende, det är blott en sådan ärelystnad, som

A a faller

faller på små själar. Men at wilja tilbörligen utmärka sig igenom sina snille-gåfwor, igenom angenäma eller nyttiga konster, som fordra wett och insigter, det är et berömligt äre-begär. Och at i et godt samwete sätta sin heder, at söka honom i alla sina skyldigheters williga och sorgfälliga upfyllande af undergifwenhet för Gud, af längtan efter Hans bifall, med et hjerta, som rätt känner all sin egen owärdighet och som är sannskyldigt förödmjukat för Honom, all fullkomlighets källa och alla goda gåfwors gifware, det är den yppersta högheten, det ädlaste äre-begär, som människor kunna efterstråfwa, ehuru olika de eljest må wara i anseende til snille-gåfwor och själs-förmögenheter, ehuru åtskilde til rang, födsel, upfostran och naturliga böjelser. Och huru tydeligen bewisar icke denna anmärkningen Människo-slägtets wärdighet. Alla, utan undantag äro, igenom pligt och ödmjukhet, i stånd, at årnå den sanna äran! Men ack! huru bedröfweligt, huru förödmjukande är därjämte ej det, som erfarenheten säger oß, nemligen; at de fläste söka äran, utom denna sannskyldiga Högheten, i tilfälliga, i sinnliga ting eller i inbillade och båraktiga, eller ock, hwilket är ännu lägre, i skamliga och förnedrande föremål. Utom detta wärde, som hjertats egenskaper gifwa, är all slags annan namnkuñighet föga betydande. Wi må uplyftas aldrig så högt; en oförtjent höghet blir dock icke annorlunda at anse,

än efter Youngs utsago, såsom en skam-påle wid hwilken wårt namn för hwar mans åsyn är fasthäftat.

Andra människor pläga uppenbara den goda tanka, de hysa om oß igenom utwärtes kännetecken; men hwad kunna de därigenom uträtta, om de ej äro i stånd, at sätta rätt wärde på wåra förtjenster och deras afsigter, eller om de betjena sig af deße tecken, utan full öfwertygelse om wår skickelighet, Fike wi efter agtning och ära, så måste denna wår åstundan, om hon eljest skal wara förnuftig, endast sträcka sig efter förståndigt och ärligt folks grundade och päliteliga bifall. Den wise fägnas blott af et wälgrundadt beröm.

Han först en sann förtjenst, se'n ära eftertraktar;
Och läga själars pris, med ädelmod föragtar.
Men dåren däremot, han ingen skilnad gör,
Han gärna rosas wil, och all slags lof-ord hör.

At endast wilja behaga allmänheten eller den okunniga, den enfaldiga hopen, det är en upblåst ärelystnad, som tydeligen utwisar, at ingen rätskaffens höghet fins i hjertat, och at köpa sig gemene Mans bifall igenom nedriga medel, medelst skjänker, medelst et smilande och krypande wäsende, det är ett Ärebegjär, som utmärker et nedrigt sinne. At blott trakta efter sådane tecken til heder, som i sig sjelf ofta äro ganska twetydiga, såsom ödmjuka åtbörder och djupa bugningar af andra, titlar, wärdigheter, beröm m. m. kan med skjäl anses för en fåfängelig Äregirighet, fastän man ock därjämte skulle äga werkeliga förtjenster.

Men at fika därefter, utan at wara därtill wärdig, det kallar jag en ärelysten dumhet. Om wi af Människor, som äro oskickelige at döma om wåra förtjenster, blifwe aldrig så mycket ärade, så är dock detta för oß en ära; som betyder slätt ingen ting. O huru många gånger faller icke den swagheten på oß, at wi tage en smikrande utlåtelse, et tomt ljud för werkelig ära. Men, torde här inwändas, människorne, som rosa oß, de äro ju uprigtige, de äro wälmenande. Låt så wara; monn däraf följer, at de skola wara pålitelige domare öfwer wåra förtjenster? Wi fikte så ifrigt efter den lyckan, at winna allas tycke; det will ju säga det samma, som at behaga den okunnigare hopen. En sådan åtrå efter agtning och anseende kan ej annat wara än oriktig, ej annat, än öfwerdrefwen. Jo, huru ofta händer icke, at människor emot sin wilja, oaktadt alla sina grundeliga insigter, kunna fälla falska omdömen om wåra fullkomligheter, wåra dygder. De se gemenligen, icke det, som gjer eller som betager wåra gerningar deras wärde; de känna ej sielfwa källan och afsigten, hwarifrån wåra dygder leda sitt första ursprung. Utanwerket lyser dem ofta i ögonen, men de inre, de hemliga drifffjädrarne äro dem obekante och fördolde. Monn jag blir wisare och frommare därföre, at millioner människor stå i de tankar om mig, at jag så är? Nej, andras lof-ord kan wißt icke tildela siälen någon

gon sanskyldig wärdighet, om hon icke i sig sjelf har och känner denna wärdigheten; utan mitt egit samwetes innerliga bifall, som gjer mig det witnesbörd, at jag på bästa och redeligaste sätt söker at handla efter förnuftets och dygdens lagar, måste altid gå förut och läggas til grund, så framt et godt namn och rykte skal betyda något.

At, til winnande af åra och agtning, nedlägga flit på det som är godt och nyttigt, endast därföre, at det fägnar oß, då wi blifwe ärade, eller efter wi spörje en stark och naturlig böjelse därtil, eller ock af den ordsaken, at man alt ifrån ungdomen sökt upelda oß til en sådan åstundan efter åra, det är icke något rättskaffens begär, utan blott en frukt af upfostran och wana, och således ingen ting mindre än dygd. Fastän föremålet för detta wårt begär wore aldrig så stort och ädelt, aldrig så nyttigt för det allmänna; fastän wi därwid skulle sätta antingen sinnes- eller kropps-krafter i rörelse; alt sådant, kan likwäl ej ändra wår, ärelystnads natur; den blir altid oriktig, så länge hjertats upsåt, så länge afsigterne, som drifwa oß, ej äro rene och ädle. Wi må wisa prof af wår kärlek för äran, på alt uptänkeligt sätt; ware sig antingen medelst flit, nattwak och hufwudbry; medelst upfinningar, som kosta otrolig möda; eller medelst upoffrande af alla egna beqwämligheter, af wår hälsa, ja, åt wårt lif; alla deßa offren gjöra li

wår ärelystnad til någon dygd. Man kan, wara den största Philosoph, et mål för hela den uplysta werldens agtning och beundran; man kan förtära alla sina krafter, medelst nyttiga påfund; man kan wara den tappraste hjelte, wåga sitt lif i tusende faror för hwilka andra båfwa; underkufwa hela folkslag; man kan wara den wittraste Poet, den lärdaste skribent, som igenom sina arbeten anses för et Orakel i efterwerldens ögon; man kan årkännas för den snällaste konstnär, som gör samhället obeskrifwelig nytta; ja man kan hälsas för den wisaste, den waksammaste Regent, som stadgar sit folks lycka och sällhet både för närwarande och tilkommande tider; Alla deße egenskaper kan man äga, och ändå icke förtjena namn af en rätt ärans wän. Man kan göra det blott af åtrå efter heder, blott för det nöjet at blifwa berömd; men aldeles icke för GUDs skull, icke för sin skyldighets skuld, icke för andras sanskyldiga nyttas skuld; och då sker det wißerligen icke af dygd.

Et sådant sinnde efter ära, hwartil mina egna utwärtes fördelar allena drifwa mig; då jag igenom gagneliga gerningar söker intaga andra, för at winna deras ynnest och bewågenhet, deras goda förord, deras bistånd; med et ord, då jag söker min lycka, eller det som jag anser för min lycka, et sådant äre-begär, säger jag, det är wäl en loflig egennytta, men ändå ingen dygd; ty det goda

da som jag då utöfwar, skulle ju aldeles underlåtas, i fall andras fördelaktiga tanka om mig ej ansågs såsom et oumbärligt medel til min hufwud-afsigts winnande, och jag skulle i annan händelse föga bekymra mig, antingen man hölt mig för berömwärd eller icke.

Men däremot, så snart wi betragte och begäre et hederligt namn och rygte såsom et medel, hwarigenom mycket godt kan stiftas; så snart wi anse det såsom en upmuntran til at med desto större ifwer upfylla wåra pligter, då ledas wi af et dygdigt äre-begär. Lika så; när wi af den anledning eftersträfwe et godt namn, emedan wi hålle det för en af GUD igenom förnuftet föreskrefwen lag, at befordra både wår egen och andras wälfärd; hwilket ändamål ej skulle kunna winnas, om wi saknade et ärligt namn och rygte. I följe härutaf äro wi allenast förbundne, at sorgfälligt undwika alt som på något sätt kan minska förnuftiga och dygdiga människors agtning för oss, utan wi böre äfwen försigtigt fly det, som oärligt och wanhederligt synes. Ja, det är ej nog, at wi utöfwe det som är berömligt, och med skyldigheten enligt, wi måste också därföre utöfwa det goda, efter det är godt, efter det är wår skyldighet; eljest blir wår ärelystnad ingalunda loflig, utan wi begäre mer än wi förtjene. Et exempel kan lätt uplysa, hwad som nu är sagt. Jag befriar en owän, som på det swåraste förolämpat mig, ifrån fängelse, därigenom at jag

 betalar

betalar flere tusende plåtars skuld för honom. Denna gerningen skaffar mig ofelbart et stort namn; men jag wille också därmedelst ådraga mig allas upmärksamhet, såsom en sällsynt och stor wälgjörare. Monn min gärning, betraktad i sådant afseende, kan förtjena namn af dygd? Jag will taga en förnuftig och redelig man, som werkeligen fägnar sig åt det jag gjorde, jag will taga honom til min domare, jag will underrätta honom, at jag företog mig denna wälgerningen, icke så mycket i den afsigten, at befria min olyckeliga fiende ur sitt fängelse, som at därigenom förwärfwa mig en lysande namnkunnighet; denne ärlige mannen lärer då strax uphöra at beundra mig, utan i det stället torde han begynna at anse mig med förakt och afsky. Han lärer ofelbart hålla mig för en ärelysten swärmare, men ingalunda för en sådan ädel och berömlig människa, som, af lydnad och kärlek för GUDs befallningar, ej söker hämnas på sina owänner, utan snarare öfwerhopar dem med wälgärningar och befrämjar deras sällhet.

Det kan wäl icke nekas, at de fördelagtiga tankar, som andra människor kunna hysa för oß, ej äro tilräckelige, at meddela oß et sannskyldigt wärde, ja, at de ofta bestå i blotta ljudet; likasom det äfwen är oemotsägeligen wißt, at de widriga omdömen werlden fäller om oß, ej altid kunna tagas för et säkert känneteckn

til

til wår owärdighet, utan blifwa twärtom oftâ et bewis til så mycket större förtjenster hos oß; men icke desto mindre bör hwar och en förnuftig människa aldrig åsidosätta den skyldigheten: at sorgfälligt waka öfwer sit goda namn och rygte, och, igenom tillåtelige och godkände medel, söka hindra, at man i almänheten ögon ej anses med wanära och förakt.

Ty är den sanningen ostridig; at jag kan uträtta mycket mera godt för mig sielf, för mina wänner, för mit Fäderneslands, för werlden, om jag, jämte krafter och wilja til at göra det goda, tillika äger andras högaktning och ynnest, så wore det högst obetänksamt, at i denna omständighet wara sorglös och obekymrad. — Är det åfwenledes wist, at jag, oaktat alla mina snille-gåfwor, oaktadt all min skickelighet, i mindre mon kan bidraga både til mit eget och til det almännas bästa, då jag hos andra står i slätt anseende; så handlar jag wißerligen såsom en dåre, om jag ej söker förekomma eller undanrödja deßa mindre behageliga tankar, som mina med-människor om mig fattat; i synnerhet, då jag äger, eller och igenom min flit och aktsamhet kan finna förnuftiga medel och utwägar til detta ändamåls winnande. —— men låt oß utstaka några reglor, som i detta ämne äro angelägna och nyttige.

Första Reglan

Den tryggaste och förnämsta wäg, at komma til et godt namn och rykte, är den, då man winlägger sig at wara en rättskaffens och nyttig man.

De wisas och förnuftigas bifall kan ej med något mindre winnas; och deße personer äro likwäl, ehuru ringa deras antal må wara, näst wårt egit samwetes witnesbörd, de endaste tilförlitelige domare ibland människor; änskönt de äro så, så wäger dock den goda tanka, som en enda dygdig hyser om oß, på förnuftets wägskål långt mer än alt det bifall, som millioner dårar eller odygdige gifwa oß. Ej nog; at det är en upmuntran, en tröst, en belöning för mitt hjerta, då jag står wäl i en dygdig människas tankar; nej, hwad ännu mera är, denne ena mannens ynnest-fulla omdöme, är mig en underpant, en säker borgen för allas agtning, som med honom äro lika sinnade. Likasom alla rättsinte människor hafwa enahanda dygde-regel at följa, så hafwa de också allesammans et hjerta, enahanda känsla af det som är godt och ädelt. Det förhåller sig med kännares bifall på samma sätt, som när man talar igenom et Språk-rör, ljudet sträcker sig då wida längre, än om en mängd af tokar sammansätta sig at skrika med full hals. Och hwem är det wäl, som lärer de okunnoga och lättsinte, ja ofta de lastfulle, at döma med ur-

skillning

skillning? Hwem gjer thon åt dem, då de någon gång tala förnuftigt? Är det icke merendels den wise, den dygdige, som denna äran tilkommer? Dåren hörer det omdömme, som den wise yttrar om oß; han finner at han är sjelf för oskickelig, at kunna, eller för höglös at wilja säga sin tanka, eller ock märker han, huru han lätt skulle kunna falla på oriktig tanka och sålunda skämma ut sig i hela werldens ögon, därföre antager han så mycket begärligare den förståndigas utsago, tror honom icke allenast på orden, utan gjör åfwen hans utlåtelser til sina egna och uprepar dem wid alla tilfällen, på det han måtte hållas för en kännare af förtjensten, för en skiljesman, som äger wishet och insigter. Ja, hwem måste icke widgå, at wi, medelst en alfwarlig och oafbruten dygdens utöfning, ej annat kunne, än draga sjelfwe dåren, sjelfwe lastens wän, med sitt bifall på wår sida, om icke straxt, dock småningom och efter hand? Ty antingen denna uslingen will eller ej, så ser han sig dock sluteligen twungen, at lemna oß all agtning, när han rätt lärer känna wåra egenskaper, wår flit, wårt jämna och öfwerensstämmande wäsende, och när hans fördel så fordrar, lärer han wara långt willigare, at anförtro sig och sin sak åt wåra kundskaper, åt wår redelighet, än åt alla de runda löften, åt alla de stora försäkringar, som hans likar lemna honom; emedan han så wäl, så tilförliteligen känner deras egennytta,

deras

deras fåfängelighet, deras okunnighet af sit egit hjerta. Ehuru långt en människa må gå i lasten, så är sällan någon så förderfwad, at han innom sig sjelf kan hysa ringa agtning för den, som förer en redelig wandel och med trohet upfyller sina pligter. Skulle det ock hända, at en årlig man af dåren måste lida försmådelse, så är det mera sjelfwa sättet, på hwilket dygden af den rättsinte utöfwas och de utwärtes maneren, som blifwa et mål för den odygdige tadlaren, än dygden sjelf; ty henne måste han dock, alla sina onda böjelser oaktadt, lemna orörd, hon blir altid i hans ögon ädel och wördnadswärd. Men låt wara, at dygdens wän af de ömkanswärdaste ibland människor, af det wanartiga slägtet, förföljes med åtlöje och förakt. Det länder honom altid til heder ibland de förnuftigare; och likasom wissa slags matkar hälst samla sig wid de bästa träden och fräta den skönaste frukten; så utwisar åfwen smådetungan ofta hwar största förtjensten finnes. Wist är det ledsamt, at uthärda et åtlöje, et förakt, som är oförskyldt; men det är dock en sådan olycka, för hwilken wårt egit samwete, alla ädelt sinnades, och hwad ännu högre är, den Högstes egit bifall håller oss rikeligen skadeslöse; det är en olycka, som sluteligen wänder sig i en så mycket mera lysande lycka, ej annorlunda än det gemenligen tilgår wid sorge-spelen, som på Theatren pläga föreställas.

Andra

Andra Reglan.

Det är ej tilräckeligt til winnande af godt namn och rykte, at wi wilje wara rättskaffens och nyttige Männer, utan wi måste åfwen, hwar och en i sin wäg, eftersträfwa at på bästa sätt kunna gagna.

Hwar man har af naturens hand fått wißa förmoner, eller en blandning af wißa snille-gåfwor och förmögenheter til sin egendom, hwarigenom han sättes i stånd, at på et eller annat sätt tilwinna sig andras agtning, förtroende och kärlek.

Ej någon lottlös är: det wore orätt dömt.
En hwar har fått sit pund: Naturen ingen glömt.

At wårdslöst handhafwa deße tildelade förmons-rättigheter, det är, at icke allenast afwika ifrån det kall, hwartil man af naturen är ämnad, utan åfwen at förminska andras goda tanka om oß. Ofta händer, at hwarken idoghet eller ifwer saknas hos oß, at göra oß förtjente och utmärkte. Wi gjöre stundom mer än andra, och wi gå ändå miste om agtning och bifall; wår afsigt mißlyckas, ty wi hafwe ej följt wår naturliga böjelse. Mången blir en ymkelig, en odugelig Taleman; hela werlden håller honom också därföre, och det med rätta. Men likwäl är han en outtröttelig flitig Man, fastän ingen fätter något wärde på hans wältalighet.

Kanske

Kanske han hade wunnit den allmänna agtning han nu förgäfwes söker, om han i Handels-wägen hade nedlagt sin flit, sitt arbete. Han grämer sig däröfwer, at ingen fäster upmärksamhet på honom, at ingen fägnar honom med sitt bifall. Han skyller i mjugg både himmel och jord för obillighet, och han borde snarare klaga öfwer det misstag han begått i sitt wal af lefnads-sätt. Strephon swettas med sina werser, för at blifwa namnkunnig, han hoppas igenom sina sammansättningar ärnå allas högagtning, och ärnår i det stället allas åtlöje. Strephon är werkeligen en beskedelig, en wälmenande Man, som har lust at gagna, och som will förtjena bifall. Men om han antingen sjelf närmare pröfwat, eller och låtit andra pröfwa sitt Snille, så hade han blifwit öfwertygad, at han af naturen war ämnad til sådana gjöromål, där han blott bordt arbeta efter andras anwisning och ställa i werket deras planer. Et annat wärf hade han til äfwentyrs kunnat sköta, andra til nöjes och sig til fördel, då han nu har den olyckan at wara en slät Poet. Lika så hade den stackars Hof-mannen, som nu aktas af ingen efter han ej paßar til det lefnads-sätt han walt, tör hända blifwit en lärd och nyttig Herre, om han setat i lugn qwar på sit Landt-gods, och den eländige Adwocaten, som ingen nu har något förtroende til, hade ju kunnat blifwa en snäll och berömlig Konstnär;

når; men de hafwa bägge twå wisat olydnad emot naturens kallelse; De hafwa försummat at fästa sin upmärksamhet på de gåfwor och egenskaper naturen förlänt dem.

Det lärer ej härwid behöfwa erinras, at wi måste nödwändigt upodla wåra af naturen förunta gåfwor. Många både känna och följa sin medfödda böjelse, men de blifwa likwål hwarken nyttige eller berömwärde; ty de anwända för ringa möda på deß uparbetande, eller ock blir den möda de påkosta, fåfängt nedlagd, af brist på nödig försigtighet och klokhet. De wilja för hastigt skörda beröm eller andra belöningar, och förlora således ofta, hwad de eljest längesedan kunnat ernå; eller ock tröttna de för snart, at i akttaga det, som nödwändigt bör i akttagas, om et wunnit bifall skal i längden bibehållas. Om den unge skribenten ej, med sitt snille och med sit begär at behaga, hade wågat sig fram för allmänhetens ögon, innan han förut noga lärt känna de sköna wettenskaperne och innan han inhämtat erfarne kännares mogna omdömen, så hade hans arbete nu blifwit wäl emottagit, alla hade berömt hans insigter, och behageliga skrif-art; och deße lof-ord hade kunnat upmuntra honom, hade kunnat upelda hans flit til nya försök, då han nu igenom den skarpa granskning, som öfwergått honom; antingen blifwit aldeles nedslagen eller ock så förhärdad och [illegible] lös, at han fortfar med sin skrif-[illegible]

Kanske han hade wunnit den allmänna agtning han nu förgäfwes söker, om han i Handels-wägen hade nedlagt sin flit, sitt arbete. Han grämer sig däröfwer, at ingen fäster upmärksamhet på honom, at ingen fägnar honom med sitt bifall. Han skyller i mjugg både himmel och jord för obillighet, och han borde snarare klaga öfwer det mißtag han begått i sitt wal af lefnads-sätt. Strephon swettas med sina werser, för at blifwa namnkunnig, han hoppas igenom sina sammansättningar ärnå allas högaktning, och ärnår i det stället allas åtlöje. Strephon är werkeligen en beskedelig, en wälmenande Man, som har lust at gagna, och som will förtjena bifall. Men om han antingen sjelf närmare pröfwat, eller och låtit andra pröfwa sitt Snille, så hade han blifwit öfwertygad, at han af naturen war ämnad til sådana gjöromål, där han blott bordt arbeta efter andras anwisning och ställa i werket deras planer. Et annat wärf hade han til äfwentyrs kunnat sköta, andra til nöjes och sig til fördel, då han nu har den olyckan at wara en slät Poet. Lika så hade den stackars Hof-mannen, som nu aktas af ingen efter han ej paßar til det lefnads-sätt han walt, tör hända blifwit en lärd och nyttig Herre, om han setat i lugn qwar på sit Landt-gods, och den eländige Adwocaten, som ingen nu har något förtroende til, hade ju kunnat blifwa en snäll och berömlig Konstnär;

når; men de hafwa bägge twå wisat olydnad emot naturens kallelse; De hafwa försummat at fästa sin upmärksamhet på de gåfwor och egenskaper naturen förlänt dem.

Det lärer ej härwid behöfwa erinras, at wi måste nödwändigt upodla wåra af naturen förunta gåfwor. Många både känna och följa sin medfödda böjelse, men de blifwa likwäl hwarken nyttige eller berömwärde; ty de anwända för ringa möda på dess uparbetande, eller ock blir den möda de påkosta, fåfängt nedlagd, af brist på nödig försigtighet och klokhet. De wilja för hastigt skörda beröm eller andra belöningar, och förlora således ofta, hwad de eljest långesedan kunnat ernå; eller ock tröttna de för snart, at i akttaga det, som nödwändigt bör i akttagas, om et wunnit bifall skal i längden bibehållas. Om den unge skribenten ej, med sitt snille och med sit begär at behaga, hade wågat sig fram för allmänhetens ögon, innan han förut noga lärt känna de sköna wettenskaperne och innan han inhämtat erfarne kännares mogna omdömen, så hade hans arbete nu blifwit wäl emottagit, alla hade berömt hans insigter, och behageliga skrif-art; och desse lof-ord hade kunnat upmuntra honom, hade kunnat upelda hans flit til nya försök, då han nu igenom den skarpa granskning, som öfwergått honom; antingen blifwit aldeles nedslagen eller ock så förhärdad och känslolös, at han fortfar med sin skrif-klåda, utan

af höra efter allmänhetens omdömen. Neran hade werkeligen kunnat blifwa en lyckelig Orator; han äger goda Naturs-gåfwor och mycken beläsenhet; men han har föraktadt, at rätt lära känna sitt modersmål; han kan ej böja det samma efter behag, ty både deß skönheter och deß ofulkomligheter äro honom obekante; han handterar språket, såsom den okunniga Målaren handterar färgorne; han framställer orden utan smak, utan wal och urskillning. Hwem finner icke, at Neran hade kunnat blifwa mycket nyttigare och winna wida störe bifall, om han ej ansett en så wäsentelig del af wältaligheten för så umbärlig, eller åtminstone för så litet betydande.

Tredje Reglan.

Wi böre förnämligast och utan afbrott syßelsätta oß med det, hwartil naturen och omständigheterne göra oß skickeligast; dock så, at wi ej försumme det, som på något sätt står i gemenskap med wår hufwudsak.

En köpman skal lära och utöfwa alt, hwad som omedelbarligen angår hans handel; det är det nödwändiga och hufwudsakeliga. Därtil måste han äfwen äga naturlig böjelse, med flere gynnande omständigheter. Han måste också wara en ärlig Man; ock det böre wi alla, hwar och en i sit stånd, wara. Men om han försummar, at lära sig språ-

ken

ken, at winlägga sig om et artigt umgänges-sätt, at förwärfwa sig kännedom af främmande Länder och deras Handels-Reglor; Mon han då är i stånd, at drifwa sin handel med önskelig framgång? Nej, wi få icke förgäta, at hwad som är nyttigt för wår hushålds-affigt, det har äfwen gagnelig werkan på wårt goda namn och rykte. Wil soldaten ej lära något mera, än det som nödwändigt fordras af en soldat, så må han wara wiß, at han får desto mindre agtning; men läser han goda böcker, är han grundad i wetenskaperne och språken, umgås han med witterert och wettigt folk, så kan hans Krigskundskap ej annat än blifwa för honom både nyttigare och prydeligare, ware sig antingen i ofredeliga eller fredliga tider.

Orgon har tilträdt en syssla, hwartil han ägde mycken skickelighet, men han låter det ock bero wid denna skickeligheten. Han nyttjar sina insigter sådane de äro, och tror, at han gjör nog för sit goda namn och rykte. Men Orgon gjör likwäl alt för litet; ty at icke upodla, at icke öka sin skickelighet och sina kundskaper, det är at åsidosätta sin åliggande Pligt. Orgon är t. ex. en medlem i det Andeliga Ståndet. Han wet något af Kyrko-Historien; men hwarföre underlåter han at än mera rikta sig därutaf? Deß kännedom skulle ofta gagna honom, då han är sysslosatt med sina arbeten [illegible] ansättning.

Han är sorgfällig at ständse skriftteligen författa alla sina predikningar. Men skal han ej göra annat än skrifwa predikningar? Hwarföre läser han icke tillika de bäste Auctorer, som arbetat i den wägen? Han har ju tilräckelig tid därtil öfrig. Han är nästan aldeles okunnig i werldsliga Historien. Monn denna wetenskapen för en Theolog skal wara helt och hållit obrukbar? Blir icke minnet, af Historien, rikeligen försedt med hwarjehanda nyttiga saker, med åtskilliga characterer, med förråd af händelser och bedriftter, jämte anwisning på deras antingen goda eller elaka ursprung? Lärer han sig icke, i synnerhet af gamla Historien, at känna de bästa människor, såsom ganska ofullkomliga människor, betragtade utom den Christna Religionens upplysning? Wår Theolog har tilförne förstått Ängelskan, men har nu aldeles förgätit detta Språket, och han hade likwäl, däräst han hållit denna färdigheten wid magt, kunnat mer och mer skärpa sit förstånd, medelst så många nyttiga Ängelske böckers läsning, hwarigenom han blifwit desto skickeligare i sitt Ämbete, desto nyttigare för det Allmänna, samt följakteligen desto wärdigare till allas agtning och bifall. Lätt wara, at han med ifwer, med sorgfällighet sköter sitt anförtrodda Ämbete; det är godt, det är enligt med hans skyldighet, men han bör åfwen anwända de öfriga stunderne af sin tid på det, som kan bidraga til desto större nytta i åmbetet, jag

wil

wil säga, han bör beständigt arbeta uppå at förbätra sina gåfwor.

På detta sättet äro både Konstnärer och Lärde, ja, sjelfwa Handtwärkaren, förbundne, at så ofta och så långt de kunna, samt utom sin hufwud-pligts åsidosättande, beflita sig om, alt hwad som tjenar til desto större fullkomlighet i deras Konst eller Handtwerk.

Fjerde Reglan.

Wår sanna ära består wäl hufwudsakeligen däruti, at wi med all nit och trohet i akt tage, hwad som hörer til wår lagliga kallelse, til wårt Stånd och wår sysla; ja, ingen annan wäg, än denna, leder til et godt namn och rykte; men wi kunne dock, oaktadt all ifwer i wåra skyldigheters upfyllande, ofta gå miste om andras agtning, så framt wi förgäte den klokhet, den beskedelighet och anständighet, som är så nödig, om elfest allmänt bifall skal winnas.

Intet Stånd, intet nyttigt lefnadssätt gifwes, där man ej kan förwärfwa sig agtning och ära. Det är Landtmannens ära, at han på bästa och nyttigaste sätt bemödar sig at utöfwa de pligter, som hans Stånd åtfölja. Med Handtwärkaren och Konstnären, den Lärde och Daga-karlen, Regenten och

Undersåtaren, Fadren och Barnet, Matmodren och Tjenarinnan; förhåller det sig aldeles på lika sätt. Hwem det hälst wara må, som nitiskt och redeligen fullgjör sina pligter, innom det stånd, där natur och omständigheter, eller rättare, där GUD igenom naturens inrättning behagat sätta honom, han bär den sanna äran i sitt hjerta; en ära, wid hwilken ej en gång någon af de fullkomligare andar, jag menar sjelfwa änglarne, skulle behöfwa skämmas; och det Stånd, i hwilket han är, gier honom åfwen tilräckeliga medel, at gjöra sig försäkrad om andras agtning och goda omdömen. Men ach! huru många människor lägga icke sjelfwe hinder i wägen för detta bifallet, och förminska det samma igenom sina maner, igenom det sätt, på hwilket de utöfwa sina pligter! Hwad är ämbetes-ifwer, utan klokhet, utan försigtighet? Huru ofta blottställes man då icke för obilliga omdömen! Hwad äro förtjenster utan sedighet, utan foglighet? Huru många gånger wäcka de icke andras hat och förakt! Hwad gagnar tro och ärlighet, utan anständighetens i akttagande? Nej, hwad ljus och skugga är på en målning, eller hwad den gröna färgen bidrager til fältens prydnad, det samma gör åfwen klokhet, beskedelighet, wänlighet och ärbara seder, då frågan är, huruledes wi skole på et dygdigt sätt anwända wåra egenskaper, wår skickelighet til eget och andras bästa. Just därföre är den utwärtes

wärtes anständigheten en så wigtig pligt, emedan andra därmedelst blifwa desto willigare, at sätta wärde på wåra egenskaper, at hugna sig af wår skickelighet och at tjena oß tilbakas. Just därföre är sedighet, då wi utöfwe wåra pligter, en så angelägen dygd, emedan denna dygden, i detsamma hon gör wåra personer behagelige, så bidrager hon äfwen at göra wåra förrättningar behagelige för dem, som wi böre wara til tjenst; och emedan hon, så til sägandes, fogar sig efter deras swaghet, som ej kunna tåla wåra lysande förtjenster, samt gör det företräde, wi äge framför dem, nästan omärkeligt i deras ögon. Om nödig klokhet och försigtighet fattas oß wid hwarjehanda tilfällen och omständigheter här i werlden, då wi hafwe at göra med så olika personer, både i anseende til stånd och sinnelag samt lefnads-sätt, så blir ofelbart all wår skickelighet ofta onyttig och obrukbar, ja wäl aldeles skadelig. Brist på tilbörlig wisdom är ej sällan wållande, at man, just då man tror sig upfylla sin pligt med största ifwer och på det nogaste, härigenom skadar andra och samlar öfwer sig sjelf många kärlekslösa och oblida omdömen. Brist på angenäma och artiga seder, faller andra snarare i ögonen, än alt det wärde som fins i wåra förtjenster; och det må wara antingen en Lärare, en Anförare, en Rådsherre, en Män, en Fader, en Skribent eller en Konstnär, eller ock någon annan, in-

om hwilken krets som hälst, förgjäter han deßa egenskaper, eller försummar han det, hwarigenom han hade kunnat ernå dem, så hindrar han ofta både nu och framdeles den nyttan han wille åstadkomma, och förlorar hos andra både förtroende, ägtning och kärlek. En redelig men tillika mißnöjd och knorrisk Lärare, en flitig och skickelig men tillika osnygg Yngling, en lärd men hetsig Skribent, den uprigtigaste wän utan tilbörlig wisdom och försigtighet, den tjenstfärdigaste man utan umgänges-wett och beskedelighet, det slugaste hufwud med pedantiska seder, alla deßa med flera lika sinnade personer, ju mindre tycke och agtning de winna, desto mindre är äfwen det gagn de kunna gjöra; och i samma mon deras goda namn och rykte lider, i samma mon lider och deras egen lycka och andras wälfärd. Kan man wäl ännu sätta i fråga, om man är förbunden, at på bästa sätt sörja för sin agtning och sit goda namn?

Ja, wi böre wara laggranne om wårt goda namn och rykte, at wi, til deß bibehållande, ej en gång böre underlåta, at rätta oß efter antagna bruk och sedwanor, då de i sig sjelf äro oskyldige. En man, som är egensinnig i denna omständigheten, har ingen ursägt för sig: han må wara så wälmenande han wil, är han dock utan all ursägt, så snart han ser, at han, medelst sitt afwikande ifrån det antagna bruket, utsätter sig för allmänhetens

tens tadel eller förakt. Han bör komma ihog, at han hwarken lefwer eller kläder sig, blott för sin egen skuld, utan för andra; och det kommer aldeles icke an på hans behag, antingen han skal bibehålla sin Farfars klädedrägt; eller han skal inrätta densamma, efter nu warande bruket, dock utan allsköns yppighet. Åtminstone bör han söka at träffa den lyckeliga medelwägen, och lära sig at undwika både det alt för högmodiga och det alt för löjeliga i sin klädebonad.

Änteligen åligger oß åfwen den skyldigheten, i afseende på wårt goda namn och rykte: at wi böre undfly alt, hwad som har sken af brist på skickelighet; alt hwad som plägar gifwa tilkänna olofliga afsigter eller et oriktigt bruk af wåra naturs-gåfwor; alt, hwad som kan sätta andra i den tankan om oß, at wi börjat afwika ifrån wåra goda grundsatser och ifrån wåra pligters rätta utöfning. Kort at säga: wi skole sorgfälligt taga oß til wara för alt, hwad som på något sätt lastbart, däraktigt eller med et anständigt upförande mindre enligt synes. Men ach! huru många äro icke de, som förbryta sig emot denna regel, ehuruwäl de eljest hjerteligen älska sina skyldigheter!

En Präst får wäl umgås med sina såsängeligt sinnade anförwanter; han kan infinna sig wid Måltider och Gästabud, och likafult wara en rättsint andelig Man. Men märker han, det man däruraf tar sig anledning, at mißtänka honom sjelf för en sinnlig,

 werlds-

werldskär och wällustig Man, så är han förbunden, at med yttersta noghet taga sig til wara för alt, hwad anstöteligt synes; ty hans Ämbete lider härwid, så wäl som hans ära. En Academisk Lärare har lof, at i sina Föreläsningar bruka muntra talesätt och artiga infall; men så snart han därigenom gör sig mißtänkt för lättsinnighet eller smädelystnad, så är hans qwickhet strax oloflig och stridande emot hans skyldighet, emot den omsorg han bör hysa för sit goda namn och rykte. En Man, som wil igenom tryckta skrifter gagna allmänheten, bör wißerligen wara mera upmärksam på saken än på orden och talesätten. Men han kan ofta, igenom sin efterlåtna ock wårdslösa skrif-art, gifwa andra tilfälle, at tro, det han icke är den samma grundelige, tydelige och djupsinnige skribent, som han dock werkeligen är; de kunna falla på den tankan, at han icke har i afsigt, at wara så lärorik, som han kunde och borde. Til undwikande af sådana obilliga omdömen, är därföre nödigt, at han winlägger sig om en god och begripelig skrifart; och at han, efter blotta wiljan och lusten därtil är otilräckelig, äfwen betjenar sig af de medel, hwarigenom detta ändamål winnes, ehuru swåra och mödosamma de ock må förefalla honom.

Jag åberopar mig härwid sjelfwa de männernes förhållande, som af Gud blefwo utrustade med utom-ordenteliga gåfwor och med krafter at råda öfwer sjelfwa naturens

lopp.

kopp. Apostlarne och de öfrige Helige GUDs Män hafwa lemnat oß et lifligt exempel, huru man rätt bör wårda sitt goda namn och rykte, huru man, til den ändan, städse för förbinda ifwer i sina pligter med klokhet, beskedelighet och sagtmodighet. Hos hwem har man wäl sport större nit, at göra godt, än hos Paulus? Men, hwilken klokhet, hwilken försigtighet beledsagar likwäl hans underrättelse, när han för det nygiriga Athen förkunnar JEsu lära? Huru ofta, huru gerna wil han icke foga sig efter andras mening, så länge det utan skada kan ske? Han kan taga lön, men wil hällre, så länge han kan sjelf nära sig, förkunna Ewangelium utan lön, för at sålunda skydda sit goda namn ifrån alla förklenliga tilmälen (*). Hwilken beskedelighet röjer han icke, då han talar om sit af GUD undfångna ämbete! Huru sorgfälligt undflyr han icke alt, hwad som kan hafwa sken af egennytta, då han sänder rika Allmosor til Jerusalem! Och hwem hade likwäl mindre orsak at frukta för obilliga mißtankar, än en Apostel, som war skickad af Gud sjelf? Men det sker, at jag må nyttja hans egna ord, på det at ingen oß straffa kan för denna rika undsättning skull, som af oß beställd warder (**). Han hade GUDs sak at förswara, då han talade för Konung Agrippa, men se, huru han

 likwäl

(*) 2 Cor. 11: 7, 8. 1 Cor. 9: 7, 12, 18.
(**) 2 Cor. 8: 20.

likwäl förstår, at i sit tal förena anständig warsamhet med nödig frimodighet! Han talar med en försigtighet, som är wärd efterfölgd: Jag både wäl af GUDi, säger han, ehwad det fattas fögo eller mycket uti, at ej allenast du, utan ock alla de som mig höra i dag, wordo sådana som jag är, undantagen deßa banden (*).

Det är icke swårt, at af deße helige Måns efterdömen lära sig alla de klokhets och anständighets-reglor, som man i sin kallelse bör i agttaga, endast at man härwid kommer ihog, at frånskilja det som egenteligen rörer och tilkommer dem, såsom personer, de där af Gud blifwit omedelbarligen til sit åmbete kallade, och följakteligen med öfwernaturliga insigter och krafter benådade.

Wi gå således den säkraste wägen til åra, när wi oafbrutit utöfwa wåra skyldigheter, i hwad stånd wi hälst må wåra; sorgfälligt anwände wåra egenskaper til wårt och andras sanna wäl, och när wi därjämte med detta wårt förhållande förene tilbörlig klokhet, beskedelighet och anständighet.

Mine wänner, låt oß dock härwid icke glömma, at det naturliga begäret, som drifwer oß at söka åra, kan lätteligen förwandla sig i begärelser, som ej äro lofliga; det kan bryta ut i äregirighet och högmod. När wi blott för wår egen skull söke anseende och beröm, när wi anse denna förmon såsom wårt

(*) Apostl. G. 26: 29.

wårt åndamål, men icke såsom medel til högre goda afsigter, då äre wi äregirige. När wi tilskrifwe oß sådana förtjenster, som wi aldeles icke äge, eller som åtminstone icke finnas hos oß i den grad wi inbille oß, när wi således wilja sätta oß öfwer andra; eller ock, när wi ej wilja widkännas, at alla wåra förmånar äro oförskyldte skänker af det ypperstä Majestätet, då äre wi högmodige. Skal därföre wårt begär efter åra kunna kallas godt, måste det för all ting styras och förädlas igenom den angelägna ödmjukhets-dygden, hwarom jag på sitt ställe widare får tala. Måtte wi aldrig nånsin förgäta, at wårt yppersta beröm bör däruti bestå, då wi göra alt til den HERrens åra, af hwilken wi hafwe fått wår warelse.

Och på det wi måtte betaga wårt naturliga högmod all sin näring, så låt oß tänka på alla de brister, swagheter och dårskaper, som wi sjelfwe wete med oß, och som äro förborgade för dem, af hwilka wi blifwa ärade. Skal det just wara nödwändigt, säger Young at trettio år af wår lefnad först måste gå förbi, innan wi kunne inse, at wi kanske äro dårar, och fyratio år, innan wi kunne finna, at wi det wißerligen äro (*). Låt oß därföre sålunda tänka wid oß sjelfwa: hwad skulle wäl werlden säga, om du af henne wore nogsamt känd, och hwad åra skulle du hafwa skäl at fordra af henne, om hon wiste alla

(*) Youngs Nätter.

alla dina dårskaper, alla dina straffbara egenskaper? Är det icke lycka nog, at hon ej föraktar dig; och du är ändå så obillig och begår, at hon skal lemna dig en agtning, som dig ej tilkommer.

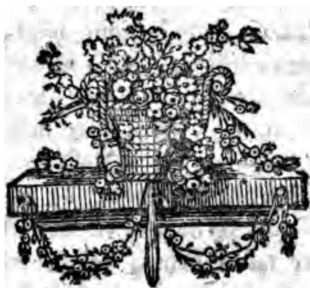
Låt oss ofta besinna, huru det med all mänsklig ära är beskaffadt. Huru ogrundad, huru oren, huru flygtig och ombytelig, ja, huru inskränkt är hon icke, men likwäl huru förförisk och farlig för wårt hjerta, när detta begäret där får blifwa rådande! Och huru långt hjelper oss wäl werldens beröm och agtning!

Försäkra dig om hela werldenes bifall, du Ärelystne? Menar du, at det i eländesstunden kan gifwa dig någon tröst? Tror du, at människors goda wittnesbörd förmår lindra dina sjukdoms-plågor och tilfredsställa dit oroliga samwete? Om ock Konungen sjelf skulle, såsom bewis til det ypperста bifall, hedra dig med sitt besök, då du ligger på dödsbädden, kan wäl han, medelst sin närwaro, bortjaga ifrån dig dödsens fasa och förskräckelse eller försäkra dig om förlåtelse för en enda af de synder, som ängsla dig? Låt alla människor sammansätta sig at berömma dig, monn deras loford äga kraft, at i dina sista ögnablick meddela dig rättighet til Guds Nåd och til en säll ewighet? Eller monn de åtminstone kunna därom gifwa dig det ringaste hopp? Men äger du däremot et godt samwetes witnesbörd och den Högstes owärderliga bifall, huru säll är du icke då, o människa!

niska! så wäl i lycka och olycka, som wid slutet af din lefnad! Stor sak, om du då är beröfwad all agtning af människor, om de sätta ringa wärde på dig, ja, om de knapt skulle wärda om at se dig! Den äran, som Religionen meddelar åt en rätt Christen, är den yppersta, den ädlaste; Det berömet är det tröstefullaste, när han, med helig tilförsigt, så kan tänka och säga om sig sielf:

Igenom Sonens blod Guds egendom jag är;
Den äran hör mig til; jag högre ej begjär:
Jag lefwer i den tro, at Himlen jag sist winner,
Då jordisk ära flyr och som en rök förswinner.

Ack! måtte detta wara wårt käraste beröm i tiden, och utgöra wår högsta glädje i ewigheten!

15. Föreläsningen.

Forsättning om wåra Pligter, i afseende på Samhälles-lefnadens förmoner; i synnerhet i afseende på Rikedomar, Borgerligt Anseende och Magt.

Rikedomar, Anseende och Magt i det borgerliga samhället, äro medel, dels at til fridsställa wåra nödwändiga behof, dels at skaffa oß oskyldiga beqwämligheter, dels at gagna andra och befordra deras sällhet. Det blir således wår skyldighet, at i sådant afseende eftersträfwa dem; det är wår pligt, at, igenom lofliga medel, igenom skicklighet, flit och förtjenster söka, samt igenom trohet och sorgfällighet bibehålla och föröka dem. Det går dock icke an, at igenom några allmänna reglor så noga utstaka, huru wida denna skyldigheten bör sträcka sig; det är t. ex. omöjeligt at kunna säga huru stort mått af rikedom hwar och en bör eftersträfwa, men så mycket är emedlertid wißt, at omsorgen för wår lycka och förmögenhet bör både wara afmätt efter wåra behof, såsom ock styras af den åtrån, at stifta godt med wår förmögenhet; eller, med et ord at säga, denna omsorgen bör aldrig wara så beskaffad, at hon strider emot någon annan af wåra skyldigheter. Sjelfwa förnuftets lag älägger oß det såsom en pligt, at wi, i wår kallelse och medelst

delst wåra förtjänster, böre söka at förwärfwa oß wälmåga och anseende, på det wi måtte wid magt hålla och befordra både wår egen och andras säkerhet, samt på det wi desto båtre måtte kunna wara wåra anhöriga, wåra wänner och det Allmänna til tjenst. Så snart wi därföre, antingen af naturlig kallsinnighet, af kärlek til egen makligheт, af tröghet eller sinnlighet, eller ock af fattade fördomar låte hindra oß, at sörja för wår wälmåga; så kan denna försummelsen, likasom deß ordsak, ej annat wara än lastbar. När wi äge förmögenhet, ware sig antingen i större eller mindre mått, at ej anwända den til eget och andra människors sannskyldiga bästa, utan hålle den med en otidig njugghet tilbaka, då äre wi girige. Detta gäller så wäl om den fattige som den rike; ty de kunna begge wara lika girige; därtil behöfwes ej mer hos den förre, än det, at han wil bibehålla och öka sin lilla förmögenhet, ej såsom medel til sina nödwändiga behof, utan därföre, emedan han anser och älskar ägodelar, såsom sitt yttersta ändamål. På lika sätt kan han med den ringa summan, som utgör hela hans rikedom, äfwen så wäl wara en slösare, som den rike med alla sina skatter, i det fall at han förstörer denna lilla egendomen onödigt wis eller medelst yppighet och wårdslöshet.

Den felar emot sin skyldighet, som för lätja skull åtnöjer sig med en mindre förmögenhet, efter han tycker sig ej behöfwa mera; han

han hade likwål igenom flit och waksamhet i sin syssla kunnat förwårfwa sig båtre utkomst, och således blifwit i stånd satt at dårmed göra mera godt emot andra. Men dåremot, om någon såtter både hålsa och heder i fara, för winnings skul, den har wißerligen en omåttlig kårlek til penningar. Och den som företager sig de berömligaste och gagneligaste arbeten, med all flit förbåtrar och skårper sina Förstånds krafter, samt til allmån båtnad åstadkommer de förtråffeligaste uptåkter i wetenskaperne och konsterne; men gör alt detta blott af begjår efter rikedomar, han år inför Förnuftets Domstol aldeles icke mindre straffbar, oaktat all sin idoghet, ån den girige köpmannen, som med tusende beswårligheter fårdas til bågge Indierne, för at komma tilbaka, lastad med skatter och ågodelar. At låta winningen ligga sig så högt om hjertat, at man har ingen tid öfrig til sina pligters upfyllande såsom wån, såsom Fader, såsom Maka, det år en uppenbart oloflig husagtighet. Sörjer man så outtröttellgen för sina kropsbehof, at man blir oskickelig til at förbåtra sitt förstånd och hjerta, eller at tiden dårtil blir otilråckelig, då wisar man både et tydeligt förakt för sin sjål, och en påtagelig bójelse för snålhet. Mången arbetar sig sjuk, och det sker, som han sjelf såger, för at befordra andras wålfård; det år en falsk förewåndning, ty han skadar på det såttet

andra,

andra, mer än han gagnar dem. Men den däremot, som wärkeligen är rik, och därföre inbillar sig, at han är frikallad ifrån alt arbete, han intages af den falska och ogrundade tankan: at man endast för den ordsaken bör tjena andra, på det man ej sjelf måtte förgås i elände.

Wi böre aldrig förgjäta, at wåra rikedomar, antingen lycka eller egen flit gifwit oß dem, likwäl äro, så wäl som alla wåra öfriga förmoner, en skjänk af Försynens hand, och at wår skyldighet at anwända dem wäl, är en af de wigtigaste, af de swåraste. Ja, rikedomar äro i sig sjelfwa, et medel, hwarigenom mycket godt kan werkställas; men nyttjas de icke i sådan affigt, så kunna de ej annat, än blifwa skadelige både för oß och wåra med-människor, antingen wi mißbruke dem medelst nedrig snålhet eller liderlig slösagtighet.

Sjelfwa sättet, huru wi nyttje wåra ägodelar, har en betydande werkan, så wäl på wår Moraliska caractere, som på hela wårt upförande. Då wi illa anwände wår egendom, så blifwa åfwen wår tid, wårt förnuft och wåra kropps-krafter illa anwände. Samma fåfängelighet, samma stolthet, enwishet och weklighet, som drifwer oß til at mißbruka wår förmögenhet, får strax ilka wälde öfwer oß wid wåra öfriga gerningar. Wårt hjerta måste nödwändigt fördärfwas, då wi orätt anwände wår egen-

dom. Ty blir begjäret at samla penningar för mycket häftigt hos oß, så gjöres hjertat lågt och nedrigt: det räknar gullklimpen för sin afgud, blir känslolöst för alt medlidande, all människo-kärlek; men falle wi åter på en annan ytterlighet, nemligen at slösa med wår egendom, så lider wårt hjerta lika mycket därwid; wårt goda blir då förstördt, antingen til oordenteliga begjärs tilfridsställande, eller til dylika elaka begjärs upwäckande och näring. —— At med sina penningar underhålla en kräselig taffel, at nedlägga dem i granna kläder, präktiga palatser och kostsomma nöjen, det är, at understödja weklighet, högmod, sinlighet och lättja; och den egendom, som sålunda bortslöses, går ej *allenast* förlorad, utan gör äfwen sin innehafware uslare och mera fördärfwad, än han war förut; ty antingen blir han därigenom förledd at begå däråkaper, eller ock blir han däraf upmuntrad och styrkt i sina brottsliga begjärs utöfning.

Wi wilje gå ännu längre med wåra påminnelser. Det är ej därmed nog, at wi, medelst wår förmögenhet, fylle egna behof, den bör äfwen tjena at lätta wåra medmänniskor i deras behof; man begår, så wäl igenom slöseri som igenom girighet, en grym och omänskelig hårdhet emot den torftiga och nödlidande. Således, emedan både wårt förnuft och wår skyldighet förbinder oß, at göra så mycket godt, som wi kunne; så är det lika angeläget, lika enligt med förnuftet: at

wi böre qwäfwa hos oß all omåttelig penninge-lystnad, afstyra alla onödiga, alla öfwerflödiga kostnader, samt bruka all erforderlig försigtighet wid handhafwandet af wår egendom. Det åligger oß, at wara ömsinte, hjelpsamme och wälgörande; och sjelfwa förnuftet säger oß, at wi begå et röfweri emot den fattiga, då wi bortslöse de penningar wi kunne umbära, på onödiga kostbarheter, prydnader och nöjen; i det stället wi borde därigenom bispringa den nödlidande, wederqwecka den elände och kläda den nakote. Men icke kan man förtjena at kallas en förnuftig hushållare, blott af det skjälet, at man då och då, i dag eller i morgon, wäl anwänder sina ägodelar; det wore ju det samma, som at hålla en stor-ljugare för en ärlig och upriktig man, endast därföre, emedan han en eller annan gång råkar at tala sanning. Nej, wåra ägodelars, wårt öfwerflöds rätta bruk måste städse i akt tagas; och det bör, likasom alla wåra öfriga skyldigheter, blifwa en färdighet hos oß; ty är rikedom i alla tider at anse såsom en Guds gåfwa, så måste ock wi i alla tider efter bästa wett och samwete söka anwända denna förmon til berömliga ändamål.

Näst Flit och Arbetsamhet är Sparsamhet et ganska förträffeligt medel, hwarigenom wi kunne öka wår wälmåga och förekomma brist i wåra behofwer. Den förmögne bewarar, igenom detta medlet, sin skatt ifrån hastig skingring; och den fattige blir-

medelst sparsamhet, i flere affeenden, rik nog. Wi instämme ej allenast med en Cicero som säger: at sparsam hushållning är den största inkomsten, utan wi påstå äfwen, at hon är et förwärlligs medel mot girighet, i det hon lärer oß den konsten, at hjelpa oß fort med litet, och at göra förnuftig åtskilnad emellan det umbärliga och oumbärliga. Utan sparsamhet är sjelfwa Konungen ej rik nog; men genom sparsamhet blir den aldrafattigaste sin egen wälgörare. Hon främjar förnöjsamhet och måttelighet, och hon leder äfwen ifrån deßa egenskaper, om hon eljest skal kunna kallas dygd, sitt första ursprung. Hon uträknar och jämkar ej allenast de utgifter, som erfordras til wårt underhåll, til wår kropps beklädning, til wåra boningsrum och nöjen; utan hon lärer oß tillika, at hushålla däröfwer med försigtighet, at länge kunna hafwa gagn af wåra husgerådssaker. Tusende människor, som klaga öfwer brist på utkomst, swarande emot deras stånd, skulle ofelbart äga så mycket de behöfde, om de kunde förmå sig at indraga de onödiga kostnader, som mode, prakt, maklighet och deras läckra gomm upslukar; och tusende andra, som tycka, at de ej äga mer än hwad nödtorften fordrar skulle, om de förhöllo sig på samma sätt, säkert hafwa et wackert öfwerskott til wälgerningars och barmhertighetswerks utöfning. Plinius den yngre, som så gerna och på et artigt sätt wisade sig frikostig, lärer oß at känna källan och ur-

sprunget

sprunget til sina wälgerningar. "Hwad mina „inkomster förneka mig, säger han, det er„sätter jag igenom sparsamhet och måttelig„het; därifrån är det, som all min gifmild„het hänleder sig (*). Så har en stor Man och betydande Stats-Minister med sitt exempel öfwertygat oß, huru den förnäme ej behöfwer skjämmas för en anständig sparsamhet, utan kan snarare anse henne såsom en heder, en prydnad. Wi kunde utan swårighet umbära många ting, om wi endast wille; och ju mindre wårt hjerta fäster sitt begjär wid, desto större rikedomar förskaffe wi oß (**).

Sejus klagar öfwer lyckans hårdhet; han lider brist på timmeliga förmoner. Han arbetar likwäl nästan som en slaf; han har ändå icke så mycket han förtär; ehuru han winner ganska mycket igenom sin outtröttleliga flit och arbetsamhet. —— Hwem är wäl skulden, at Sejus altid är så behöfwande? Jo, tör hända, Sejus sjelf. Låt honom en gång se igenom sina och sin hustrus utgifter. Låt honom jämföra de kostnader, som modet förorsakat, med dem, som anständigheten och nödwändigheten fordrat. —— Hans Stånd pålägger honom ej, at kläda sig i Siden och Sammet. Han

 hade

(*) Quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur, ex qua, velut e fonte, liberalitas nostra decurrit. *Plin.*

(**) Adsuescamus a nobis removere pompam, servis paucioribus serviri, vestes parare, ad quod inventæ sunt, habitare contractius. Discamus membris nostris inniti, naturæ voluntati parentes, que pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos videremus. *Seneca.*

hade således kunnat spara en ansenlig summa, utom flere smärre utgifter, han onödigtwis måste göra för sin grannlåt wid högtideliga tilfällen. — Han äger werkeliga förtjenster, hwarföre wil han då lysa i andras ögon, igenom sin kläde-drägt? Den wise wärderar honom icke högre, utan snarare mindre, när han märker, at han går in i drygare kostnader, än en förståndig Hushållare bör. — De yppiga måltider han årligen anståller, kosta honom flere tusende daler. Han kunde wäl komma ut med halfparten; eller ock borde han ej bry sig om andra wänner, än sådana, som woro nögde med hans sällskap och en tarfwelig måltid; därigenom skulle han gjöra en betydande besparing. —— Han bortslöser flere hundrade daler på små-saker, hwilka han köper, utan at de äro honom nödiga. Detta hjelpes, om han lärer sig, at blifwa Hushållare, och om han flitigt erinrar sig och sin Fru den sanningen, at man ej får köpa alt hwad man ser —— Han måste wänja sig at kunna trifwas i mindre kostbara husrum; ja, kort at säga, om han wille spara, där det är en ära för honom at spara, så skulle han wißerligen hafwa nog; och tör hända til öfwerlopps. Det äro ej wåra werkliga behof, utan merendels wåra omåtteliga begär, som göra oß så fattige.

När man söker Anseende och myndighet, blott för at låta andra känna tyngden af sitt wälde, då drifwes man af Regerings-lystnad; ja, det är tyranni. Söker och brukar man

man dem i den afsigt, at kunna förhäfwa sig öfwer sina fördelar, då är man högmodig. Men då handlar man enligt sin skyldighet, när man i tilbörlig ordning, och ej annorlunda än igenom förtjenster, eftertragtar magt och anseende, eller ock, när man, i fall man igenom födsel eller stånd wunnit denna förmonsrätten, nyttjar densamma, at därmedelst wårda sin trygghet och en förnuftig frihet, samt at desto närmare kunna gagna andra.

Af hwad anfördt är, kan således inhämtas, huru det begäret är i och för sig sjelft ganska oskyldigt, och grundat på wår naturliga åtrå efter lycksalighet, at wi åstunde de medel, som tjena til wåra utwärtes wilkors förbättrande, som äro nödwändige för wåra behof, och som bidraga til befordran af en loflig beqwämlighet. Har man därwid afseende på andras lycka, så är detta begäret ej allenast oskyldigt, utan äfwen ganska berömligt. Och när man därwid fäster sit förnämsta ögnamärke på GUDs och Förnuftets lag, förtjenar det, med skäl, namn af et godt och dygdigt begär. Men blir icke wårt sikande efter magt och rikedomar inneslutet innom de af förnuftet föreskrefne gränsor, då kan denna åtrån ej annat än förwandlas i en ostyrig och nedrig begärelse. Söke wi rikedomar och magt, älske och nyttje wi dem, endast för deras egen skull, men ej såsom medel til högre ändamål, det de, enligt sin natur, böra wara, då råder den skamligaste girighet, det odr
aste högmod hos oß. At begära, eft

hade således kunnat spara en ansenlig summa, utom flere smärre utgifter, han onödigtwis måste göra för sin grannlåt wid högtideliga tilfällen. — Han äger werkeliga förtjenster, hwarföre wil han då lysa i andras ögon, igenom sin kläde-drägt? Den wise wärderar honom icke högre, utan snarare mindre, när han märker, at han går in i drygare kostnader, än en förständig Hushållare bör. — De yppiga måltider han årligen anställer, kosta honom flere tusende daler. Han kunde wäl komma ut med halfparten; eller ock borde han ej bry sig om andra wänner, än sådana, som woro nögde med hans sällskap och en tarfwelig måltid; därigenom skulle han gjöra en betydande besparing. —— Han bortslöser flere hundrade daler på små-saker, hwilka han köper, utan at de äro honom nödiga. Detta hjelpes, om han lärer sig, at blifwa Hushållare, och om han flitigt erinrar sig och sin Fru den sanningen, at man ej får köpa alt hwad man ser —— Han måste wänja sig at kunna trifwas i mindre kostbara husrum; ja, kort at säga, om han wille spara, där det är en ära för honom at spara, så skulle han wißerligen hafwa nog; och tör hända til öfwerlopps. Det äro ej wåra werkliga behof, utan merendels wåra omåtteliga begär, som göra oß så fattige.

När man söker Anseende och myndighet, blott för at låta andra känna tyngden af sitt wälde, då drifwes man af Regeringslystnad; ja, det är tyranni. Söker och brukar man

man dem i den affigt, at kunna förhäfwa sig öfwer sina fördelar, då är man högmodig. Men då handlar man enligt sin skyldighet, när man i tilbörlig ordning, och ej annorlunda än igenom förtjenster, eftertragtar magt och anseende, eller ock, när man, i fall man igenom födsel eller stånd wunnit denna förmonsrätten, nyttjar densamma, at därmedelst wårda sin trygghet och en förnuftig frihet, samt at desto närmare kunna gagna andra.

Af hwad anfördt är, kan således inhämtas, huru det begäret är i och för sig sielft ganska ostyldigt, och grundat på wår naturliga åtrå efter lycksalighet, at wi åstunde de medel, som tjena til wåra utwärtes wilkors förbättrande, som äro nödwändige för wåra behof, och som bidraga til befordran af en loflig beqwämlighet. Har man därwid affeende på andras lycka, så är detta begäret ej allenast oskyldigt, utan äfwen ganska berömligt. Och när man därwid fäster sit förnämsta ögnamärke på GUDs och Förnuftets lag, förtjenar det, med skäl, namn af et godt och dygdigt begär. Men blir icke wårt fikande efter magt och rikedomar inneslutet innom de af förnuftet föreskrefne gränsor, då kan denna åtrån ej annat än förwandlas i en ostyrig och nedrig begärelse. Söke wi rikedomar och magt, älske och nyttje wi dem, endast för deras egen skull, men ej såsom medel til högre ändamål, det de, enligt sin natur, böra wara, då råder den skamligaste girighet, det odrägeligaste högmod hos oß. At begära, eftersträfwa

wa och besitta förmögenhet och anseende, blott såsom medel til sin fåfänglighets, sinlighets och inbillnings förnöjande, det är wäl icke en så hög grad af dårskap, men blir dock altid at anse såsom et förnuft-stridigt förhållande; ty wi wete, at när inbillning och begärelser fritt få rasa, så känna de inga gränsor! och däraf följer således naturligt wis, at wårt sikande efter wälde och ägodelar blir lika så omätteligt.

Igenom skickelighet, flit, redlighet, klokhet, sparsamhet och foglighet i umgängessättet, går man altid den tryggaste wägen til wälmåga och borgerligt anseende. Detta är den rätta wägen til Ärans och Lyckans tempel. Skulle det ock hända, at wi stundom ej hinne dit, igenom denna wägen, så är han dock altid den rätta, den päliteligaste. Låt wara, at wi ofta sakne önskelig framgång, det är emedlertid rik belöning nog, då wårt samwete gjer oß det witnesbörd, at wi ej ifrån denna wägen afwikit. Alla andra konster, hwarigenom man söker rikta sig, äro antingen krypande och låga, eller odygdiga och lastbara.

Ach huru swårt det är, at skatter sig förwärfwa!
Skal jag wäl bjuda til, med list och swek få ärfwa?
Mon jag, för pengars skull, en maka wälja bör?
Et nedrigt smickreri, monn det min lycka gör?
Skal wid de Storas dörr jag ödmjukt stå och buga?
Ell' kanske, som Crast, jag oförskjämt bör ljuga?
Monn alt hwad heligt är, skal anses med förakt,
Så snart jag winna kan mer egendom och magt?

Men

Men jag tillägger ännu en påminnelse. Under det wi anwände all möjelig flit, at medelst wår skickelighet och wåra goda egenskaper främja eget och andras bästa, böre wi icke förgjäta den försigtigheten: at wisligen rätta oß efter tid och omständigheter, efter orten och landet där wi wistas; wi måste förstå at betjena oß af de gynnande tilfällen som yppa sig; ty stundom händer, at wi, igenom wår idoghet och waksama eftertanka, kunne göra andra betydande handräkning i det som fattas för dem, och således förwärfwa oß en åfwen så laglig, som ansenlig, tilökning på wår egendom. En sådan klokhet är ganska nödig, ty hon lärer oß at finna på medel och utwägar, när så tarfwas, och hon gör oß muntre och eldige i wåra förrättningars werkställande; hwilket alt kan ske, utan minsta biträde af list och winningslystnad. Skulle wi nu, efter den regel som är anförd, ej blifwa rike, så blifwe wi likwäl nyttige och ärlige män, hwilkas förråd nog blir så stort, at det räcker til nödigt lifs-uppehälle; och fastän wi ej äro i stånd, at af wårt öfwerflöd bewisa wälgerningar emot andra, kunne wi dock, på tusende andra sätt, göra dem godt.

Men skulle det ock hända, at wi, oaktadt all möjelig oförtrutenhet i wår syssla, måste tryckas af fattigdom, eller at wi, oaktadt all wår skickelighet, länge eller altid, hwilket sednare dock ganska sällan händer, nödgas sakna wälförtjent befordran; så böre wi trösta oß med den tankan, at det är

Försynens egen hand, som behagat pålägga oß denna motgången; och at med tålamod båra et sådant öde, det år dygd. Så mycket förtroende kunne wi dock altid hysa til wåra likars månskligher, men ån mera til Försynens nåd, at når wi arbete årligt och oförtrutet, så låre wi aldrig sakna, hwad wi til wårt lifs-uppehålle oumgångeligen behöfwe, och, wid förefallande sjukdom eller dyr tid, kunne wi ej gå miste om medlidande och kårleksrikt understöd. Låt oß emedlertid aldrig förgjåta; at den som lat år i sitt arbete, han år hans broder som skada gör (*). Och låt oß aldrig inbilla oß, at det armod wi igenom eget förwållande lide, år det samma som en årlig fattigdom. Låt oß ej eller falla på den falska tankan, at sammanblanda en fåfångelig åtrå efter rikedomar med et loftigt och råttmåtigt begjår efter nödtorftig bårgning och utkomst.

Syrach anser redlighet och Gudsfruktan såsom sjelfwa springkållan til all wår åra och wålmåga. Hans ord åro så förträffelige, at jag ej kan afhålla mig ifrån, at anföra dem i hela sin widd. "Den sig wid "Guds ord håller, såger han, finner denna "wisheten; och hon skal möta honom, såsom "en Moder, och undfå honom såsom en ung "Brud. Hon skal spisa honom med förstånds "bröd, och gifwa honom dricka af wishetens "watn; dårigenom warder han stark, at han "kan fast stå; han håller sig wid henne, at han

(*) Ordspr. Bok. 18: 9.

"han icke på skam kommer, hon skal förhöja "honom öfwer hans nästa, och skal öpna "honom hans mun i Församlingene. Hon "skal kröna honom med glädje och frögd, och "med et ewigt namn begåfwa honom; men "de galne finna henne intet; och de ogudakti- "ge kunna intet se henne (*)".

Mine Herrar! det är wäl sant, ära och rikedomar tyckas wara ganska önskanswärde förmoner, men, Gudi lof! wi behöfwe hwarken et stort namn eller stora rikedomar, för at winna en sannskyldig sinnes-ro. O huru tröstefull är icke denna sanningen! Det ädlaste berömet är, at kunna berömma sig af sina skyldigheters upfyllande, af et godt samwetes witnesbörd in för Gud, och af alla dygdigt sinnades wänskap och kärlek; och det står ju i wår magt, at ernå et sådant beröm. All annan ära, den må wara bygd på de förträffeligaste Snille-gåfwor, på de makalösaste bedrifter och Storwerk, betyder slätt ingen ting, utan den sanna äran i hiertat. Mänsklig agtning och ära gjör oß wäl namnkunnigare och mer ansedde, men icke wisare och bätre. Har ej naturen utrustat oß med lysande gåfwor, med stora egenskaper; hwi skole wi då fäkta efter et fåfängt beröm? Wilje wi bedraga både oß sjelfwa och andra? Skole wi påbörda oß den swåra lasten, at tilwälla oß en egendom, som ej tilkommer oß; en ära, som wi ingen stund äro wiße om? Har du ej fått mer än et pund, så

(*) Syr. 15: 1-8.

så war tilfreds med den åran, at rätt kunna nyttja, at sorgfälligt anwända detta ena punktet. Det är dig en åra både för Gud, Änglar och Människor. —— Hafwe wi däremot bekommit stora och besynnerliga Naturs-gåfwor, wälan! Låt oß komma ihog, at de ej blifwit gifne til skryt och högmod, utan at wi därigenom böre söka gagna det allmänna, och upfylla wigtiga pligter. Låt oß städse anwända wåra gåfwor i sådan affigt; för öfrigt wara obekymrade om Allmänhetens lof-ord åtföljer oß, eller ej; nog af, då wi äge egit samwetes bifall. Förtjensten kan aldrig sakna alla dygdigas och rättsintas agtning, och det är tröst, det är åra nog. Understundom plägar wäl hända, at stora förtjenster blifwa liggande i stoftet, i glömskan; ofta nödgas en sann dygdens och årans wän höra försmädelses- och afunds-rop, i stället för offenteliga lyckönsknings-rop. —— Men då består den ägta högheten däruti, at wi sätte oß öfwer alla widriga omdömen, alt otidigt förakt; och at wi fortfare, at hålla oß fast wid dygd och Gudsfruktan, om ock hela werlden ej skulle wilja känna wid oß. —— Framhärden Dyraste Ynglingar, såsom I redan begynt, at oförskräckt wandra fort på dygdens, på förtjenstens, på wetenskapernas och goda seders wälsignade wäg, och afbiden, med nögda och tilfredsställda sinnen, den åra, de heders-åmbeten, som i framtiden kunna tilfalla Eder. HERren har redan ifrån ewighet lagt planen til

alla

alla wåra händelser. Denna planen är altid god, ehuru han ofta ej liknar det utkast wi i egna tankar gjort oß. Jag ser på mina egna öden; och jag får däraf högsta anledning at erkänna, at wörda Försynens underbara förande. Jag tilstår, det jag ej har förstått önska, at komma i det Stånd; i den ställnig, hwaruti jag nu befinner mig; men HERren har likwäl så behagat foga och styra alla mina omständigheter, at jag blifwit därhän förd, helt oförmärkt, och utan at jag kunnat se det förut. När jag nu mera wänder mina ögon tilbakas, när jag, betraktar mig sjelf med mina krafter och förmögenheter, så finner jag, at det Stånd; i hwilket jag, ärad ware HERrans godhet! blifwit satt, och hwilket jag aldrig kunnat önska mig, är just det Ståndet, där jag efter min naturliga böjelse och efter min kropps-beskaffenhet, kan göra mera gagn, än i något annat ämbete; ehuru ringa det ock är, som jag förmår uträtta. —— Wi se ofta icke hwad som länder til wårt bästa, då wi skulle önska at se det; men Tålamod! Stunden skal en gång komma; wårt öde förefaller oß ofta tungt och beswärligt; men Tålamod! det blir snart lättare. —— Mången har, innan han kunde förmoda, blifwit dragen ur stoftet, til ära; Mången har blifwit ledsagad ur den mäst tryckande fattigdom, öfwer hwilken han suckade, til rikeligt öfwerflöd, och det igenom sådane wägar, som förut woro dem aldeles obekante. —— Man plä-

gar i et bekant ordspråk säga: at Människan tilskapar sin egen lycka; men det är en ganska falsk sats, om han icke tilbörligen inskränkes. Det är Himmelens och Jordenes HErre, som denna äran allena tilhörer; och oß anstår det, at, efter Hans plan, med undergifwenhet, ödmjukhet och förtröstan arbeta på wår lycka; men aldrig böre wi, medelst wåra otidiga omsorger, wåra fåfängeliga och hjerfwa önskningar, bryta hans nådiga och wisa Försyn emot. Han wet, hwad oß nyttigast är, och Han menar bätre med oß, än wi sjelfwe kunne mena. Sök först efter hans rike och rättfärdighet, så faller dig sedan alt det andra til. (*)

Jag känner af erfarenhet, mine dyraste wänner, hwad beröm wil säga; men jag känner åfwen des tomhet, des fåfängelighet. Aldrig kan det mätta, aldrig tilfredsställa hjertat. Åtrån at winna beröm, är en törst, som med mycken möda, med mångfaldigt bekymmer, stillas til en tid, men bryter sedan ut i ännu häftigare törst. Ernå wi ändteligen den agtning wi så ifrigt fike efter, så blir den oß dock omsider en tung börda, en beswärlig last; och at lefwa et okänt lif, är med naturen långt enligare.

Jag känner wäl icke rikedomar af egen erfarenhet, jag har aldrig ägt dem; men jag känner dem af det bruk, andra göra därutaf. De äro sällan at anse som en lycka; merendels som et straff; och det är mycket swårare,

at

(*) Matth. 6: 33.

at rätt skicka sig under stor rikedom, än under mycken fattigdom (*).

Ja, jag uprepar än en gång och til slut, den sanningen: Ingen ting är så ringa, så obetydeligt i mänskliga händelser, som icke står under den Gudomliga Försynens regering, styrsel och tilståndjelse; och fast den Högstes plan ej altid öfwerensstämmer med wåra önskningar, blir den dock, både för oß och wåra medmänniskor, altid den wisaste, den bästa. Sörj därföre, o Ynglig, endast för den sanna förtjensten. Gjör det med all ifwer, med beskjedelighet, med ödmjukhet, och förlåt dig därwid på HERran af alt dit hjerta och icke på dit förstånd, så skal Han föra dig rätt(*). War wid godt mod:

Det är en Allmagts Hand, som dina öden mäter;
Han sörjer för dit wäl, och aldrig dig förgiäter:
Han wårdar ju den matk dit öga knappast ser;
Du är hans egit barn, skal du ej hoppas mer!

(*) Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum. Rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque leto flagitium timet. *Horat.*

(*) Ordspr. B. 3: 6.

